

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇELEBİOĞLU ABDÜLHALİM HAKKI'NIN ATALAR SÖZÜ
MECMUASI (LÂM-MÎM MADDELERİ)
METİN-TAHKİK-DİZİN

Berfin KÜTÜKOĞLU

ARALIK - 2021

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇELEBİOĞLU ABDÜLHALİM HAKKI'NIN *ATALAR SÖZÜ*
MECMUASI (LÂM-MÎM MADDELERİ)

METİN-TAHKİK-DİZİN

Berfin KÜTÜKOĞLU

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yasin YAYLA

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Berfin KÜTÜKOĞLU

24.12.2021

ÖZ

ÇELEBİOĞLU ABDÜLHALİM HAKKI'NIN *ATALAR SÖZÜ* *MECMUASI* (LÂM-MÎM MADDELERİ)

METİN-TAHKİK-DİZİN

KÜTÜKOĞLU, Berfin

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Yasin YAYLA

Aralık 2021

Geçmişten günümüze gelen yazılı ve sözlü birçok kaynakta karşımıza çıkan atasözü ve deyimler geçmişimizin en değerli taşıyıcılarıdır. Birçok eser içerisinde karşımıza çıkan atasözü ve deyimler özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde birçok derleme eserin yazıya geçirilmesine imkân sağlamıştır. Bu derlemelerden biri de çalışmamıza konu olan Türk Dil Kurumu Kütüphanesine Etüt/104-1 ve Etüt/104-2 numaralarıyla ve *Atalar Sözü* adıyla kayıtlı bulunan Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın iki ciltlik yazma eseridir. Çalışma; Giriş'ten sonra İnceleme ve Metin adlı iki bölüm ile Dizin ve Sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Atalar Sözü Mecmuası, Arap harfleri temelli olup Osmanlı elifbasıyla yazılmış el yazması bir derlemedir. Eserin metin kısmı atasözü, deyim, dua, kargış, vecize, mısra ve beyit gibi yapılardan oluşan madde başları, madde başlarında geçen kelimeler ile ilgili açıklamalar ve madde başlarının geçtiği alıntılardan oluşmaktadır. Bu çalışmada madde başları, madde başları ile ilgili açıklamalar ve alıntılar tespit edilip madde başları ve müellife ait açıklamalar Türkiye Türkçesine aktarılmış; alıntılar ise çeviri yazıyla kaydedilmiştir. Alıntılar ilgili kaynaklar, içerisinde incelenmiş ve farklılıklar dipnotlarda gösterilmiştir. Türkiye Türkçesinde kullanılmayan kelimelerin anlamları verilmiş ve kelimelerin yazmadaki farklı imlaları gösterilerek gerekli yerlerde açıklamalar yapılmıştır. Son olarak da eserden faydalanmayı kolaylaştırmak adına Latin harfi temelli bir dizin oluşturulmuş ve alıntı sıklığı da belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: atasözü, deyim, derleme, Osmanlı Türkçesi, Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı

ABSTRACT

ÇELEBİOĞLU ABDÜLHALİM HAKKI'S *ATALAR SÖZÜ MECMUASI*

(LÂM-MÎM ARTICLES)

TEXT-CRITIQUE-INDEX

Kütükoğlu, Berfin

Master of Arts, Turkish Language and Literature

Thesis Supervisor: Assistant Professor Yasin YAYLA

December 2021

The proverbs and idioms that we encounter in many written and oral sources from the past to the present are the most valuable carriers of our past. The proverbs and idioms that we encounter in many works, especially in the last periods of the Ottoman state, allowed many compilations to be written down. One of these compilations is the Turkish Language Institution, which is the subject of our study. It is a two-volume manuscript of Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı, which is registered in the library with the numbers Etude/104-1 and Etude/104-2 and the name of Ancestral Word. The study consists of five parts: Introduction, review, text, index and conclusion.

The ancestral word magazine on Arabic letters and is written in Ottoman-alif alphabet and is a manuscript compilation. The text of the work consists of headlines such as proverbs, idioms, prayers, confused aphorisms, verses and couplets, explanations about the words at the beginning of the article and quotations in which the head of the article is mentioned. In this study, explanations and quotations about the headlines were determined, and the headlines and explanations of the author were transferred to Turkish: the quotations were recorded with a translated text. The quotations were examined in the relevant sources and the differences were shown in the footnotes. The meanings of the words not used in Turkish were given and Explanations were made where necessary by `showing the different spellings of the words in writing. Finally, an index based on Latin letters was created in order to make it easier to benefit from the work, and the frequency of citations was also specified.

Key Words: proverbs, sayings, compilation, Ottoman Turkish, Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı

ÖN SÖZ

Çalışmaya konu olan Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın kaleme aldığı *Atalar Sözü Mecmuası* adlı eser Türk Dil Kurumu kütüphanesinde *Atalar Sözü Etüt/104-1* ile *Atalar Sözü Etüt/104-2* künyeleri ile kayıtlı bulunan rika hattıyla yazılmış iki ciltten müteşekkil bir eserdir. Çalışmanın metin kısmı; atasözü, deyim, vecize, dua, kargış, beyit, mısra gibi yapılardan oluşmuş madde başları, madde başlarındaki kelime açıklamaları ve madde başlarının geçtiği alıntılardan oluşmaktadır. Ayrıca Çağatayca, Kıpçakça, Tatarca gibi diğer Türk lehçelerinden madde ve alıntılar da mevcuttur. Çalışma içerisindeki madde başları, açıklamalar ve alıntılar tespit edilmiş, madde başları ve müellifin açıklamaları Türkiye Türkçesine aktarılmış; alıntılar çeviri yazıyla kaydedilmiştir. Alıntılar titizlikle kaynak metinlerden mukayeseli olarak tespit edilmiş, Türkiye Türkçesinde kullanılmayan kelimelerin anlamları verilmiş ve gerekli yerlerde açıklamalar yapılmıştır.

Çalışma *Atalar Sözü Mecmuası*'nın 2. cildinin 1555-1642. sayfalarını (lâm-mîm harfli sırasını) ihtiva etmektedir. Her sayfada yaklaşık 30 madde bulunan eserde, müellif tarafından pek çok ekleme yapılmıştır. Bu eklemeler bazen bağımsız bir sayfaya bazen de mevcut bir sayfanın üzerine madde başları, alıntılar ve açıklamalar olarak kaydedilmiştir. Madde başları kendi içerisinde üstünlü, esreli ve ötreli olarak sınıflandırılıp elifba sırasına göre verilmiştir. Yanlış harf sırasında kaydedilenler ve sonradan eklenen madde başları bahse konu sınıflandırma ve sıraya uygun olmamıştır. Bu durum da madde başlarının, açıklamaların ve alıntılarının düzgün ve doğru bir şekilde okunup anlaşılmasını zorlaştırmıştır. İki sayfa arasında sıkışmış yerler ve kurşun kalem ile yazılmış eklemeler eserin okunabilirliğini azaltmış ve bazı kısımların da okunamamasına sebep olmuştur.

Eserin çok yönlü olması, derlenen atasözlerinin hiçbir müdahaleye uğramadan kaydedilmesi ve farklı biçimlerinin de verilmesiyle dikkat çeken; muhtevası ve geniş hacmiyle çalışmamıza konu olan eser yukarıda zikredilen hususlardan dolayı müsvedde hüviyetindedir. Böyle bir eserin çalışılmasının güçlüğü, zamanın sınırlı olması, çalışmayı bu hâliyle istifadeye sunmak durumunda bırakmıştır.

Bu vesileyle maddî, manevî desteklerini esirgemeyen aileme; çalışmamda her daim kapısını çaldığım, karşılaştığım müşkül durumlarda sabırla yol gösterip ilminden çokça istifade ettiğim hocam Öğr. Gör. Dr. Ensar ALEMDAR'a ve Arapça olan kısımlarda yardımını gördüğüm hocam Arş. Gör. Dr. Ahmet Zahid DEMİRCİLER'e teşekkürü borç bilirim.

Berfin KÜTÜKOĞLU

Kırklareli, 2021 Aralık 17

İÇİNDEKİLER

ÖZ	v
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ.....	ix
KISALTMALAR	xiii
GÖSTERMELER	xv
GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Araştırmanın Hedefi	2
1.3. Araştırmanın Ehemmiyeti	3
1.4. Sınırlılıklar.....	6
1.5. Yöntem	8
1. BÖLÜM	
İNCELEME	13
2.1 Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı ve Eserleri	13
2.2 Atalar Sözü Mecmuası	13
2.3. Eserin hususiyetleri ve muhtevası	14
2.3.1. Dil ve İmla Özellikleri.....	19
2. BÖLÜM	
METİN	23
SONUÇ.....	305
KAYNAKLAR	309
DİZİN	315
ALINTI SIKLIĞI DİZİNİ.....	377
EKLER.....	381

KISALTMALAR

CP-ED	<i>Comprehensive Persian-English Dictionary</i> , STEINGASS.
DİA	<i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i> .
DS	<i>Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü</i> , TDK.
EDPT	<i>An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish</i> , CLAUSON.
O-TAL	<i>Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat</i> , DEVELLİOĞLU.
TaEL	<i>A Turkish and English Lexicon</i> , REDHOUSE.
TDK	Türk Dil Kurumu.
TS	<i>Türkçe Sözlük</i> , TDK.
bk.	bakınız.
s.	sayfa.
ilh.	ila ahirihi.

GÖSTERMELER

,	Kesme (hemze)
'	Düşen ses.
‘	Çatlak ses, Arapçadaki ayın.
‘ ’	Anlamlandırma.
()	Değişke (varyant).
- -	Açıklama.
[]	Yazmada olmayıp eklenenler.
[...]	Okunamayan kısımlar.
=	Çeviri.
9 nokta	Çeviri metni.
<i>eğik</i>	Eser adları, alıntılar.

GİRİŞ

1.1. Problem

Bir milletin geçmişini bilmesi ve geçmişinden beslenmesi o milletin doğru kaynaklardan beslendiğini göstermektedir. Bu kaynaklara ulaşmanın en güzel yolu dildir. Dil, bize mazimizi aktararak bizim doğru yerlerden beslenmemize imkân sağlar. Dil vasıtasıyla bunu mümkün kılan eserler, geçmişimizi günümüze yansıtan ve geleceğimizi inşa eden en mühim kaynaklardır. Bu kaynaklar, aktardıkları unsurlar ile milletin geçmişini canlı tuttuğu gibi kültür birikimini de geleceğe taşır. Söz konusu kültür birikimini en yalın hâliyle geleceğe taşıyan bu eserlere *kaynak metinler* denir. Ve *kaynak metinler* de şöyle tarif edilebilir: “Kendisinden sonra vücuda getirilen eserlere örnek teşkil etmiş, içinde bulunan bilgiler, edebîlik ve dil vb. hususlarda yazıldığı dönemden itibaren değerini kaybetmeyen eserlerdir.” (Özden, 2010: 168)

Çalışmamızın konusu olan atasözü ve deyimler ise bahsi geçen *kaynak metinlerin* pek çoğunda karşımıza çıkmaktadır. “Atasözü ve deyimler, taşıdıkları birikim ile hem ait oldukları milletin mazisini aksettiren hem de anlamları itibariyle millete yol gösteren yapılardır. Bu yapıların her biri, onlarca yılda binlerce zihinden süzülerek ait oldukları milletin mazisinin mührünü üzerinde taşıyan bir öz hâline gelmiş ve küçücük yapılarıyla millî hafızanın bir ürünü olarak maziden ana, andan da atıye uzanan bir şuur taşıyıcısı olmuştur.” (Alemdar, 2018: XIX) Küçük yapıları ile büyük manalar ifade eden atasözü ve deyimler milletin geçmişini ve kültürünü yansıtan, milleti millet yapan değerleri taşır. Atasözü ve deyimler kalıplaşmış sözlerdir ve değiştirilmeleri mümkün değildir. Bir milletin yalnızca kültürünü geleceğe taşımakla kalmayıp aynı zamanda o milletin hayat anlayışına da etki eder. Bu, dil unsurları yazılı kaynaklar olmakla birlikte aynı zamanda sözlü kültürün de taşıyıcısıdır. Belli bir durum için söylenir ve hayatımızı kolaylaştırıp tedbirli davranmamız adına ipuçlarıyla doludur. Bu denli değerli olan bu yapıların tespiti, doğru anlaşılması, bunlardan faydalanılması ve bunların geleceğe aktarılmasına katkı sağlamak mühimdir.

Osmanlı döneminde de atasözü ve deyimlerin ehemmiyeti fark edilmiş ve birçok derleme¹ kaleme alınmıştır. Bugün atasözü ve deyim olarak adlandırılan bu yapılar o zamanki çalışmalar içerisinde böyle bir ayrıma gidilmeden *darb-ı mesel* veya *atalar sözü* adlarıyla ele alınmıştır.² Bu derlemelerden biri de çalışmamıza konu olan Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı [ö. 1922'den sonra]'nın *Atalar Sözü Mecmuası* adlı eseridir. Eserin bazı kısımları üzerine doktora ve yüksek lisans tezi olarak bazı çalışmalar yapılmış³ olsa da, çalışmamıza konu olan kısım henüz çalışılmamıştır.

1.2. Araştırmanın Hedefi

Atasözü, “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbı mesel.” (TDK, 2011: 180) şeklinde tanımlanmaktadır. Atalarımızın emaneti olan bu yapılar dünümüzü hatırlatarak günümüzü aydınlatıp geleceğimize yön verir. En eski zamanlardan günümüze ulaşmış bu özel yapılar hayatımızı kolaylaştırıp atalarımızın tecrübelerinden yararlanmamıza fayda sağlamaktadır. Geçmişte kullanımı yaygın fakat günümüz Türkçesinde unutulmaya yüz tutmuş kelimeler atasözleri ve deyimlerin benliğinde yaşamaya devam etmektedir. Bu husus doğrultusunda incelenip üzerinde çalışılması gerektiği gerçeği göz önünde bulundurularak unutulmak üzere olanlar hatırlatılmalı, bilinenlerinin de kullanımı yaygın hâle getirilmelidir. Atasözleri ve deyimlerde günümüzde kullanımdan düşmüş pek çok kelime görülebilmektedir. Kalıplaşmış ve mecazlı yapılar olan atasözleri ve deyimler kelimelerin mana inceliklerini havi oldukları

¹ Örneğin, Şinâsî - Ebü 'î-Żiyâ: *Đurûb-ı Emsâl-i 'Osmâniyye*, Hıfzî: *Manẖûme-yi Đurûb-ı Emsâl*.

² Bu hususla ilgili bk. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü – 1, Atasözleri Sözlüğü*: Eleştirmeler: İstanbul: İnkılâp Yayınevi: 2016, 56-103. s.

³ Ensar Alemdar, *Kaynaktan Eğitime Atasözleri ve Deyimler Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı Atalar Sözü Mecmuası (1.-538. Sayfalar)*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 534960), Rüveyda Temel, *Kaynaktan Eğitime Atasözleri ve Deyimler Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı Atalar Sözü Mecmuası 2. Cilt(1339.-1445. Sayfalar Arası)*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 584306). Devam etmekte olan yüksek lisans tezleri ise Mehmet Emin Çetinkaya 539.-640. sayfalar, Saliha Türksoy 1446.-1554. sayfalar, Ceren Karahan 1643.-1723. sayfalar, Adalet Apaoğlu 1724.-1791. sayfalar, Mustafa Kalender 1792.-1880. sayfalar arasındaki kısımlar ve 800.-1338. sayfalar arasındaki kısımlar doktora tezi olarak Şiva Kolçak tarafından çalışılmaktadır.

için, bu yapıların yok olması dilin zenginliklerinin yitirilmesi anlamına gelmektedir.

Bu çalışma; Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın *Atalar Sözü Mecmuası* adlı eserinin 1555-1642. sayfaları arasında bulunan atasözleri ve deyimlerin tamamını tespit ederek geçmişin atasözleri ve deyimler zenginliğinin yeniden elde edilmesi ve bu değerlerin muhafaza edilmesi hususlarında bir nebze de olsa katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

1.3. Araştırmanın Ehemmiyeti

“‘Kültür’ kelimesi edebiyat kelimesine nazaran daha geniş bir mana taşır. Edebiyat dışındaki bütün güzel sanatlar, resim, musiki, dans, heykel, mimari, ilh. kültür sahasına girdiği gibi, güzel sanatların dışında insanoğlunun elinden çıkma eşya, yiyecek, içecek, elbise, silah, alet vesaire da kültür sahasına girerler. Böyle olmakla beraber, ben şahsen edebiyatı hemen hemen kültüre denk buluyorum. Denklik ayniyet demek değildir. Aynadaki hayal, kendisine akseden eşyaya benzer. Edebiyat, bu manada kültürün aynadaki aksine benzetilebilir. Bu demektir ki, kültür sahasında ne varsa, onların hepsinin akislerini edebiyatta bulmak mümkündür.” (KAPLAN, 2005: 11)

Kültür bir topluma ait her şey demektir ve bunu aktarmanın en iyi yolu dildir. Kültürü geleceğe aktarmanın en mühim araçlarından biri de *kaynak metinler*dir. Halka mal olmuş kalıplaşmış sözler kültürün nesilden nesile aktarılmasında mühim bir rol oynar. Kültürü doğru anlayarak öğrenmek ve geleceğe aktarmak için bu sözlerin varlığı ve saptanması son derece mühimdir. Bu sözler, yapıları gereği az sözle çok şey anlatmayı hedeflemekte ve anlatılmak istenilen mecaz anlam ile verilmektedir. İçerisindeki mana zenginliği ile de dilimizi canlı tutmaktadır.

Atasözü ve deyimler, günümüze kadar birçok eser içerisinde yer alıp bu eserler üzerinde çalışmalar yapılmasına imkân tanımıştır. Geçmişten günümüze milletler tarafından özenle değeri bilinip bizlere aktarılan yerli ve yabancı birçok derleme mevcuttur fakat çalışmamıza konu olan Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın *Atalar Sözü Mecmuası* adlı eseri ise tam olarak çalışılmamıştır ancak eserlerinde *Atalar Sözü Mecmuası* ile ilgili bilgi veren

veya *Atalar Sözü Mecmuası* 'nı kaynakları arasında gösteren yazar ve eserler şöyle sıralanabilir:

Ahmet Halil: “Kitabiyat - *Millî Kanunu Kadimi Felsefî Cönkü*”, *Halk Bilgisi Haberleri*: 1 Şubat 1930, Yıl: 1, Sayı: 4, 12^a-15^b. s.

Adnan Cahit: “Eski Türk Atasözleri”, *Edebiyat*: Ağustos 1934, 1. Yıl, 2. Sayı, 30-31. s.

İZBUDAK, Velet: *Atalar Sözü*: İstanbul 1936, Devlet Basımevi.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir: “Cumhuriyet Devrine Folklor Hareketlerine Toplu Bir Bakış”, *Türk Dili – Belleten*: Ankara 1945, Seri: III, Sayı: 4-5, 413-444. s.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir: *Cumhuriyetle Birlikte Türkiye’de Folklor ve Etnografya Çalışmaları*: Ankara 1973, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları: 1.

ÖZTELLİ, Cahit: “Kitaplar- *Türk Atasözleri* (Tenkit)” *Türk Dili*: 1 Ekim 1952, Sayı: 13, 44^a-50^a. s.

ÖZTELLİ, Cahit: “Atasözleri Derlemeleri ve Kaynakçaları Üzerine” *Sivas Folkloru*: Mayıs 1976, Sayı: 40, 3^a-5^b. s.

PLASKOWICKA- RYMKIEWICZ, Stanislaw: “Etat es recherches concernant la paremiographie et la paremiologie turques”, *Rocznik Orientalistyczny*: Warszawa 1965, XXVIII-2, 59-74. s.

AKSOY, Ömer Asım: *Atasözleri ve Deyimler*: Ankara 1965, Türk Dil Kurumu Yayınları: 238.

AKSOY, Ömer Asım: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü – 3 Dizin ve Kaynakça*: Ankara 1971, Türk Dil Kurumu Yayınları: 325/3.

OY, Aydın: *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*: İstanbul 1972, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

OY, Aydın: “Atasözleri Kaynakçaları Üzerine”, *Sivas Folkloru*: Ekim 1976, Sayı: 45, 3^a-7^b. s.

SOYKUT, İ, Hilmi: *Türk Atalar Sözü Hazinesi*: İstanbul 1974, Ülker Yayınları.

ALANGU, Tahir: *Türkiye Folkloru Elkitabı*: İstanbul 1983, Adam Yayınları.

BARTHA, Júlia: “Keleti utalások szoláshagyományainkban”, *Jászkunság*: 2001 Julius-December, VII/3-4, 105-109. s.

BARTHA, Júlia: *A Kunság népi kultúrájának keleti elemei*: Debrecen 2002, *Studia Folkloristika et Ethnographica* 44.

ERŞAHİN, İbrahim: *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*: İstanbul 2005, Ötüken Neşriyat.

ALBAYRAK, Nurettin: *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*: İstanbul 2009, Kapı Yayınları: 184.” (Alemdar, 2018: XLVII-LIV)

Ensar Alemdar, *Kaynaktan Eğitime Atasözleri ve Deyimler Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı Atalar Sözü Mecmuası (1.-538. Sayfalar)*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 534960)

Rüveyda Temel, *Kaynaktan Eğitime Atasözleri ve Deyimler Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı Atalar Sözü Mecmuası 2. Cilt(1339.-1445. Sayfalar Arası)*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 584306)

Birçok eser içerisinde kendisine yer bulmuş atasözü ve deyimler, ait olduğu topluma dair bilgiler vererek geleceğimizi yönlendirir. Bu eserler bu bağlamda günümüzde oldukça değerli birer hazine niteliği taşımaktadır. Batı literatüründe de Türk atasözleri ile ilgili çalışmalar mevcut olmakla birlikte yalnızca kendi kültürümüz ile harmanlanmış eserler içerisinde değil Batı kültüründe de karşımıza çıkan atasözleri üzerine yapılan çalışmalar⁴ mevcuttur. Çalışmamıza konu olan Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı’ya ait *Atalar Sözü Mecmuası* da iki cilt hâlinde toplam 1994 sayfadır (birinci cilt: III+[XXII]+796+[62], ikinci cilt: 1080+[31]) ve her sayfasında ortalama otuz satır bulunmaktadır. Yalnızca atasözü ve deyim derlemesi olmayıp içerisindeki fıkra, dua, vecize, kargış, mısra, beyit, hikâyeler, anekdotlar/fıkralar, mütalaalar/şahsî kanaatler ve tafsilatlı bilgiler de içeren eser birçok kaynaktan yapılan alıntıyla da zenginleştirilmiştir. Bunun yanı sıra yalnızca Osmanlı Türkçesine ait olan atasözü ve deyimler değil

⁴ BEKAR, Beytullah, *Batı Kültüründe Türk Atasözleri (16.Yüzyıl-19.Yüzyıl)*, Kömen Yayınları.

Çağatayca, Kıpçakça ve Tatarca gibi Türkçenin öbür lehçelerine ait madde ve alıntılar da bulunmaktadır.

Bütün bunlardan hareketle benzerlerine göre daha kapsamlı bir eser olan Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın *Atalar Sözü Mecmuası*'ndaki atasözü ve deyimleri tespit etmek, bilinmeyenleri atasözü ve deyimler varlığımıza kazandırabilmek, unutulmak üzere olanları hatırlayabilmek ve derleme içerisinde kullanıldıkları biçimlerini görebilmek ve Osmanlı Türkçesine ait olanlarının dışında Çağatayca, Kıpçakça ve Tatarca gibi Türkçenin öbür lehçelerinden alınmış olan kelime, atasözü ve deyimleri de Türkiye Türkçesine kazandırmak açısından oldukça mühimdir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışmada *Atalar Sözü Mecmuası* adlı eserin 2. cilt 1555-1642. sayfaları arasında bulunan atasözü, deyim, fıkra, dua, vecize, kargış, mısra ve beyit gibi yapılardan oluşan madde başları ve bu başlıklar ile ilgili açıklamalar, madde başlarının geçtiği alıntılar, anlamı verilen kelimeler ve müellifin izahları kaynak tarama yöntemiyle tespit edilmiştir.

Eser içerisinde Çağatayca, Tatarca ve Kıpçakça gibi diğer Türk lehçelerinden alınıp da hangi lehçeye ait olduğu belirtilmemiş kelimeler ile bazı kelimelerin anlamlarının saptanması hususunda zorluk yaşanmıştır.

Eser içerisindeki madde başları elifba sırasına göre verilmiştir ancak yanlış harf sırasına kaydedilenler ve yapılan eklemeler ile birlikte buna uyulmadığı görülmektedir. Bu husus; madde başlarının, alıntılar ve açıklamaların doğru bir şekilde okunmasını ve anlaşılmasını güçleştirmiştir. İki sayfa arasında sıkışmış yerler ve kurşun kalem ile yazılmış eklemeler eserin okunabilirliğini azaltmıştır ve bazı kısımların da okunamamasına sebep olmuştur. Eserin yapraklarının pul pul dağılması, fiziki hâlinin iyi olmaması ve sadece bir nüshası bulunması da bahsedilen bu zorlukların çözümlenememesine sebep olmaktadır.

Eserdeki madde başlarıyla ilgili birçok alıntı vardır ve alıntılar birincil kaynaklardan bulunmağa çalışılmış fakat bazı durumlarda alıntılarının ikincil kaynaklardan tespitine mecbur kalınmıştır. Bu durumlar kaynak metne ulaşamama veya bakılmasına rağmen bulunamama gibi sebeplerle

açıklanabilir. Bu alıntılar titizlikle araştırılmış gözetilen farklılıklar sonrasında birincil kaynaklardan yararlanarak yazılan alıntılar bazı durumlarda yazmadaki hâliyle kaydedilmiştir.

Yazmada nereye ait olduğu bilinemeyen kısımların ve neşirde nereye yerleştirileceği hususu çalışmayı zorlaştıran hususlardan biri olmuştur. Ayrıca metnin tek nüsha olması ve müsvedde şeklinde olması okunmasını zorlaştırmıştır.

Eser içerisindeki madde başlarıyla ilgili alıntılar titizlikle bulunup notlanmış fakat yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden ötürü bulunamayanlar da olmuştur. Bu yüzden daha sonra çalışacaklara kolaylık sağlaması açısından bulunamayanlardan birkaç örnek aşağıda verilmiştir:

Zekî gâzel

bulundı kâ'inâtıñ ser- 'uzmâsı maḥabbetde
maḥabbet olmasa olmaz idi bu vâriyyet peydâ
maḥabbet 'âlem-i bālâdan inmiş âb-ı rahmetdir
maḥabbet rāhına ğamsız érilmez dünyâda aşlâ

Zekî beyt

muḥammed (a.s) maḥabbetden oldu ḥāşıl
muḥammedsiz maḥabbetden ne ḥāşıl

Müverriḥ Rāşid beyt

cedel kâr-âne ḥāmûş kadar rengîñ cevâb olmaz
sukûtun merd dānâ-yı ḥaşmını ilzâm içün şaḳlar

Celâl Pāşâ beyt

olmaz mufîd muḳtezayâtı faṭanetüñ
cārî olur irâdesi ancaḳ meşîyyetüñ

Vâkıf beyt

étmiyor hiç eser-i âh siḥr-i gâh saḡa
meger inşâf vère ḥazret-i Allâh saḡa

ilâhî Eşref-i Rûmî [beyt]

terk edüp t̄ac-ı lib̄ası ḡey mel̄amet h̄ırkasuŋ
ol mel̄amet h̄ırkasında nece sulṭān gizlidir

İbn Kemāl [...] mışrā‘

mevlevīdir sevdigim dā‘imā külah eyler baḡa

Cevri mışrā‘

her ne deḡlū himmete endāze olmaz-ısa yine

Şeyhü ’l-İslām Mūsā Kāzım

Miṣāl fıkrası: Bir şey kelime muṭlaḡ üzerine zıkr olunur-ısa ferd-i kāmile şāmil olur. Ka‘ide-yi şer‘iyyesi vardır. Binā‘en-‘aleyh muṭlaḡ ıflāḡı üzerine cārīdir dēmişlerdir. Ya‘nī şarāḡaten ve yāḡūd ḡalāleten taḡyīd-i delīli bulunmaz-ısa ḡavā‘id-i esāsīye-yi şer‘iyyeden biri de budur ki muṭlaḡ ıflāḡı üzerine cārīdir. Eger hem ḡalāleten hem şarāḡaten bir ma‘nīyi taḡyīd bulunur-ısa o ḡâlde muṭlaḡ ıflāḡı üzerine cārī olamaz dēmek olur. Muṭī‘ münḡād gerek, terk-i şenī‘a muṭṭali‘ olmaḡ gerek dēmişler.

1.5. Yöntem

Çalışmaya konu olan kısım 2. cilt 1555-1642. sayfalarında (lâm-mîm harfi sırasında) bulunan atasözü, deyim, vecize, mısra, beyit, dua, kargış, fıkra gibi yapılardan oluşan madde başları, madde başlarıyla ilgili örnekler, notlar ve hikâyeler ilgili kaynaklardan bulunarak tespit edilmiştir.

Çalışmaya kaynak olan Abdülhalim Hakkı’nın *Atalar Sözü Mecmuası* Arap harfleriyle rika olarak yazılmış bir metindir. Bu metinden hareketle çalışmada öncelikle eser içerisindeki atasözü, deyim, vecize, mısra, beyit, dua, kargış, fıkradan oluşan madde başları Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Eser 1900’lü yılların başında yazıldığı için Türkiye Türkçesine ait kabul edilerek madde başlarında çeviri yazı kullanılmamıştır. Alıntılar ise Osmanlı dönemine ait eserler olduğu için çeviri yazı kullanılarak Latin harflerine aktarılmıştır. Osmanlı Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumu ve ünsüz benzeşmesi olmadığı için çeviri yazıyla verilen bahse konu alıntılar buna uygun şekilde yazılmıştır.

Eserin 1555-1642. sayfalar arasında lam ve mim harfli sırasında madde başlarını kapsayan bu çalışmada 3015 madde başı tespit edilmiştir. Eser

içerisindeki madde başları müellifin Arap elifbasına göre hazırladığı sıraya uyarak verilmiştir. Eser içerisindeki sıralama Arap harfli temelli olup Osmanlı elifbasına göre olmuştur. Bu sebeple eserden faydalanmayı kolaylaştırabilmek adına çalışmanın sonuna madde başlarının Latin harfi temelli Türk abecesine göre hazırlanmış bir dizini konulmuştur.

Atalar Sözü Mecmuası adlı eser el yazması bir metindir. Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın geniş bir kaynak hacmiyle istifadeye sunduğu eserde manzum ve mensur birçok alıntı vardır. Madde başlarıyla ilgili bu alıntılar müellif tarafından yazma eserlerdeki haşiye usulüne göre gösterilmiştir. Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın kendine özel şekil ve sayılarla bu yöntemi belirlediği görülmektedir. Eksik kalan bir sayfa veya sonradan eklenen notlarla ilgili de yine işaretlerle belirlenmiş bir yöntem bulunmaktadır. Müellife ait noktalama işaretleri de farklılık göstermektedir. Müellif tarafından kullanılan noktalama işaretleri, hem madde başlarında hem de alıntılarda metne uygun olarak tadil edilmiştir.

Çalışmada ilgili harf için fetha, esre, ötre olmasına göre müellif tarafından sınıflandırma yapılmıştır.

la-le

Lala Paşa mı eğlendiriyoruz? [1555/2]

Madde başları sırasıyla günümüz Türkçesine aktarılmış ve şu şekilde gösterilmiştir:

Lala amma ben Arapça bilmem, demiş. [1555/1]

1555: Sayfa numarası. 1: Kaçınıcı madde başı olduğu.

Eser içerisinde yer alan alıntılar imkân olduğu kadar bulunmuş ve bir emek örneği olarak yazılmıştır. Bulunan alıntılar şu şekilde gösterilmiştir:

Muḥibbī Dīvān [703, 2407, 2] [beyt]

şehā zūlfūḡ 'iḳābından dil u cānum olmaz ḡalāş⁵
esīr olmuş kebūterdür şanasın dest-i lāçine

703: Sayfa numarası. 2407: Kaçınıcı gazel olduğu. 2: Kaçınıcı beyit olduğu.

⁵ Yazmada: *cānum ḡalāş* olmaz.

Lâ cerem her neyse dil-hâhın sen talep eyle vèrmek Allah'ın.
[1555/9]

[Şolaḳzāde Meḫmed Hemdemî Çelebî] *Şolaḳzāde Tārîḫi*⁶ 333

333: Kaçınıcı sayfa olduḡu.

Beyitler içerisinde madde başlarıyla ilgili alıntılar koyu renkle belirtilmiştir.

Lütfuḡa olma pişman ki budur şan-ı kerem. [1565/14]

Veliyyü 'd-dīn-zāde Aḫmed Pāşā⁷ [*'Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri* 465] beyt

benî ḥor eyleme kim 'izzeti sen vèrmiş edin

lûḳfuḡa olma peşîmân ki budur şân-ı kerem

Madde başı olarak yazılan Arapça ifadeler Türk hançeresine göre yazılmıştır fakat dipnotta çeviri yazıyla yazılmıştır. Madde başı olmayıp örnek bir ifade ise direk çeviri yazı ile yazılmıştır:

*levlâ el-hamḳâ la-ḥarâbatî 'd-dünyâ*⁸ [1562/12]

Lisan hıfz eden selamettedir. [1563/20]

Arabî: salāmatu 'l-insāni fi ḥıfẓi 'l-lisāni [=İnsanın selameti diline sahip olmasındadır.]

Madde başlarıyla ilgili “zira” ile başlayan açıklama niteliğindeki ifadeler alt satıra indirilmiştir:

Lisanı doğru söylemeḡe alıştırmak gerektir. [1564/3]

Zira lisan kalbin tercümanı, kalp insanıḡ hasim-i manevisi ve mahal-i canıdır, dēmişler. Doğru söyle ki canıḡ da doğru çıksın, dēmişler.

Bazı madde başları mısradır ve müellif tarafından da belirtilmiştir:

Ma, Hüseyin aşkına iç ab-ı hayat. [1567/3]

mısrâ‘

⁶ Yazmada: *Şolaḳzāde Tārîḫi*'nden bir fıkradır.

⁷ Meḫmed Celāl: *'Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri: Toḳuzuncı Kısım: Üdebâ vü şu‘arâ-yı 'Osmāniyyeden bir kısmı*: Aḫmed Pāşā: 425.

⁸ *lavlâ al-hamḳâ la-ḥarabati 'd-dunyâ*. [=Ahmaklar olmasaydı dünya harap olurdu.]

1. BÖLÜM

İNCELEME

2.1 Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı ve Eserleri

“Kırımlı olan Abdülhalim Hakkı’nın doğum ve ölüm tarihi ile ilgili şimdiye kadar herhangi bir bilgi elde edilemedi; ancak eserin içerisinde yer alan ve müellif tarafından bazılarının üzerlerine çeşitli notlar alınarak imzalanmış takvim yapraklarından anlaşıldığı üzere Abdülhalim Hakkı, en azından 1338 Temmuz 15’e [=1922 Temmuz 15] kadar yaşamıştır.

Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı, Osmanlı Devleti Adliye Nezaretinin yayın organı olarak yayımlanan ve birbirinin devamı olan *Cerîde-yi Mehâkim* ve *Cerîde-yi Mehâkim-i Adliyye* dergilerinin başkâtipliğini ve muhasebe memurluğunu yapmıştır. Müellif, *Atalar Sözü Mecmuası*’nın mukaddimesinde bu görevden emekli olduğunu belirtmektedir; ancak ne zaman emekli olduğuna dair eserde herhangi bir kayıt yoktur.

Abdülhalim Hakkı’nın *Atalar Sözü Mecmuası*’nın dışında *Şecere-yi Tevarih*, *Çagname-yi Sal-i Türkan* ve *Çagan-ı Türkan* olmak üzere üç eseri daha bulunmaktadır.” (Alemdar, 2018: XIX-XXX).

2.2 Atalar Sözü Mecmuası

“Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı’nın kaleme aldığı *Atalar Sözü Mecmuası* adlı eser Türk Dil Kurumu kütüphanesinde *Atalar Sözü* Etüt/104-1 ile *Atalar Sözü* Etüt/104-2 künyeleri ile kayıtlı bulunan rika hattıyla yazılmış iki cildi olan bir yazmadır.

Atalar Sözü Mecmuası’nın yazılması, 1314 Ağustos 10 [=1898 Ağustos 22]’dan başlayarak en azından 1339 Rebiyülevvel 1 [=1920 Kasım 12]’e kadar yirmi yılı aşkın bir süre ile devam etmiştir.” (Alemdar, 2018: XXVI)

“Eser, her ne kadar Türk Dil Kurumu kütüphanesine *Atalar Sözü* ismiyle kaydedilmiş olsa da müellif tarafından esere birkaç isim verilmiş ve bu isimler çoğunlukla bir arada kullanılmıştır.” (Alemdar, 2018: XX):

Vesaiki Medeniyye ve İlmiyyeden Madûd Olunan Örf ü Âdat ve Milli Kanun-ı Kadim-i Felsefî Cöngü / Savlar, Sınavlar ve Kaide-yi Kadimeler Mecmuası

Sav u Sınav-ı Türkân Cöngü

Atalar Sözü Mecmuası

Durûb-ı Emsâl-i Osmanî / Durûb-ı Emsâl-i Türkî Mecmuası

İyi Sözler Cöngü / Öğüt ve İyi Nasihat Mecmuası

Eski Zamanın Savlar ve Sınavlar -Tecrübeler- Cöngü

Çalıştığımız kısımda ise sadece *Sav u Sınav Cöngü* ve *Sav u Sınav* isimleri kullanılmıştır.

2.3. Eserin hususiyetleri ve muhtevası

İki cilt hâlinde toplam 1994 (birinci cilt: III+XXII+796+62, ikinci cilt: 1080+31) sayfadan müteşekkil olan eserin birinci cildi 32 cm x 21 cm, ikinci cildi ise 33 x 21 cm ebadında olup her sayfada ortalama otuz satır bulunmaktadır. Eserin asıl metin kısmı; atasözü, deyim, vecize, mısra, beyit, dua, kargış, fıkra gibi yapılardan oluşan madde başları, madde başlarında geçen bazı kelimelerin açıklamaları ve madde başlarının geçtiği alıntılardan oluşmaktadır. (Alemdar, 2018: XX)

Bugün birbirinden farklı iki sözcük olan atasözü ve deyimler eser içerisinde tek bir başlık altında verilmiştir.

Çalışmaya kaynak olan *Atalar Sözü Mecmuası* atasözü, deyim, vecize, mısra, beyit, dua, kargış, fıkra gibi ifadelerden oluşmuş madde başları olan Arap harfli bir metindir. Sıralama Arap harfli temelli olup Osmanlı elifbasına göre yapılmıştır.

Madde başları; hikâyeler, anekdotlar/fıkralar, mütalaalar/şahsî kanaatler ve tafsilatlı bilgiler ile zenginleştirilmiştir. Abdülhalim Hakkı'nın birçok kaynaktan derlediği ve kendisinin müsvedde olarak adlandırdığı *Atalar Sözü Mecmuası* zengin bir içeriğe sahiptir. Eser müsvedde durumunda olduğu için müellif tarafından sayfa kenarlarına ve iç kısımlara alınan notlar eserin okunabilirliğini azaltmış ve madde başlarının sıralarken zorluklar yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Madde başları sağ tarafta verilirken hikâyeler, anekdotlar/fıkralar, mütalaalar/şahsî kanaatler ve tafsilatlı bilgiler sayfanın sol tarafında verilmiştir. Yeni harf sırası o harfin sözlük anlamıyla başlamış ve o harfin madde başları sırasıyla üstünlü, esreli ve ötreli olarak gruplandırılmış ve elifba sırasına göre verilmiştir. Eser içerisinde sonradan eklenenler başta

olmak üzere elifba sırasına kaydedilmeyenlerin bazılarının yanına müellif tarafından ‘sırasına geçirilecek’ notu düşülmüştür. Müellif madde başları içerisinde anlamının bilinemeyeceğini düşündüğü kelimelerin anlamlarını vermiştir. Örneğin,

Mar serma dideye (uyuşmuş yılana) rabbim güneş göstermesin. [1568/21]

Maḡkalık etti. (perde burunluk.) [1570/25]

Mal arkasın kovalayan malḡa (mal) yolḡur (rast gelir), söz arkasın kovalayan belaḡa (belaya) yalḡur dërler. [1571/11]

Maḡka -burunsuz- maḡkayı suvatta -akıntı su mahalinde- taşmış su teknesi başında- bulur, dërler. [1575/6]

Eser içerisindeki ilgili kısımda geçen alıntılarının kaynakları şunlardır:

‘Alî Seydî	<i>Resmli Kāmūs-i ‘Osmānî</i>
Aḡmed Vefîḡ Pāṣā	<i>Lehce-yi ‘Osmānî</i>
Bāḡî	<i>Dîvān</i>
Dede ‘Ömer Rūṣenî ⁹	<i>‘Āṣār-ı Işık</i>
Emîn Ḥilmî	<i>Dîvān-ı Ḥilmî ve Münşe’ât-ı Ḥilmî</i>
Es‘ad Muḡliṣ Pāṣā	<i>Dîvançe-yi Es‘ad Pāṣā</i>
Evliyā Çelebî	<i>Seyāḡat-nāme</i>
Fuzûlî	<i>Dîvān</i>
el-Ḥacc Nürî Efendi	<i>Keşkül</i>
Ḥabîb	<i>Ḥaṡṡ u Ḥaṡṡātān</i>
Ḥāfî	<i>Risāle-yi Ḥāfî</i>
Ḥalîm Girāy	<i>Gülbün-i Ḥānān</i>
Ḥıfzî	<i>Manzūme-yi Ḍurūb-ı Emsāl</i>
Ḥurūfî ‘Arṣî ¹⁰	<i>Dîvān</i>
İbrāḡīm Peçevi	<i>Tārîḡ-i Peçevî</i>
Meḡmed Celāl	<i>‘Osmānlı Edebiyyâtı Numūneleri</i>
Meḡmed Ṣalāḡi	<i>Kamus-i ‘Osmānî</i>
Meḡmed Tefḡîḡ	<i>Kāfile-i Ṣuarâ</i>
Meḡmed Tefḡîḡ	<i>Mecmū’a min Nevādiri ‘l-Üdebā vü Ātārî ‘z-</i>
<i>Zurefâ¹¹</i>	
Mu‘allim Nācî	<i>Luḡat-ı Nācî</i>
Muḡibbî	<i>Dîvān</i>

⁹ Yazmada: İbrāḡīm Gülşenî.

¹⁰ ‘Arṣî Dede.

¹¹ Bu eserin öbür ismi Nevādirü ‘z-Zurefâ’dır.

Nābī	<i>Hayriyye-yi Nābī</i>
Nef'ī	<i>Dīvān</i>
	<i>Sihām-ı Kāzā</i>
Nedīm	<i>Dīvān</i>
Nevāyī	<i>Nevādirü 'ş-Şebāb</i>
Rāğıb Pāşā	<i>Dīvān</i>
Rāşid-i Belğradī	<i>Tārīḫ-i Vaḫ'a-yi Hayret-nümā Belgrad ve</i>
<i>Şırb-istān</i>	
Şolaḫzāde Meḫmed Hemdemī Çelebī	<i>Şolaḫzāde Tārīḫi</i>
Sünbül-zāde Vehbī	<i>Dīvān</i>
	<i>Lutfiyye-yi Vehbī</i>
Ş[emse 'd-dīn] Sāmī	<i>Ḳāmūs-ı Türki</i>
Şeyḫ Ğālīb	<i>Hüsn ü 'Işḫ</i>
Şeyḫü 'l-İslām Yaḥyā	<i>Dīvān-ı Yaḥyā</i>
Şināsī-Ebū 'z-Ziyā	<i>Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye</i>
Yaḥyā Naẓīm	<i>Dīvān I-V</i>
Zemaḫşerī	<i>Nevābiḡü 'l Kelim</i>
Ziyā Pāşā	<i>Ḥarābāt</i>
	<i>Terkīb Bend</i>
	<i>Tercī' Bend</i>
	<i>Eş'ār-ı Ziyā</i>

Atalar Sözü Mecmuası; atasözü, deyim, vecize, mısra, beyit, dua, kargış, fıkra gibi ifadelerden oluşmuş madde başları, madde başlarıyla ilgili alınmış alıntılar, hikâyeler, anekdotlar/fıkralar, mütalaalar/şahsî kanaatler ve tafsilatlı bilgiler ile birlikte içerik bağlamında oldukça zengindir.

Eser içerisindeki atasözleri ve deyimler “atalar sözü” başlığı altında verilmiştir fakat atasözü ve deyimlerin yanında “meşhur sözler ve hikmetli cümleler” de bulunmaktadır. Meşhur sözler ve hikmetli cümleler arasında kargışlar¹², mısralar¹³, beyitler¹⁴, dualar¹⁵ ve fıkralar¹⁶ vardır.

¹² Lanet olsun Yezid'e. [1561/17]

¹³ Lā cererm maḫul söze mecnūn daḫi rāzı olur. [1555/11]

¹⁴ lāzımı biraḫ medḫ u tavşīf, kim etti aḡa bu kārı teklīf. [1556/7] Nābī.

¹⁵ Lisanıḡ şeker gibi bal gibi tatlı; şükür de manevī gibi yadlı olsun, dərler. [1564/1]

¹⁶ Minareyi nasıl yaparlar? sualine kuyularıḡ içini dışına çevirirler demiş. [1623/26] H'āce Nāşre 'd-dīn.

Madde başlarıyla ilgili hikâyeler¹⁷, anekdotlar/fıkralar¹⁸, mütalaalar/şahsî kanaatler¹⁹, ve tafsilatlı bilgiler²⁰ verilmiştir. Eser içerisinde Çağatayca²¹, Kıpçakça²², Tatarca²³ gibi diğer Türk lehçelerinden de madde başları ve alıntılar mevcuttur. Bu Türk lehçelerinin yanı sıra Arapça²⁴ ve Farsça²⁵ madde başları olmakla birlikte madde başlarının Arapça²⁶ ve Farsça²⁷ biçimleri de vardır.

Müellif, eserini müsvedde olarak tanımlamaktadır. (Alemdar, 2018: 31). Eser birbirinin benzeri olup tekrarlanan birçok madde başına kaynaklık etmektedir. Bu madde başları bir deyimın farklı cümlelerde kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Örneğin mat etmek deymi:

Mat etti. [1567/9] (T. [Ebü 'z-Ziya: Durub-ı Emsal-i 'Osmaniyye: 432])

Mat et, matem etme. [1567/11]

Mat oldu. [1567/12]

Eser içerisindeki madde başları; ek, kelime/kelimelerin değiştirilmesiyle veya cümle içerisindeki kelimelerin yer değişikliğine uğraması ile farklı varyantlara bürünmüş ve hepsi ayrı birer madde başı olarak kaydedilmiştir. Örneğin:

¹⁷ Mecnun Leylasız yaşamaz, dërler. [1579/8]

¹⁸ Medeniyete hürmet, ulum ve fûnuna hürmetle olur. [1585/3]

¹⁹ Müellifin “lehçe” hakkındaki mütalaası: [1562/18]

²⁰ Müellifin “mesel ve masal” hakkındaki tafsilatı: [1578/4]

²¹ *eşk-i dürr ü la'lidin ni vaşl tapğay kim; bu devlet yitmedi kārūn meşellik barlığlarğa* Nevāyī [Nevādirü 'ş-Şebāb 568, 571, 9]

²² Ala, kıara şıgır talgır -bahıl,şaran- bolur; gök, şarı,kızıl, sıgır salgır -aķar südlı- bolur. 118/ek/21. bk. Ensar Alemdar, *Kaynaktan Eğitime Atasözleri ve Deyimler Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı Atalar Sözü Mecmuası (1.-538. Sayfalar)*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 534960), s. XLII.

²³ May (yağ) kıabı dışardan belli olur. [1575/25]

²⁴ Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh. [1555/16]

²⁵ Men menem diger nist dër başka dëmez. [1610/2]

²⁶ Lazım olmayan şey olmaz, elzem dururken lazım alınmaz. [1556/5] ‘Arabî *taķdîmu*’-l-*alzami* ‘alā’-l-luzūmi.

²⁷ Madem ki eviñ yoktur, kıapıcı neye lazım? [1568/4] Fārsî: *der ki ne-dārî der-bān ķî mî kunî.*

Mal bulmuş mağribi gibi. [1571/5]

Mal bulan mağribi sandı. [1571/6]

Mal bulmuş mağribiye döndü, demiş. [1571/7]

Meded gittik elden yetiş. [1583/20]

Meded yetiş gittik elden. [1583/21]

Meşale yanmayınca pervane dönmez. [1595/25]

Meşale yanmayınca pervane yanmaz. [1595/26]

Eser içerisinde günümüzde kullanılan bir atasözünün farklı varyasyonları da bulunmaktadır:

Lakırdı ile peynir gemisi yürümez.²⁸ [1557/36]

Meyvesini ye ağacını sorma dërler. (bağını)²⁹ [1616/4]

Eser içerisinde madde başlarında bir kelimenin farklı yazılış biçimleri de verilmiştir:

Melez kavim, melez don (ton) gibi dërler. [1607/39]

Mal kazanı (kazgan) taşırır, can canı. [1572/17]

Madde başlarında geçen ve farklı lehçelere ait olan kelimelerin manaları kelimenin yanında iki kısa çizgi arasında veya parantez içinde verilmiştir:

Maḡkalık etti. (perde burunluk) [1570/25]

Maḡka -burunsuz- maḡkayı suvatta -akıntı su mahalinde- taşmış su teknesi başında- bulur, dërler. [1575/6]

Madde başı sırasında sözlük maddesi izah edilmiştir. Sırayı bozmamak adına müdahale edilmemiş ancak dizine dâhil edilmemiştir:

Luğat: Lehçe: is. Ana lisanıḡ şubesi, deḡişen çehresi. Elsine-yi Türkîyyeden Oḡuz lisanınıḡ lehçe-yi Osmanîsi, Uygur lisanınıḡ lehçe-yi Çaḡatayîsi, Kıpçak lisanınıḡ lehçe-yi Kırımîsi [Türkîde lehçesi bozuk] çehresi diḡer-gûn. [1562/17]

Madde başlarında geçen bir kelimenin farklı lehçelere ait olanının dışında yazara göre anlamının bilinemeyeceḡi düşünölen kelimelerin anlamları verilmiştir:

Çaḡatayca

²⁸ Bugün “lafla peynir gemisi yürümez” denilen atasözüne karşılık gelmektedir.

²⁹ Bugün “üzümünü ye bağını sorma” denilen atasözüne karşılık gelmektedir.

Nevāyī [Nevādirü 'ş-Şebāb 568, 571, 9]

eşk-i dürr ü la 'lidin ni vaşl tapğay kim

bu devlet yitmedi kārūn meşellik barlığlarğa

Tatarca

May (yağ) kabı dışardan belli olur. [1575/25]

Kıpçakça

Ala, kara şığır ıalğır -bağıl,şaran- bolur; gök, şarı,kızıl, sığır salğır -ağar südli-bolur. 118/ek/21.³⁰

Eserin bu denli zengin ve çok yönlü olması derlenen atasözlerinin hiçbir müdahaleye uğramadan kaydedilmesi ve farklı biçimlerinin de verilmesine borçludur. Böylelikle yazarın bu hassasiyeti dönemin dilini bir fotoğraf karesi edasıyla günümüze aktarmaktadır.

2.3.1. Dil ve İmla Özellikleri

Eser içerisinde günümüz Türkçesinde kullanılmayan birçok kelime vardır. Örneğin may (yağ), mañka (burunsuz), semek (balık), gusfend (koyun), leyte (keşke) gibi. Günümüzde kullanılan kelimeler için TDK *İmla Kılavuzu* esas alınmıştır. Nispet eki sürekli şapkalı olarak (î) yazılmıştır. *İmla Kılavuzu*'nda olmayan kelimelerde uzatmalar şapka işareti (^) ile, ayınlar (‘) işareti ile, hemzeler ise (’) işareti ile gösterilmiştir. Müellif tarafından farklı imlalarla kaydedilen kelimeler için dipnotta gerekli izahlarda bulunulmuştur.

Eser içerisinde, madde başlarıyla ilgili verilen örnekler için kullanılan eserler arasında mensur olanların yanı sıra manzum eserlerden de yararlanılmıştır. Çalışmamızda, manzum eserlerden yapılmış olan alıntılar kaydedilirken mısra başlarında büyük harf kullanılmamıştır; zira şiir için öncelikli olan ses etkisidir ve şiirde cümlelerin başlama ve bitme noktası muallakta kalır, dolayısıyla başlangıcı belirten büyük (kapital) harfin silme mısra başlarında kullanılması uygun değildir (Kaçalın, 2016: 13).

³⁰ bk. Ensar Alemdar, *Kaynakten Eğitime Atasözleri ve Deyimler Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı Atalar Sözü Mecmuası (1.-538. Sayfalar)*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 534960), s. XLII.

İsim ve sıfat tamlamalarında, belirtilen (*muzaf* ‘tamlanan’) kelimenin sonunda *ya-yi izafet* ‘tamlama y’si’nden (*ha-yi gayr-i malfuz / ha-yi resmiyyeden*) sonra *ya-yi ebter* kesik (kuyruksuz) y’ Türkçedeki iki ünlü arasına yardımcı y ünsüzü (*ya-yi miyanci*) girmesi kuralıyla da örtüşmesi dolayısıyla gösterilmiştir (Kaçalın, 2016: 13). Örneğin: *hareke-yi harfiyye, hikāye-yi hāl*.

Türklerin kullandığı hiçbir abece dilin gerçeklerini yansıtamadı. Her abece daha önce kullanılan dilin ve bu dil vasıtasıyla gelen kelimelerin sağlıklı taşıyıcısı oldu, öbür kelimeler için yetersiz kaldı, getirdikleri ve götürükleri oldu. Bundan en çok zararı /è/ (kapalı e) ve /ɲ/ (geniz n’si) sesleri gördü. Osmanlı harflerinden Latin harflerine geçerken *güz* ile *göz*, *ölü* ile *ulu* tek biçimde yani *gûz* ve *ûlû* şeklinde okunmazken *el* ‘el, kol’ ile *êl* ‘halk’ kelimeleri tek bir imlada il; *it-* ‘iteklemek’ ile *êt-* ‘etmek’ kelimeleri bir imlada *it-*; *yit-* ‘kaybolmak’ ile *yêt* ‘yetmek’ kelimeleri bir imlada *yit-*; *dir-* ‘diri olmak’ ile *dêr* ‘dermek’ kelimeleri bir imlada *dir-* şeklinde okunmuştur. Türkçe ünlü çekirdekli Arapça ünsüz çekirdekli. Arapçada /t/ ile /t̤/ /t̤/’nın anlam farkı vardır ve onun için üç tane /t/ vardır, bunlar bir /t/ ile okunamaz. Türkçede /o/, /ö/, /u/, /ü/’nün anlam farkı vardır ve onun için bu dört ünlü yalnızca /v/ ile okunamaz. Yazılıştta *bvl* görülse bile *bol*, *böl*, *bul* başka başka kelimelerdir. Tıpkı bunun gibi Türkçede /ı/, /i/ ve /è/’nin anlam farkı vardır ve onun için üç ayrı ses bir /y/ ile okunamaz. (Kaçalın, 2016: 13)

Çalışmamızda Farsça kelimeler çeviri yazı ile Latin harflerine aktarılırken sözlüklerin *imāle* (uzun ünlü, /iy/) veya *kesre-yi mechūle* (kapalı /e/) ile açıklamasını koyduğu kelimeler, /î/ ile değil /uzun kapalı e/ ≈ /iy/ ile yazılmıştır. Bu şekilde *rēš* ‘yara’ *rîš* ‘sakal’; *şêr* ‘arslan’, *şîr* ‘süt’ kelimeleri karıştırılmayacaktır. Kelime hakkında hiçbir bilgi yok, hiç duyulmamış ve okunmağa mecbur kalınmışsa o zaman /e/ öncelikli olarak okunur. İşte Farslar için Arapça *nizāmuddīn*’in *nizāmeddīn* okunması ile Türkler için Farsça *bihişt*’in *behişt* okunması böyledir. /î/, görüldüğü her yerde /i/

değildir. Bu /i/'nin Türkçede /è/ (kapalı /e/)yi göstermesi gibi Farsça / / (uzun kapalı e)'yi ifade eder. (Kaçalın, 2016: 12)

Yukarıda zikredilen hususlara bağlı olarak, çalışmamızın çeviri yazı ile kaydedilmiş kısımlarında aslî biçimleri ile kaydedilmesi tercih edilen kelimelerden bazıları şunlardır: *ātiş* 'ateş'; *bihişt* 'cennet'; *cehān* 'cihan'; *Cemşēd* 'Cemşit'; *dēv* 'cin'; *dēvāne* 'mecnun, cin çarpmış'; *hēç* 'hiç'; *ḥur-şēd* 'güneş'; *nişēmen* 'makam, yer'; *pider* 'baba'; *rēz* 'saçan'; *şēr* 'aslan'; *şēve* 'şive'; *tēg* 'ok'; *tēz* 'tez'.

Müellif kendine özgü dil ve imla özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Madde başlarıyla ilgili verilen örnek beyitlerdeki mısraların bazıları köşeli paranteze alınmıştır:

Yahyā Nazīm³¹ *Dīvān-ı Belāğat*-*unvān-ı Nazīm* [I, 96] [beyt]

nihānī ol büt-i şīrīn-suḥun-ıla söyleşiriz

[lisān-ı ḥāl-i dili biz bilen-ile söyleşiriz]

Madde başlarında geçen bazı kelimelerin imla farklılıkları belirtilmiştir:

Layık u reva mıdır ben yatam (yatam)³² ol ayakta dura.[1559/21]

Bunun haricinde bir parantez de mana vermek için açılmıştır ve madde başlarında karşımıza çıkmaktadır.

Lihyesiz (sakalsız) merdiñ sözü bulmaz nüfuz. [1560/6]

Atalar Sözü Mecmuası zengin içeriğiyle kendisine hayran bıraksa da sadece bu yönüyle görmeksizin imla özellikleri bakımından da son derece mühim bir yerdedir. Ancak günümüz Türkçesine aktarırken anlam karmaşası yaşanmaması adına yer yer müellifin noktalamasına müdahale edilmiştir.

³¹ Yazmada: *Nazīmi*.

³² yatam kelimesi يتام şeklinde yazılmış iken kelime parantez içerisinde ياتم şekliyle de yazılmıştır.

2. BÖLÜM

METİN

lām: Elif-bānuḡ yigirmi yedinci ḡarfī. Lām ebced ḡesābında otuz sayılır. Şehr-i şevvāl ismine işāretidir. Lām ḡarfinde Türkīniḡ aṣlī kelimeleri bulunmaz, yaratma müvelled kelimeler daḡı pek azdır. Müte'addīye ve lāzıma dāḡil oldukça mechūl yapı: atılmaḡ-attırılmaḡ, germek-gerilmek, gerdirilmek, dēnilmek ve dēnmek şūretiniḡ isti'mālī faṣīḡ olmaz. Lām-ı müteḡarrik istiḡdāmıyla nēce biḡ fi'l teşkīl olunur: Atlamaḡ, avlamaḡ, bağlamaḡ, parlamaḡ, carlamaḡ, gizlemek, gözlemek, mühürlemek gibi. "Lām cim" mühmelātdan bahāne ta'rīz ma'nāsına. "Lāmı cimi yoḡ, Lām cim istemez" lā-yecūz gibi bahānesiz, sözsüz.

la-le

1. Lala amma ben Arapça bilmem, dēmiş. [1555/1]
2. Lala Paşa mı eğlendiriyoruz? [1555/2]
T. [Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 428, 3367³³]
3. Lala Paşa oyununa çıktı. [1555/3]
4. Lala Paşa kapısında büyümiş, dērler. [1555/4]
5. Lâ-büdd lazım, sabit mülazım. [1555/5]
6. Lala papa oyununa çıktı. [1555/6]
7. Labada yer lebāde giyer. [1555/7]
8. Lâ-büdd ve lâcerem gördük dēmiş. [1555/8]
9. Lâcerem her neyse dil-hâhın sen talep eyle vērnek Allah'ıḡ. [1555/9]
Mevzundur.
- [Şolaḡzāde Meḡmed Hemdemī Çelebī] *Şolaḡzāde Tārīḡi*³⁴ 333
10. Lâcerem her kişiniḡ başında bir sevdası var. [1555/10]

³³ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Lālā pāşā mı eğlendiriyoruz. 367.

³⁴ Yazmada: *Şolaḡzāde Tārīḡi*'nden bir fıkradur.

Mevzundur.

Lālî-yi Üskübî

11. Lâcerem makul söze mecnun dahi razı olur. [1555/11]

Hıfzî[: *Manzûme-yi Durûb-ı Em̄sāl* 20] [mısrâ‘]

12. Laçın gibi çeviktir, dèrler. [1555/12]

Doğan nevidir.

Hurûfî ‘Arşî³⁵ [*Dîvân-ı Belâgat Unvân-ı ‘Arşî* 121] [beyt]

olsa biḡ cānı³⁶ ḫalāş olması mümkündür
*murḡ-ı dil şaydına ger pençe-yi **laçın** açıla*

Muḫibbî Dîvân [703, 2407, 2] [beyt]

şehā zülfüḡ ‘ikābından dil u cānum olmaz ḫalāş³⁷
*esîr olmuş kebûterdür şanasın dest-i **lāçine***

13. Laçın gibi yırtıcıdır. [1555/13]

14. Laçın pençesinden kuş kurtulmaz. [1555/14]

15. Laçın pençesine esir olmuş güvercine döndü. [1555/15]

16. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh.³⁸ [1555/16]

Ş. [Şināsî: *Durûb-ı Em̄sāl-i ‘Osmāniyye*: 427, 3354³⁹]

17. Lâ havle ile beslenen at lâ kuvvet olur, dèmiş. [1555/17]

18. Lâ havle oku da geç bu pazardan. [1555/18]

19. Lale gibi. [1555/19]

20. Lale bostanına deve ile girilmez. [1555/20]

³⁵ Yazmada: ‘Arşî Dede.

³⁶ Yazmada: cān.

³⁷ Yazmada: cānum ḫalāş olmaz.

³⁸ *lā ḫavla va lā kuvvata illā bi-‘llāh*. [=Her türlü değişim ve gücün kaynağı sadece Allah’tır.] bk. KOÇKUZU: “Havkale”, *DİA*: 16, 536^b.

³⁹ Şināsî ve Ebü ‘îz-Ziyâ: *Durûb-ı Em̄sāl-i ‘Osmāniyye*: Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh.: 427.

21. Lale sünbül zamanı, gül bülbül zamanı, faşl-ı baharın cennet misali zamanıdır. [1555/21]

22. Lâ dedirmez, dërler. [1555/22]

23. Lâ dedi mi bir daha cim dëmez. [1555/23]

24. Laz, hamsi balığı sever. [1555/24]

Ş. [Şināsi: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 427, 3355⁴⁰]

[Ahmed Vefik Paşa] *Lehce-yi ‘Osmānī* [cüz’-i evvel] 748^b

Laz is. Karadeniz sāhil-i şarḳ-ı cenūbunda Gürcü tavā’ifinden bir kavimdir. Yerleri Lazistan, Trabzon vilāyetinden bir livā’ merkezi, Rize. Kazāları Atine ma’a Hemşin, Hopa ma’a Gönye ve Arḥavi, Mapavri.

25. Laz, aklı az. [1555/25]

Ş. [Şināsi: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 428, 3356⁴¹]

26. Laz aklı, kaz aklı. [1555/26]

Ş. [Şināsi: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 428, 3356⁴²]

27. Lazım melzûm kabilindendir, dërler. [1556/1]

28. Lazım ise ver parasını, al. [1556/2]

29. Lazım şey kendi[si]ni⁴³ gösterir. [1556/3]

30. Lazım elzemden sonradır. [1556/4]

31. Lazım olmayan şey olmaz, elzem dururken lazım alınmaz. [1556/5]

Arabî: taḳdîmu’l-alzami ‘alā’l-luzûmi.

[=Elzemin öne alınması lüzumludur.]

⁴⁰ Şināsi ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Laz, hamsi balığı sever.: 427.

⁴¹ Şināsi ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Laz, aklı az.: 428.

⁴² Şināsi ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Laz aklı, kaz aklı.: 428.

⁴³ Yazmada: *kendi*. Kelimenin yalın hâli *kendidir*. 1. kişi iyelik eki almış hâli *kendim*, 2. kişi iyelik almış hâli *kendin* ve 3. kişi iyelik eki almış hâli *kendisidir*. Bu sebeple *kendi* kelimesinin 3. kişi iyelik ekli olması gereken hâlini yalın olarak *kendi* yazmak hatalıdır. Geniş bilgi için bk. KAÇALIN: 2002: 142-146.

32. Laz, Gürcü hep bir ipiñ ucudur dërler, ki hep bir soydan bir boydan dëmek olsa gerek. [1556/6]

33. Lazımı bırak medh ü tavsif, kim etti ona bu kârı teklif? [1556/7]

Mevzundur.

Nâbî [ö. 1124/1712] hakkında Ğâlib [ö. 1213/1799]

34. Lazım olan şey, bir gün olur elzem olur. [1556/8]

35. Lastikli sözdür, dërler. [1556/9]

36. Lastikli söze emniyet olmaz. [1556/10]

37. Lastik gibi her tarafı uzanır. [1556/11]

38. Lâşî hükmünde tutar. [1556/12]

39. Lafı öşek⁴⁴ -gıybet-i zemime-kulağı tıpkı eşektir, dërler. [1556/13]

40. Laf ile cenge gidilmez, dërler. [1556/14]

41. Laf eşer⁴⁵ dërler. /Gezdirir./ [1556/15]

42. Laf olsun, dër. [1556/16]

43. Laf ile büyüklük satılmaz. [1556/17]

Es'ad Muhlîş Pâşâ⁴⁶ [*Dîvançe-yi Es'ad Pâşâ* 18^b] beyt

lâf da 'vâ-yı enâniyyet ne lâvıķ 'âķile⁴⁷
herkesiñ 'âlemde biñ mâ-fevķi biñ mâ-dûnı var

44. Laf ile vakit geçirmemeli, dërler. [1556/18]

Sünbül-zâde Vehbî *Dîvân* [*Luḡfiyye-yi Vehbi Der Tārîķ-i Hâce ğan* 43, 20] mışrâ'

böyle lâf ile geçer evķâtı

45. Laf ile vakit geçer, laf ile nakit geçmez. [1556/19]

⁴⁴ Dedikodu, abartma. (TDK: DS: IX, 3356^a s.)

⁴⁵ **eşmek:** Hareket etmek, yola çıkmak. (TDK: DS: V, 1795^a s.). Bu bilgilerden hareketle bu atasözü 'laf taşır' olarak anlaşılmalıdır.

⁴⁶ Yazmada: *Es'ad Pâşâ*.

⁴⁷ Yazmada: *lâf ile da 'vâ-yı enâniyyet ne lâzım âdama*.

46. Lafla dükkân açılmaz. [1556/20]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmâniyye*: 428, 3358⁴⁸]

47. Laf ile pilav pişmez. [1556/21]

48. Laf ile pilav pişse derya kadar yağı tuzu benden olsun, demiş. [1556/22]

49. Laf ile kazan kaynamaz. [1556/23]

50. Laf ile peynir gemisi yürümez, dèrler. [1556/24]

51. Lafıñ ölçüsü yoktur. [1556/25]

52. Laf ile alacaklı avutulmaz. [1556/26]

53. Laf böceği. [1556/27]

54. Lafazanlık etti, dèrler. [1556/28]

55. Lafazan meydan dilaveri. [1556/29]

[Meḥmed Tefîḫ *Mecmû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Āṣâri 'z-Zurefâ* (*Nevâdirü 'z-Zurefâ*⁴⁹) cüz'-i evvel, 50]

56. Laf karın doyurmaz belki karın açırır⁵⁰. [1556/30]

57. Laf kutusu. [1556/31]

58. Laf avcısı, laf tamavcısı -tellal-dır dèrler. [1557/1]

59. Lafına göre pay biç, hep hiç hep hiç... Sarhoştan nasihat istersen hep iç hep iç sarhoşuñ sözünü diñlersen hep hiç hep hiç. [1557/2]

60. Laf gezdirici. -parasız tellal- [1557/3]

61. Lafıñı bilip söyle. [1557/4]

62. Laf lafı açar, laf uykuyu açar. [1557/5]

63. Laf lafı açar, laf götü açar. [1557/6]

⁴⁸ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmâniyye*: Lāfla dükkân açılmaz.: 428.

⁴⁹ Yazmada: *Nevâdirü 'z-zurefâ'dan bir fıkradur*.

⁵⁰ āçur- 'acıktırmak' (CLAUSON: *EDPT*: 30^a. s.)

64. Laf laftan çıkar, kavga da laftan çıkar. [1557/7]
65. Laf lafı kaynatır amma laf kazanı kaynatmaz. [1557/8]
66. Lafa lûf⁵¹ kezzaptır. [1557/9]
67. Laf torbaya girmez, yulaf torbaya girer, dërler. [1557/10]
68. Laf mûy-tâb⁵²ı. [1557/11]
69. Laftan gümrük alınmaz dërler amma zamanede yeñi icat olunan sansür -(teftiş, yoklama)- usulü de bir nevi laf gümrüğü değıl midir? dëmiş. [1557/12]
70. Lafa nöbet vermez ki sözü hep nefs-i mütekellim-i vahde kelam biliğmez ki kelamı hep usul-i muhtelif dëmiş. [1557/13]
- Latife.*
71. Laf ile kahramanlık olmaz, mertlik ile maharet ve marifet ile olur, dëmişler. [1557/14]
72. Lafa göre laf söylenir, adamına göre lakırdı. [1557/15]
73. Lafi hep nefs-i mütekellim. [1557/16]
74. Lafi, laf-ı kezzap. [1557/17]
75. Lafa meze istemez, fezaya ister dëmişler. [1557/18]
76. Lafi yulaf gibi uzatma. [1557/19]
77. Laf torbaya girmez, yulaf çorbaya (kaşığa) gelmez, dëmişler. [1557/20]
78. Lafla yulaf boy uzatmaz. [1557/21]
79. Lakırdı ile iş bitmez. [1557/22]

Ş. [Şinâsi: *Đurûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: 428, 3361⁵³]

⁵¹ *lûf*: ‘yılan yastığı, fil kulağı denilen bitki’ (ŞÜKÛN: *Ferheng-i Ziyâ*: 3, 1759^a. s.)

⁵² *mûy-tâb*: ‘a hair-rope maker’ (STEINGASS: *CP-ED*: 1350^a. s.); ‘a spinner of goat-hair, a maker of articles woven therefrom’ (REDHOUSE: *TaEL*: 2022^a. s.) *mûy*: ‘kıl, saç, tüy’ (ŞÜKÛN: *Ferheng-i Ziyâ*: 2, 1834^a. s.); *tâb* ‘zülûf, ip gibi şeylerin kıvrımı ve bükümü’ (ŞÜKÛN: *Ferheng-i Ziyâ*: 1, 542^a. s.).

80. Lakırdı ile alacaklı avutulmaz. [1557/23]

81. Lakırdı ebesi. [1557/24]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 428, 3360⁵⁴]

82. Lakırdı ile karın doyurmak ister. [1557/25]

83. Lakırdının uzununu uzun geceye mahsustur. [1557/26]

84. Lakırdı ölçüye gelmez. [1557/27]

85. Lakırdı ölçüye gelmez, çorba kevgire. [1557/28]

86. Lakırdının sınırı olmaz. -İlla ki saat başı gelmiş olanı- dèrler. [1557/29]

87. Lakırdı torbaya girmez. [1557/30]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 428, 3363⁵⁵]

88. Lakırdı kıtlığında asmalar budayım. [1557/31]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 428, 3365⁵⁶]

[el-Hācc Nūrī Efendi] ‘‘Koruḡ Tekyesinin ta‘mīri ricāsına dā’ir tuḡaf bir tezkire’’ *Keşkül*⁵⁷

[cild-i evvel, 68]

*Şu niyāz-ı ‘ācizānem: **Lakırdı kıtlığında asmalar budayım** meseline ḡaml buyurulmayup mümkün olduḡı mertebe himmet-i ‘aliyyeleri erzān buyurulmaḡ bābında.*

89. Lakırdı ambarı. [1557/32]

Boşboḡaz.

90. Lakırdı bilmez, ayaklarıyla dümbelek çalar. [1557/33]

91. Lakırdı öḡütür. [1557/34]

⁵³ Şināsī ve Ebü ’z-Žiyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Lakırdı ile iş bitmez.: 428.

⁵⁴ Şināsī ve Ebü ’z-Žiyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Lakırdı ebesi: 428.

⁵⁵ Şināsī ve Ebü ’z-Žiyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Lakırdı torbaya girmez: 428.

⁵⁶ Şināsī ve Ebü ’z-Žiyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Lakırdı kıtlığında asmalar budayım: 428.

⁵⁷ Yazmada: *Keşkül Risalesi’nden bir fıḡradur.*

Söz değirmencisi.

92. Lakırdı değirmeni. [1557/35]
 93. Lakırdı ile peynir gemisi yürümez. [1557/36]
 94. Lakırdı züğürdü. [1557/37]
 95. Lakırdı lakırdıyı açar, kahve uykuyu açar, dەرler. [1557/38]
 96. Lakırdı sırasında söylenmek gerek, yolunda gerek; lakırdı sırasında söylenir yolunda yürürse kurşundan (oktan) ötkün, kılıçtan keskin olur, menzilini bulur, dەرler. [1558/1]
 97. Lakırdısı çekirdekle tartılır. [1558/2]
 98. Lakırdısının damlası biş akçeye. [1558/3]
 99. Lakırdısı kesat işi gücü fesat. [1558/4]
 100. Lakırdısı takırdısı yok, ımpıs-tımpıs⁵⁸. [1558/5]
 101. Lakırdı karşılıklı olur. [1558/6]
- Ş. [Şināsi: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 428, 3364⁵⁹]
102. Lakırdıya göre lakırdı söylerler. [1558/7]
 103. Lakırdısı kirada gezer. [1558/8]
 104. Lakırdı lakırdıyı açar. [1558/9]
- Ş. [Şināsi: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 428, 3366⁶⁰]
105. Lakırdıya göre fetva verilir. [1558/10]
 106. Lakırdıya göre pay biçilir, boya göre kaftan. [1558/11]
 107. Lakırdıya göre cevap verilir. [1558/12]
 108. Lakin ne fayda iş işten geçti. [1558/13]

⁵⁸ Günümüz Türkçesindeki karşılığı ‘sus pus’ veya ‘yavaş yavaş’ olmalı.

⁵⁹ Şināsi ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Lakırdı karşılıklı olur.: 428.

⁶⁰ Şināsi ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Lakırdı lakırdıyı açar.: 428.

109. Laṅ luṅ lakırdısı -dereden tepeden- dërler. [1558/14]

110. Laṅ luṅ ediyorlar, dërler. [1558/15]

111. Laṅgur luṅgur daṅgalak lisanı. [1558/16]

112. Lakinle iş başka. [1558/17]

113. Lale tarlaṅızı ben çentmedim ya, dërler. [1558/18]

114. Lale sünbül, hasır zenbil satıldığı yeri arar. [1558/19]

Yahyâ Naẓîm⁶¹ *Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Naẓîm* [V, 475] kıt'a

gul kisvetu 'llâh sebk-rûḥ çû bād

sünbül nālî kabâb-ıla ḥâk nihād

lâle nemed surḥ-ıla âiş-meşreb

âb üzre semen câme sefid ü dil-şâd

115. Lale biḡ altına ise nale bad-ı hevâdır. [1558/20]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 429, 3369⁶²]

116. Lale başlı ateşmeşreple, dërler. [1558/21]

117. Lalesi, lalası başından eksik olmaz, dërler. [1558/22]

118. Lalesi, sünbülü başında daha ne ister? [1558/23]

119. Lale gibi perişan güzeldir, dërler. [1558/24]

120. Lale gibi her çiçek hasret daḡında mı biter? [1558/25]

Yahyâ Naẓîm⁶³ *Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Naẓîm* [V, 383] [beyt]

kimin baḡrın yine ḥûn eyledik sevdâ'-yı la 'lûḡ-ile

mişâl-i lâle bilsem daḡ daḡa ḥasretin kimdür

121. Lale gibi hasret daḡında mı bitmiş? [1558/26]

Nedîm⁶⁴ [*Dîvân* 366, 3] nazm

⁶¹ Yazmada: *Naẓîmi*.

⁶² Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Lâle biḡ altına ise nale bād-ı havâdır.: 429.

⁶³ Yazmada: *Naẓîmi*.

hemîşe bu müfferriḥ lāle-yi dīlcūy-ı ḥusn-āmeẓ
ola ismi gibi bezm-i şehenşāha feraḥ-engīz

Nedīm⁶⁵ [Dīvān 365, 6] nazm
bu nāzūk **lāle-yi** zībā ki olmuş nāmı gul-i ruḥsār
ol ḥünkārımıḡ bezminde şad şevkı-y-ile ḥidmetkār

‘Abdü ’l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

*Bu şair-i nedim sultan Ahmed Han-ı salisiḡ damadı İbrahim Paşa
meddahı imiş de lakin açık sözlü şairdir.*

‘Abdü ’l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

Muhtıra: İstanbul’da devr-i Sultan Ahmed Han-ı salis veziri Damad
İbrahim Paşanıḡ sadareti zamanındaki devr-i sefahette 1130-1143
tarihlerinde büyük küçük fakir aynı herkeste lale yetiştirmek merakı
uyandırılmış ve pek ziyade ileri gidilmiş olduğunu eski ‘Osmanlı
tarihleri yazar, merak eden o devirleriḡ sefahet-i umumiyyesini oḡur,
aḡlar.

122. Lale gibi alı al, moru mor kesildi. [1558/27]

123. Lalezârda boy [1558/28]

124. Lalezâra döndü her biri baḡ-ı irem oldu, dèrler. [1558/29]

125. Lale bostanı gibi. [1558/30]

126. Lal oldu kaldı. [1558/31]

127. Lale mevsimi, fasl-ı bahar mevsimi. [1558/32]

128. Laleli baba. [1558/33]

*Aksaray caddesinde türbesi olan azizdir. Civarındaki cami-yi şerif de
o namla be-namdır.*

129. Lamı cimi bilmem. [1559/1]

130. Lamı cimi yok. [1559/2]

⁶⁴ Yazmada: Şā’ir Nedīm.

⁶⁵ Yazmada: Şā’ir Nedīm.

131. Lamı cimi yok, nun karnında bir nokta. [1559/3]

132. Lamda yok, mimde yok nun karnında bir nokta. [1559/4]

133. Lam cim istemez. [1559/5]

134. Lam ve cim dèmedi. [1559/6]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 429, 3370⁶⁶]

135. Lâmelif çevirdiñ, dèrler. [1559/7]

136. Lam, mim kov takır -bir şey yok-. [1559/8]

137. Lamia-yı müsademe-yi efkârdan çıkar. [1559/9]

Mevzundur.

138. Lakırdı ile lafla iş bilmeyen çok bulunur. Lakin amel [...] Lazistan’da karınca da Süleyman’dır. [1559/10]

139. Lazistan’da karınca da Süleyman’dır. [1559/11]

140. Laza karınca kendine göre serçe saraydır. [1559/12]

141. Lazistan’da herkes sultandır. [1559/13]

142. Lafla lakırdıyla gemi yürümez, değirmen yürümez, pilav pişmez dèmişler. [1559/14]

143. Lav lav yanan samana körük istemez. [1559/15]

144. Lafzî Murad sözdür, dèrler. [1559/16]

145. Lafzî Murad sözdür, ki takdiren mecrûhtur dèmek olur. [1559/17]

146. lâ yus’alu ‘ammâ yaf’alu⁶⁷ (Ayet) [=O, yaptığından dolayı sorgulanmaz.] [1559/18]

T. [Ebü ’z-Žiyâ: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 429, 3371⁶⁸]

⁶⁶ Şināsī ve Ebü ’z-Žiyâ: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Lam ve cim dimedi.: 429.

⁶⁷ lâ yus’alu ‘ammâ yaf’alu va hum yus’alunâ [=O, yaptığından dolayı sorgulanmaz fakat onlar sorgulanırlar. Kur’an 21, Enbiyâ 23.]

⁶⁸ Şināsī ve Ebü ’z-Žiyâ: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: lâ yus’alu ‘ammâ yaf’alu.: 429.

Arabî

147. Layıĝı layıĝına olmak gerek. [1559/19]

148. Layık mı ki ol gonca-yı ümit ola bir har⁶⁹. [1559/20]

Lā mışrā‘

149. Layık u reva mıdır ben yatam (yatam)⁷⁰ ol ayakta dura. [1559/21]

Yavuz Sultān Selīm Hān mışrā‘

150. Layıĝını bulun. [1559/22]

151. Leimiñ aşı lekesiz olmaz. [1559/23]

Yahyā Naẓīm⁷¹ *Dīvān-ı Belāĝat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 62]

nola mezmūm ise dillerde **le’īm**

söylemez *bī-hūde lā-bud efvāh*

çıkarır naqd-i niyāzıñ karnın

minnetiñ ya çil ola ya pencāh⁷²

düşme āĝūşına mevc-i ye’siñ

eyleme baħr-i temennāda şināh

resen-i minnete bağlanma şakın

olma peyzen gibi üftāde-yi çāh

yaķar eczā-yı dü-kevni kül éder

şu ‘le-yi minnet o berķ-i cān-kāh

152. Leimiñ aşı kişiniñ karnına lehim olur. [1559/24]

153. Le balep doludur, dërler. [1559/25]

154. Leb ber leb. [1559/26]

155. Leime minnet étme, lehimden kerem gelmez elem gelir. [1559/27]

⁶⁹ *lāyık mı ki ol gonca-yı ümīd ola bir ħār.*

⁷⁰ yatam kelimesi يتام şeklinde yazılmış iken kelime parantez içerisinde يتام şekliyle de yazılmıştır.

⁷¹ Yazmada: *Naẓīm*.

⁷² Yazmada: *[minnetiñ ya çil (leke) ola ya pencāh]* elli.

156. Lebib lebib. [1559/28]

157. Lebibe cebibe. [1559/29]

158. Leimiñ lokmasına el uzatma. [1559/30]

Zira ya söz olur ya boynuz.

la-le

159. Leblebi parası verir gibi vèrdi, dèrler. [1560/1]

160. Leblebi unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz. [1560/2]

161. Leb dèmeden leblebi diyeceği anlaşıldı, dèrler. [1560/3]

162. Leb dèr dèmez leblebi dèneceğini anlamak dèrler, ki izhar-ı feraset
intikal-i hâdisât selika ve melekesizdir. [1560/4]

163. Lihafına -yorganına- göre medd eyle payın (ayağı) [1560/5]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emsâl* 20] [mısrâ‘]

164. Lihyesiz (sakalsız) merdiñ sözü bulmaz nüfuz. [1560/6]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emsâl* 20] [mısrâ‘]

165. Lihyem -sakalım- yok ki sözüm geçsin, dèrler. Lakin söz sakalda değil
makalde söz akıldadır -âkilde- dèmişler. [1560/7]

166. Lezzet duymayan nefis olmaz, lezzete doymayan nefis olur, dèrler.
[1560/8]

167. Lezzet-i inkâr olmaz bezl ü israf etmeniñ ah zımmında eğer endişe-yi
vâm (borç) olmasa. [1560/9]

Nâbî [ö. 1124/1712]

168. Leziz yemek açlıkta pek belli olur. [1560/10]

169. Leş gibi kokar. [1560/11]

170. Leş olan yerde kartal uçar. [1560/12]
171. Leşe toplanan kuzgun gibi. [1560/13]
172. Leş olmasa kartal konmazdı, dèrler. [1560/14]
173. Leş kokusunu alan karga gibi üşüştüler. [1560/15]
174. Leş üstünde kartal havalanır. [1560/16]
175. Leşini serdiler. [1560/17]
176. Latife bilene öğüttür bilene (manada öğüttür) bilmeyene ya sükût ya öçüktür (kavga kaşığısı)dır dèmişler. [1560/18]

Dede ‘Ömer-i Rüşenî⁷³ *Āsār-ı ‘Işk* Laṭīfe 51 [11] [beyt]

bu sözdür gerçi şûretde laṭīfe
velē ma‘nāda öğütdür laṭīfe

177. Latife hoştur ama sırasında olsa. [1560/19]

Nābî [*Ḥayriyye-yi Nābî*⁷⁴ *Der Beyân-ı Żarar-i Hezl-i Mizāḥ*⁷⁵ 27, 1-17] *naẓm*

ây talebkār-ı huzûr-i dū-cihān
rāh-cūy-ı taraf-ı rāḥat-ı cān
eyleme hezl ü mizāḥı pîşe
düşürür dōşlarıḡı teşvîşe
dōşı étme laṭīfe-y-ile fidā’
ḥaḳḳ-ı nān ü nemeki étme hebā’
aşdikā’ya sebeb-i nefret olur
‘ākıbet vāsıta-yı vaḥşet olur
āb-dār olsa laṭīfe hoşdur
lêk bir semti yapar ātişdür
hēc laṭīfe dème ol söz oḳına
ki⁷⁶ ucı ḥāṭır-ı yāre toḳına⁷⁷

⁷³Yazmada: *İbrāhîm Gülşenî*.

⁷⁴Yazmada: *Kitāb-ı Ḥayriyye*.

⁷⁵Yazmada: *mizāc*.

⁷⁶Yazmada: *bir*.

⁷⁷Yazmada: *doḳuna*.

ğaraż-ālūde niķāt-ı ser-tēz
éder aħbābuñı leb-rīz-i sitīz
dédiler aña laṭīfe zūrefā'
ki maħallinde ola cılve-nümā
lafzı endek ola ma'nāsı keşīr
étmeye kimseyi aşlā dil-gīr⁷⁸
bāğ-ı dilden yeñi kıpmış gül ola
gūş éden vaşfı ile bülbul ola
būy-ı gül gibi aça sīneleri
sīnelerden gidere kīneleri
müjde-yi vaşl gibi gūşa gele
işiden rağbet ile cūşa gele
añı naķl eyleyeler şehr-be-şehr
ķala 'ālemde meşel dehr-be-dehr
böyle olursa laṭīfe ne güzel
olmasa terkini bil hayr-ı 'amel
eyleme kimseyi zemm ü ğaybet
'aybdur 'āķil olana bu şıfat
zevķi yoķ 'ālemi yoķ lezzeti yoķ
günāhı ğayrı me'āşīden çoķ
dostlar olmaz olur senden emīn
nāmuñ añılsa éderler nefrīn

178. Latife yerinde yolunda gerek. [1560/20]

179. Latife yerinde hoş gelir, dërler. [1560/21]

Dede 'Ömer-i Rüşenī⁷⁹ Āşār-ı 'Işķ Laṭīfe [50, 1] [beyt]

yine gel diñle candan bir laṭīfe
laṭīfe hoş gelür zīrā laṭīfe

180. Latifecidir, dërler. [1561/5]

⁷⁸Yazmada: tekdīr.

⁷⁹Yazmada: İbrāhīm Gülşenī.

181. Latife latif (Abdüllatif'e) latife gerek, dèmiş. [1561/6]
182. Latife hoş ama istihza olmazsa eğlence hoş ama kavga olmazsa.
[1561/7]
183. Latife latife amma bize geçti, dèmiş. [1561/8]
184. Latife hoş amma kemiğe geçti. [1561/9]
185. Latife latife amma başa geçti. [1561/10]
186. Letafet nezafettedir. [1561/11]
187. Letafette bî-bedel dillerde darb-ı meseldir, dèmiş. [1561/12]
- [Şolaḳzāde Meḥmed Hemdemî Çelebî:] *Şolaḳzāde Tārîḫi*⁸⁰ 412
188. Laf lafı açar. Lafçı -uzun lafçı- yüzü gözü açar, dèrler. [1561/13]
189. Lal gibi kızardı, dèrler. [1561/14]
190. Lanetlemedir, dèrler. [1561/15]
191. Lanet kör şeytana. [1561/16]
192. Lanet olsun Yezid'e. [1561/17]
193. Lanet şeytana, rahmet adama olur. [1561/18]
194. Lanet okutma rahmet okut. [1561/19]
195. Lafa irsal olunan. [1561/20]
196. Lefif [...] dèmiş. [1561/21]
197. Laklaka ile vakit geçirir, dèrler. [1561/22]
198. Lekesiz adamdır, dèrler. [1561/23]
199. Lekeli adamdır, dèrler. [1561/24]
200. Leke kabul ètmez. [1561/25]

⁸⁰ Yazmada: *Şolaḳzāde Tārîḫi*'nden bir fıkradur.

201. Lekeli tekdir, d rler. [1561/26]

[A med Vef k Pa a] *Lehce-yi ‘O m n ’* [c z’-i evvel] 753^b

gider anı tersine d ns n y z 

lekeni  y z ne g redir s z 

lekelikle *fa r eyleyen bir teke i itdim*

ki s ylerdi bir muz h ke

202. [...] var d me sakın b -vukuf ayr lamaz tatlı dilinden huruf. [1562/1]

Mevzundur.

Rezm  Bah dur Gir y H n [*G lb n-i H n n*]

203. Le eni altından olsa dahi faydasız, kan kustuktan sonra. [1562/2]

204. Leyle i   mr  laklak ile ge er, kırlangıcı   mr  vak vak ile ge er.
[1562/3]

205. Leylek T rklerce -M sl manlarca- u urlu ku  sayılır. Yaptı ı
yuvasını bozmazlar. Kezalik kırlangı  da  yledir. [1562/4]

206. Leyli  a ırır Arap’ın kızı. [1562/5]

207. Leyli k lli amma ne gelen var ne giden, d mi . [1562/6]

208. Leylek ile kırlangı  yazı yaz kışı kış bilir. Seyyar ku lardır ki yaz gelir
kış giderler. Sayf ,  it y  muhacirlerdir, d rler. [1562/7]

209. Leylek fırtınası ahir-i martı, kırlangı  fırtınası ahir-i eyl ld r. [1562/8]

210. Lem’a nis r olan suy f-ı sırma ile tehdit olunsa bile lede’l-iktiz 
fuzalatı hapsedme. [1562/9]

 bn S n ⁸¹

211. *levl  el-ham   la-h r bati’d-d ny *⁸² [1562/10]

212. [...]  den g ne e kar ı g z yumma a benzer d rler. [1562/11]

⁸¹Yazmada: * ikmet-i  bn S n *.

⁸²*lavl  al-ham   la-h r bati’d-duny *. [=Ahmaklar olmasaydı d nya harap olurdu.]

213. *levlâ el-hamkâ la-harâbati 'd-dünyâ*⁸³ [1562/12]

Arabî

214. *len terâni* okur.⁸⁴ [1562/13]

215. *levlâ el-hûlyâ leheke 'l-fuḡarâ*.⁸⁵ [1562/14]

Arabî

216. Lev faraza böyle olsun amma bu böyledir, dërler. [1562/15]

217. Leh Yahudisi gibi sapsarı. [1562/16]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣâl-i 'Osmâniyye*: 430, 3373⁸⁶]

218. Luġat: Lehçe: is. Ana lisanın şubesi, deġişen çehresi. Elsine-yi Türkîyyeden Oġuz lisanının lehçe-yi Osmanîsi, Uygur lisanının lehçe-yi Çaġatayîsi, Kıpçak lisanının lehçe-yi Kırımîsi [Türkîde lehçesi bozuk] çehresi diġer-gûn.⁸⁷ [1562/17]

[Ahmed Vefîk Paşa] *Lehce-yi 'Osmânî* [cüz'-i sâni] 1309^a

219. Lehçesi bozuk dërler. [1562/18]

'Abdü 'l-Halîm Hakkî

Muhtıra: *Lehçe ve elsine-yi türkanda esas kavlı şudur ki edat-ı hareke-yi harfiyye olan elif, vav, ye ya'ni üstün, ötre, esreden Oġuz lisanında/lehçesinde (vav) harfi, Uygur yani Çaġatay lisanında/lehçesinde (elif ve ye) harfi Kıpçak lisanında/lehçesinde (e) harfi ziyade kullanılır. Yani bu üç şubenin lisan/lehçesinde ziyade müstamel ve müessir olanı Oġuz lehçesinde hareke-yi harfiyyeden vav/ötre harfi Uygur, Çaġatay lehçesinde hareke-yi harfiyyeden (elif/ye) ve Kıpçak lehçesinde (üstün) hareke-yi harfiyyesidir ki tecrübeyle sabittir. Şu kadar ki Osmanlıca lehçesi bu üç lehçenin*

⁸³ *lavlâ al-hamkâ la-harabati 'd-dunyâ*. [=Ahmaklar olmasaydı dünya harap olurdu.]

⁸⁴ Hz. Mûsâ'nın Cenâb-ı Hakk'ı görme talebine verilen "Sen beni göremezsın" anlamında karşılık. Geniş bilgi için bk. PALA: "Len Terâni", *DİA*: 27, 138. s.

⁸⁵ *lavlâ al-hûlyâ lahaka 'l-fuḡarâ* [=Hayaller olmasaydı fukara helak olurdu.]

⁸⁶ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣâl-i 'Osmâniyye*: Leh.yahüdîsi gibi şapsarı: 430.

⁸⁷ Madde başı sırasında sözlük maddesi izah edilmiştir. Sırayı bozmamak adına müdahale edilmemiş ancak dizine alınmamıştır.

üçünü birden cami' ve şamil ve havi bulunması hasebiyle edebiyatta Arabi ve Farsiniñ ianesiyle beraber gayet sade ve halavetli ve lezzetli bir lehçeyi ihtiva eder. Fakat ancak Osmanlı lisanınca yazılan şimdiki imlalarındaki ihtilaf da ancak bu üç lehçeyi ihtiva eden lisan-ı osmaniniñ gerek söylenişte ve gerek yazıştaki istek ve arzudan ziyade bu üç lehçeniñ esas tesir ve ahkâmından haber-dar bulunmayışımızdan ve burasını layıkıyla derk ve teferrüs-ile esbab-ı ihtilafı bilemeyişimizden ilerü gelmektedir. Yoksa bu üç zümre-yi lehçeniñ yalnız birisini lisan-ı osmanide istimal éde édik ne söyleyişte ve ne yazışda asla tehalüf olmayacaktı. Halbuki lisan-ı osmaniye bu üç lehçeniñ üçü de icra-yı ahkâm eylediği için gerek kelimeleri söyleyişte ve gerek imlaları yazışta teferruk sebepleri başlıca işte bu ihtilat-ı lehçeden ileri gelmektedir. Zann ederim ki bir de kullanmakta olduğumuz hurufat asıl Türkçe elifbası olmayıp tamamen Arabi elifbası gibi hurufatıdır. Binaenaleyh Türkçemizde imla ihtila farkının bir sebebi de bu keyfiyyet olsa gerektir.

İşte lisan-ı osmaniniñ aslı ve esası ekseriyetle burada serd-i beyan irae olunan mezkur üç şube-yi lisan-ı Türkidenden mürekkep ve mahlut bulunmaktadır dërim ves-selam. Burasını aqlamak için biraz tetkik ve tehammul ister dërim. allahu alam bis-savab. sal-i Türkan: 7510 senesinde.

220. Lehçesi bozuk ise melezdır. [1562/19]
221. Leyte lealle⁸⁸ vakit geçirilecek zaman değildir. [1562/20]
222. Leyl u nehâr ah u zâr édenden sakınmak gerek, dërler. [1562/21]
223. Leyliñ nehârı var, kışın baharı var. [1562/22]
224. Leyl u nehâr tâife-yi [...] ihtilat ve mukarenet ateş-i sûzân gibidir. [1562/23]
- İbn Sînâ⁸⁹
225. Leyleğiniñ ömrü laklak ile geçer, kurbağanın ömrü vak vak ile geçer, dërler. [1562/24]

⁸⁸leyte: 'keşke' (Ş. Sami, *Kâmus-i Türkî*: 1249^c s.)

⁸⁹Yazmada: *hikmet-i İbn Sînâ*.

226. Leylek (leglek) bacaklı. [1562/25]

[Meḥmed Tefḫī Mecmū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Āṣāri 'z-Zurefā
(Nevādirü 'z-Zurefā⁹⁰) cüz'-i ṣānī, 129]

227. Leylek havada. [1562/26]

228. Leylek kuşların adaletli sultanıdır. [1562/27]

229. Leyleğin attığı yavru. [1562/28]

T. [Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 430, 3375⁹¹]

230. Leylî (Leyla)ya meyl eyleyen mecnundur. [1562/29]

231. Leyla Mecnun'u sever, Mecnun Leyla'yı. [1562/30]

232. Leyla'ya Mecnun, leyle gün gerek. [1562/31]

233. Leyla Mecnun hikâyesi gibi. [1562/32]

234. Leyl u nehâr sebkat étmez. [1562/33]

235. Leylek yuvasına giren yılan leyleğe lokma olur arslan yuvasına giren köpek arslana [...] [1563/1]

‘Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

Birinci derecede hülasası zaman-ı hali hazır erbab-ı tahrir ve ehl-i kalem arasında teammüm ve intişar [...] [...] yol bulup beynel muharririn mevki kazanan zevatı lisan-ı tahrir-i osmaniye edebiyat-ı osmaniyye bir ilm ve unvan âlemi izafesiyle lisan-ı milli-yi osmani üç balaya irtikaya cehd ü sarf-ı gayret eylemekte oldukları müstakilen iddianameleri olan mecami ve resaili mevḳutelerede münteşir [...] [...] siyak ve siyaktaki makâlât-ı edebiye-yi lisaniyye ve osmaniyyelerden müsteban olmaktadır. Halbuki lisan edebiye-yi osmaniyye denilen edebiyat-ı milliniñ evvel emirde içinde yani hamiriniñ yahnisinde bulunması şerait-i asli ve esasi cümlesinden bulunan ulum-ı lisaniyyeden yağ, tuz, şeker, şerbet vesaire ḳabilinden olan havayiç ve levazım-ı zaruriye-yi mecburiyesi bulunan ulum-ı

⁹⁰Yazmada: Nevādirü 'z-zurefā'dan bir fıkıradur.

⁹¹Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Leylegin atdığı yavru-: 430.

lisan-ı ibtidaiyeden milli lisanı müşir olan milli üzerine mürettep ve münkasım bir lisan-ı milli-yi muhit-i türkan el-yevm yazılmamış böyle milli lisanı ve saik-i esasiyyesi demek olan lisan-ı türkanı tahrik ve tasrif eden Türkçe asla bina-yı sarf-ı telif ve talim ve tedris edilmemiş ve ulum-ı nahviyyeden lisanı ibtidası olan izhar ve muarreb-ı kafiye ve şafiyesi ilm-i usulden olan bedi ve beyan ve mantık gibi levazım lisan esasiyye [...] ne telif ve tedvin ve ne tedris ve talimle evlad-ı vatan ezhan ve izanı techiz ve tenvir olunmamış beynel-muharririn-i osmaniyye ikide bir edebiyat lisanıye-yi osmaniyye techizine tul deraz-ı münağaşa-yı kalemine mebahis-i ilmiyye ve edebiyyeden dem urarağ birbirini ilzam ve iltizam [...] yek-diğerine meydan oğurcasına izhar-ı tafdil ve tefaddül ile ziya-yı ömr ve evkâta ve terk ve terdit ve [...] mevdua-yı milliye ve insaniyeye mahal ve meydan vèrilmesi yok yere ve abes yere birbirini faidesiz şeyler işgal eylemeleri ise kat ender kat şayan-ı teessüf-i ahval [...] beyhude yere ziya ...⁹²

236. Leyte lealle ile iş bitmez. [1563/2]

237. Leyleğin ömrü laklak ile geçer. [1563/3]

238. Leyleğin yuvadan attığı yavru gibi yakadan attı. [1563/4]

Ş. [Şinâsî: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye* 430, 4477⁹³]

239. Leylek, yavrusundan birini Allah yoluna kurban olarak atarmış, dèrler. [1563/5]

Eski sözdür.

240. Leyleği kuştan mı sayarsın yazın gelir kışın gider. [1563/6]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 430, 3378⁹⁴]

241. Leylek muhacir kuştur. [1563/7]

h, li

⁹² Bu kısım iki sayfanın arasına sıkışmış olduğundan dolayı okunamamaktadır.

⁹³ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Leyleğin yuvadan attığı yavru gibi yakadan atdı...: 430.

⁹⁴ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Leylegi kuştan mı sayarsın yarın gelir kışın gider.: 430.

Lisān: is. Ağzadaki dil, zebān, bir kavmiy lehçesi ve lugati. Lisān-āsinā, dilmāç bir şahşıy kullandığı tarz-ı güftār. Lisān-ı hāl ağız açmazdan vaz'ıla aplatma. Lisāna gelmek gūyā olmağ, mezmūm olmağ. Ba'zi sivri şeyler. Lisānu'l-büşūr, lisān-ı sevr öküz yaprağı, lisān-ı haml siğirlü yaprağı - hayye - eş-şavt - zabıyyü'l-'aşāfir kuş dili, diş budağ. lisānü'l-kelb senā, galüs, sinaglos, mizmār, düdük dili.. Hirre. Lisānen şifāhen c. elsine.

242. Lisana gelmek ecelsiz ölmek gibidir, dërler. [1563/8]
243. Lisan lugatiyle insan lisaniyla yaşar, dëmişler. [1563/9]
244. Lisan gayb olursa insan da kayboldu bil, dëmişler. [1563/10]
245. Lisansız insan, lugatsız lisan. [1563/11]
246. Lisan insanı kaybêtmez, insan lisani kayb êder, dërler. (Unutur dëmek) [1563/12]
247. Lisaniını kaybêden insan fakirdir dërler ki manen ölmüş dëmektir. [1563/13]
248. Lisaniy yaptığını hiçbir şey (kuvvet) yapamaz, dëmişler. [1563/14]
249. Lisānü'l-halk lisanü'l-halk, lisan aynı insandır dëmişler. [1563/15]

‘Abdü ’l-Halīm Hakkî

Ki ancak ilm-i lisan edebi lisan, edebi lisan ilm-i lisandır. İnsan lisaniyla yaşar. Lisan kendi elifbasıyla, müretteb lugatiyle, ilmiyle kaim olur. Kendi elifba ve lugatiyle sahih ve hür ve müstakil [...] ve sağlam olmayan lisandır, ki buña vücuduyla âdemi müsavidir. Nitekim hür ve müstaķil olmayan kimselerin vücuduyla âdemi müsavi her huķuktan mahrum olduğı gibi. Zira lisaniy temel taşı kendi elifbası, binası, lugati, bab ve penceresi ilm-i emsile ve sarfi, sıvası ilm-i nahvi olur. Boyası ve naķşı ilm-i bedi ve beyan ve ilm-i mantıķ edebiyatıdır. Bu ilimlere haiz olmayan bir lisan ne hür ne sahih ne sağlam ne de ilmi ve edebi ve fenni lisan sayılır ancak aķvam-ı mütemeddinenin efhām-ı meramına mahsus gayr-ı ilm-i adi lisan hükmünde kalır dëmişler. Binaenaleyh lisaniy efradına cami ağıyarını

mani olan lisan ayn 'l-lisan cümle-yi cemile ve hikemiyyesiyle muttasıf olması lisanın kendi lehçe ve şivesinin bi-haqqın ifa'sı havi ve kafil ve kafile elifbası-y-ıla müretteb ve milletiği müsbet bir lugatının vücuduna ve [...] müvellet ve mürettep salif ü ziler 'ulum-ı lisaniye ile müzeyyen ve münevver bulunmasına menut mütevaqqıftır. Buña şahit haқиқaten isterse lisan-ı Arabi ve Farsi olup delil-i aklı ve naqlisi dahi el-yevm medar-ı ilmiyemizde ulum-ı sariyyeden evvel ilk ibtida ulum talebeye naql olunmaqla [...] olan ilm-i lisan Arabi ve Farsi binaenaleyh lisanın kendi elifbası mürettep bir lugati ve ilmiyle müzeyyen ve münevver olmayınca [lisan ayn-ı insan] cümle-yi hikemiyyesi şerefini [...] gerektir zannéderim.

250. Lisan kavm-i kabilenin, milletlerin kılavuzudur, demişler. [1563/16]

251. Lisan kavim kabiline tanışık mayasıdır. [1563/17]

252. Lisan başta durur başındır, baş sizde ise lisan da oradadır. [1563/18]

253. Lisan kalbin tercümanıdır. [1563/19]

Arabî: al-lisānu tarcamānu 'l-ḳalbi [=Dil kalbin tercümanıdır.]

254. Lisan hıfz eden selamettendir. [1563/20]

Arabî: salāmatu 'l-insāni fi ḥıfẓi 'l-lisāni [=İnsanın selameti diline sahip olmasındadır.]

255. Lisan iledir insan, insan iledir âlem. [1563/21]

Mevzundur.

256. Lisansız insan, insan sayılmaz dërler. [1563/22]

257. Lisan ayn-ı insandır, demişler. [1563/23]

258. Lisan-ı hâl ile anlattı, dërler ki lisan-ı hâl anlayana türlü sözden daha belîğdir, açıktır demek olur. [1563/24]

259. Lisan-ı hâl ile söylemek gerek, dërler. [1563/25]

Yahyâ Nazîm⁹⁵ *Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Nazîm* [I, 96] [beyt]

⁹⁵ Yazmada: *Nazîmî*.

nihānī ol büt-i şîrîn-suḥun-ıla söyleşiriz
lisān-ı ḥāl-i dili biz bilen-ile söyleşiriz

260. Lisanını sevmeyen insan olmaz, dèrler. [1563/26]
261. Lisan-ı hâl ehliyiz, bilenle söyleşiriz, dèmiş. [1563/27]
262. Lisan-ı hâl velî -lakin- biz bilenle söyleşiriz, dèmiş. [1563/28]
263. Lisan-ı gaybtan haber vèrir, dèrler. [1563/29]
264. Lisan gaybtır, Allah âlem. [1563/30]

Nefî [Dîvân ?, 48, 5]beyt

dénilmez ḥüsn-ü ta 'bîr-i beyānı
lisānu'l gaybtur Allāh u 'âlem

265. Lisan gaybtan haber vèrir, ama lisan-ı hâlden haberi yok, dèrler. [1563/31]
266. Lisan tatlı da söyler acı da söyler. Lakin tatlıdan hoşlaşır, dèrler. [1563/32]
267. Lisanı iyi söze alıştırmak gerek, dèrler. [1563/33]

Lâ [mışrâ']

sakın olma rind-i cer-i Allah'dan berîû'l-lisanu'l

268. Lisanı kötü sözlerden sakınmak gerek, dèrler. [1563/34]
269. Lisanın kemiği yoktur amma kemiği kırar, dèrler. [1563/35]
270. Lisanın hayra alıştır, ya sükût ét, dèrler. [1563/36]
271. Lisan kemiyette arslan, vasmette [...] ondan emindir. [1563/37]

Emsal-i hikemiyye.

272. Lisanın sükûta alıştır kendini sükûda -doğruluğa- alıştır, dèrler. [1563/38]

*lisānıdır seni ıẓrār eden söyle sukūt etsün
cihānı her belāsından seni āzād lāzımsa*

273. Lisanı şekerde değil şükre alıştır, dərler. [1563/39]

274. Lisanı şeker gibi bal gibi tatlı, şükür de manevi gibi yadlı olsun,
dərler. [1564/1]

275. Lisan şecire-yi insandır. [1564/2]

276. Lisanı doğru söylemeğe alıştırmak gerektir. [1564/3]

*Zira lisan kalbin tercümanı, kalp insanı hasim-i manevisi ve mahal-i
canıdır, demişler. Doğru söyle ki canı da doğru çıksın, demişler.*

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥakḳī

277. Lisan-ı dili (gönül) fehmi eyleyen her suale dil gibi hazır cevap olur,
demişler. [1564/4]

Yaḥyā Naẓīm⁹⁷ *Dīvān-ı Belāğat- 'unvān-ı Naẓīm* [V, 356] [beyt]

*fehmi eyleyen lisān-ı dili çun⁹⁸ dil Naẓīm
her bir su'āle dil gibi hāzır cevāb olur*

278. Lisanı doğru söylemeği itiyat eden kimsenin hatası az olur. [1564/5]

*Arabî: man şadaḳat ḳatātuhū ḳallat saḳāḳatuhū. [=Kendisine namuslu olanın
düşmeleri azalır.]*

Zemaḥşerī Nevabīgu 'l Kelim [8⁹⁹]

279. Lisanın kilidi dudaktır, ağacın da kilidi budaktır, dərler. [1564/6]

280. Lisan mâye-yi beşerdir, demişler. [1564/7]

281. Lisansız millet cansız ceset gibidir, demişler. [1564/8]

282. Lisanına pek ol, sözüne sahip ol dərler. [1564/9]

⁹⁶ Yazmada: *numero*: 3.

⁹⁷ Yazmada: *Naẓīm*.

⁹⁸ Yazmada: *ey*.

⁹⁹ Zemaḥşerī Nevabīgu 'l Kelim: *man şadaḳat ḳatātuhū ḳallat saḳāḳatuhū*; 8.

283. Lisanın yaptığı insan (el) yapamaz, lisanın bozduğunu el bozamaz
dérler. [1564/10]

284. Lisan yapar da yıkar da, dérler. [1564/11]

285. Lisanın yaktığı yeri su söndüremez, derler. [1564/12]

286. Lisanına pek ol, akranına [...] bek ol dérler. [1564/13]

287. Liyakatsiz insan iş başında belli olur, dérler. [1564/14]

288. Liyakat, siyakat. [1564/15]

289. Liyakat, istihkak mensub-ı aliyye ile değil ilm ü kemal ile dir. [1564/16]

[Şolağzâde Meḥmed Hemdemî Çelebî:] *Şolağzâde Tārîḫi*¹⁰⁰ 469¹⁰¹

290. Limonun suyu şifa, çekirdeği fenadır, dérler. [1564/17]

291. Limon gibi sarı. [1564/18]

Ş. [Şinâsî: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: 431, 3379¹⁰²]

292. Limonî tabiat. [1564/19]

Ş. [Şinâsî: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: 431, 3380¹⁰³]

293. Limonun girdiği yere lokman girmemiş, dérler. [1564/20]

lu, lü, lo

294. Lü’lü’ dürr-i mercan mı sandın yoksa lal-i bedahşân mı sandın, demiş
[1564/21]

Muḥibbî Dîvân [703, 2405, 4] beyt

bu nazm-ı dürrer-bârı okursa nola dilber

lü’lü’ yaraşur la ‘l-i bedahşân arasında

Şeyhü ’l-İslâm Yahyâ¹⁰⁴ [*Dîvân-ı Yahyâ* Gazeliyyât 245] [beyt]

¹⁰⁰ Yazmada: *Şolağzâde Tārîḫi*’nden bir fıkradur.

¹⁰¹ *Şolağzâde Tārîḫi*’nde: *Liyâkat, istiḥkāk* mensub-ı aliyye ile olmadığını idrâk kıldılar.
469.

¹⁰² Şinâsî ve Ebü ’z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: Limon gibi sarı.: 431.

¹⁰³ Şinâsî ve Ebü ’z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: Limonî tabiat.: 431.

*her kaṭre-yi eşküim ki aḳar ḳan arasında
lü'lü'gibidür şubḥa-yı mercân arasında*

295. Lü'lü' gibidir, dërler. [1564/22]
296. Lülü mercan lal-i bedahşân mı sandın, dërler. [1564/23]
297. Lodosuḡ gözü yaşlıdır. [1564/24]
298. Lodos gibi esti, dërler. [1564/25]
299. Lodos a kar mı dayanır, dërler. (bu) [1564/26]
300. Lodosuḡ arkası yağmur, yağmuruḡ arkası bereketli çamur, dëmiş. - bereketli- [1564/27]
301. Lodosla poyraz arasında kalmış. [1564/28]
302. Lodosla poyraz cenkleşir gibi. [1564/29]
303. Lodos -batı yeli-niḡ arkası gök yağmur, karayeliḡ ardı kar -ak yağmur- dur dërler. [1564/30]
304. Lodos ısıtır, poyraz üşütür, keşişleme mayna dërler. [1564/31]
305. Lüzum-i kavi hissetmedikçe cüzi bir şey için ilaç ve deva istimal étme. [1564/32]
- İbn Sînâ¹⁰⁵
306. Lüzumundan ziyade nasihatten fayda yerine zarar gelmek ihtimali vardır. [1564/33]
307. Lüzumsuz şey alma. [1564/34]
308. Lüzumsuz şey olmaz, zamanında gerek. [1564/35]
309. Lüzumdan ziyade ikna étmek isteyen hiçbir şey ispat édemez. [1564/36]

Cümel-i hikemiyye

¹⁰⁴ Yazmada: Şeyḥü 'l-İslām Yaḥyā Efendi.

¹⁰⁵ Yazmada: ḥikmet-i İbn Sînâ.

310. Lüzumsuz söz, manasız söz gibi tesirsiz geçer hebaen mensur olur gider, demişler. [1564/37]

311. Lütf-ı Hüda bî-minnettir, demişler. [1565/1]

312. Lütf-ı Hakk herkese minnetsizdir. [1565/2]

Nābî [*Hayriyye-yi Nābî* Maṭlab-ı Kā'ide-yi İstignā 26, 12] beyt

luṭf-ı ḥaḳḳ herkese bî-minnetdür
dest-i 'abd arada bir âletdür¹⁰⁶

313. Lütf-ı Hüda'ya nihayet olmaz. [1565/3]

Şeyḫ Gālib [*Hüsni ü 'Işk* Baḥş-i Evvel Der Vücūd-ı Suḥun 99] beyt

evşāf-ı ḥudāya ḡāyet olmaz
feyz-i suḥuna nihāyet olmaz

314. Lütf-u Hüda'ya nihayet olmaz, vasfı Hüda'ya gayet olmaz. [1565/4]

Mevzundur.

315. Lütf-ı Hüda'ya sığınmak gerek. [1565/5]

316. Lütf-ı ihsan yad-ı şahiye nihayet olmaz. [1565/6]

317. Lütf-ı Hüda'ya nihayet olmaz, bugün ağlayanı yarın güldürür. [1565/7]

[Meḥmed Celāl] '*Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri*¹⁰⁷ 263

bu ḍarbe-yi felâkete beşer olunca âşnâ
niḡāḥ intibāḥını açar düşünse dâ'imâ
olur cenânı bir zamân ḳarîn-i luṭf-ı kibryâ
bugün fiḡān éder iken yarın olur şafâ' fezâ
ḡayât işte böyledür bugün keder yarın şafâ'
keder gider şafâ' gelir güler yine bu dil-rübâ
geçen geçer bu şübhesiz faḳaṭ dârim ki bir daha
şu ağlayan yetîmeniḡ ḡayâtını tefekkür ét

¹⁰⁶ Yazmada: dest-i 'abd ara yerde bir aletdür.

¹⁰⁷ Meḥmed Celāl: '*Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri*: Dördüncü Kısım: Akşâm-ı eş'ar: 263.

318. Lütuf-ı Hüda ile biter her iş. [1565/8]

319. Lütuf-ı Hüda'ya [...] keder, gider ve safa gelir. [1565/9]

320. Lütuf-ı Hüda'ya kimse mani olmaz. [1565/10]

321. Lütüfuğa kaldı kerem senden olur ya Allah dēmiş. [1565/11]

Yahyā Naẓīm¹⁰⁸ *Dīvān-ı Belāğat- 'unvān-ı Naẓīm* [I, 125] beyt-i müfred

derdimiñ çāresini bulmadı ne mîr ü ne şāh
*luḫfuğa **ḵaldı** kerem senden olur yā Allāh*

322. Lütuf metanın endazesı olmaz. [1565/12]

323. Lütuf metayı zira ile ölçülmez. [1565/13]

Yahyā Naẓīm¹⁰⁹ *Dīvān-ı Belāğat- 'unvān-ı Naẓīm* [III, 219] [beyt]

olsa cūduḡ-ıla nola bāzārımız peygamberî
*yā Resūla 'llāh metā'-ı luḫfuğa **yoḵdur** zīrā'*

324. Lütüfuğa olma pişman ki budur şan-ı kerem. [1565/14]

Mevzundur.

Veliyyü 'd-dīn-zāde Aḥmed Pāşā¹¹⁰ [*'Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri* 465] beyt

benî ḡor eyleme kim 'izzeti sen vērmiş edin
lüḫfuğa olma peşîmān ki budur şān-ı kerem

325. Lütuf edip de sonra pişman olma. [1565/15]

326. Lütuf ve ihsan bahane ister. [1565/16]

327. Lütuf ve keremin kadri bilinmeyip su-yi istimal olursa elbette o lütüfu kerem diriğ-i istirdat olunur. [1565/17]

Zira lütf-u keremiñ mukabili hürmet ve şükrandır, dēmiş.

328. Lütuf ile muamele büyüklük şanındandır. [1565/18]

¹⁰⁸ Yazmada: *Naẓîmi*.

¹⁰⁹ Yazmada: *Naẓîmi*.

¹¹⁰ Mehmed Celâl: *'Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri*: Toḡuzuncı Kısım: Üdebā vü şu'arā-yı *'Osmāniyyeden bir kısmı*: Aḥmed Pāşā: 425.

329. Lütüftan gayrıya dest (el) açmayasın, halka lütuf eylemeden kaçmayasın. [1565/19]

Nābī [*Hayriyye-yi Nābī* Maṭlab-ı Lāzime-yi Hayr-Du‘ā’ 79, 8]

330. Lütuf ile kıyma baña (baña) meded senden olmasın. [1565/20]

Mevzundur.

Hıfzī [: *Manzūme-yi Durūb-ı Emṣāl* 20] [mısrā‘]

331. Lütüfuğa göre kemlik olur galiba. [1565/21]

Mevzundur.

Hıfzī [: *Manzūme-yi Durūb-ı Emṣāl* 20] [mısrā‘¹¹¹]

332. Lütfa karşı bed mayeler kemlik ede gelmişlerdir. Onu içindir ki nâ-lâyıklara olan merhametten dert hasıl olur, demişler. [1565/22]

333. Lütufsuz adamdan uzak dur. [1565/23]

334. Lütufsuz keremiñ bağından üzüm koparılmaz. [1565/24]

335. Lütuf yüzünden kahır, kahır yüzünden lütuf olagelmiştir. [1565/25]

336. Lu‘bu (oyunu) olmaz, ateş ile pembediñ. [1565/26]

337. Lu‘b haramdır. [1565/27]

Nābī [*Hayriyye-yi Nābī* Nehy-i Bāzī-çe-yi Nerd ü Şaṭranç 66, 3] beyt

bezmüñ ol lu‘bdan olsun ḥālī

çün ki cā‘iz degil isti‘mālī

338. Lu‘b u lehv soñu vaveyladır, var ise faydası kavgadır. [1565/28]

Mevzundur.

Nābī [*Hayriyye-yi Nābī* Nehy-i Bāzī-çe-yi Nerd ü Şaṭranç 63, 19]

339. Lu‘b u levh olduğuna dünyanıñ nassı şahit yetişir *Kur‘an*’ın. [1565/29]

¹¹¹ Hıfzī: *Manzūme-yi Durūb-ı Emṣāl*: lütüfa bedel kemlik olur galiba: 20.

Mevzundur.

Nābî [*Ḥayriyye-yi Nābî* Nehy-i Bāzî-çe-yi Nerd ü Şaṭranç 65, 8]

340. Lugatsız lisan, lisansız insan gibidir demişler. [1566/1]
341. Lugat: Bir ilm-i lisandır. Âlem-i lisan: Her sözün lugat manalarını şerh ü tevsir eden bir ilm-i beyandır, demişler. İlm-i bedii ve ilm-i beyan mantıkla ve sarf ve nahiv ile beraber ilm-i edebiyat lisanıdır. İlimsiz lisan edebiyatı olmaz olsa da ilimden üryandır, demişler. [1566/2]
342. Lugat: Dil, diliği bil, dilini bilmeyen dilsiz gibi dinini bilmeyen dinsiz gibi kalır, demişler. [1566/3]
343. Lukatacı. Lukata kollar. [1566/4]
344. Lukata bulsa kapar. [1566/5]
345. Lokmayı büyük kapan boğulur. [1566/6]
346. Lokma sır¹¹² etmez, mahabbet arttırır. [1566/7]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Ḍurûb-ı Emṣāl* 20] [mısrâ']

347. Lokmayı ağzına göre uydur. [1566/8]
348. Lokmanın büyüğü, sözün büyüğü insanın eceline sebep olur. [1566/9]
349. Lokma çiğnenmeyince yutulmaz. [1566/10]
- T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmâniyye*: 431, 3382¹¹³]
350. Lokmayı zehr-i riba yemeyesin, ne güzel bedava demeyesin. [1566/11]
- Nābî [*Ḥayriyye-yi Nābî* Maṭlab-ı Lâzime-yi Ḥayr-Du'â' 78, 9]
351. Lokman ruhu gibi hem zehirli hem devalı. [1566/12]
352. Lokman da olsa çiğnemedi yutulmaz. [1566/13]

¹¹² *sîr*: 'sarımsak' (STEINGASS: CP-ED: 715^b. s.); *sêr* 'tok' (STEINGASS: CP-ED: 715^b. s.).

¹¹³ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmâniyye*: Lokma çiğnenmeyince yutulmaz.: 431.

353. Lokma karın doyurmaz, hatır hoşluğudur. [1566/14]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 431, 3383¹¹⁴]

354. Lokmaya muhtaç insan da vardır. [1566/15]

355. Lokma karın doyurmaz, mahabbet arttırır. [1566/16]

356. Lokmacılık ederek geçinir, dërler. [1566/17]

357. Lokmagöz. [1566/18]

358. Lokman dahi gelse aşk derdine çare bulamaz. [1566/19]

359. Lokmacı, lokumcu hep bir değil mi? [1566/20]

360. Lokman da olsa ecele çare bulamaz. [1566/21]

361. Lokman hekim. [1566/22]

T. [Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 431, 3381¹¹⁵]

362. Lobut harcıdır, dërler. [1566/23]

363. Loş adamdır, derler. [1566/24]

364. Lüle taşı kırılmış tiryakiye döndü dërler. [1566/25]

365. Lüle taşı kırılmış tiryaki merhaba kabul eder mi? [1566/26]

366. Lüle-yi sabrı tükenmiş tiryakiye benzer. [1566/27]

[Meḥmed Tefîḫ *Mecmū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Āṣāri 'z-Zurefā*
(*Nevādirü 'z-Zurefā*¹¹⁶) cüz'-i evvel, 12¹¹⁷]

367. Lüleci çamuru gibi yapıştığı yerden ayrılmaz. [1566/28]

368. Lülesi kırılan çeşme gibi. [1566/29]

¹¹⁴ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Lokma karın doyurmaz, hatır hoşluğudur.: 431.

¹¹⁵ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Lokmān hekim.: 431.

¹¹⁶ Yazmada: *Nevādirü 'z-Zurefā*'dan bir fiḫradur.

¹¹⁷ *Nevādirü 'z-Zurefā*'da: *Lüle-yi sabrı nār-ı iştiyāḳa biraḡup ḳubbe-yi 'ālemi gömgök tütün eylemek iḳtizā etti. 12.*

369. Lüleyi yapan tütünü düşünmez. [1566/30]

[Ahmed Vefik Paşa] *Lehce-yi 'Osmānī'* [cüz'-i evvel] 758^a

Mim: *Elifbā-yı 'Osmānīni* yigirmi sekizinci *ḥarf*i. Ebced *ḥisāb*ında kırk sayılır. *Şuhūr-ı 'Arabīyyeden Muḥarrem* ismine *işāret*dir. Temme ve *ma'lūm* kelimelerinin *muhtaşarı* olur. *Ḥarf-i nefy* ve *nehy*dir. *Mühmelāt* *mim*leri *kesīrū*'l-isti *māldir*. *Ayaḳ mayaḳ*, *bayır mayır*, *tarla marla*, *cām mam*, *çınḡır mınḡır*, *ḥammām mamam*, *ḥoroz moroz*, *dede mede*, *rahat mahat*, *sā'at ma'at*, *şamar mamar*, *sıḳındı mıḳındı* gibi *bī-ḥadd* ve *bī-ma'nādır*. *Gelmeyiḡ gelmeyiḡiz*, *melememek*. *Nispet ḥarf*i olur: *ekşimsi*, *yenimsi*, *ḥamīrum*sı, *ḳanburum*sı, *kekrem*si ve *teşbih 'alāmeti modam*sı... *ma*¹¹⁸: *edāt*. *'İşte al'* gibi. [*ma ḥüseyn 'aşḳına iç āb-ı ḥayāt*]. *ma saḡa* oyunu.

ma-me

370. Mâ-yı cari gibi aktı gitti dërler. [1567/1]

371. Mâ-yı cariniḡ menba tarafı yukarı, mansap tarafı aşağı taraf itibar olunur. [1567/2]

Ḳāidedir.

372. Ma, Hüseyin aşkına iç ab-ı hayat. [1567/3]

mıṣrā'

373. Mail oldum [...] saç-ı Leyla'ya ben. [1567/4]

mıṣrā'

374. Mai getirenle müsavidir, sebû (testiyi) kesreder. [1567/5]

Mevzundur.

Ḥıfẓi [: *Manẓūme-yi Ḍurūb-ı Emṣāl*] [*mıṣrā'*]

375. Mabadiḡ makable şuuru yok. [1567/6]

Ḳaide-yi meriyyedir.

¹¹⁸ ma: here you are [=buyrun!], take this [=bunu al!] CLAUSON: EDPT: 765^b s.

376. Matrabazlık etti. [1567/7]

377. Matrabaz sevdiği deriyi yerden yere vururmuş, dèrler. [1567/8]

378. Mat etti. [1567/9]

T. [Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 432, 3384¹¹⁹]

379. Mat etti, şahı feres-ile beydak. [1567/10]

mıṣrā‘

380. Mat oldu. [1567/12]

T. [Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 432, 3385¹²⁰]

Yahyā Naẓīm¹²¹ *Dīvān-ı Belāğat- 'unvān-ı Naẓīm* [I, 103] [beyt]

*ferzāne geçerseñ ne kadar naṭ-ı cihānda
sağa bir oyun oynaya bu çarḥ ki māt ol*

381. Mat oldu, matem olmadı. [1567/13]

382. Mat olmayacak kim var? [1567/14]

383. Matem tutanın libası kara olur. [1567/15]

Yahyā Naẓīm¹²² *Dīvān-ı Belāğat- 'unvān-ı Naẓīm* [I, 87]

*ḥaṭ-āver olduğu dem ḥüsni karalar geydi
libası mātemiyanın siyāh cāme olur*

*meṣām-ı cān u dile vèrdi bŷy-ı sīb-veşi
turunc-ı ğabğab-ı dilber 'aceb ṣemāme olur*

*mesīḥ gibi sebŷk-bār iseñ 'alāyıkdan
çehār-ṭāḳ-ı felek menzil-i dü-kāme olur*

*naẓīm zende be-doṣān-ı tekye-yi 'ıṣkuñ
duḥān-ı āhı serinde siyeh 'imāme olur*

¹¹⁹ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Māt etti.: 432.

¹²⁰ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Māt oldu.: 432.

¹²¹ Yazmada: *Naẓīm*.

¹²² Yazmada: *Naẓīm*.

384. Matem tutanın libası kara olur, kin tutup yalan söyleyenin yüzü kara olur, dërler. [1567/16]
385. Macar (tatarcı araba) demektir, kölüksüz göçmez. [1567/17]
386. Macarlar (macar kavmi) ile macera çoktur. [1567/18]
387. Macera-yı ceri-i macarı anlattım, dërler. [1567/19]
388. Macera ile vakit geçirecek vakit yok, dërler. [1567/20]
389. Macera anlatır. [1567/21]
390. Macera söylenir ama müdde‘a söylenmez. [1567/22]

Tahrīb-i Harābāt beyt

derdimiz canana söylenmiş devā söylenmemiş
***mācerā** söylenmiş ama mudde‘ā söylenmemiş*

391. Macerası ateşten katı. [1567/23]
392. Maceramız ey dil dahi çok su götürür. [1567/24]
393. Macerası çok su götürür. [1567/25]

Yahyā Naẓīm¹²³ *Dīvān-ı Belāġat-‘unvān-ı Naẓīm* [V, 352] [beyt]

*nola **çok su** götürse **mācerā**-yı **dīde**-yi ‘uṣṣāk*
ki göz yaşı-y-ıla gerdān āsiyādır hālqa-yı tevḥīd

Yahyā Naẓīm¹²⁴ *Dīvān-ı Belāġat-‘unvān-ı Naẓīm* [V, 381] [kıt‘a]

ḥāk-i pāy-i dil-rübā kim tūtiyā-yı dīdedir
tūtiyā-yı nūr-ı maḥẓ eyler cilā-yı dīdedir
yāri gördükce nola çeşmimden aḳsa çeşmeler
daḥı çok su** götürür **bu macera**-yı **dīdedir

Yahyā Naẓīm¹²⁵ *Dīvān-ı Belāġat-‘unvān-ı Naẓīm* [I, 77] [kıt‘a]

şerbet-i vuşlat niyāz étdikde bir dellāktan

¹²³ Yazmada: *Naẓīmi*.

¹²⁴ Yazmada: *keḡā* [*Naẓīmi Dīvānı*]

¹²⁵ Yazmada: *keḡā* [*Naẓīmi Dīvānı*]

dēdi çoķ su gōtūrūr ol şuķ-ı kâfir-macerā

yār eşk ü āhuma raķm eylemezdi ēy nazīm
olmasa germābe-yi sinemde bu āb ü hevā

[Şolaķzāde Meķmed Hemdemī Çelebī] Şolaķzāde Tārīķi¹²⁶ 573 kıt‘a

īn fetķine ibtidā’dur bu

belki fettāķdan ‘aķā’dur bu

aķlasun ķanlu yaş dōķūp dūşmān

ķaylī nā’ire-yi mācerādur bu

394. Macerayı anma ki uzundur. [1567/26]

395. Macera anlaşıldı. [1567/27]

‘Abdü ’l-Ĥalīm Ĥaķķī

Mütalaa: Macar Kardeşler: Macar, luga-t-i kadim Türkide öküz arabası manasındadır; fakat bu [...] göre ilk icadı [...] büyük [...] hakanı olan Oğuz [...] etrafiyla muharrik bulunduğ u sırada idrakli Türk kabilesinden birisi icat eylemiş ve hanıķ manzuru oldukta mahzune ve memnun olup mucidi taltif ve mensup olduğ u Kanğlı kabilesi yahut Macar tesmiye eylemiştir dēnilir. Herhâlde el-yevm Anadolu’da müsekkın olanlarına Anadolu halkı kanğlı tabiriyle kullanır. Ve Asya’yı Gusta ve Kerim ve Kazan ve Kafkas’da Macar atanklı tabiriyle kullanılır. Binaen Macarlarda zaten aksam-ı Türkānen [...] şubesinde bulunduğ ları ve fakat muhtelif kabilelerle mürekkep bulunduğ ları için tevārīh-i kadimede Macar türü [...] yad olunurlar. Ki başlıca kabileleri (On-ogurlar, Hinungnular, Hungurlar, Hunavedler, Macarlar, Arpadlar, Karpadlar, Avarlar, fulan gibi fakat akvam-ı kadime-yi Türkanca asil unvanlarını kanğlı kabilesinden ve Macar kavmi olmak üzere tanıtmışlar ve el-yevm dahi bu isimle yad olunurlar. Bunlardan soğra Türk ve Tatar cinsine mensup daha Bolgarlar, Finler, Kırgızlar, Ting-lingler¹²⁷ vesaire vardır ki bunları ilm-i tevārīh-i ensāl-i beşer uleması ayırt edebilir.

¹²⁶ Yazmada: Şolaķzāde Tārīķi’nden bir kıt‘adur.

¹²⁷ Hiung nu boylarının kuzeyinde yer alan Ting-ling topluluğ u ve çeşitli Türk toplulukları ile alakalandırılmasına dair geniş bilgi için bk. GOLDEN: 2001: 108-110. Yazmadaki imlası şu şekildedir:

396. Ma-hasal nahundan (tırnağından) ayrılmaz. Lahm. [1568/1]

Mevzundur.

Hıfzî [:Manzūme-yi *Ḍurūb-ı Emṣāl* 21] [mıṣrā‘]

397. Madem ki ikram kürkedir, yemek de ol buyursun, demiş. [1568/2]

Hvāce Naşre 'd-dīn¹²⁸ Efendi merhūm

398. Madde denilen şey icsâ-yı mürekkeptir, mürekkep olan şey mahluktur.
[1568/3]

399. Madem ki eviñ yoktur, kapıcı neye lazım? [1568/4]

Farsî

der ki ne-dārî der-bān çe mî-kunî

400. Maddiyûn ile ilahiyûn asla iştirak-ı efkâr edemezler, demişler. [1568/5]

401. Martıñ öñü baharıñ öñüdü, demişler. [1568/6]

402. Madde belli olmadan hüküm olunmaz. [1568/7]

403. Madde anlaşıldı. [1568/8]

404. Mart: Havası, kış ile yazıñ mücadelesine zemin olan zamandır,
demişler. [1568/9]

Ki mart ayı dert ayı dërler.

405. Maddi manevi terakki étmeñi arzu eyleyenler lisanlarını dürr-i
hikemiyye ile tezyin etsinler. [1568/10]

Fārābî¹²⁹

406. Mart, aylarıñ çingenesidir, demiş. [1568/11]

407. Mâderin seyr eyleyip al duhterin. [1568/12]

Mevzundur.

¹²⁸ Yazmada: *Hvāce*.

¹²⁹ Yazmada: *ḥikmet-i Fārābî*.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

408. Mâderiniñ senden akil var mı ferzendi dahi. [1568/13]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

409. Mart içeri, pireler dışarı, dërler. [1568/14]

410. Mardinli ise diyecek yok, demiş. [1568/15]

411. Mart, leylek yumurta (yumurta)sını buzlatır, dërler. [1568/16]

Zira martta sayılı günlerden berdü 'l-acûz var demektir. Yani bütün kış nerede olursağ orada ol, tek berdü 'l-acûzda kendi evinde ol, dërler.

412. Mar inine yatar gibi. [1568/17]

413. Mart havasına inanma. [1568/18]

Günü gününe benzemez, yeni bir günü diğer gününe benzemez. Her gün dokuz tevirlenir, dërler. Buğa binaen olsa demektir ki [mart ayı dert ayı] demişlerdir. [Mart havası her derdi kuzgar, harekete getirir] dërler.

414. Mar inine (yuvasına) yar olun. [1568/19]

415. Mar ateşten ine girmez. [1568/20]

Muhibbî Dîvân [756, 2601, 5] [beyt]

*sîne suzında zülfi hayâlîn dâdi dil
mârî kim gördi muhibbî âtiş anuñ ini ola*

416. Mar serma dideye (uyuşmuş yılan) rabbim güneş göstermesin.
[1568/21]

Lâ mısrâ‘

Ş. [Şinâsî: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 432, 3389¹³⁰]

¹³⁰ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mâr sermâ dideye Mevlâ güneş göstermesün.: 432.

417. Mart kışın son kapısı, baharın ilk kapısıdır. [1568/22]

Mart ardından bahar gelir -nevruz-, onun ardından -Hazreti Hızır İlyas- gelir, onun ardından büyük yaz gelir. Mevzun sözler. Bahar geldi yaz geldi. Nevruz geldi yaz geldi. Bülbül sözü -sesi- saz gelir, dërler.

418. Mart başka, mûr başka. [1568/23]

419. Mart havası gibi her gün dokuz tevirlenir dërler ki tabiatsızlıktan kinayedir. [1568/24]

420. Marsız gencine olmaz, harsız gül. [1568/25]

Yahyâ Nâzîm¹³¹ *Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Nâzîm* [I, 96] [beyt]

*var mı bir ruhsâr kâkülsüz haft-ı jengârsız
mârsız gencîne olmaz gül bulunmaz hârsız*

421. Mart çürükleri temizler, dërler. [1568/26]

422. Marsık çıktı. [1568/27]

423. Marsık gibi baş tuttu. [1568/28]

424. Mart ayı dert ayı. [1568/29]

425. Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır. [1568/30]

[Ahmed Vefîk Paşa] *Lehce-yi 'Osmanî* [cüz'-i evvel] 590^a

bendeni¹³² eski kapısı iki kapulu kapu mandalı, kuyruk olan zâ'id şey. Mart kapudan bakdurur kazma kürek ya¹³²durur.

426. Mart tavşanı gibi. [1568/31]

427. Mart kuzusu. [1568/32]

428. Mart kedisi. [1568/33]

429. Mart dölü (tohumu) düştü, dërler. [1568/34]

430. Martın yarısı yaz yarısı kış, dërler. [1568/35]

¹³¹ Yazmada: *Nâzîmi*.

¹³² Yazmada: *bende*.

431. Mart ağılatır nisan güldürür, dèrler. [1568/36]

432. Mart yağmuru ne saza ne yarar na kaza yarar. [1569/1]

Ancak mevsim-i baharı canlandırır. Bahar otlarını yeşillendirir, çayır
çimen şenlendirir. Mart kuşlarıyla bülbülleri eğlendirir, öttürür.

Eski Ta‘bīrāt [beyt]

***martda** ekdim nisanda çıktı
mayısa pişti hazıranda harmana düşdi*

433. Mart ayların çingenesi imiş. [1569/2]

T. [Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 432, 3386¹³³]

434. Mart yağmuru hareket, nisan yağmuru bereket. [1569/3]

435. Mart havası gibi bir hâlde durmaz. [1569/4]

T. [Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 432, 3388¹³⁴]

436. Martavalcı, masalcı. [1569/5]

437. Martaval diñlemeğe vaktim yok, dèrler. [1569/6]

438. Marsavanlıya eşek beğendirmek güç olur. [1569/7]

T. [Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 433, 3390¹³⁵]

439. Masike, nasike. [1569/8]

440. Masike oyununa beñzedi, dèrler. [1569/9]

441. Mâsivâdan kalbiñi temizlemek gerek. [1569/10]

442. Mâsivâdan ayine kalbi temizlemeyince saf olmaz, saf olmayınca ayine
saf göstermez. [1569/11]

Yahyâ Nazîm¹³⁶ *Dîvân-ı Belâgat-‘unvân-ı Nazîm* [I, 99]

¹³³ Şināsî ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Mart ayların çingenesi imiş.: 432.

¹³⁴ Şināsî ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Mart havası gibi bir hâlde тұrmaz.: 432.

¹³⁵ Şināsî ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Marsavanlıya eşek begendirmek güç olur.: 433.

*bî-kederdir kîneden olsa ‘aceb mi sîne şâf
jengden ‘ârî olunca gösterir âyîne şâf*

mâ-sivâ âl-âyişinden tâ ki taḥîr olmaya

eylemez şûfî derûn-ı tîreñi peşmîne şâf

*rind-i cem-meşreb nedir bilmez humâr-ı şubḥ-dem
derd-i ser vërmez olunca bâde-yi dūşîne şâf*

*lucce-meşrebdır bulunmaz ‘ârif-i rûşen-derûn
ḥarf-i ta‘n-ı ‘ayb-cû tekdir éderken yine şâf*

443. Mâsivâyı terk eyle kendiñi beliñe [...] eyle. [1569/12]

444. Masmavi. [1569/13]

445. Maşallah, inşallah. [1569/14]

446. Maşallah, inşallah şahbanım. İlahi! [1569/15]

Eski tabirdir.

447. Mâşiyan ‘alâ kadîmî.¹³⁷ [=Ayakta yürüyerek.] [1569/16]

Arabî

448. Maşasız ateş tutulmaz. [1569/17]

449. Maşa ile tutulmazsa başka tutulacak yeri yok. [1569/18]

450. Maşasız ateş, paşasız asker. [1569/19]

451. İlm-i nahiv ve tarihçe tarif: Mazi geçmiş zamana, hâl gelmiş zamana, istikbal gelecek zamana dênir. Ancak hâl mazi olur, istikbal hâl olur. Mazi de istikbal olmuş olur. Çünkü tarih bir tekerrürden ibarettir düsturu buña mübtenî olduğu bu suretle sabit olduğu gibi -tarih- mazi bilinince hâl bilinmez, hâl bilinince istikbal keşf olunmaz düsturu dahi böyledir. Ezmân-ı tevârîhiñ devaranı, âlemde tıpkı mevâsimi ahvâlin fusûl-i erbae deveranı gibi [...] birbirinden mütevellit ve yekdiğerine mütemadiyen muttasıl ve merbuttur. Merbutiyetleriyle mütedair bulunmalarından dolayı tarih deveranı âleme benzer. [...] Devriyen

¹³⁶ Yazmada: *Naẓîmî*.

¹³⁷ Mâşiyaⁿ ‘alâ kadîmî. [=Ayakta yürüyerek]

tekerrür eder, durur. Binaenaleyh tevârih deveranı âlemde deveran-ı ezmândır. İstikbal hâl olur, hâl mazi, mazi istikbal olur. Yani mazi hâlden, hâl istikbalden istikbal maziden doğmuş olur, demişler. [1569/20]

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

452. Ma. [1569/21]

453. Masmavi. [1569/22]

454. Masal (masal)¹³⁸ okur. [1569/23]

455. Masal (masal) dinlemeğe vakit yok. [1569/24]

456. Masal (masal) ile karın doymaz. [1569/25]

457. Masal (masal) ile vakit geçirmeğe gelmez. [1569/26]

458. Masal (masal) dahi haddesinde dinlenir. [1569/27]

459. Masal (masal) masal katlandı, on iki sıçan atlandı dërler. [1569/28]

(144 sene) Sali Türkân hesabınca bilmece.

460. Masal başka, mesel yine başka. [1569/29]

461. Masal devri geçti dërler. [1569/30]

Kadim yunaniler hurafat devri.

462. Maziniñ ihtimal-i avdeti yok. [1569/31]

463. Mazi müstakbeliñ rehberidir. Mazi, hâliñ aynası -feneri- istikbaliñ rehberidir, demişler. [1569/32]

464. Mazi, hâliñ; hâl, istikbaliñ aynasıdır, demişler. [1570/1]

Her şey -iş- vakti ve zamanıyla yapılmak gerek.

¹³⁸ masal kelimesi ماصال şeklinde yazılmış iken kelime parantez içerisinde مصال şekliyle de yazılmıştır.

465. Maziye nev‘-i beşeriñi geçmiş tarih-i hayat efval ve ihmal ahval-i atf-ı inzar-ı ibret. Hâle arf sa‘y-ı hizmetle istikbale hasr-ı inzar-ı dikkat etmek gerek, demişler. [1570/2]

H.'Abdü 'l-Halîm Hakkî

466. Mazi-yi kadı, kadı-yı mazi. [1570/3]

‘Abdü 'l-Halîm Hakkî

Maziden -geçmiş zamandan- ibret almayan, hâlden gayret almaz, mütenebbi olmuş olmaz-. Hâlden gayret almayan istikbalden emin olmaz, demişler. Zira istikbaliñ temeli hâlde atılır. Nitekim gelecek yazıñ mahsulu, tohumu zaman-ı hâl olan eyyam-ı kışıñ ibtidasında atıldığı gibi.

467. Mazi geçmese delalet eder. [1570/4]

Hâl, hazıra istikbal geleceğe delalet eder. Nev‘-i beşeriñ tarih-i hayatı bu üç perdeden -afhadan- geçer, demişler.

468. Mazi bilinmese hâl dahi bilinmez. Hâl, bilinmezse istikbal hiç bilinmez. Yani istikbal büsbütün karanlıkta kalır, demişler. [1570/5]

469. Maziye bakmayan hâlden ne aňlar? Hâle bakmayan istikbalden ne aňlar? [1570/6]

470. Mazideki kadı hikâyesini okur, demiş. [1570/7]

471. Mazi malum, istikbal meçhuldür. [1570/8]

Ancak meçhulü malum eden hâldir. Hâli bilen istikbali de bilir öyle yaşar. [Yaşamak, bilmek için bilmek, yaşamak [...]] içindir. aşamak, soğra ölmek içindir.] Binaenaleyh yaşamak aşamak için bilen, bilgi ve tecrübe ile zaman-ı hâle hüsnü hizmet eden istikbalden emin olarak yaşar. Sademât-ı dehrden korkmaz.

H.'Abdü 'l-Halîm Hakkî

472. Mazidekiler bir dahi ele girmez, dërler. [1570/9]

473. Mazideki ömürler artık geçmiş ola, dërler. [1570/10]

474. Mazi malum, hâl malum, istikbal meçhuldür. Fakat mazi hâli, hâl istikbali keşf ve irae eyler demişler. [1570/11]
475. Maziyi bilmeyen hâlden, istikbalden bir şey anlayamaz. (İstikbali karanlıktır.) [1570/12]
476. Mafiş mafiş ama bizim paralar? Hacı? Demiş. [1570/13]
477. Maziyi, -tarih-i âlemi, mazi-yi geçmiş- bilmeyen hâl-i âlemi -gelmiş- bilemez. Hâli bilmeyen istikbali, geleceği bilemez. [1570/14]

Zira tarih-i beşer bu deveran-ı daim-i âlem nev'-i beşeriñ mütahallik ve mütecelli bulundukları bilcümle ef'al-i ahmâlini irade eden ayine-yi deveranıdır ki hüsn ve kabini o mirat-ı mücellada daima elvan-ı mütelevvinesiyle mütecelli ve meri bulunur. Nice biñ tarihli dai-i intibah u ibret abidat-ı müessire ve durus-ı müfideler anda meşhud ve muhtir bulunur. Her fasl-ı kıssasından bir ders hisse almak ancak tarih-i âlem-i mazi sahaifinden belki mümkün olur. Binaenaleyh onun için demişler [tarih-i âlem-i beşer bir devr-i daim gibi tekerrürden ibarettir.]. Buña binaendir ki: [tarih-i maziyi bilmeyen tarih-i hâli bilmez, tarih-i hâli bilmeyen tarih-i istikbali keşf edemez.] Zira tarih-i âlem-i beşer ayine-yi ahvâl-i beşer ve teracim-i ahval-i âlim aşırır. Bilcümle esrar-ı ef'al-i beşer anda munderic ve her satır ve sahaifinde mündemictir. Zinhar tarih-i maziyi elden, dilden düşürmemek, hatır ve göğülden çıkarmamak gerektir. [...] bir millet ancak tarihle ve tarihiyle yaşar, tarihini bilmeyen millet hür değil esir olarak yaşar yani yaşamaz, demişler. [Kendini bilmeyen âlemi bilmez.] 'Amm u hası şamil mana ve mefhum bu kaimelerdir fıkhum.

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

478. Makarna yiyen yağını, yoğurdunu hesap etmez. Nitekim böreği yiyen ununu, etini, yağını hesap etmediği gibi, dërler. [1570/15]
479. Maktavanında (medhiñde) bir sınırı olur. [1570/16]
480. Maktavlı (medh olunmuş) kız öz düğününde osurur, dërler. (Maktavlı kız öz toyunda osurur.) [1570/17]
481. Mazi, istikbal; istikbal hâl olur; hâl mazi olur. Nitekim kış baharla, bahar yazla, yaz -güzle- güz kışla karşılaştığı gibi. [1570/18]

Binaenaleyh mesâil-i mazi mesâil-i istikbaliyeye, mesâil-i istikbal mesâil-i hâliyeye tevliid eylediği gibi mesâil-i hâliye dahi mesâil-i maziye geçer. Fakat bir gün ilkbahar mahsulü tarzında tekrar neşvü nema bulur. [...] ve tezahür eyler. Tabiat ve hilkat ve deveran-ı âlem-i mahlukat eşya-yı iktizası böyledir. Bu suret-i deveran-ı âlem her daim bu deverana hilkatene ve tabiatene bir örnek, misal, bir bilgi nişantaşı ders başıdır ki gaflet olunmamak gerek. [Karınca kışı yazdan, güzden karşılar.] Müeddeâsınca insanlarda her umûrlarını maziden istikbale, istikbalden hâle, hâlden maziye keşf etmek gerek [...] Kaşif-i hakiki olan ehl-i ilm ve tecrübe dûr-endiş ve âkıbet-bîn kemâlât ve fezail-i akl ve ahlakiye erbab-ı devlet ve milletine karşı inde'l-îcâb sarf-ı nakdine kemâlât ve fezâilden içtinap etmemek gerek. Zira semahat ve sehâvet ve fetânet-i insaniye icabı şecaat, kıyaset-i dûr-endişlik ve terbiye-yi medhiyet-i merdane iktizası böyledir, demişler.

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

482. Makine gibi işler. [1570/19]
483. Makinesi bozulmuş. [1570/20]
484. Mañka (ezik ve basık burunlu, burnundan söyleyen kimse) mañkayı savatta-savakta-: su makasseminde su taksiminde) bulur, dërler. (pespaye-firû-mâyeler) [1570/21]
485. Mañka başka, çañka başka. Çañka (burnunun orta yeri kesik gibi olan kimse) [1570/22]
486. Mañkası çañkası hep beraber gelmiş, dërler. [1570/23]
487. Mañka, çañka değil amma aklı tonka (kısa.). [1570/24]
488. Mañkalık etti. (perde burunluk) [1570/25]
489. Mañkafa herif. [1570/26]
490. Mal insanı zengin etmez idare gerek. [1570/27]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 433, 3392¹³⁹]

¹³⁹ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mâl insânı zengin etmez idâre lâzım.: 433.

491. Mal ile mâla mâl edilir¹⁴⁰, demiş. [1570/28]

[Şolağzâde Mehmed Hemdemî Çelebî:] *Şolağzâde Tārîhi*¹⁴¹ 407

492. Malı ile canı ile çalıştı, dërler. [1570/29]

493. Mal ile insan, insan olmaz. [1570/30]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 433, 3393¹⁴²]

494. Mal insanı iğna étmez, idare bilmek gerek. Mal gınasından kalp gınası yeğdir, demişler. [1570/31]

Zira mal gınası hırs ve tama'-ı hüsn-i hasedi arttırır, kalp gınası hırs ve tama' çeker huzur-ı kalp ve kanaati arttırır, demişler.

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

Sünbül-zâde Vehbî *Dîvân* [Luğfiyye-yi Vehbi Der Men'-i Hisset 34, 8] [beyt]

*mal ise âdemi étmez iğnâ'
evvelâ gelmeyecek kalbe gınâ*

495. Mal insana düşmandır. [1570/32]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 433, 3391¹⁴³]

496. Mal benim değil mi denize atarım. [1570/33]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 433, 3394¹⁴⁴]

497. Maldar ol; tek, aldar olma. [1571/1]

498. Maldar, hâldar ol; tek, aldar mağrur olma. [1571/2]

499. Mal insanın avucunun kiri, alnının teridir. Kadr u kıymetini bilmek gerek. Zira kir ve ter tez gibidir, demişler. [1571/3]

500. Mal canı, can malı bakar dërler. [1571/4]

¹⁴⁰ *Şolağzâde Tārîhi* 'nde: eylediler.

¹⁴¹ Yazmada: *Şolağzâde Tārîhi* 'nden bir fıkradur.

¹⁴² Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mâl ile insân insân olmaz.: 433.

¹⁴³ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mâl insâna düşmandır.: 433.

¹⁴⁴ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mâl benim değil mi denize atarım.: 433.

501. Mal bulmuş mağribi gibi. [1571/5]

Yahyā Nazīm¹⁴⁵ *Dīvān-ı Belāğat-‘unvān-ı Nazīm* [I, 89] [beyt]

göñül ki ‘aşk-ıla bir sîmede hâzîne bulur
o mağribî gibidir gūyîā defîne bulur

el-Ḥācc Seyyīd Söğüdlü Süleymān Rüşdî¹⁴⁶ [*Manzūme-yi Aḥvāl-i ‘Alāka*¹⁴⁷ 8] [kıt‘a]

‘āşık da ma‘şūk da bir olsa sevdā
bir daķıķa olur visāl-i şeb-i yeldā
böyle maḥabbet-ile kim vişāl oldu
sanasın mağribî defîne buldı

502. Mal bulan mağribi sandı. [1571/6]

503. Mal bulmuş mağribiye döndü¹⁴⁸, demiş. [1571/7]

T. [Ebü ‘ż-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 433, 3395¹⁴⁹]

[Rāşid-i Belgradî] *Tārīḫ-i Vaķ‘a-yi Ḥayret-nümā Belgrad ve Şırb-istān*¹⁵⁰ [I,] 95

504. Mal bulunur can bulunmaz, canan bulunur; candan, ciğerden, anan, baban gibi olmaz, dەرler. [1571/8]

505. Mal er kişinin -er olan kişinin- bâlâ-büyük- avucunun ve canının kiri, elinin teridir. Can, kadın olan karının namusunun kanı, canının şîr-i neri¹⁵¹ demişler. [1571/9]

H.‘ Abdü ‘l-Ḥalīm Ḥaķķî

506. Mal arkasın kovalayan mal bulur, söz arkasın kovalayan bela bulur, dەرler. [1571/10]

¹⁴⁵ Yazmada: *Nazîmi*.

¹⁴⁶ Yazmada: *Söğüdlü Rüşdî*.

¹⁴⁷ Yazmada: *Aḥvāl-i ‘Alāka*’dan.

¹⁴⁸ *Vaķ‘a-yi Ḥayret-nümā*’da: *dönmüş*.

¹⁴⁹ Şināsî ve Ebü ‘ż-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Māl bulmuş mağribîye döndü .: 433.

¹⁵⁰ Yazmada: *Vaķ‘a-yi Ḥayret-nümā*’dan *bir fıķradur*.

¹⁵¹ şēr ‘aslan’ (STEINGASS: *CP-ED*: 772^b. s.) ner ‘erkek’ (STEINGASS: *CP-ED*: 1394^b. s.)

507. Mal arkasın kovalayan malğa (mal) yolğur (rast gelir), söz arkasın kovalayan belağa (belaya) yalğur dërler. [1571/11]
508. Mal itibarı dişte, ilim itibarı goş¹⁵² -kulakta- kalır dërler. [1571/12]
509. Mal bulunur, can bulunmaz. [1571/13]
510. Mal ile itibar kazanmak malıñ telefne kormurur, ilim ve fezâil-i ahlak ile itibar kazanmak insanıñ ölüm tenşirine belki kıyamete kadar devam eder. Buña tevârih-i beşer şahittir, dëmişler. [1571/14]
511. Mal bakanıñ, can baktıranıñ. [1571/15]
512. Mal tahsili raiyetten -marâat- olur, bağ bostan ziraatten olur dëmişler. [1571/16]
- Mevzundur.*
513. Mal canıñ yongasıdır. [1571/17]
- Ş. [Şinâsî: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 433, 3396¹⁵³]
514. Malperestler olmasa zenginlik artmaz, zenginlik olmasa zîb-i zinetlik artmaz dëmişler. [1571/18]
515. Mal can pahasına, can mal pahasına oldu dëmiş. [1571/19]
516. Mal cana, can mala bakar. [1571/20]
517. Mal da gerek, can da gerek. İlla can illa can! dëmiş. [1571/21]
518. Mal, can zamanını gözetir. Her şeyi zamana yapar zaman bakar. [1571/22]
519. Mal, can ile mağrur olma. [1571/23]
- Zira hepsi fanidir.*
520. Mal malı, can hem malı hem canı kazanır dërler. [1571/24]
521. Mal canı kazanmaz, can malı kazanır. [1571/25]

¹⁵² goş 'kulak' (STEINGASS: CP-ED: 1103^a. s.)

¹⁵³ Şinâsî ve Ebü 'îz-Ziyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mal cânıñ yongasıdır..: 433.

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 433, 3397¹⁵⁴]

522. Mâl-i hûlyâ ile züğürdün ömri fena bulur, demişler. [1571/26]
523. Mâl-i hûlyâ ile müflis kişi karun olmaz demişler. [1571/27]
524. Mâl-i hûlyâ ile vakit geçirir. [1571/28]
525. Mâl-i hûlyâ ile sevinir zavallı ne yapsın? [1571/29]
526. Mal, can vatan içindir. Vatan olmazsa maldan, candan ne fayda dèrler. [1571/30]
527. Mâl-i hûlyâ: [...] ve ahkâm -kabilinden- neticesiz bî fayda -bî sudur- ve tatlı bir rüyadır. Onuñla meşgul olanların ömrü emelleri hederdir. Zira [...] demişler ki mâl-i hûlyâ bu ya! Hep neticesiz, devletsiz kadr-i kıymetsiz [...] misl-i anka -devlet kuşu- sanmak misl-i nakşi berab kabilinden vadi-i çorakta sır-i sirâb sağan palan [...] görmek gibidir, dèrler. [1571/31]

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaqqî

528. Mal mülk hakkındır, ehline verilir. [1571/32]
529. Mal denkte yiğit cenkte yaraşır. [1571/33]
530. Mal denkte gerek can cenkte. [1571/34]
531. Mala zamanına göre kıymet biçilir. [1571/35]
532. Mal sahibini [...]. [1571/36]
533. Mal sahibine eşer. [1571/35]
534. Malıña sahip ol. [1571/36]
535. Malıña sahip ol, komşu (koñşu)yu hırsız tutma, dèrler. [1571/37]
536. Malıña sahip olmasañ, safasını el görür dèrler. [1571/38]
537. Malıña sahip olmasañ, ya el alır ya yel dèrler. [1571/39]

¹⁵⁴ Şināsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Mâl cânı kazanmaz cân mâlı kazanır.: 433.

538. Mal sahibi malını tanır. [1571/40]

539. Mal sahibini andırır, sahib-i mal tabiatını andırır, demişler. [1571/41]

Çünkü insan, hayvan hep tabiatıyla yaşar. Mal, mülk dahi insanların tabiatları iktizasınca kurulur demek olur. Binaenaleyh mal sahibini andırır sözü buğa mebni olsa gerek.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

540. Mal sahibinin elinde fakat kıymeti müşterinin elindedir. [1571/42]

541. Mal sahibinin değil alanındır, dèrler. [1571/43]

542. Mal, can bakanındır dèrler. [1571/44]

543. Mal malı, insan insanı doğurur. Para da fare gibi yavruyu doğurur kazanır, dèrler. [1572/1]

544. Mal meta satılır demirbaş eşya -mal- satılmaz, dèrler. [1572/2]

545. Maldan zekat, candan sadaka (hayr u hasenat) çıkar, dèrler. [1572/3]

546. Mal da mı hayır can da mı? [1572/4]

547. Mal dağı aşırır can bağı devşirir. [1572/5]

548. Mal, dağ aşmak için can cenk etmek için. [1572/6]

549. Malın kiri zekattır. (Malın kirini zekat çıkarır.) [1572/7]

550. Malkara, Keşan hoppala paşam! [1572/8]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 433, 3398¹⁵⁵]

551. Malın bereketini sadaka ile zekat arttırır. [1572/9]

552. Mal ganinin, can molla ganinindir demiş. [1572/10]

553. Mal-ı ganâyim ile kişi gani olmaz. [1572/11]

554. Mal-ı ganâyim galibindir. [1572/12]

¹⁵⁵ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Malğara, Keşan hobbala pāşām.: 433.

555. Mal-ı fani, yine faninin. (Dünyada kalır.) [1572/13]

556. Mal, kazananın değil kısmet edenidir. [1572/14]

557. Mal kazanmakla şân kazanılmaz, kişi kerim gerek. [1572/15]

T. [Ebü 'î-Zîyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 433, 3399¹⁵⁶]

558. Mal kazan (kazgan) taşırır, akçe adama akıl öğretir. Aklın taşırır ya gittiği yolun şaşırır ya da dereden dereye düşürür. Arabasın dağdan dağa aşırır yine menzil-i maksuduna eriştirir, dërler. [1572/16]

559. Mal kazanı (kazgan) taşırır, can canı. [1572/17]

560. Mal kazanmasan kazanma, can kazan. [1572/18]

561. Mal kazanmak kolay amma can kazanmak güç. [1572/19]

562. Mal kazananın can kazandıranın. [1572/20]

563. Mal kaygısız güdülmez. [1572/21]

564. Mal kaygısı can kaygısı bir değil. [1572/22]

565. Mal kadrini bilenidir, can da kadrini bilenidir. Malının, mülkünün kadrini bilmeyenin mal ve mülküne sahip çıkarlar. Tevârih şahididir, demişler. [1572/23]

566. Mal kadrini bilmek gerek, dërler. [1572/24]

567. Mal kadrini, can kadrini bilmek gerek, dërler. [1572/25]

568. Mal kadrini bilmeyen can kadrini de bilmez, dërler. [1572/26]

569. Mal kıymetini üstünde taşır. [1572/27]

570. Mal kıymetini kendi biçer. (gösterir) [1572/28]

571. Mal-ı karun da olsa müsrife yine mal dayanmaz. [1572/29]

572. Mal kalmasa kalmasın can kalsın, demişler. [1572/30]

¹⁵⁶ Şinâsî ve Ebü 'î-Zîyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mâl kazanmakla şân kazanılmaz kişi keim gerek.: 433.

573. Mal kanda ise kendini söyletir. [1572/31]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 433, 3400¹⁵⁷]

574. Malın hayırlısı Allah yoluna sarf olunandır, demişler. [1572/32]

Arabî: ḥayr’ul-mālī mā unfiḳa fī sabīl ‘illāh.

575. Malın kıymetini zaman biçer, insanın kıymetini insan biçer demişler. [1572/33]

576. Mal görmeyen mal görse yatıp uykusu gelmez, gün görmeyen gün görse gündüz çerağı sönmez, dèrler. [1572/34]

577. Mal görmeyen mal görse komşusunu düşman tanır, düşmanını dost sanır dèrler. [1572/35]

578. Mal kendini gösterir. [1572/36]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 433, 3401¹⁵⁸]

579. Mal görmeyen mal görse kovup yürüp otlatır, gün görmeyen gün görse gündüz çerağı yakıp oturur dèrler. [1572/37]

580. Malik olmayacağı şeyi talep étme. [1573/1]

581. Malın olmaktan cihanda bahtın olmak hubtur. [1573/2]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzūme-yi Ḍurūb-ı Emṣāl* 21] [mıṣrā’]

582. Malın kirini zekat temiz[ler] eliñ kirini hayr u hasenat temizler. [1573/3]

583. Malına bak hâliñden şikayet étme. [1573/4]

584. Malını yok yere telef étme. [1573/5]

585. Malını eyleme büyüce itlaf oldu, magbuz u ilahi israf. [1573/6]

Mevzundur.

¹⁵⁷ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Māl kanda ise kendini söyletir.: 433.

¹⁵⁸ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Māl kendini gösterir.: 433.

Nābî [*Hayriyye-yi Nābî* Matlab-ı Hâcegî Divânı 67, 16]¹⁵⁹

586. Malik olmayacağın mala el uzatma. [1573/7]

587. Mal kazananın değil kullanmağı bilenidir, demişler. [1573/8]

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

588. Mal da gerek can da gerek. İlla can illa can demiş. [1573/9]

589. Malını, parasını [...] eden kendisini zelil eder. Malını mülkünü israf eden han, hanesi, harap, haraphılara kendisini aç, sakil sergerdân [...] [1573/10]

590. Mala göre kıymet kesilir. [1573/11]

591. Malın var mı derdin de var. [1573/12]

592. Mal mala erer. (tabi olur) [1573/13]

593. Mal malı kazanır. [1573/14]

Ş. [Şināsî: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 433, 3402¹⁶⁰]

594. Mal malı kazanır, can canı. [1573/15]

595. Malı mal, canı can bakar. [1573/16]

596. Mal mülk sahibini ağıdırır. [1573/17]

597. Mal satanın değil alanıdır. [1573/18]

598. Mal gelir, gider şeydir amma mal olmasa can ne ile beslenir demişler. [Mal canın yongasıdır] deye onun için söylenmiştir. [1573/19]

599. Mala minnet eylemem canım sağ olunca demiş. [1573/20]

Mal can sağlıklıdır can sağ olunca mal bulunur demektir.

600. Mal-ı mübah (sahipsiz şeyler demektir) bulan almamazlık etmez, dârlar. [1573/21]

¹⁵⁹ *Hayriyye-yi Nābî* de: *eyleme mālını vakfuñ itlāf; girmesün ceybüñe māl-ı evkâf*

¹⁶⁰ Şināsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Māl malı kazanur.: 433.

601. Mal u menâlini [...] hayret ètmîşler, dèrler. [1573/22]
602. Mâlikü'l-mülk'ten olur her kavline kahr u kerem. [1573/23]
- Lâ mîşrâ‘
603. Mal mülkden fayda olmaz, ahir-i nefeste iman gerek dèmiş. Ahirette iman dünyada mekân gerek, dèrler. [1573/24]
604. Mal-ı merhun telef olunmaz, tazmin lazım gelir. Fıkıh kitaplarına müracaat gerek, dèmişler. [1573/25]
605. Malı mezada çıkmış, ya dünya ölümü ya ahiret göçümüdür dèmiş. [1573/26]
606. Malı mezada kendi mezara gitmiş, dèrler. [1573/27]
607. Mal-ı mezat gibi haysiyetsiz oldu, dèrler. [1573/28]
608. Mal-ı mezat gibi yerden yere uruldu, derler. [1572/29]
609. Mal-ı mütekavvim yani mübah gibi kullanır dèrler, ki hiç kimsenin fuzuli mutasarrıf olamayacağı şeylerdir. [1573/30]
610. Mal müşteriye tanır. [1573/31]
611. Mal meydanda olunca kıymeti üstündedir, dèrler. [1573/32]
612. Malı ile mağrur olanlar ahmakların ahmağıdır. Canı -kesret-i nüfusu- ile mağrur olanlar gafillerin gafilidir. İlim ile mağrur olanlar âlimlerin cahilidir. İlmi ile amil olmayanlar âlimlerin gafilidir. Dost ile düşmanı tanımayan, iyilik ile kötülüğü [ayırt] ètmeyenler cahilin cahilidir, dèmişler. [1573/33]
613. Malı malına verdim, dèmiş. [1573/34]
614. Malı malına verenden hesap sorulmaz. [1573/34]
615. Mala mağrur olma. Gelir, gider illa can sağlığı gerek dèmiş. [1573/35]
616. Mal ve caha mağrur olmak gerek.¹⁶¹ [1573/36]

¹⁶¹ Madde başının başında “zinhar” yazmaktadır fakat sıralamayı bozmamak adına yazılmamıştır.

*Zira birisi fani diğeri emr-i itibarı kendisiyle beraber her ikisi fani
'alâ mâ fi 'l-fânîdir, dëmiş.*

Muḥibbî Dîvân [795, 2748, 1] [beyt]

māl u cāha gırra olma dëne yoğdur ben gibi
sür yüzüñ yere tevažu' ehli ol dāmen gibi

617. Mal-ı mîrî gibi kaptı, dërler. [1573/37]
618. Mal meydanda. [1573/38]
619. Mal-i mağsûb gâsibden istirdat olunursa kavaid ve kanun üzere mal-i mağsûb ve zayi ve itlaf olunmayıp aynen mevcut ise sahibine aynen ve tamamen teslimi zayi ve itlaf ve [...] tazmini lazımdır. [1573/39]
620. Mal-ı miras düğünlük -bir günlük- can mirası -atalar sözü- mirası ömürlük biñ yıllık, dëmişler. [1574/1]
621. Mal-ı mirîyi çalan -gasp eden- dü cihanda mesuldür, muazzeptir. Çünkü bu mesuliyetin esbabı evvela hukuk u ahamme-yi ibâda şamil ve müteallik olduğu içindir. [1574/2]

Zira mal-ı mîrî beytü 'l-mal ve öşrü 'l-mal rüsûm-i emvalden mürekkep olup devletiñ milletinden kanunen tahsil eylediği emvâldir. Yani milletiñ devletine zekat vediasıdır. Nite ki bununla emr ü idare-yi mülk, mülk-i millet ve âsâyiş-i buldân devletçe temin ve imar ve himaye ve muhafaza olunur. Binaenaleyh hukuk-ı âmme-yi ibâdan ibaret olan mal-ı mîrî devlet ve millet nezdinde herhâlde ziyadan vikaye ve himayesi herkese borç ve vazife olmakla onun şer ve kanunla hıfz ve siyaneti ve idare ve sarfı meşru olup suret-i gayr ile sarf ve itlafi gayr-ı caiz olduğu içindir.

H." Abdü 'l-Ḥalîm Ḥaqqî

622. Mal-ı mîrî yerde yatsa alma. [1574/3]

Zira mal-ı mirî -emirî-yi gasp eden ya büyük kirpi -domuz- ya küçük kirpi olur, dërler

623. Mal-ı mirîye karışma zinhar, eyleme ayşına mirî-yi medâr. [1574/4]

Mevzundur.

Nābî [*Hayriyye-yi Nābî* Maṭlab-ı Hâcegî Dīvānı 67, 10]

624. Mal-ı meyyâd gibi paylaştılar, dërler. [1574/5]

Şeyh Gâlib [*Hüsn ü 'İşk* Faḥriyye-yi Şâ'irâne 263] beyt

esrârını meşnevîden aldım
çaldım vel¹⁶² mîrî mālî çaldım

625. Mal-ı müberrâ vediâ-yı millet emval-i devlettir. Alan hak -bedel hizmet- ile alır. Çalan emanete hıyanetle çalar onun için demişlerdir ki mal-ı mirîyi hak ile almak başka, çalıp almak başkadır, demişler. [1574/6]

626. Malım var diye sevinme, canım var diye güvenme. [1574/7]

627. Malım var diye güvenme ya harami alır ya selami. [1574/8]

628. Malım var diye mağrur olma ya sel alır ya yel. [1574/9]

629. Malım var diye güvenme ya ateşe ya suya. [1574/10]

630. Mal ve [...] hep zeval-i mahva makrun ve yalnız ahlafa eser bırakanlar vefatlarından sonra yine hayat nümûdur. [1574/11]

Cümel-i hikemiyye

631. Malımız yok ise ırzımız var olsun. [1574/12]

Ş. [Şinâsî: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 433, 3403¹⁶³]

632. Malını yemeyi bilmeyen zengin her gün züğürttür. [1574/13]

633. Malını yemiş de ölmüş var mı? [1574/14]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 433, 3404¹⁶⁴]

634. Mal verici Allah'tır. [1574/15]

¹⁶² Yazmada yok.

¹⁶³ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mālımız yok ise 'ırzımız var olsun.: 433.

¹⁶⁴ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mālını yemiş de ölmüş var mı.: 433.

635. Mal veren de Allah can veren de Allah. [1574/16]

636. Malın hayırlısı Allah yoluna sarf olunandır d rler. [1574/17]

Hadis-i nebev : hayru 'l-m li m  unfika f  sab l 'ill h.

637. Mal hediyesi can hediyesi bir değil. [1574/18]

638. Mal-ı Hindistan akl-ı Frengistan saltanat-ı Ali Osman. [1574/19]

[R şid-i Belgrad ] *T r h-i Va 'a-yi Hayret-n m  Belgrad ve  ırb-ist n*¹⁶⁵ [I,] 134

639. Mal-ı karun malın olsa ahir 'l-emr sonu hi tir hi . [1574/20]

640. Malı yok yere telef  tmek israf sayılır israf ise haramdır. [1574/21]

641. Malı kadar zekatı artsın. [1574/22]

 . [ in s : *Dur b-ı Em  l-i 'O m niyye*: 433, 3405¹⁶⁶]

642. Malı mala katarlar canı cana katarlar. [1574/23]

Yani tabir-i diğerle mala mal katarlar cana can katarlar, d rler.

643. Malı mala canı cana    meli. [1574/24]

T. [Eb  ' - iy : *Dur b-ı Em  l-i 'O m niyye*: 433, 3406¹⁶⁷]

644. Malayani s zleri terk  tmek gerek. [1574/25]

645. Malayani irtik p  tmemek gerek. [1574/26]

N b  [*Hayriyye-yi N b *¹⁶⁸ *Der Bey n-ı   arar-i Na l-i Kel m* 73, 6-8]

bezmden bezme get rme su unu

eyle  and  -ı em net deheni

dehen   g   em netk r  t

geh  orarlarsa bile ink r  t

¹⁶⁵ Yazmada: *Va 'a-yi Hayret-n m 'dan bir f kradur.*

¹⁶⁶  in s  ve Eb  ' - iy : *Dur b-ı Em  l-i 'O m niyye*: M lı  adar zekatı artsun.: 433.

¹⁶⁷  in s  ve Eb  ' - iy : *Dur b-ı Em  l-i 'O m niyye*: M lı m la c n  c na    meli.: 433.

¹⁶⁸ Yazmada: *Kit b-ı Hayriyye.*

*hüsn-i dîndür dedi şah-ı ma'nî
terk-i lâ-yelzem ü mālāyānî*

Sünbül-zāde Vehbî *Dīvān* [Luṭfiyye-yi Vehbi *Der Men '-i İstihzā vü Nemāne* 23, 4] [beyt]

*meclisiñ meclis-i 'irfān olsun
her gören şevk-ile hayrān olsun
ya 'nî her lafzıñ ol pür ma'nî
irtikāb eyleme mālāyānî*

646. Malayani kelam, ehl-i fuzulîñ kârlı mal-ı sermayesidir, dërler. [1574/27]

647. Mal malıñ yoldaşı can canıñ yoldaşıdır, dërler. [1574/28]

648. Mal canıñ yongası, can canıñ hem yoldaşı hem yongasıdır demişler.
[1574/29]

649. Malını -mülkünü- kiraya veren tatlısına da acısına da katlanmak gerek,
dërler. [1574/30]

650. Mânend-i şecere-yi nabit olur sabit olanlar. [1574/31]

Mevzundur.

Bosnalı Şābit

651. Manda (manda) gibi malıñ olsun. [1574/32]

652. Manda gibi kapkara. [1574/33]

653. Mandayı ak demek ister. [1574/34]

654. Manda kara olsa da sütü aktır. [1574/35]

655. Manda derisinden [...] yüzlü, dërler. [1575/1]

656. Manda derisinden post olmaz. [1575/5]

657. Manda gibi malıñ olsun tek merkebe minnet kalmasın, dërler. [1575/3]

658. Manda kaymağı gibi. [1575/4]

659. Manda gibi herif. [1575/5]

660. Maṅka -burunsuz- maṅkayı suvatta -akıntı su mahalinde- taşmış su teknesi başında- bulur, dërler. [1575/6]

661. Mani söyler masal okur. [1575/7]

662. Mani nakşı fahri öpmesi misali, dërler. [1575/8]

663. Mani gidince memnu gelir, dëmişler. [1575/9]

*Kaide yani mâni zail olunca memnu avdet êder.*¹⁶⁹ *Kaide-yi Kanuniyyedir.*

664. Mani-yi rızk olmamak gerek. [1575/10]

665. Mani-yi rızk olanıñ rızkını Allah keser. [1575/11]

Mevzundur.

beyt

*zâlimiñ rişte-yi iḳbâlini bir âh keser
ma'nî-yi rızq olanıñ rızkını Allâh keser*

666. Mangal kenarı kış gününüñ lalezarıdır. [1575/12]

Bâşî.

667. Mavi göz, sarı saç güzel de olsa ondan kaç. [1575/13]

668. Mavelakı (mā hüve'l- haḳḳı)¹⁷⁰ böyledir, dëmiş. [1575/14]

669. Mav mavlardan vav mahrecini öğrensın, dëmiş. [1575/15]

[Meḥmed Tefîḳ Mecnû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Âsâri 'z-Zurefâ
(Nevâdirü 'z-Zurefâ¹⁷¹) cüz'-i evvel, 79]

670. Mav mavlarıñ günü doğdu. [1575/16]

671. Malihülyalar¹⁷² nihayet karalar doğurur. [1575/17]

¹⁶⁹ Mâni' zâ'il oldukda memnû' 'avdet êder. Ahmet Cevdet Paşa: *Mecelle-yi Ahkam-ı Adliye*, 24. madde.

¹⁷⁰ mā huva 'l-haḳḳ 'hak olan şey'.

¹⁷¹ Yazmada: *Nevâdirü 'z-zurefâ'dan bir fiḳradur.*

¹⁷² Yazmada: Mavi hülya.

672. Mah-ı hut (şubat ayı) bahriyi karıştırır. Bilirsin kim hamsiyin, hamsiyin içinde. [1575/18]

Mevzundur.

673. Mahilere şikâr oldu, demiş. [1575/19]

Evliyâ Çelebî *Siyâhat-nâme* I, 287

ser-kaşanları olan vâcibü 'l-izâleler ile kara haydar oğlu nâm celâlî türkmen âgâsı kara abaza han âgâ kayd ve bend ile der-i devlet getirilüp şâhib-i culûs mevlevî koca vezîr hâzretine vaşl oldu. Biraz [...] sonra gördiler ki kurşunların yâraları uyluğunu pâre pâre edüp 'ilâc-pezîr olmaz dereceye gelmiş. Ân emân vermeyüp kemâl-i ta'zîm-ile bâr-gîrine bindürüp 'ases başı ve subaşı tevâbi'-ile haydar oğlunu dîvân-ı siyâsete getirdiler. Bâr-gîr üzerinde iken parmak kapuda şalb edüp altından çâr pâyi çekdiler üç gün dâr ağacında karar edüp ba'dehû lâşe-yi murdârını deryâya ilkâ eylediler. Mâhîler şikâr oldu.

674. Mehtaba kitap okur molladır, dërler. [1575/20]

675. Mahmuz gibi. [1575/21]

676. Mahmuza kim bakmaz, sevmiş de yaratmış Allah onu. [1575/22]

mışrâ'

677. Mehtaba güler hep. [1575/23]

678. Mehtaba çekti, mehtap itti dërler. [1575/24]

679. May (yağ) kabı dışardan belli olur. [1575/25]

680. May (yağ) yemiş kedi gibi gözleri parıldar. [1575/26]

681. May (yağ) yiyip sabun yapacak değil ya. [1575/27]

682. Maymun gibi (şebek, şamek) terbiye gösterir, dërler. [1575/28]

683. Maymun gibi bakıyor. [1575/29]

684. Maymun gözlü, muşmula suratlı. [1575/30]

685. Maymun gibi oynattılar. [1575/31]

686. Maymun bile bahşışsiz oynamaz. [1575/32]

687. Maymun gibi durmaz aynaya bakar. [1575/33]

688. Maymun suratlı. [1576/1]

Avrupa, Amerikalılar'ın medeniyet alameti.

689. Maymun aynaya bakmış, kendisine hayran kalmış d rler. [1576/2]

690. Maymun kadar da mı aklıy yok? Maymun findığı sallamadan kırmaz.
[1576/3]

691. Maymun gibi terbiyeli oturur. [1576/4]

692. Maymun bile kendini beğenmiş. [1576/5]

693. Maymun bile findığı sallamadan kırmaz. [1576/6]

694. Maymun bile ağaca çıkarken dalı sallayıp bakarmış ki kırılıp yere düşmesin. [1576/7]

695. Maymun gibi mukallit. [1576/8]

696. Maymun her şeyi taklit  der de ancak ateş yakmağı taklit  tmezmiş.
[1576/9]

697. Maymundan dost olmaz. İtten kurban. [1576/10]

698. Mayası bozuk, d rler. [1576/11]

699. Mayasız ekmek cılka olur. Mayası bozuk insanlar da [...] olur, d rler.
[1576/12]

700. Mayasız hamur işine karışma. [1576/13]

701. Mayalandı, sayelendi. [1576/14]

702. Mayasız yoğurt leziz olmaz. Olsa da  zerinde - st nde- kaymağı olmaz. [1576/15]

703. Mayası bozuk hamurun, n n -nimetin- lezzeti mezzeti olması m cerreptir. Mayası bozuk insanların da fazilet, meziyet ve kıymetleri olmaz d rler. [1576/16]

704. Memuriyette iki şey emr-i mücbirdir. Birisi nasp ve tayin diğeri azl ve infisaldır, ki daima birbirini veli ve takip eder demişler. [1576/17]

705. Memur amiriñ emrine tabi, amir ulu'l emre -(ulu'l emre -padişaha- itaat fariza-yı zimmettir)- Ulu'l emre şer ve kanun-ı mübine tabidir. [1576/18]

Zira tabi matbuanıñ irabıyla mu'arreb olur, kaidedir. Kaide noktasız olmaz nokta faydasız, kaidemiz olmaz demişler.

706. Memur vazifesini emanetullah ve vediaya devlet ve millet olduğunu bilmek gerek. [1576/19]

H.'Abdü 'l-Halîm Hakkî

707. Menus ol tek [...] menhus olma. [1576/20]

708. Menus ol, meyus olma. [1576/21]

Zira ümitli yaşamak ümitsiz yaşamaktan evladır. Meyusiyet kasvetli mahrumiyete, menusiye ünsiyetle marufiyet ve muvaffakiyete delalet eyler, demişler.

H.'Abdü 'l-Halîm Hakkî

709. Meyus olma, menus ol. Her işiñe say u gayretle mukayyet ol. [1576/22]

Çünkü meyusiyet meskenet ve ataleti iras ve ihtas eder. Bu hâl ise acz-i adem-i gayeti tevlit eyleyerek meziyet ve haslet-i beşeriyyeden mâdüt bulunan say u gayreti selb ve kesr ile sıfat-ı menhusiyet olan atalet ve betaleti eyler, demişler.

H.'Abdü 'l-Halîm Hakkî

710. Menyus olmaktan menus olmak yeğdir. [1576/23]

Zira bâis-i elem ve kedere delalet eder. Kuvve-yi maneviyyeyi kesr ile selb eder. Her şeyde mahrumiyetle ataletle çeker. Menusiye yani ünsiyet tevekkele her meşime-yi [...] bulan yani mağrufiyete teşvik ve tergip ile say u gayret celp eyler, demişler.

711. Mebadisi, medhali, mevzuu, neticesi anlaşılmaz bir muammadır, dërler. [1577/1]

[Mu'allim Nâcî] *Luġat-i Nâcî* [411^a]

meşel: *Ar. şebîh, mânend. Dâstân, kışşa-yı meşhûre. Maşal bundan muharrefdir. İzâh-ı matlâb için ityân olunan hikâye, kışşa. Meşelen mişâl olarak. Darb-ı meşel, meşel-i mağrûb ma'nâsına bir terkîbdir ki hikmetü 'l-'avâm olan cümel ü 'ibârâte denilir. Darbü 'l-meşel terkîbi âşâr-ı 'Arabiyyede de isti'mâl olunmuştur.*

[‘Alî Seydi] *Resmli Kāmūs-i ‘Osmānî*⁷⁷³ [cild-i sālîş 927^b]

meşel: *[A, şebîh] Mânend, mişâl, nazîr, numûne, dâstân, kışşa-yı meşhûre (maşal) İzâh-ı matlâb için irâd olunan hikâye, kışşa. Meşelen: mişâl olarak. Darb-ı meşel: meşel-i mağrûb, hikmetü 'l-merâm olan cümel ve 'ibârât atalar sözi.*

[Aḥmed Vefîk Paşa] *Lehce-yi ‘Osmānî* [cüz’-i sâni] 1319^a

meşel: *is. Âdâb ve neşâ’ih, imâ’ éder söz, zavâbıt. Durûb-ı emşâl, emşâl-i sâbıka.*

712. Mebâni-yi âliye şehriñ zinetidir. [1577/2]
713. Mebâni-yi âliye ile mertebe şehirdir, dërler. [1577/3]
714. Mebhut (şaşkın) ne söz bilir ne izhan, medhoş (bîhoş, sermest) ne yol bilir ne erkân. [1577/4]

Mevzundur.

Lâ

715. Metanet, sebat, gayret erlik şanındandır. [1577/5]
716. Metin adamdır, dërler. [1577/6]
717. Metin, çetin sözlüdür, dërler. [1577/7]
718. Metin ol, taş gibi çetin ol. (Sert) [1577/8]

719. Metin ve müstahkem olan duvarlar bir gün olur münhedim olur.
[1577/9]

İbn Sīnā¹⁷⁴

720. Meta-ı manevi-yi ziret ve meta-ı medeniyet denilen hasâil-i hasene-yi beşerîyyet ancak ahlak ve medenîyyet-i islâmiyyede mündemiçtir. Zira [...] ahkam-ı hikmet-i islamı bilmek okumak gerek, demişler.
[1577/10]

Mesela hürriyet, merhamet, hak, adalet, kemal-i insaf ve insaniyyet hasail-i cümleden şamilesine malik ve sahip olunan âlem-i islam dinen ahlaken ve terbiyeten münevver [...] ve cibiliyetten mütehallik ve meşhurdurlar. Asıl [...] gaybederler, demişler.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

721. Metâna göre kıymet biçilir. [1577/11]

722. Metasız dengi suya atsañ yeridir. [1577/12]

723. Metasız denk, meymenetsiz insan. [1577/13]

724. Metasız denk cahil adama beñzer. [1577/14]

725. Metasız dengi suya, meymenetsiz adamı kapıya atsan yeridir, dèrler.
[1577/15]

726. Meta-ı ma‘rifet güya ziyandır sûd göstermez. [1577/15]

Rezmî Bahâdur Girây Ḥân [*Gülbün-i Ḥânân* 53¹⁷⁵] mışrâ‘¹⁷⁶

727. Meta-ı ateş olan çarşıya sığmaz imiş. [1577/16]

Nâil-i Ḳadīm mışrâ‘

mişrâ‘

gelmesün eksik terâzûda metâ‘ı kimseniñ

¹⁷⁴Yazmada: *hikmet-i İbn Sīnâ*.

¹⁷⁵Ḥalīm Girây: *Gülbün-i Ḥânân*: Rezmî Bahâdur Girây Ḥân 53.

¹⁷⁶Yazmada: *mişrâ‘-ı meşhûr*.

728. Meta-ı kimsenin terazide eksik gelmesin, d rler. [1577/17]

729. Meta-ı himmet endaze olmaz. [1577/18]

Hıfzı [: *Manz me-yi Dur b-ı Em  l* 20] [mı r ']

730. Metanın her ki i ak ama kar ı r yeg n eyler. [1577/19]

Hıfzı [: *Manz me-yi Dur b-ı Em  l* 20] [mı r ']

731. Meta-ı can u dil hi e sayıldı¹⁷⁷, d mi . [1577/20]

[         Me med Hemdem    lebi:] *         T    i*¹⁷⁸ 357

732. Metanın iyisi ilim ve marifettir. [1577/21]

733. Mesela, faraza, s z temsili. [1577/22]

734. Mesel s z n  ahididir, Huda'nın kitabı hak  ahididir, d mi ler. [1578/1]

[...] Han 'Abd  'l-    m      

Mesel: Bir  ey mevcudu yani bir s z  onun mesel ve nazirini tarihi ve vuku olarak te bihen [...] darb-ı kelim ile ispat ve teyit zımında delil getirilerek red veyahut tasdik eylemektedir.

735. Mesel-i s z n, delilin naklisi mana-yı mefhumun delil-i aklisi. [1578/2]

736. Mesel s yler masal di ler. [1578/3]

737. Mesel ba ka, masal yine ba kadır. [1578/4]

'Abd  'l-    m      

Mesel: Mesel  anun ve d sturdur. Masal ise hik ye-yi h l ve fil ve mazi  abilinden asıllı ve asılsız d zme s zler d mektir ki hik ye dahi d nir.   nk  mesel Arabi kelimesinden galat olarak T rk e masal d nm  tir. Fa at mesel ile masal beyninde a layı  ve a latılı  a yine lafzen, manen ba kalık vardır ki meselin mana-yı  umuli balada izah olundu. Burada lafzın ve manası izah olundu. Masal: Bir  eyi muhayyil ile tasvire d rler ki ne  adar m bala alı ve hatta havarik

¹⁷⁷ *         T    i* 'nde: satıldı.

¹⁷⁸ Yazmada: *         T    i* 'nden bir fi radur.

derecesinde tasvir olunursa masal nev'inden olarak dinleğir demektir ki buña hikâye dahi dërler. Çünkü yine büyük ninelerin küçük çocuklarını eğlendirmek ve diğlendirmek için uslu ve aklı oturmaları sadediyle söylenilen uzun ve vahiy sözler ve hikâyeler demektir. İşte bu maķule sözlere ehemmiyetsizliğı nispetinde masaldır dërler geçer giderler. Hâlbuki mesel yani durub-ı emsal masal nev'inden değıldir. Belki nesayih-i hikemiyye ve meşrualardır ki âlem-i beşeriyyeti tarik-i istiķamete sevk ve davet ve ahlaķ-ı seyyiden [...] tavsiye ve ahlaķı haseneyi telķin ve hüsn-ü telaķķi emrinde hikmet-amiz cümel-i kelamiyyelerden mürekkep emsaller mecmuası demektir.

738. Mesabesine göre kıymet. [1578/5]

739. Mesel masal. [1578/6]

740. Meseller meşhur sözler, her vakit söylenir sözlerdir yabana atılmaz, demişler. [1578/7]

741. Meselsiz söz, balsız baklavaya benzer. [1578/8]

742. Meseldir bu da ya taht ola ya baht. [1578/9]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzūme-yi Durūb-ı Emṣāl* 21] [mıṣrā']

743. Meseldir bu da hak yerini bulur. [1578/10]

744. Meseldir bu her kim ne yaparsa kendine yapar. [1578/11]

745. Mecaz ile hakikat beynindeki fark birisi zahirî ve arızî diğeri aslî ve esasîdir. [1578/12]

746. Mecazsız kinaye+siz söz olmaz. [1578/13]

Zira mecaz -hakikat- olmaz.

747. Mecaz hakikatin geçit köprüsüdür. [1578/14]

Arabî: al-macāzu kaṇṭaratu 'l-ḥaķīka^{ti} [=Mecaz, hakikatin köprüsüdür.]

748. Mecazın yolu elbette hakikat semtidir, demişler. [1578/15]

Yahyā Naẓīm¹⁷⁹ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 112] [kıt‘a]

te’sīr éder bāl-feṣān-ı murğ-ı kef-āmūz
derd-ile olan nāle-be-leb dest-be-dergāh

elbette mecāzıñ yoludur semt-i haḳīḳat
mādām ola ḳanṭara-yı ‘aşḳ güzer-gāh

749. Mecaz ile hakikat beyninde alaka vardır, demişler. [1578/16]

750. Mecaz, kinaye şive-yi lisandır ve tabiat-ı insandır. [1578/17]

‘Abdü ’l-Halīm Haḳḳī

Mecaz: Mana-yı haḳīḳiden başḳa kelimeniñ ve sözüñ şumuli itibariyle ve bir alaḳa sebebiyle mana-yı mevzunun lehiñ gayrında alaḳa-yı müṣahebet veya zarfıyyet ve sebebiyyet ve gayrısıyla istimal olunan bir kelimedir ki mecaz-ı mürsel ve mecaz-ı mürekkep namıyla iki kısma münḳasimdir. Mecaz-ı mürsel usul-ı edebiyat istilasınca kelime ve cümleñiñ istiare tariḳiyle mecaz olunur. Muhtevi ve şumul bulunduḡu mana-yı haḳīḳi ile mana-yı mecaz arasında vücuda lazım gelen münasebet ve alaḳanıñ cihet-i taalluḳı yani müṣabeheñiñ gayrı birtakım alaḳalardan ibaret olan terkib-i mecazı demişlerdir. Mecaz-ı mürekkep: İstiare-yi temsiliye demektir ki mevadı adideniñ suretlerini alıp teşbih tariḳiyle suret-i ahire istiare etmekten ibaret bir usulü mantiḳidir. Buḡa da istiare-yi mürekkebe namını vemişlerdir. İşte insanlar arasında söylenmekte olan sözleriñ kelime ve cümleleriñiñ manalarını sözüñ söylenişine ve cereyanına göre her tarafa çekilmesiniñ ve türlü türlü tavil ve tevcihlere sebebiyet vermesiniñ esbabı hep bu zikr olunan ḳazaya-yı mantiḳiyyeden münbaistir ki bazı sözüñ bir kelimesi bazısınıñ bir cümlesi veya tamamı ya mana-yı haḳīḳisinde ḳarar ḳılar, haḳīḳat telaḳḳı olunur. Yahud haḳīḳatiñ mecaza teşvik ve alaḳa-yı sebebiyye vesairesi tariḳiyle mecaz-ı mana verilir. Mecazî mananıñ da salifi-i zikr kısımlarına tatbiḳi suretiyle de mecaz-ı mürsel ve mecaz-ı mürekkep kısımlarına tefriḳan tatbiḳ olunaraḳ istiare tariḳiyle de mecazi olur ve cinası doḡunaḳlı olaraq da söylenen sözlerle kinayeli söz dەرler ki istihzadan biraz ehven ve farklıcadır. İstihza alenen eğlenmek ve adeta tahḳir derecesinde söz söylemek demektir. Kinaye hafifçe şaḳanıñ gizli [...] ḳabilindendir ki

¹⁷⁹ Yazmada: Naẓīmī.

*giderek istihzaya tahvil éder ve insanlar arasında ekseriyyetle nizada
bu sözden çıkar, dèrler.*

751. Mecaz hakikat köprüsüdür, kinaye istihza köprüsüdür, demişler.

[1578/18]

752. Meccanen iş görür, gayretlilerdendir. [1578/19]

753. Meccanen söz söylenmez. [1578/20]

754. Meccanen karın doyuran arar. [1578/21]

755. Meccanen arabaya binmek ister. [1578/22]

756. Meczuplara iyileşmek olmaz. [1578/23]

757. Meccanen iş becerir. [1578/24]

758. Mecburi fiil ve amel ile ihtiyari fiil ile amel bir değil. [1578/25]

759. Meczub-ı ilahi olanların ahından (celalinden) sakınmak gerek. [1578/26]

760. Mecnuna teklif yok. [1578/27]

761. Mecnun adamdır, dèrler. [1578/28]

762. Mecnun'u Mecnun éden Leyla'nın aşkıdır. [1578/29]

763. Mecnun'un sabrını tüketen (tükendiren) Leyla'nın aşkıdır. [1578/30]

Yahyâ Nazîm¹⁸⁰ *Dîvân-ı Belâgat- 'unvân-ı Nazîm* [I, 107] [beyt]

gitmezdi kıys-ı zârın şabr u sükûn elinden

leylânın içmese-y-idi cām-ı cünûn elinden

764. Mecnun dahi makule kail. [1578/31]

Mevzundur.

Fuzûlî beyt

fuzûlî [...] mecnûndan efzûn dèr melâmetde

buğa [...] değil mecnûn dahi ma'kûle kâ'il

¹⁸⁰ Yazmada: *Nazîmî*.

765. Mecnun gibi sahrayı mesken etti, dèrler. [1578/32]

Muḥibbī Dīvān [621, 2100, 6] [beyt]

*éy muḥibbī ṭolaşaldan¹⁸¹ dil şacı zencirine
mesken édim rūz u şeb mecnūn gibi şahrāyı ben*

766. Mecnun gibi bir berr ü yabanda dolaşır serseri. [1578/33]

mışrā‘

767. Mecnun ise Leyla’sı nerde? Ferhat ise Şirin’i nerde? dèrler. [1578/34]

768. Mecnun kaysı Leyla’sı için berr ü yabanı seyran eyledi. [1578/35]

mışrā‘

Fuzûlî [*Leylîvü Mecnūn* 128, 776-780] [ğazel]

*mecnūn ḥazīn ayağa turdı
şahrālara seyr için yüz urdı
giryān giryān kıldı seyrān
ḥayrān ḥayrān gezer-idi her yān
geh sebzeğe ‘arż-ı rāz¹⁸² éderdi
geh lāleğe biḡ niyāz éderdi
söylerdi benefşeğe ğam-ı dil
kim söyleye yāra olsa vaşl*

769. Mecnun gibi bir derde düştüm ahir beni alsa gerek. [1578/36]

mışrā‘

770. Mecnun’a Leyla gerek Ferhat’a Şirin. Kerem Aslı’nı arar, Arzu Kamber’in. [1578/37]

Mevzundur.

Lā

771. Mecnun gibi afakın divanesidir gönlüm. [1578/38]

¹⁸¹ Yazmada: *ṭutuşdun*.

¹⁸² Yazmada: *zār*.

Ḥurūfî ‘Arşî¹⁸³ [*Dîvân-ı Belâğat Unvân-ı ‘Arşî* 94] mışrâ‘

772. Mecnun’a göre ister divan-ı eyvân-ı kisra ister sayvân-ı [...] kışla hep birdir, demiş. [1579/1]

773. Mecnun’u sersem eden mahabbet kokusu. [1579/2]

Nedîm¹⁸⁴ [*Dîvân* 256, XII, 3] beyt

ser-mest yatur künc-i dimâğında şafâ’dan
mecnûnu sersâm eden bûy-ı maḥabbet

774. Mecnun’u sersem eden mahabbet kokusu, Leyla’yı perişan eden Allah korkusu demişler. [1579/3]

775. Mecnun’u başına kuşlar yuvalar yaptı dâirler. [1579/4]

Muḥibbî Dîvân [799, 2762,4] [beyt]

şol¹⁸⁵ deḡlû êtdi kays vuḥûş ile ulfeti
kuşlar başında yaptı melâmet yuvasını

776. Mecnun hezar Leyla. [1579/5]

777. Mecnun’u Mecnun eden Leyla’dır. [1579/6]

778. Mecnun Mecnun ise Leyla’sından geçemez dâirler. [1579/7]

Fuzûlî¹⁸⁶ *Leylîvü Mecnûn* [129, 786-802] ġazel

leylî gizer êtmîş ol feżāya
salmîş gül ve lâle üzre sâye
bir sebzeye sebz ḥar-geh urmîş
meh şaḥn-ı felekde ḥâle kûrmîş
ğonca kimi ol latîf ḥâr-gâḥ
gül berki kimi içinde ol mâh
mecnûna muḥâbil oldı leylî
baḥr-ı ġama yetdi derd-i siyeh

¹⁸³ Yazmada: ‘Arşî Dede.

¹⁸⁴ Yazmada: Nedîm ġazelinden bir beyt.

¹⁸⁵ Yazmada: şu.

¹⁸⁶ Yazmada: Leylâ Mecnûn ġazelinden.

leyli dème şem ‘-i meclis-efrûz
mecnûn dème âteş-i ciger-sûz
leylî dème cennet içre bir hûr
mecnûn dème zulmet içre bir nûr
leylî dème evc-i hûsne bir mâh
mecnûn dème mülk-i ‘aşka bir şâh
leylî dème bir yegâne-yi dehr
mecnûn dème bir fesâne-yi şeh
leylî çemen-i belâ nihâli
mecnûn felek-i vefâ hilâli
leylî meh-i âsmân-ı haşmet
mecnûn şeh-i kişver-i melâmet
leylî şâf-ı ehl-i hûsn emîri
mecnûn ser-i kûy-ı gam faķiri
leylî işi işve vü kirişme
mecnûn gözi yaşı çeşme çeşme
leylî vü neşât-ı hûsn tāmı
mecnûn ü belâ-yı ‘aşk dāmı
leylî vü letâfet-i dil-ārây
mecnûn ü melâmet-i gam-efzây
leylî şadef-i hayâyâ bir dūr
mecnûna anuḡ-ıla miḡ tefāḡur
leylîde kemâl-i hûsn ile zevķ
mecnûnda cemâl-i leylîye şevķ
leylîde vişâl-i dūst meyli
mecnûnda hem ârzû-yı leylî

779. Mecnun Leylasız yaşamaz dërler. [1579/8]

‘Abdü ’l-Ḥalîm Ḥaķķî

Mecnunluķ kısım kısım, nev‘ nev‘ yani pek çok türlüdür. Ancaķ bunların içinde ıstılah-ı şerisi vechiyle başlıca birkaç kısmı tefriķ olunaraķ isim ve ıstılahlarıyla tarif ve tadad olunur. Mecnun’a ve mecnunluķa ulema-yı lugaviyyun deli, çılgın ve aķl u idraķinde sebat

ve karar olmayan bir sözi diğer sözine hiçbir vech ve münasebetle bir alağa bulunmayan sözü birbirine asla uymayan ve beğzemeyen ve şaka ve gerçek olduğunana dair söylenen sözlerde bir delil ve emare bulunmayan, gayr-ı şuuri ve gayr-ı maḳuli sözleri sarf eden kimselere mecnun yani cünun-i mutbiḳ itlaḳ olunur. Böyleleri [...] faḳat bu kısmın eḳ tehlikeli bir kısmı daha vardır ki ne söylediğini ne yaptığını ne işlediğini bilmez derecede zabt u rabt gayet müşkil ve gayr-ı mümkün olan kısmıdır ki böylesine cünun-i mutlaḳ itlaḳ olunarak işfası için merbut ve herkesten alağa ve ihtilatı ḳat ile mazbutan daru'l-şifaya sevk ve i'zam olunur. Sonra insan daima beraber gezer faḳat ne söylese daima abuḳ sabuḳ sözler söyler ve herkesi güldürür ve meczuplar! Zararsız yaşar deliler vardır ki böylelerine alal-itlaḳ deli dēnilürse de meczup ve mecnun-ı şeyda-yı bî-faide ve bî-zarar insan dēnilür. Sonra herkesçe aḳıllı sanılan kimselerde dahi birer türlü telaḳḳı-yi muvaḳḳata izhar edenlerdir ki daimi hâllerinde serḥoşluğu itiyad eyleyenler de bulunur. İşte belki buḳlar serḥoşlar eğer müteehhil ise her gün her aḳşam evinde çoluḳ çocuḳu hısm u akrabası ve ḳomşularıyla bî-la sebep ve mücerret serḥoşluk alaim-i illet ve ḳuvvetiyle münazaa ve mücadele ederler ve muvaḳḳaten bir eser-i cinnet gösterir, ne söylediğini dahi taaḳḳul etmez ve bilmezler işte bu haliyle her aḳşam zevcesiyle münazaa çıkararak aḳız patırtısı yapar. Ara yérde münasebet-ı zevceyni dahi aḳzına alarak ben seni talaḳ ettim haydi felan et git dēye ḳovar. Sabah serḥoşluk alaimi zail olduktan sonra zevcesi aḳşamki serḥoşluk hâliyle kendisine söylediği talaḳ sözüne itbaen boḳçasını hazırlamaḳa başlayınca aḳşamki serḥoş derhal zevcesiniḳ eline yapışır nereye bu hâl ile nereye dēye sorar. Zevcesi: Beni aḳşam “seni talaḳ ettim haydi felan etdir dēye baḳırmadıḳ mı? İşte onuḳ için gidiyorum” dēmesine ḳarşı, zevc belki söylemişem belki de söylememişem faḳat ne söylemişem bilmiyorum, Zira aḳlım başumda deḳil idi, serḥoş idim. Yoksa ben seni hiçbir vaḳt boşamam, otur yerinde biraḳ boḳçayı eliḳden dēye elinden alır. Bir daha böyle söz söylemeyeceğine dair güya ki bir nedamet getirir bir de (yemin billah eder) zevcesini [...] eyler. İşine çıkar gider. İşte böyle hâller serḥoşlarda vaki ve malum ve meşhut olan hâller bulunmasına binaen istilah-ı şeride böylelerinin böyle hâlleri cünun-ı muvaḳḳat geçici cinnet itlaḳ olunur. [...] fiḳh kütüb-i mesail-i şeriiyesinde her türlü mecnunlar haḳḳında müdevven ve mazbut

*mamulun bih ve müftiyün bih bulunan mesa'il ile hall ü tefriķ
édilmiştir.*

780. Mecnun gibi melül melül. [1579/9]

781. Mecnun'a ceza olmaz. [1579/10]

782. Mecnun meclis-ârâ adamdır dërler. [1579/11]

783. Meclis bozar takımdandır dërler. [1579/12]

784. Mecliste diliņi, sofrada eliņi kısa tut. [1579/13]

Ş. [Şināsî: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmāniyye*: 433, 3407¹⁸⁷]

785. Meclis-i mestāneye varanlar kalır dërler. [1579/14]

Yahyā Naẓīm¹⁸⁸ *Dīvān-ı Belāğat- 'unvān-ı Naẓīm* [V, 385] [beyt]

gedāyı pādīşāh eyler naẓīmā cur'a-yı cāmı

[kalur lā-būd varanlar meclis-i mestāneden gelmez]

786. Mecliste söz sıra ile. [1579/15]

787. Mecruha sözdür dërler.

788. Mecruh yarasına merhem arar, mücrim kesesine dirhem arar. [1579/16]

789. Mecruh haddiniņ nekhiņ aldı fitili. [1579/17]

Mevzundur.

Hıfẓî [: *Manẓūme-yi Đurûb-ı Emşâl* 21] [mışrā']

790. Mertlik muharabe meydanında, cömertlik çift ağında olur dërler.
[1579/18]

791. Macar -kadim Türkçe'de araba manasınadır-. [1579/19]

792. Mecusiniņ ateşi sönmez kendini yakar. [1579/20]

¹⁸⁷ Şināsî ve Ebü 'z-Ziyā: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmāniyye*: Meclisde diliņi, sofrada eliņi kısa tut.: 433.

¹⁸⁸ Yazmada: *Naẓīmī*.

793. Mecusiniñ füzûndan gayzı islama kitabiden. [1579/21]

Şābit mışrā‘

794. Mecusiniñ kestiği islama haramdır. [1579/22]

795. Muhal ile mümkün beynini ayırt etmek gerektir. Zira muhal ne kadar parlak görünse bile faydasızdır, mümkün olan şey ne kadar donuk da olsa -görünse-faydalıdır demişler. [1579/23]

H.‘ Abdü ’l-Ḥalīm Ḥakkī

796. Muhali hayal kabilindendir dەرler. [1579/24]

797. Meccin hâlin bil de geçin dەرler. [1580/1]

li-muḥarririhī

Meccin: Sal-i Türki’de bir yılıñ ismidir. K̄ara sinek kadar büyüklükde ilkbahār ve şor̄bahār mevsiminde zuhūr eder ve yerde ve otlar üzerinde yürür ve k̄ara benekli, yaşsı sırtlı ve kırmızı renkli bir nev’ böcektir, ki otlara ziyāde yapışur ve çok olursa o seneniñ k̄ışı ġāyet şiddetli ve soğuk olacağını haber verirler ki sal-i Türki’ye idḥālî o sebebdendir olsa gerek. Binā’en-aleyh bu çarb-ı meşeli de ondan kināye olarak söylerler.

798. Mahabbet¹⁸⁹ ocağı sönmez. [1580/2]

Sünbül-zāde Vehbī Dīvān [İbtidā-yı Ġazeliyyāt 9, 24, 1-5] [ğazel]

dil olmasa perverde-yi bihzād-ı maḥabbet

olmazdı bu şūret ile üstād-ı maḥabbet

būlbül-i seḥerī jāleyi tesbīḥ edüp elde

tesḥīr-i gül için çeker evrād-ı maḥabbet

ēy şūḥ ġam-ı kaddiñ ile şerḥa-yı s̄nem

bir bir çemen-i ‘aşkda şimşād-ı maḥabbet

seyl-āb-ı sirişk eylemese sūziş-i iḥfā

dünyāyı yaḳar āh-ı ‘alev-zād-ı maḥabbet

¹⁸⁹ Kelimenin doğrusu mahabbettir. Muhabbet şekli galattır. REDHOUSE: T-EL 1757^a. s. Müellif de mimin üzerine esre koyarak hususiyetle mahabbet yazmıştır. Güncel imlada muhabbet dense de müellifin imlasını bozmamak adına kelime mahabbet şeklinde bırakılmıştır.

bir âfet-i şîrîn-deheniñ şevkine vehbî
oldum yine kûh-ı ğama ferhâd-ı maḥabbet

799. Mahabbet iki baştan gerek. [1580/3]

el-Hâcc Seyyîd Söğüdlî Süleymân Rüşdî¹⁹⁰ [*Manzûme-yi Aḥvâl-i ‘Alâka* 7] beyt

iki başdan gerçi olan maḥabbet
dünyâda bulunmaz böylece lezzet

el-Hâcc Seyyîd Söğüdlî Süleymân Rüşdî¹⁹¹ [*Manzûme-yi Aḥvâl-i ‘Alâka* 14] beyt

iki başdan eger olsa¹⁹² maḥabbet
buḡa beḡzer olmaz dünyâda lezzet

800. Mahabbet iki baştan olur. [1580/4]

Ş. [Şinâsî: *Ḍurûb-ı Emṣâl-i ‘Osmâniyye*: 434, 3409¹⁹³]

801. Mahabbet bir beladır kim giriftar olmayan bilmez. [1580/5]

mıṣrâ‘

802. Mahabbet bağının gülü solmaz. [1580/6]

803. Mahabbet hastalığına ilaç olmaz mahabbet bağının gülü solmaz.
[1580/7]

804. Mahabbete doyum olmaz. [1580/8]

805. Mahabbete doyum söze giyim olmaz. [1580/9]

806. Mahabbete doyum olmaz mahabbetten giyim olmaz. [1580/10]

807. Mahabbet olmayınca sohbet, sohbet olmayınca mahabbet olmaz.
[1580/11]

808. Mahabbet -ciddi- iki ruhuñ birbirinden hoşlanarak ruhuñ meyelân-ı
aşk alakası peyda etmesidir demişler. [1580/12]

¹⁹⁰ Yazmada: *Söğüdlî Rüşdî*.

¹⁹¹ Yazmada: *Söğüdlî Rüşdî*.

¹⁹² Yazmada: *olursa*.

¹⁹³ Şinâsî ve Ebü ’z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣâl-i ‘Osmâniyye*: Maḥabbet iki baştan olur.: 434.

809. Mahabbet özge hâlettir, giriftar olmayan bilmez. [1580/13]

Mevzundur.

810. Mahabbet ehliniñ gözü yaşlı olur; aşığıñ bağııı dertli, taşlı olur.
[1580/14]

Muhibbî Dîvân [675, 2301, 2] [beyt]

maḥabbet ehli olur gözi yaşlu

‘aceb mi ‘aşıḳ olsa beḡzi şaru

811. Mahabbet ehliniñ deveran-ı âlemde neler çektiğini bu dehr-i pîre-zenden sor demişler. 1580/15]

Muhibbî¹⁹⁴ Dîvân [316, 974, 4] [beyt]

*maḥabbet ehli devrândan neler çekdüğini bir bir
murâduñ var-ısa bilmek bu **dehr-i pîre-zenden** şor*

812. Mahabbet şirket kabul etmez. [1580/16]

Ş. [Şinâsî: *Ḍurûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: 434, 3411¹⁹⁵]

813. Mahabbet hürmeti arttırır, hürmet şefkati. [1580/17]

814. Mahabbetiñ lezzetin muhibb-i sadıktan sor, aşığıñ lezzetin şeyda-yı aşktan sor demişler. [1580/18]

815. Mahabbet dâr-ı dünyada mihnetsiz bulunmaz. [1580/19]

816. Mahabbet alakasız olmaz dërler. [1580/20]

el-Ḥacc Seyyîd Söğüdlî Süleymân Rüşdî¹⁹⁶ [*Manzûme-yi Ahvâl-i ‘Alâḳa* 14] beyt

*eger bir tarafda olsa ‘alâḳa
ol dîvâne kendü kendüyi yaḳa*

817. Mahabbet ile mihnetiñ yazıda, imlada farkı yok gibidir dërler. [1580/21]

Muhibbî Dîvân [739, 2539, 1] [beyt]

¹⁹⁴ Yazmada: *keḡā* [*Muhibbî Dîvânı*]

¹⁹⁵ Şinâsî ve Ebü ’î-Zîyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: Maḥabbet şirket ḳabul itmez...: 434.

¹⁹⁶ Yazmada: *Söğüdlî Rüşdî*.

maḥabbet çūn ki miḥnetsüz bulunmaz dār-ı dünyāda
maḥabbet miḥnet anuḡ için yazılır birdür imlāda

*Muḥibbī*¹⁹⁷ *Dīvān* [556, 1869, 2] [beyt]

*görmek isterseḡ maḥabbet görünür miḥnet baḡa*¹⁹⁸
*yazayım*¹⁹⁹ *miḥnet maḥabbet farkı yok imlā kılam*

818. Mahabbet mihnetsiz, himmet hizmetsiz bulunmaz. [1580/22]

819. Mahabbet mihnetsiz olmaz. [1580/23]

820. Mahabbet mihnetten, mihnet mahabbetten doğar demişler. [1580/24]

821. Mahabbetiḡ noktası üstüne gelse mihnet olur demişler. [1580/25]

822. Mahabbet kapısına mihnet kapısı açılırmış. [1580/26]

*Muḥibbī*²⁰⁰ *Dīvān* [775, 2671, 1] [beyt]

her kaçan ‘āşıḡa fetḡ ola maḥabbet kapısı
nice yérden açıla üstine miḥnet kapısı

823. Mahabbet göñülden kopar, göñül ise kitab-ı sırr-ı ilahidir, kimse onuḡ ilmine vâkıf değildir demişler. [1580/27]

824. Mahabbet meydanınıḡ merdanesidir dërler. [1580/28]

Muḥibbī *Dīvān* [657, 2232, 7] [beyt]

zülfî çevgānına tûp eyle muḥibbī başıḡı
çūn ki meydān-ı maḥabbetde merdānesin

825. Mahabbet göñül ateşiniḡ harıdır demişler. [1580/29]

826. Mahabbet-i zenân ateşten nişan. [1580/30]

827. Mahabbet-i zenân ateşten gömlek gibidir. [1580/31]

828. Mahabbet aşktan gelir. [1580/32]

¹⁹⁷ Yazmada: *keḡā* [*Muḥibbī* *Dīvānı*]

¹⁹⁸ Yazmada *baḡa* yok.

¹⁹⁹ Yazmada: *yazsam*.

²⁰⁰ Yazmada: *keḡā* [*Muḥibbī* *Dīvānı*]

829. Mahabbet âleme bâlâdan inmiş ab-ı rahmettir. [1580/33]

Zekî gâzel

bulundu kâ'inâtın ser- 'uzmâsı maḥabbetde
maḥabbet olmasa olmaz idi bu vâriyyet peydâ
maḥabbet 'âlem-i bâlâdan inmiş âb-ı rahmetdir]
maḥabbet rāhına ğamsız érilmez dünyâda aṣlâ

830. Mahabbetten Muhammed hasıl oldu. [1580/34]

Zekî beyt

muḥammed (a.s) maḥabbetden oldu ḥâsıl]
muḥammedsiz maḥabbetden ne ḥâsıl

831. Mahabbet iki baştan gerek, dërler. [1581/1]

Mahabbet karşılıklı olur.

832. Mahabbet -sevgi- iki taraftan karşılıklı olmak gerek. [1581/2]

833. Mahabbet -sevgi- mahabbeti arttırır, nifak husumeti arttırır. Nifakta vifak olmaz, yani nifakta vifak olmaz belki iftirak olur demişler. [1581/3]

834. Mahabbetten murad dilberlerin vuslatıdır demişler. [1581/4]

Muḥibbî Dīvân [739, 2539,5] [beyt]

maḥabbetden murâd olan egerçi vaṣl-ı dilberdür
muḥibbî 'âşık oldur kim kıla ancak temâşâda

Muḥibbî Dīvân [609, 2059, 1] [beyt]

vérmezem dünyâlar dilberlerin derd ü ğamın
ben bilürem kimseler bilmez maḥabbete 'âlemin

Bu beyitte letafet-i tarafeyn ve zü'l-vecheyin vardır.

H.' Abdü 'l-Ḥalîm Ḥaqqî

[Mu'allim Nâcî] *Luġat-i Nâcî* [438^b]

maḥabbet: Ar. sevgi, sevmek, mādī ma'nevī telezzuz olunan şey'e rūḥuḡ meyelānı: Maḥabbet-i māderāne. Lisānımızda ekseriyyā 'ışk, sevdā' maḳāmında ḳullanılır. Mest-i şahbā-yı maḥabbet gözlerinden bellüdür. (Yeḡişehrli 'Avnī Beg²⁰¹ [Dīvān Müfredāt 173, 21]) (Maḳhar-ı Hindī) Dostluḳ, teveddūd: Beynlerindeki maḥabbet ḡāyet şamīmī idi. Maḥabbet-i ḥālīşāne, maḥabbet-nāme, maḥabbet mektūbu mimiḡ ḡammı-y-ıla isti'mālī yaḡlıştır.

- 835.** Mahabbetten dem uran çok olur amma mahabbet ne olduğunu bilen az bulunur. [1581/5]

Yahyā Naẓīm²⁰² Dīvān-ı Belāḡat- 'unvān-ı Naẓīm [V, 346]

'arşı da lerzān éder şabāḥ-ı maḥabbet
nāle-yi ḥayyā 'ale 'l-felāḥ-ı maḥabbet
devlet anıḡ kim şalā' o bî-kese sāye
bāl-i hü mā-yı sebük-cenāḥ-ı maḥabbet
açdı reyāḥīnini ḥadīḳa-yı cānıḡ
feyz-i mesīḥā-dem riyāḥ-ı maḥabbet
cevher-i şemşīrimiz şīrāze-yi dildir
āḥ-ı derūndur bize silāḥ-ı maḥabbet
secde-beriz ebrū-yı bütāna naẓīmā
'aşıḳa ancaḳ budur şalāḥ-ı maḥabbet

- 836.** Mahabbet âlemin kimse bilmez demişler. [1581/6]

- 837.** Mahabbete endaze olmaz aşka kıymet bulunmaz demişler. [1581/7]

- 838.** Mahabbet kime ise dilruba-yı bî-bedel oldur. [1581/8]

Mevzundur.

Hıfzī [: Manẓūme-yi Durūb-ı Emṣāl 20] [mısrā']

- 839.** Mahabbet kalpten doğar, kalp ise iman evidir, vicdan mihmanıdır demişler. [1581/9]

- 840.** Mahabbet karşılıklı olur dostluk iki taraftan gerek dërler. [1581/10]

²⁰¹ Yazmada: 'Avnī Beg.

²⁰² Yazmada: Naẓīmī.

841. Mahabbet dokuz türlüdür d rler amma mahabbette tarafeyn ruhlarının maddi manevi yekdiğerinden de haz etmesi kıymeti birbirine samimi ilan-ı aşk babında meyel nı la-b d ve şart-ı esastır d mişler. [1581/11]

842. Mahabbet yeli esti d rler. [1581/12]

Mahabbet -mahbub- dokuz t rl  mecnun da dokuz t rl d r.

843. Mahabbet yerinde ve sırasında gerek. [1581/13]

844. Mahb bu ’l kul b. [1581/14]

845. Mahabbet kasrı y ksek olur d mişler. [1581/15]

846. Mahabbet kasrı y cedir merdiveninden çıkmak g ccedir d miş. [1581/16]

847. Mahabbet kasrının merdiveni mihnetten kurulur. [1581/17]

848. Mahbuba ademe ihsan yeridir. [1581/18]

el-H cc Seyy d S g dli S leym n R řdi²⁰³ [Manz me-yi Ahv l-i ‘Al ka 5] nazm

*taze zeni hele seve gelmişler
ne c nlar uğurına yana gelmişler*

el-H cc Seyy d S g dli S leym n R řdi²⁰⁴ [Manz me-yi Ahv l-i ‘Al ka 6] nazm

* demi yaratdı celle ve a ’l 
r z  kıldı ağa cenneti a ’l 
seyr ed p cennet-i gezer ki cin n
yaratdı havv yı eyledi ihs n
 deme maħb be iħs n ı b rı
maħb l olsa maħb b olurdı y rı
n m-ı meşh r olan bunca ‘ ş k n
hep seve gelmişler maħb be-yi zen n
maħb benię başka bir ed sı var
hem nice sef sı hem m vesi var*

²⁰³ Yazmada: Ahv l-i ‘Al kadan.

²⁰⁴ Yazmada: Ahv l-i ‘Al kadan.

849. Mahbub-ı mahbuba kangısı faik yanıp yakılmağa kangısı laik. [1581/19]

Mevzundur.

850. Mahbub-ı makbuledir, makbul mahbub. [1581/20]

851. Mahbubeniñ sefası var, sefası gibi meyvesi de var. [1581/21]

852. Mahbub, mahbube ister. [1581/22]

853. Mahbublar sim ü zerle sayd olur, demişler. [1581/23]

Muhibbî Dîvânı [739, 2539, 5] [beyt]

maḥabbetden murād olan egerci vaşl-ı dilberdür
muhibbî ‘āşık oldur kim kala ancaḳ temaşādā

Muhibbî Dîvânı [655, 2225, 4] [beyt]

sîm ü zer kimde olursa şayd olur maḥbûblar
yeg gelür şîrîne ḥusrev ol gedā ferhâddan

854. Mahbub mahbubdan alâ değildir, mahbub sevmek sezâ-yi yarî değildir. [1581/24]

el-Ḥacc Seyyid Söğüdlü Süleymân Rüşdî²⁰⁵ [*Manzûme-yi Ahvâl-i ‘Alâka* 6] nazm

ḥuşûşā ki bâr-ı rızā degildir
maḥbûbu maḥbûbeden a‘lā degildir

855. Mahbubun ele girmesini isterseñ hüzn-i Yakup sabr-ı Eyüp gerek demişler. [1581/25]

Muhibbî Dîvânı [74, 115, 1] [beyt]

dilerseñ kin²⁰⁶ elüme²⁰⁷ gire maḥbûb
gerekdür hüzn-i yaḳûb şabr-ı eyyûb

856. Mahbub-ı maksudun ele girmesini isterseñ Yakub’un hüznü, Eyüp’ün sabrı gerek demişler. [1581/26]

857. Muhale ümit bağlamak kâr-ı akıl değildir. [1581/27]

²⁰⁵ Yazmada: *Ahvâl-i ‘Alâka*dan.

²⁰⁶ Yazmada yok.

²⁰⁷ Yazmada: *elüñ*.

858. Mahrem iken mücrim olma d rler. [1581/28]

859. Mahrem ile m crimin  arasında bir nokta vardır. Zira mahrem esrar olup da nasılsa gafletle if a-yı esrar eyleyerek m crim olma demektir. [1581/29]

H.'Abd  'l-Hal m Hakk 

860. Mahrem-i esrar olsan ol muharrem t-ı menhiy ttan perhizk r ol demi ler. [1581/30]

861. Mahrem-i esrar ol; fakat herkesi mahrem-i esrar zannetme. [1581/31]

862. Mahrem-i esrar tahrir  tmeden mahrem-i esrar aratma. [1581/32]

863. Mahrem-i esrar olanlar bir g n olur bir nokta ile m crim olur. [1581/33]

864. Mahrem zannedip herkese sırrını a ma. [1581/34]

Zira r zgar bir g n olur ters eser.

Yahy  Naz m²⁰⁸ *D v n-ı Bel g t- 'unv n-ı Naz m* [V, 372] [beyt]

a ma mahrem zann  dl p her  ah  a r      y naz m
b d-i  ar  ar gelse c    n olma 'umm nl k budur

865. Mahsul-i hayat hayırlı evlattır. [1581/35]

866. Mahrem s z n  kula ı b y kt r. [1581/36]

867. Mahmul   mevzu ve neticesi olmayan eser makbul de ildir d rler. [1581/37]

868. Mahmil-i  erif katarı gibi. [1581/38]

869. Mahsul dev iren -a acına tırmanır- -asılır- -eken diken sabanın kuyru una, bel ve kazma k re e ta rı buyru una el kaldırır demi ler. [1582/1]

H.'Abd  'l-Hal m Hakk 

²⁰⁸ Yazmada: *Naz mi*.

870. Mahsul hem emekle hem dilekle hem de bel -kazma- kürekle olur dëmişler. [1582/2]

Eken biçer diken devşirir dërler.

871. Mahmudı söneğ akıbeti mahmud olur dëmişler. [1582/3]

Yahyā Naẓīm²⁰⁹ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [V, 486] kıt‘a

ķul oldu görüp bir şeh-i yūsuf-şıfatı

āzāde-diliğ düşdi yine maşlaķatı

*maħmūdı severdi anığ oldu āķir*²¹⁰

maħmūd olurmuş seveniğ ‘ākıbeti

872. Mahalle -köy- (imamı) imamsız olmaz, imam imansız olmaz, dëmişler. [1582/4]

Cami cemaatsiz olmaz, cemaat imamsiz olmaz dëmişler. Millet hükümeteşiz, hükümdarsız olmaz hükümdar milletsiz olmaz.

873. Mahmî hamisini arar, hamî mahmîşini. [1582/5]

874. Mahalle kadısı, mahalle imamı. [1582/6]

875. Mahsubu icra olundu. [1582/7]

876. Mahsuru’l akrandır dërler. [1582/8]

877. Mahkeme kadıya mülk olmaz. [1582/9]

Ş. [Şināsî: *Đurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 434, 3412²¹¹]

878. Mahkum gibi düşündü kaldı dërler. [1582/10]

879. Mahkemesiz kadı, kadısız mahkeme olmaz dërler. [1582/11]

880. Mahmul kullar. [1582/12]

881. Mahrûsa-yı Kostantiniyye mahrûsa-yı İstanbul olmuştur. [1582/13]

²⁰⁹ Yazmada: *Naẓīm*.

²¹⁰ Yazmada: *anığ oldu anığ*.

²¹¹ Şināsî ve Ebü ’z-Ziyā: *Đurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Mahkeme kâdıya mülk olmaz.: 434.

882. Mahzûzat-ı nefsâniyyenin sonu sefahettir. Sefahetin sonu nedamettir. [1582/14]
883. Mahkum, mahkum-ı aliyye. [1582/15]
884. Mahfazasız kılıç saklanmaz. [1582/16]
885. Mahzurattan hazer etmek gerek. [1582/17]
886. Mehâfetullâh mahabbetullâhtır. [1582/18]

Recâ'î-zâde Maḥmūd Ekrem²¹² kıt'a

medâr-ı eşvâkı 'ameliğdir
esas-ı ahlâk kâmilindir
serağ-ı minhâc ve ahlâkındır
meḥâfetullâh maḥabbetullâh

[Mu'allim Nâcî] Luğat-i Nâcî [367^b]

Da'vâların faşına maḥşûş maḥal: "Dursun kefi ḥükmünde terâz-ü-yi 'adâlet/Havfı var ise maḥkeme-yi rûz-ı cezâdan" Zîyâ Pâşâ [Terkîb Bend 6]. Maḥkemeler ḥuḳûk-ı 'ibâdî muḥâfaza, âsâyiş-i 'umûmîyi ḥaleldan viḳâye maḳşad-ı muḳaddesi-y-ile te'sîs olunmuştur. Kâdî ola da'vâcı vü muḥzîr dahî şâhid / Ol maḥkemenin ḥükmüne dërler mi 'adâlet" Zîyâ Pâşâ [Terkîb Bend 8]. Cem'i meḥâkim. meḥâkim-i şer'îyye nikâh, taḥrîr ve taḳsîm-i terike gibi kavânî-i mevzû'â ile ḳâbil-i faşl olmayan ḥuḣûşâtı ru'yet eden maḥkemeler. Milel-i ğayr-ı müslime rü'esâ-yi rûḥâniyyesi ma'rifeti-y-ile rü'yet olunan da'vâ-yi müsteşnâdır. Meḥâkim-i nizâmiyye kavânî ve nizâmât-ı mevzû'â ile ḳâbil-i faşl ve ḥükm olan da'vâyı rü'yet eden maḥkemeler. Meḥâkim-i nizâmiyye, her biri derece-yi ülâ ve derece-yi sâniyeye taḳsîm olunmak üzere cezâ ve ḥuḳûk nâmi-y-ıla iki nev'dir. Derece-yi ülâ bidâyet, derece-yi sâniye istînâf maḥkemeleridir. Bunların fevkinde İstanbul'da temyiz maḥkemesi vardır. Mevâd-ı cezâîyyeden cünḥa ve kabâhat-ile ḳâbil-i istînâf olan ḥuḳûk da'vâları iki derecede ya'nî bidâyeten ve istînâfen cinâyet da'vâları ḥaḳkındaki ḥükümler ḳâbil-i istînâf olmayıp ancak temyizden rü'yet olunur.

887. Mahkeme hakim olmalı hakim adil olmalı dërler. [1582/19]

²¹² Yazmada: Ekrem Beg.

888. Mahkeme adalet kapısıdır, mahkemede hakim adil gerek demişler.
[1582/20]

889. Muhtal-ı şuur olan kimseye söz anlatmağa çalışmak hamakat değil de nedir? [1582/21]

İbn Sīnā²¹³

890. Mahlukata iman-ı nazar hikmeti tevlid ettirir. [1582/22]

İbn Sīnā²¹⁴

891. Mahlukat-ı ilahiyye birincisi akıldır. [1582/23]

Hadis-i nebevî

892. Mahtum söz, mektum söz. [1582/24]

893. Mahlukat u mesnû'ât-ı ilahiyyede kusur ve noksan yoktur. [1582/25]

894. Mahdum hâdim, hâdim mahdum. [1582/26]

895. Mahkeme: Mücadele vezninde ikisi bir türlü; birisi münazaa etmek, diğeri münazaaları muhakeme etmektir. [1582/27]

896. Mahrec-i mevlana payesi. [1582/28]

897. Mahrec-i aklâm. [1582/29]

898. Mahrec-i zâbitân. [1582/30]

899. Mahreci olmayan buhar kazanı elbette patlar. [1582/31]

900. Mahrec-i huruf boğaz, medhal-i cürûf de boğazdır. [1582/32]

901. Mahzun mahrum -iyetten- ileri gelen sıfattır. [1582/33]

902. Mahzen memuru. [1582/34]

[Mu'allim Nâcî] *Luğat-i Nâcî* [369^b]

²¹³ Yazmada: *hikmet-i İbn Sīnā*.

²¹⁴ Yazmada: *hikmet-i İbn Sīnā*.

Hased olunmaḳ: Māhsūd-ı cihāniyān. Māhsūd-ı şu‘arā. Māhsud-ı efāzıl oldı faẓlım / şāhid aranırsa işte a‘dā.

903. Mahsud-ı akran olanların elbette bir fazlı bir kıymeti olur demişler. [1582/35]

904. Mahsud-ı akran olmak başka, cihan olmak yine başkadır. [1582/36]

905. Makine -tekerlek- yağsız işlemez, dönmez dەرler. [1583/1]

906. Medeniyet, âlem-i islamca medeniyet-i islamiyyedir. [1583/2]

Medeniyette asıl ve esas olan maddeler: hak, adalet, ahlak-ı hasenedir. Hak ve adalet ve ahlak-ı hasenenin menşe ve müstenit-i menbai dahi bil ve itikad [...] ve hürriyet ve istiklaliyettir demişler. Bazılarında muhterisân marifet [...] adalet (hak, hürriyet). Adalet de [...] ve asıl olan fazilet ve istiklaliyyedir, dەرler.

907. Mahsusan selam. [1583/3]

908. Mahfi iş, mahfi söz er geç duyulur. [1583/4]

909. Mahfi mahlas. [1583/5]

910. Mahlukat-ı ilahiyenin cins ve miktarını ancak Allah belirler. [1583/6]

911. Muhavvef rüya gibi. [1583/7]

912. Mücadele, mücahede bir vezinden ve bir baptan gelirler. [1583/8]

Bu da iki nev‘dir. Biri maddiyatta diğeri maneviyatta mahalle tatbik olur. Yani biri maddiyatta diğeri maneviyatta cay-i tatbik bulurlar. Bu da [...] aralarında vuku bulan mücadele-yi harb u darb hâlleridir. Diğeri [...] karışmak efalleridir ki buña da musalâha denir. Maneviyat-ı zahiresidir. Bunu da sulh [...] olan akit ve ehl-i akl [...] fedakâr ve [...] ehli her işleri akl [...] müstenit bulunan [...]

913. Mahmurluk geçiren [...] gibi. [1583/9]

914. Meddah gibi kürsüden inmez dەرler ki meddah -hikâyecî-. [1583/10]

915. Meded ya resulallah. [1583/11]

916. Meded senden umarım ya resulallah. [1583/12]

917. Meded, midad insandan insan olandan umulur dèrler. [1583/13]

Yahyā Naẓīm²¹⁵ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [V, 475] [kıt‘a]

éy ‘uḳde-güşā-yı ehl-i hācāt meded
vey rāzıḳ u kāfī-yi mühimmāt meded
esrār-ı nihānumı bilürsiḡ dēmeden
éy ‘ālim-i sırr ve ‘l-hafıyyāt meded

Yahyā Naẓīm²¹⁶ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [V, 352] [kıt‘a]

yā nebī ser-der-hevā-yı ṭab ‘-ı dūn oldum meded
pāy-māl-i nefis-i bed-rām u ḥarūn oldum meded
nūş-dārū-yı şefa ‘atle ‘ilāc eyle baḡa
mübtelā-yı renc-i ‘iṣyānam zebūn oldum meded

Yahyā Naẓīm²¹⁷ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [V, 352] [beyt]

ṭā‘at-i ḥaḳda tehī-destim naẓīm-i zār-veş
yā resūla ‘llāh giriftār-ı duyūn oldum meded

Yahyā Naẓīm²¹⁸ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 98] [kıt‘a]

éy gul- ‘izār u ḡunca-fem ü lāle-ḥad yetiş
oldum zebūn pester-i²¹⁹ hecrüḡ meded yetiş
feryādı çıḳmadan göge pāmāl-i ‘aşḳuḡuḡ
reftār-ı nāz-ıla yetiş éy serv-ḳadd yetiş

918. Meded Allah dèdik. [1583/14]

919. Meded yandım dilinden, Allah’ım kurtar beni elinden. [1583/15]

920. Müdafaa -mürafâcasız muharebe- mahkeme olmaz. Olursa o muharebe muhakemede hak ve adalet zuhur ve tecelli étmez dèmişler. [1583/16]

²¹⁵ Yazmada: Naẓīmi.

²¹⁶ Yazmada: Naẓīmi.

²¹⁷ Yazmada: Naẓīmi.

²¹⁸ Yazmada: Naẓīmi.

²¹⁹ Yazmada yok.

921. Medetsiz gün geçirmez oldu. [1583/17]
922. Medetkârlık etti, inatkârlık etmedi dërler. [1583/18]
923. Medet gittik elden yetiş. [1583/19]
924. Medet yetiş gittik elden. [1583/20]
925. Medet gittik elden Allah'ım yetiş. [1583/21]
926. Medet Allah'a sığındık o münâfıklardan. [1583/22]

Yahyâ Nazîm²²⁰ *Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Nazîm* [I, 108] [beyt]

ruḳabâ yâri éder 'aşıkına düşmen-i cân
meded Allâh'a sığındık o münâfıklardan

‘Abdü ’l-Halîm Hakkî

[...] Birinci ta 'rife göre:

Hüsn-i ahlaḳla din dinayetten, haḳ adaletten doğar dëmişler. Medeniyyet, medeniyyet-i İslamiyyedir. Yani medeniyyet-i ilahiyyedir. Buḡa binaen medeniyyet iki kısım olup bir kısım maddiyyatı şamil ve cay-ı tatbiḳ bulan medeniyyet-i maddiyye diğeri dahi dini ve manevi ve ahlaḳi olan medeniyyeti ilahiyye ve maneviyye dëmektir. Medeniyyet-i maddiyye mamelat ve muaşeret-i beşeriyyenin içtimai ve ferdi fevaidi dünyeviyyesinin tahsil ve emniyyetini temine hadim ve vasita ve alet-i amil-i kuvvadır. Diğeri dini ve manevi ilahi olan medeniyyet ise hem fezail-i ilmiye ve hilmiye-yi cami her [...] ve kemâlatı ilmiyye ve ahlaḳiyye şamil ve kuvva-yı maneviyye münbais medeniyyet [...] dëmek olup saadeti nebeviyye ve uhreviyye-yi ḳafil-i [...] dır.

Binaenaleyh medeniyet hüsn-i ahlaḳa din, dinayet malik olmaḳ haḳ ve adalete istiḳamet, sadaḳat, merhamet ve hamiyyet ve insanişyet yani medeniyet [...] insaniyete [...] hizmet eylemek dëmektir. Çünkü medeniyyet alamet-i insaniyyet ve insanlığa riayet eylemek olduḡu için insaniyyetin şifat-ı kâşifesi, islamiyyetin alamet i esasiyye-yi farikasıdır, ki islamiyyet ve insaniyyet daima ve mebna-yı insaniyyettir. Bu sebeble insaniyyet, medeniyyet yek-diğeriyle şifat ve

²²⁰ Yazmada: Nazîmi.

mevsuf olmuş olur. Binaen alâ-zalîk haqqâ riayeti, adaletle hizmeti istilzam eder. Buña bina'en haqqı tanımayan adaletle hizmet olmayan hüsn-i ahlaqa malik bulunmayan yerde medeniyet olmaz olsa bile haqqı olmaz. Medeniyet olmayan yerde de insaniyyet olmaz. Yani insaniyyetiñ ğadri ve kıymeti [...]

927. Mededu'l meded ey cihan-âfrîn ve le-hu nur-ı ilhamın ile müzeyyen rıza. [1583/23]

Recâ'î-zâde Ekrem Beg

‘Abdü ’l-Halîm Haqqî

Lugaten medeniyetiñ tarih ve izahı

[msd] ulum ve fûnunuñ ticaret ve ziraatiñ ve sanayiniñ [...] semeratinden ilmen ve hikmeten bi-haqqın istifade ile hüsn-i hâlde ve refah ve asayiş içinde yaşayış, hürriyet, mahrumiyyet, terakkiyat-ı fikriyye insanlarıñ evvelce bilmesi lazım gelen şey insanlık, insaniyyettir. İnsaniyyeti bilmeyen kişi medeniyetten bahsederse kendi kendisini red ve inkâr etmek kadar abes olur. Belki gayr olur demişler.

[‘Alî Seydi] Resmli *Ķāmūs-i ‘Osmān*²²¹ [cild-i sālîş 934^a]

medeniyet: [A. maş²²².] ‘ulûm ve fûnunuñ ticâret ve zirâ’atiñ ve şanâyi’iñ *semerâtından* bi-haqqın²²³ istifâde ile hüsn-i hâlde ve [...] âsâyiş içinde yaşamış hürriyyet-i ma‘mûriyyet, terakkiyât-ı fikriyye.

928. Mededkâr adamdır, dërler. [1583/24]

Birinci tarife göre:

Medeniyet: Maddeten ve manen eser-i îmâl-i insaniyet demektir. Çünkü fezâil-i beşeriyyeniñ iktisap ve intisarına mahal ve medar, ancak usul-i medenidir. Binaenaleyh insanlarıñ evvelce [...]

929. Meded dedîñ imdad eden bulunmadı, aman dedîñ aman u zaman vëren olmadı dërler. [1583/25]

²²¹ Yazmada: Resmli *Ķāmūs*.

²²² Yazmada: masdar.

²²³ Yazmada: *semerâtından* - ‘ilmen, hikmeten- bi-haqqın...

Medeniyet hak ve adalete müstenit hamiyet insaniyet dêmektir. İnsaniyet hamiyet-i islamiyetten doğar. Onuñ için dêmışlerdir ki insaniyet hamiyettir, hamiyet hak ve adalete müstenit medeniyettir. Medeniyet alamet-i hamiyet esas-i insaniyet [...] dêmektir. Zira islamiyet hak ve adaletle müessis ve icrasıyla kaimdir. Hak ve adaletsiz islamiyet ve insaniyet hamiyetsiz makbul olmaz (yaşamaz) dêmışlerdir ki medeniyet, insaniyet, merhamet, hak ve adalete hürmet ve meziyete sahip olan insanlar

İkinci tarife göre

Medeniyet esasen ve ıstılaha terbiye-yi şahsiyeye ve içtimaiyeye ulum ve fûnun hüsn-ü ahlaka yani fezail-i ahlakiyeye ve kemalât-ı ilmiyeye sahip ve malik olanlarıñ bir sıfat-ı kaşifesidir.

Üçüncü tarife göre

Medeniyet tabi ve örfî olur. Medeniyet yani içtimai ve kesbi -terbiyevi- olur. Medeniyet milli ve kavmi olur. Medeniyet ve usul-i medeniyet âlem ve fûnundan din-i ahlaktan doğar. Dünyevi, uhrevi, insani hüsn-ü imal ve ef'al beşere [...] kesb-i meziyet ve tenviri izaat ve sıfatı insaniyetle iktisabı müntaziyet eylemesine sebep ve [...] olur, dêmışler.

ulum ve fûnuna sahip medeni adamdır. Ulum ve fûnuna hukuku beşeriyete rai bulunmak gerek. Adalete malik ve tarik-i hak ve adli ve ahlak va asayişe [...] tarafkirlikten [...] tervic ile tesahübü umr ve içtinap olur, dêmışler. ²²⁴

930. Medeniyet, meziyet bir bapandır. Zira meziyetsiz medeniyet olmaz dêmışler. [1583/26]

931. Medeniyet, medeniyet-i islamiyyeden insaniyet ahlak-i islamiyyeden tevellüt etmiştir. [1584/1]

‘Abdü ’l-Ĥalīm Ĥaĥķî

Cümel-i hikemiyye

Medeniyyet haĥķında - [...] Medeniyyet: Lugat ve ıstilah tarifine göre medeni, medenilik, şehri medineye mensup insan. Medeniyyü't-tab

²²⁴ Nereye ait olduğu bilinmemektedir.

tabiatı iktizasından olarak müctemian yaşamağa mecbur yani insan. Aristo insanı “İnsan hayevan-ı medenidir” dēye tarif etmiştir. Medine-yi münevvere şehrine mensup: “Çün ki nāsı peygāmbere-i medenī / başladı dīne da‘vete ‘alenī” (Üsküdarlı Sāfī Bey.) Medeniyet: medenilik, şehrilik. Bedeviliğin zıttı. Teraḳiyat-ı hazıraya muvaffıḳ surette maişet ve içtimai: Cihan-ı medeniyet. İşbu tarif ve beyana göre medeniyet dini, insani, ırkı, milli, içtimai, ilmi ve ahlaḳi olmuş oluyor. Binaenaleyh bu itibarla medeniyetin dini, ilmi, içtimai, ahlaḳi, mebni ve mahalli sudur ve zuhuruyla kürre-yi arza intişar ve inkişafınıḡ mebde-yi müptedası küçük Asya yani cezire-yi Arabistan’dır. Çünkü arası ilmen ve tarihen müsbet bulunduğu üzere mahalli hilḳat ve hubut-u Âdem (a.m) ve masdar-ı zuhur ve sudur ebna’-yı beşer ve mahalli intişar-ı âlem, âlem-i insani mahalli olduğu gibi menba ve mahal ve sudur maḳsat ve muvattan [...] enbiya ve evliya mahalli zuhur-u ediyani milel, âlem-i beşer ve mahalli [...] [...] ve intişar ve inkişafı dünya medeniyet-i dini , amem-i beşer dünya ve mefihadır. Buḡa binaen dēnilebilir ki medeniyet evvela bu kürre-yi âlemin ḳitaatı hamsesine tedricen ve dini tariḳle tevsi ve intişar ve ilmi vasıtalarla inkişaf eylemiştir ki evvela Arabistan’da, Mısır’da ve Asya-yı vusta ve mahalli sairede ve Avrupa’da intişar eyleyerek bütün milel ve aḳvamı tariḳ-i müstaḳim olan tariḳ-i dine davet ve bu vasıta ile milel ve aḳvam arasında mütekevvin ve mütedavim fitne ve fetretten mütevellit niza feza-yı teskin ve turuḳ-ı dinle asayiş-i âlem ve sulh-ı salah-ı musalemet-i felahan davetle ve tevhid-i rabbani tarikalarıyla ezhan ve mezahib-i muhtelifi bi-faideleri ref ve izale suretiyle nur-ı iman ve din-i haḳḳı telḳin ve telḳih tariḳiyle beyne’l beşer dini medeniyetin istikrar ve [...] temin ile uğraşmıştır ve bütün âlem-i beşerde mütekevvin cidal-i daimiler işbu tariḳ-i dini ile sulh ve sükun ve necat ve tariḳ-i fevzi saadet olan mezheb-i haḳḳ ve meslek-i medeniyet necaha sevk ve irşatla âlem-i insaniyeti umumiyet üzere tariḳ-i dini insaniye davet eylemişler. Ve bu tariḳ-i medeni ve insanide muvaffaḳiyet-i azimelere mazharıyla nail-i emel-i medeniyet ve işbu dini ve insani tariḳ-i medeniyeti takiben medeniyet-i haḳḳiye-yi diniyenin bütün âlemi deveranda inkişaf ve intişarına bu suretle muvaffaḳ olmuşlardır. Dini medeniyetin ikinci vasıta-yı intişarı dahi tariḳ-i ticaret ve siyahatle ve dini tariḳ-i [...] ve ihtilat-ı beşer-ile tevessüve intişar eylemiştir. Üçüncü vasıta-yı intişar dahi zaman-ı kadimde ya’ni kurun-u vustada

vuku bulan dini muharebatla ve fütuhatla intişar ve kesb-i tevessü ve tekarunla nihayet bulmuştur. Binaenaleyh ilk medeniyyet-i beşeriyye, tariķ-i dinide her iklim ve beldeye işbu suret ve tariķler-ile girerek intişar ve inkişaf eylediği tarihen müsbet bulunmuştur. Binaenaleyh her şey rıfk u mülayemetle kıanaat ve vicdanla haķiķat-ı imanla husul bulur. Zorla cebrle güzellik olmaz demişler.

932. Medh, zem sebepsiz olmaz, sebepsiz olan zem cezasız kalmaz, mahalsiz medh fayda vermez, demişler. [1584/2]
933. Meddahsız meclis kurmaz. [1584/3]
934. Medhe aldanma, zemme (zemden) inanma. [1584/4]
935. Medh, zemm garazsız ivazsız değildir. [1584/5]
936. Medh, zemm insanın tabiatına göre değil belki insanların hüsn ve kubhda görülen hâli ve hareketlerine göredir. Yoksa bi-lâ sebep müstelzem ceza olur demişler. [1584/6]
937. Medhe ne hacet mal meydanda. [1584/7]
938. Medh ettiği düğünde ayıp eder. [1584/8]
939. Medh ettiği horoz düğünde başına biner. [1584/9]
940. Medhden işbirar, zemden göstermek büyüklük sıfatıdır. [1584/10]
941. Meddahlık -hikâyecilik- ile geçinir zümredendir, derler. [1584/11]
942. Meddah-ı kâzib. [1584/12]
943. Medcezir zamanında istikbal-i neyyireyn (kamereyn) (şems ü kamer) [1584/13]
944. Medh edip bitiremediği bu mu idi derler? [1584/14]
945. Medar-ı teselli elde bir şey yok. [1584/15]
946. Medar-ı kelam olsun için söyledim derler. [1584/16]
947. Medresede ilim öğrenilir; mektepte terbiye; tekkede edep, erkân, ilim ve irfan öğrenilir demişler. [1584/17]

948. Medhûl sözdür derler ki gıybet -zemime nemime- fık, fücür demektir.
[1584/18]

949. Medhûl baha ile gayr-ı medhûl baha elbette bir değil demişler. [1584/19]

950. Medresede hasır eskiten hocadır dërler. [1584/20]

*Yani medresede diz çöken dirsek çürüten hasır eskiten tekkede pösteği,
medresede minder sürüten zümredendir dërler.*

951. Medrese-nişîn adamdır dërler. [1584/21]

952. Medresede ilim, mektepte terbiye-yi zat u sıfat, tekkede terbiye-yi nefis ve ahlak öğrenilir demişler. [1584/22]

953. Medrese, mektep ilim ocağı terbiye analar kucağı. [1584/23]

954. Medfun hazine-yi maddiyye işlenmemiş arazi ve madendir. Hazine-yi maneviyye açılmamış, okunmamış ulûm ve fûnûndur demişler.
[1584/24]

955. Medrese mektep görmeyen her zaman fakirdir demişler. [1584/25]

956. Medrese tahsil-i ulûm ve fûnûn yeri; mektep talim-i ulûm ve ahlak ve terbiye yeri; tekke tahsil-i ulûm ve edep ve irfan yeri demişlerdir, ki medresede ilim; mektepte terbiye ve ahlak; tekkede edep, erkân, ilim ve irfan öğrenilir demek olur. [1584/26]

957. Medfûrât, makbûzât mukabilidir. [1584/27]

958. Medeniyet, meziyyet tekâmül-i beşere alamet ve delalettir demişler.
[1584/28]

Yani zira islamiyette medeniyet asıldır, esastır. Çünkü.

959. Medeniyetin dinin medh-i zuhuru şarkdır. Âlem-i beşerin medh-i zuhuru şarktır. Din-i medeniyet itibarıyla birincisi israilî musevî, isevî; ikincisi islamidir, demişler. [1584/29]

‘Abdü ’l-Halîm Hakkî

Tarih bir tekerrürden ibarettir deyenlerin itikadına göre herhalde âlem-i beşerde şarka tekrar bir devr-i tevarih tekerrürü ve devr-i

*tekmili gelse gerektir. Zira deveran-ı âlem merkezine doğru devr
étmesi tabi olmasına mebni [...] merkezine tabidir. At aylansa dönse
yine kazığına doğru dönüp dolaşıp gelir sözü darb-ı meseldir.*

960. Medeniyyül-tâbtır, dërler. [1584/30]

961. Medeni adamdır, dërler. [1584/31]

962. Medine-yi münevvere ravza-yı mutahhara. [1584/32]

963. Medeni adam ile bedevi adamın bir arada yaşaması müşküldür.
[1584/33]

964. Medine fukarası. [1584/34]

965. Medeniyet hak ve adalet mevziyet esastır demişler. [1585/1]

966. Medeniyet, hüsn-i ahlaktan tevlit eder, ahlakı olmayanlar medeni
sayılmaz. [1585/2]

967. Medeniyete hürmet, ulum ve fûnuna hürmetle olur. [1585/3]

Medeniyet marifetledir.

Żiyā Pāşā Defter-i A ‘māl fıkra

*Medeniyyet ki sa‘ādet-i beşeriyeyi müstelzim olacaķ olan hālet-i
cem‘iyyet ma‘nāsındadır. Hüsn-i ahlāķ-ı millīden bir velettir. Ahlāķ-ı
millīyesi olmayan aķvāmda medeniyyet olmaz ve kaķı kavm-i medenī
ki ahlāķı bozulmaķa başlar, medeniyyet onda durmaz edebiyāt.*

968. Medeniyet, medeniyet-i islamiyedir. [1585/4]

969. Medeniyet adaletle kaimdir. [1585/5]

Esastır.

970. Medeniyet hüsn-i ahlak ile kail olur, demişler. [1585/6]

971. Mezaħib-i erba‘a a‘māl-i islamiyette esastır. [1585/7]

*Şāfi‘i, Mālikī, Hanbelī, Hanefīdir, ki oldu İslamiyet nur-ân-ur
bunlarla cari dört duvarlı gayet mütebeyyin âlī örtmüştür üstünü [...] kelime-yi şehadet olmuştur tamam-ı nûr-ı fâtiḥâ ve nâsla müte‘âli*

972. Mezhep başka, zehep yine başkadır. [1585/8]

973. Mezhep türlü türüdür; mezheb-i hak var mezheb-i nâ-hak var dërler.
[1585/9]

Lâ beyt

*çok bu denlû [...] ayağ
oldı tārîh **mezheb-i nâ-hak***

974. Medhoş oldum dërler. [1585/10]

975. Mezhebi zehebe değışen yoktur sanma. [1585/11]

976. Medyûn adamıñ sözü kesik olur. [1585/12]

977. Medyûn adam hâinden bellidir. [1585/13]

978. Mezâhib-i erba‘adan birine mensup olan mümindir. [1585/14]

Mezheb-i Hanefî, mezheb-i Şâfi‘î, mezheb-i Mâlikî, mezheb-i Hanbelî.

979. Mezaheb-i erba‘adan âdem cem olunan mahall-i mübarek beytullahtır.
[1585/15]

980. Mezhep olur şarabı helal hükmeder, meşrep olur haramı helal zann
eyler dêmiş. [1585/16]

Żiyâ Pâşâ [Tercî‘Bend 28] beyt

***meşreb olur şarabı içêr hürmetin bilir
mezheb olur hukuğ-ı ‘ibâdî görür helâl***

981. Mezâk-ı kelam, mantıklı kelam. [1585/17]

982. Mezellet-i nefsi mucip olan şeyden hazer ét. [1585/18]

983. Mezhebe de hizmet éder zehebe de. [1585/19]

984. Mezheb-i yâr özge ağyar-ı özgedir, kâr-ı tarrâr özge ayyar özgedir.
[1585/20]

Dede ‘Ömer-i Rüşenî²²⁵ *Âşâr-ı ‘Işk* Luğaz-ı Âyine 74 [31] beyt-i meşhûr

²²⁵ Yazmada: *İbrâhîm Gülşenî.*

985. Mezhebiñ mîmini kaldırırsan zeheb kalır. [1585/21]
986. Mezemmetten diliñi sakın. [1585/22]
987. Mezhebiñ göreceği iş başka, zehebiñ göreceği iş yine başkadır. [1585/23]
988. Mezmûm olan fiilden hazer etmek gerek. [1585/24]
989. Mezhebiñ hükmü ile zehebiñ hükmü bir değil. [1585/25]
990. Mezhepten bahsolunur, meşrepten bahsolunmaz. [1585/26]
- Ş. [Şināsî: *Ḍurûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: 434, 3414²²⁶]
991. Mezmûm muteber olmaz, meğer ki memduh ola. [1585/27]
992. Mezhep sahibi. [1585/28]
993. Mezhepsizden kitap sorulmaz. [1585/29]
994. Mezhepsiz, kitapsız. [1585/30]
995. Mezhepsiz, zehepsiz dünya dönmez. [1585/31]
996. Merre yemurru²²⁷ babından geçti gitti. [1585/32]
997. Meraret (acı) telhini (acıyı) mahv eyler, meseldir. [1585/33]
- Mevzundur.*
- Hıfzî [: *Manzûme-yi Ḍurûb-ı Emşâl* 20] [mısrâ‘]
998. Merasim yerinde, sırasında yaraşır. [1585/34]
999. Merasim daire-yi fahiresi. [1585/35]
1000. Merasime çok riayet edenlerdendir, dërler. [1585/36]
1001. Merak dert arttırır, mızrak yara. [1585/37]

²²⁶ Şināsî ve Ebü ’î-Zîyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: Mezhebden bahş olunur meşrebdən bahş olunmaz.: 434.

²²⁷ *marra* ‘geçti’, *yamurru* ‘geçiyor’.

1002. Meraklı kadın gibi. [1585/38]

1003. Meraklı adamdır d rler. [1585/39]

1004. Merak divanesi d rler. [1585/40]

[Me med Tef  k *Mecm 'a min Nev diri 'l- deb  v   s ri ' -Zuref *
(*Nev dir  ' -Zuref *²²⁸) c z'-i evvel, 87]

1005. Merak ile i  bitmez. [1585/41]

1006. Merak kavala s  maz. [1585/42]

1007. Merak kavala s  maz, m zrak  uvala. [1585/43]

1008. Merak gayret eseridir. [1585/44]

1009. Meraklı ile m zraklı bir arada. [1585/45]

1010. Mer tip men s b-ı devlet kadr-i  li olanda mahsus bir serdivandır
binerler, inerler; lakin sahib-i ilim   hikmet ve ehl-i irfan olanlar da
ul vv-i kadr u menzileti daima y ksektedir. [1586/1]

1011. Meratib-i aliyye ashabı. [1586/2]

1012. Meramı  elinden i  kurtulmaz. [1586/3]

1013. Meramı  arkasından mir r gezer. [1586/4]

1014. Meramı  elinden bir  ey kurtulmaz. [1586/5]

T. [Eb  ' -Ziy : * ur b-ı Em  l-i 'O m niyye*: 435, 3415²²⁹]

1015. Meramı  nedir? [1586/6]

1016. Meram  den mir rını bulur. [1586/7]

1017. Meramı kalaycılık de il k    alkamak. [1586/8]

T. [Eb  ' -Ziy : * ur b-ı Em  l-i 'O m niyye*: 435, 3416²³⁰]

²²⁸ Yazmada: *Nev dir  ' -zuref 'dan bir fi radur.*

²²⁹  in s  ve Eb  ' -Ziy : * ur b-ı Em  l-i 'O m niyye*: Mer mı  elinden bir  ey
kurtulmaz.: 435.

1018. Meramsız iş tutulmaz. [1586/9]
1019. Merâhim, derâhim veznindedir. [1586/10]
1020. Merre yemurru babından geçti gitti. [1586/11]
1021. Merbûtuyla beraber. [1586/12]
1022. Merbût, mezbût sözdür. [1586/13]
1023. Mertebe mansıba göredir. [1586/14]
1024. Mertebesi yüce olanlar vakur olur. [1586/15]
1025. Mertebe mertebe merdivene çıkılır. [1586/16]
1026. Mertebesini buldu. [1586/17]
1027. Mertebesine göre hareket ederler. [1586/18]
1028. Mertebe merdiven basamağına benzer derece derece çıkılır, inilir.
[1586/19]
1029. Mürettabah sokağında mertebe arar. [1586/20]
1030. Mertek kadar boyu var mercimek kadar akli yok. [1586/21]
1031. Mersiye okur. [1586/22]
1032. Mersiyesini okudu. [1586/23]
1033. Mercimeği fırına vèrdi dèrler. [1586/24]
- Ş. [Şināsî: *Ḍurûb-ı Emşâl-i ‘Osmāniyye*: 435, 3417²³¹]
1034. Mercimek pilavı gibi güzeldi. [1586/25]
1035. Mercimeğin bitlisini kör alır. [1586/26]
1036. Mercan gibi gözü de var demiş. [1586/27]

²³⁰ Şināsî ve Ebü ’î-Zîyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i ‘Osmāniyye*: Merâmı kalaycılık değil kıç çalkamak.: 435.

²³¹ Şināsî ve Ebü ’î-Zîyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i ‘Osmāniyye*: Mercimegi fırına verdiler.: 435.

Laz.

1037. Mercanı adenden, inciye ummandan ara d rler. [1586/28]

Yahy  Naz m²³² *D v n-ı Bel gat- 'unv n-ı Naz m* [I, 116] [k t'a]

y k t-ı m fferri  lebi dend n-ı la f 
 an bir dizi l 'l 'd r o d rc-i dehen i re
  m-ı dili e kim-ile rev n eyledi  e mim
merc n bulunursa nola²³³ ba r-i 'aden i re

1038. Mercan bircan. [1586/29]

'Abd  'l-H l m H k i

Mertler, hil aten -soyca- yi it ve mert olanlar evvela a ın v rmez,  a ın yani g ler y z, tatlı s z v rir. E er mert olanlar a  v rse v rse a ı i ile  albi e  ıfalı, safalı a  olur s zleri yaralı y rekliye dermanlı deva olur. Zira asalet alameti talim ve terbiye i tizası. Mısra:  a  tev z  edenin  adrini terf ' eyler, m ddeasınca sıfat-ı cemile, iltifat ve [...] memduhasıyla terbiye ve tevazuyla asalet ve terbiye meziyyeti sıfatın g sterir. Na-mert olanlar yani hil aten veyahut so radan g renler gelen misafirlerine  ar ı kendi a lınca tezyin ve tertiple debdebe ve daran-ı medar-ı azamet ve gururu olan m zeyyen tını kem l-i sı letiy le beraber kibr u gurur ve azametini g sterir. E er na-mertler a  verirse haliyle mera -aver ta lit s ziyle rencide-yi kalp kesr  i sebep ve bais-i halatle  a  yapayım derken g z  ı karma   abilinden mort   r   s zleriyle mecalis-i mahabbeti ifsat ve ilga eyler.  şte na-merdin  u suretle yedirdi i a  [...] ta  [...]  uru pilav ezilmi  saman tozu olur, ya da a ır a , cefalı ta  olur d mi ler.

Mertin s z  dostunun yarasına merhem, cebine dirhem dinar olur. Na-merdin s z  d  enin yarasına zehr-i  atil, cebine ya nar ate  a  olur ya zehirli mar olur d mi ler.

1039. Mercan balı ı makbul-i  lemdir. [1587/1]

1040. Mercan dudak. [1587/2]

1041. Mercan gibi denizde bitmedi ya. [1587/3]

²³² Yazmada: *Naz mi*.

²³³ Yazmada: *nola* yok.

1042. Merhabayı kesti. [1587/4]

[Mu'allim Nācī] *Luġat-i Nācī* [407^b]

Merhabā: Misāfire hīṭāben isti'māl olunan bir kelimedir ki "Vaṣī ve ma'mūr mekāna geldiğiniz. İstīnās ediyiz, mütevaḥḥiṣ olmayınız" me'ālını ifāde eder. "Merhabā merhabā te'āl te'āl" (Hāfīz-ı Şīrāzī)

Nef'ī [*Dīvān Sākīnāme* ? . 3. 1] beyt

*merhabā ēy cām-ı mīnā-yı yāḳūt reng
dūr gelsün senden ögrensün sipihr-i direng*

1043. Merhaba bile demez oldu. [1587/5]

Muḥibbī Dīvānı [354, 1111, 4] [beyt]

*ser-i kūyına varduḳca yüzini döndürür benden
dirîġ ol seng-dil **emez benümle merhabā hergiz***²³⁴

1044. Merhaba dedimse vēr aba diyemedim, ya beğenmezseñ kendime çevir
demiş. [1587/6]

1045. Merhabasını esirgemez. [1587/7]

1046. Merhabasını para ile satar. [1587/8]

1047. Merhaba ey tâir-i himmet hâzerân aferin. [1587/9]

mıṣrā'

Yahyā Nāẓīm²³⁵ *Dīvān-ı Belāġat- 'unvān-ı Nāẓīm* [I, 125] [beyt]

***merhaba ēy tā'ir-i himmet hezārān āferīn**
eylediñ zıll-i zəlīlīñde beni fāriġ-niṣīn*

Lā mıṣrā'

merhabā ēy kan-ı ümmet merhabā! merhabā ēy faḥr-i ümmet merhabā

1048. Merhaba sokaġı. [1587/10]

1049. Merhaba kahvesi sabah kahvesi dērler. [1587/11]

²³⁴ Yazmada *hergiz heç*.

²³⁵ Yazmada: *Nāẓīmī*.

1050. Merhaba aşinalığa alamettir. [1587/12]

1051. Merhamet sahibi merhametini kimseden esirgemez. [1587/13]

1052. Merhametli adamdır d rler. [1587/14]

1053. Merhamet-i âdem rahmet-i rahmandır. [1587/15]

Bilâ-şart ve ivaz olarak nân-ı nimeti m kafat-bahş ve ihsan olur.

1054. Merhameti  mizanı yoktur. [1587/16]

1055. Merhamet  t, denize at; balık bilmese halik bilir d mişler. [1587/17]

1056. Merhamet  l  ye gelmez mizana sığmaz d rler. [1587/18]

1057. Merhamet, m r vvet-mend kalbi  k  e taşıdır d mişlerdir. [1587/19]

1058. Merhamet vicdan  st nden gelir, z l l ab-ı hayattır suvatmaz d mişlerdir. (kurumaz) [1587/20]

1059. Merhamet Allah'tandır set  ekilmez d mişler. [1587/21]

1060. Merhameti H da da bilir, kul da. [1587/22]

1061. Merhamet eser-i insaniyettir kalpten do ar. [1587/23]

1062. Merhametten maraz hasıl olur, merhametsizlikten -hasetten- garaz hasıl olur d rler. [1587/24]

O h lde ne yapmak gerektir.

Merhamet, iyilik et denize at balık bilmese halik bilir. M ddeasınca amel  tmek gerektir. Merhametsizlik ise cenab-ı (erhamerrahimin) bu sıfat-ı celilesini ink r  tmek d mektir. Binaenaleyh b yle gafletlerden hazer ve hissinden i tinap eylemek ve merhametten maraz hasıl olması nank r ve n -ehil ve s z  bozu a kar ı m samaha ibza olunan merhametlerden hasıl olan marazdır ki filha ı a maddeten maraz olsa da manen asla maraz olmayıp nezd-i erhamerr h minde l tfen  abul defterine yazıldı ına i arettir. Anca  insanlar uhtelerine tertip  den  z vazifelerini ifada musavverdir. Kezalik zira  z vazifesini bilerek veya gayretle ifa  tmezse mucib-i pi man ahval-i me umeleri tevlit ve iras  tmi  olur.

Fakat kendisi gün görmüş ise hüsn-ü terbiyenin yolunu [...] bilene bilmediği şeyi de elbette talim edemez

1063.Merhamete set çekilmez dërler. [1587/25]

1064.Merhamet olmayan yerde bereket olmaz, bereket olmayan yerde hareket hem mahabbet olmaz dërler. [1587/26]

1065.Merhamet iman evinden doğar demişler. [1587/27]

1066.Merhamet evine merdiven olmaz dërler. [1587/28]

1067.Merhameti sevmeyen olmaz merhamet etmek herkesi elinden gelmez. [1587/29]

1068.Merhamet her nerede olsa merhamet sayılır. [1587/30]

1069.Merhametten maraz hasıl olur. [1587/31]

Adamına göredir; zira namerde merhamet edenlerde maraza hasıl olur, mücerreptir. Dert namertlerden hasıl olur. Namertler kör vasilden hasıl olur, dërler.

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 435, 3418²³⁶]

1070.Merhametten dert hasıl olur mahabbetten minnet [1587/32]

1071.Merhametten maraz hasıl olur, [...] surattan garaz hasıl olur demişler. [1587/33]

1072.Merhamet mert olanların kârıdır namertlerde merhamet olmaz demişler. [1587/34]

1073.Merhametten nasibi yok dërler. [1587/35]

Namertler hakkındadır.

1074.Merhametin yok mu ey insafsız?! [1587/36]

1075.Merhamet vermedi mi hazret-i Allah sana. [1587/37]

²³⁶ Şināsī ve Ebü 'î-Zîyâ: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Merhametden maraz hâsıl olur.: 435.

Mevzundur.

Hızır Ağa-zāde Sa'īd Beg [*Dīvān-ı Hızır Ağa-zāde Sa'īd Beg* İbtidā-yı Gāzeliyyāt 5] beyt

étmedi gitdi eșer-i nāle-yi cān-gāh sağa
merhamet vérmedi mi hazret-i Allāh sağa

1076. Mert olan ekmeğini taştan çıkarır, dërler. [1588/1]

Mertliğe karşı namertlik ola gelmiş ola gider.

Mertliğe karşı namertlik namertler kârıdır.

Mertliğe karşı mertlik merdaneler kârıdır.

1077. Mert olan gözünü budaktan sakınmaz. [1588/2]

1078. Mert olan şeci olur namert olan feci olur demişler. [1588/3]

1079. Mertlik ile cebanet bir değil. [1588/4]

1080. Mert üstüne namert tercih olunmaz demişler. [1588/5]

Muhibbī²³⁷ Dīvānı [751, 2584, 5] [beyt]

bu muhibbī var iken cānā raķibe vérme yüz
degme bir nā-merdi terciħ eyleme merd üstüne

1081. Mert üstüne namert dert üstüne dert sayılır dërler. [1588/6]

Muhibbī Dīvānı [751, 2584, 1] [beyt]

kanum ile yazdı dīdem bu ruħ-ı zerd üstüne
bī-vefāya dil vérenler derd alur derd üstüne

1082. Mert adamdır. [1588/7]

1083. Mert garip dërler. [1588/8]

1084. Mert olan sırrı için baş verir, maksuduna ermek için aş verir dërler.
[1588/9]

Lā beyt

çün ki maķşūdını ne yār-ıla pā-dāş vérir

²³⁷ Yazmada: *keḡā* [*Muhibbī Dīvānı*]

merd kalbinde olan sırrı için bāş vērir

1085. Mert olan seri (başını) verir sırrını vermez dērler. [1588/10]

1086. Mert iseñ meydana gel dēmiş. [1588/11]

Muḥibbī²³⁸ Dīvānı [503, 1672, 4] [beyt]

***zülfüñü²³⁹ çevgānına tūp eyledim dēdüm²⁴⁰ seri
dēdi merd iseñ bu da‘vāda hemān meydāne gel***

1087. Mertler -yiğitler-cömert olur. Harisler, hasisler namert olur dērler.
[1588/12]

*Cömertler cennet kapısın açar, namert hasisler cehennem kapısın
açar dērler.*

1088. Mertlik meydanda yaraşır, cömertlik zamanında. (gerek) [1588/13]

1089. Mert olan namerde minnet eylemez dērler. (el uzatmaz) [1588/14]

1090. Mert olan bu dünyaya göñül vērmezmiş dērler. [1588/15]

Muḥibbī²³⁸ Dīvānı [809, 2799, 5] [beyt]

***merd olan vērmez imiş çūn ki bu dünyāya göñül
sen daḥı eyle muḥibbī²³⁸ gele merdāneligi***

1091. Mert olan tükürdüğünü yalamaz dēmişler. [1588/16]

1092. Mert olanıñ sözü sert olur amma özü alicenap olur dēmişlerdir.
[1588/17]

Ki gül dikensiz olmaz sözüne mâ-sadaktır.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

1093. Mert olan sözünüñ eridir sözünden dönmez. (ahdinde sebat etmek)
[1588/18]

²³⁸ Yazmada: *keḡā* [Muḥibbī²³⁸ Dīvānı]

²³⁹ Yazmada: *zülfüñ.*

²⁴⁰ Yazmada: *dēdi.*

Arabî: *ḥayru 'l-iḥvāni man yabzulu aḳṣā 'l-cuhdi fî ri'āyati adā'i 'l'ahdi.* Meali: Ahbabın hayırlısı ahdinde sebat etmeğe bezl-i cehd etmektir. Yani mert olan sözünün eridir demek olur.

Zemaḥşerî

1094. Mert olan cenk ister, kendisine denk ister dërler. [1588/19]

1095. Mert olan daima savaş ister demişler. [1588/20]

naẓm

*merd olan dem-be-dem neberd ister
rûy-ı bedkerd ve ḥûy-ı serd ister
bekleyen nokta gibi dâ'iresin
kendüyi ceng içinde merd ister*

1096. Mertlerde namert olmaz, namertlere mert bulunmaz dërler. [1588/21]

‘Abdü ‘l-Ḥalîm Ḥaḳḳî beyt

*görülmеди ‘ālî-cenāb aṣlā nā-merdlerde ferd
olmaz nā-merdlerde merd merdlerde nā-merd*

1097. Mert olan cömert olur. [1588/22]

1098. Mertlerde yoktur hiss-i haset, namertlerde hiss-i alicenaplık olmaz demişlerdir. [1588/23]

*Ki âlem-i insaniyette alicenaplık ancak mert yaratılmış olanların
hasısa-yı memduha-yı mümtazeleridir ki tabiatta mütehallik bir
cevher-i has olarak âlem-i beşerde vücut bulan mevhibe-yi ilahiyyedir
asla zeval bulmaz. Namert olanlar ise hırs ve hiss-i hasetle memzuc
bulundukları için namertlere alicenaplık hassası nasip olmamış ve
olmaz demişlerdir.*

1099. Mertlik cömertlik hep beraberliktir. [1588/24]

1100. Mertler hainden hasisden hoşlanmazlar. [1588/25]

1101. Mertlik unutulmaz. [1588/26]

1102. Mertin aç namertin toku olmaz dërler. [1588/27]

1103. Mert olanın huyu da sert olur d rler. [1588/28]
1104. Mert olan fert olur. (fert kalmaktan korkmaz demektir.) [1588/29]
1105. Mert ise  er gibi atlat. [1588/30]
1106. Mert olan namerde minnet eylemez d rler. [1588/31]
1107. Mert olan ayağını merdane basmak gerek. [1588/32]
1108. Mert ile namert bir araya sığmaz d rler. [1588/33]
1109. Mertlik zayıfa yardım  tmektedir. [1588/34]
1110. Mertlik dostuna vermekle d şmanını urmakla olur derler. [1588/35]
1111. Mert olan kadına esir olmaz d rler. [1588/36]

 ziy  P ş  [Eş ‘ r-ı  ziy  G zeliyy t 50] beyt

‘ibret alup hik yet-i ferhad u  aysdan
merdim d yen cih nda es r-i zen olmasun

1112. Mert olan nefsine esir, kadına hasir olmaz d rler. [1588/37]
1113. Mert olan kadına savaş  tmez d mişler. [1588/38]
1114. Mert olan g c  yetene el kaldırmaz d mişler. [1588/39]
1115. Mert olanın s z  senettir  z  kefil. [1588/40]
1116. Mert olan,  z  merdane, s z  d rdane olmak gerek d mişler. [1588/41]
1117. Mert olan acuze d nyaya zebun olmaz d mişler. [1588/42]

B k  [D v n 410, 498, 5] beyt

zeb n olmaz ‘ac ze-yi dehre b k 
bu meyd na beg m merd ne geldi

1118. Mert olan ayağını merdane basmak gerek. [1588/43]

Halk saygısız, yol taygısızlıktan h li bulunmaz. Ayağını denk almak gerek d mişler.

Bākī²⁴¹ [*Dīvān* 413, 503, 5] [beyt]

bākī ‘acūze-yi dehre zebūn olma key şakın
merdāne baş ayağın meydāne er gibi²⁴²

1119. Mert olan sözüne pek olur dërler. [1588/44]

1120. Mert olanın eli acizlere değil mucizlere kalkar dërler. [1588/45]

1121. Mert olan sözüne pek olur her neye gitse yek olur. [1588/46]

1122. Mert ol, merd-i meydan ol, dünyaya göñül vërme demişler. [1588/47]

Muhibbī Dīvānı [744, 2559, 7] [beyt]

merd-i meydān ol muhibbī vërme dünyāya göñül
merd olanlar çūn ki demişler gerek gayret ere

*Muhibbī*²⁴³ *Dīvānı* [242, 717, 5] [beyt]²⁴⁴

merd-i meydān ol muhibbī vërme dünyāya göñül
hiç dil vërmez zene meyl eylemez merdāneler

1123. Mert ol merdane dolaş kendini bil irfana ulaş. [1588/48]

Mevzundur.

Hurūfī ‘Arşī²⁴⁵ [*Dīvān-ı Belāğat Unvān-ı ‘Arşī* 61] [beyt]

merd-i rāh ol yūri ey dilşāh merdāna ulaş
*man ‘arafa*²⁴⁶ *sırrını oku mekteb-i ‘irfāna ulaş*²⁴⁷

1124. Mert olan sözünden dönmez dërler. [1588/49]

1125. Merd-i dānâ sükûtunu hısmını ilzam için saklar demişler. [1588/50]

Müverrih Rāşid²⁴⁸ beyt

²⁴¹ Yazmada: *keḡā* [*Bākī Dīvānı*]

²⁴² Yazmada: *merdāne baş ayağın merdāne er gibi.*

²⁴³ Yazmada: *keḡā* [*Muhibbī Dīvānı*]

²⁴⁴ *Muhibbī Dīvān*’ında: **ey muhibbī vërme dil dünyāya zendür bilmiş ol; hiç işitmedük**
zene meyl eyleye merdāneler

²⁴⁵ Yazmada: ‘*Arşī Dede.*

²⁴⁶ *man ‘arafa naḡsahu fa-ḡad ‘arafa rabbahu* [=Kendini bilen rabbini bilir.] (al-ACLŪNĪ, *Kaḡfu’l-Hafā*: 2, 2532. hadis).

²⁴⁷ Yazmada: *sırrın (sırrını) oku.*

²⁴⁸ Mehmed Salahi: *Kāmūs-i ‘Osmānī* ilzām: [kısm-ı evvel] 444^a.

*cedelkâr-âne hāmūş kadar rengîn cevâb olmaz
sukûtun **merd-i dānā-yı** haşmunı ilzâm için şağlar*

1126. Merd-i kâmil husumeti sükûtuyla yeğer demişler. [1588/51]

1127. Mert olan kişi hakkı tanır, hakkı adaleti kendi namusu sanır demişler.
[1588/52]

1128. Merd-i bi't-tâlih adamdır dërler. [1588/53]

1129. Mert olanlar mağrur olmazlar. [11589/1]

1130. Mert olan etmeğini taştan çıkarır dërler. (ekmeğini) [1589/2]

1131. Merdanelik ile divanelik bir değil dërler. [1589/3]

1132. Merd-i avare. [1589/4]

[Meḥmed Tevfîk *Mecmû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Âsâri 'z-Zurefâ*
(*Nevâdirü 'z-Zurefâ*²⁴⁹) cüz'-i şânî, 109]

1133. Mertlik, cömertlik fazilet-i beşeriyyedendir demişler. [1589/5]

*Ki mertlik cömertlik sırf almakla değil belki himmet vermekle belli
olur dërler.*

1134. Merd-i kâmil itizar eyler taannüt eylemez. [1589/6]

mışrâ²⁵⁰

1135. Mert cömertliğiyle namert inatlığıyla ayırt edilir demişler. [1589/7]

1136. Merdâne-yi pervanedir dërler. [1589/8]

1137. Mert malından verir cömert canından vërir dërler. [1589/9]

1138. Merdanedir merdane. [1589/10]

1139. Merd-i merdane ol; nezd-i âlemde yüzük taşı gibi bir tane ol dërler.
[1589/11]

²⁴⁹ Yazmada: *Nevâdirü 'z-zurefâ'dan bir fiḳradur.*

²⁵⁰ Yazmada: *mışrâ'-ı meşhûr.*

1140. Mertlik urmak ile değil vermek iledir d rler. [1589/12]
1141. Mert, yiğit soyunu ink r  tmez soyu ve nesli ile  ğrenir d rler. [1589/13]
1142. Mert g z  tok arslana beğzer. [1589/14]
1143. Mertin g z  tok olur  z  s z  pek -temeli kavi- olur d rler. [1589/15]
1144. Mert merkezinde belli olur d rler. [1589/16]
1145. Mertin g z nden yiğitin s z nden belli olur d rler. [1589/17]
1146. Mert kapısına namert sığmaz. [1589/18]
1147. Mert c mert, c mert yiğit, yiğit er oğlu er olur d rler. [1589/19]
1148. Merd-i k ni, kimseden ihsan kabul  tmez d rler. [1589/20]
1149. Mert yiğit olan kimse kime ne v rirse g nl n alıp sevindirip  yle v rir. Namert olan kimse kime ne v rirse ya g nl n kırıp başına kakayup y z ne urup ya da [...] imrendirip mahzun  der  ylece verir d rler. [1589/21]
1150. Merd-i hikmet-şinasığ nes yihi tedavi-yi m essire gibidir ki her t rl  emr z-ı m dh seye m ptela olan marzayı tahlis  der. [1589/22]
-  bn S n ²⁵¹
1151. Mert ile namert bir sofraya sığmaz d rler. [1589/23]
1152. Merdivene birinci basamaktan başlanır. [1589/24]
1153. Merdud olan şey makbul olmaz, makbul olan şey merdud olmaz d mişler. [1589/25]
- Fakat bu s z milletin mensup olduğu din,  rf ve  det-i iktizasına g redir.*
1154. Mertler himmetiyle bir kedi arslan olur, d mişler. [1589/26]
- Namertler s z yle bir arslan kedi olur.*

²⁵¹Yazmada: *h kmet-i  bn S n *.

1155. Merd-i mekkâr özge, sehâr özgedir, murg-ı tayyâr özge sehâr özgedir dëmişler. [1589/27]

1156. Mert ile namert, cömert ile hasis bir ölçü ve bir teraziye sığmaz dëmişler. [1589/28]

1157. Mert olanda dokuz haslet olurmuş. [1589/29]

*Evvela sabır, ikinci tevekkül, üçüncü ulûm-u himmet, dördüncü âkıbet-endişlik, beşinci riâyet-i nam u namus, altıncı adalet, yedinci muhafaza-yı raiyet, sekizinci hulus-i niyet, dokuzuncu şecaat ve ferasettir, dëmişler.*²⁵²

[Şolağzâde Mehmed Hemdemî Çelebî:] *Şolağzâde Târîhi* 334

1158. Mert yürekli, yiğit merhametli olur dëmişler. [1589/30]

1159. Merdivensiz minare olmaz. (nerdubân)²⁵³ [1589/31]

1160. Merdivensiz ev merhamet evi dërler. [1589/32]

1161. Maraz marazı çeker. Maraz ölümü çeker dërler. [1589/33]

1162. Merdivenini bulsa göğë çıkardı. [1589/34]

1163. Merd-i mülhid tövbe-kâr olmaz. [1589/35]

1164. Merdiveniñ birinci basamağını basmadan merdiven başına çıkılmaz. [1589/36]

1165. Mersin ağacı gibi mürendir. (dayanmaz) [1589/37]

1166. Mersin balığı meşhur-ı cihandır. [1589/38]

1167. Merdivensiz minareye çıkılmaz. [1589/39]

1168. Merdiven (nerdubân) satarım dëmiş. [1589/40]

Hvâce Naşre 'd-dîn²⁵⁴ merhûm

²⁵² Yazmada: *Şolağzâde Târîhi* 'nden.

²⁵³ *nerdubân*: 'merdiven' (ŞÜKÛN: *Ferheng-i Ziyâ*: 3, 1880^b. s.)

²⁵⁴ Yazmada: *Hvâce*.

1169.Marazın kötüsü insanda evc-i batından sonra çıkar d rler. [1589/41]

1170.Marazın c mlesi altı Şeyden hasıl olur d mişler. [1589/42]

1. kesret-i cima, 2. g ce az uyumak, 3. g nd z  ok uyumak, 4. [...], 5. g ce kalkıp su i mek, 6. yemek  st ne tekrar yemek yemek.

1171.Marazın vasiyeti kendisi i in fal-i hayırdır d rler. [1589/43]

1172.Maraz tedbir gerek tedavi gerek d mişler. [1589/44]

1173.Maraz t rl  t rl  olur. Maraz-ı dar-ı  sm n , maraz-ı ruhani, maraz-v r, nefساني, manevi velhasıl maraz [...] veznindedir. Arz olan marazın tedavisi m mk nd r. Ancak garazdan m tevellit olan marazın tedavisi m Ők ld r. Garazdan m tevellit maraz nefsanidir. Tedavisi m mteni olmasa da m Ők ld r d mişler.

H."Abd  'l- al m  a   

1174.Marazın    n  al garazın da    n  al d mişler. [1589/45]

1175.Maraz, garaz veznindedir. Garazdan maraz hasıl olur d mişler. [1589/46]

1176.Maraz  st ne maraz merak  st ne meraktır d rler. [1589/47]

1177.Merdut olan Şey muteber olmaz, mu teber olmayan Şey makbul olmaz d mişler. [1589/48]

1178.Merdut muteber olmaz, muteber merdut olmaz d mişler [1589/49]

1179.Mert olanlar meziyetle do ru  zl  ve s zl  olurlar ve sert olurlar. Gevşek kulaklı, yumuşak başlı her ne tarafa  ekilse o tarafa gelir ve meyl  der. EŞek başlı olmazlar. Boyun   mezler. Zira mert kişiler i in d nyada namert olanlara boyun   erek [yaşamaktansa]  lmek ye dir d mişler. [1589/50]

H."Abd  'l- al m  a   

1180.Mert olan kendi eliyle kendi malıyla, namert olan el eliyle el malıyla mertlik c mertlik satarmış d rler. [1590/1]

1181. Mert olanlar el eliyle mertlik, el malıyla c mertlik  tmez. [1590/2]

Belki kendi eliyle kendi malıyla mertlik, cömertlik eder demişler.

1182. Mert olan namerde minnet eylemez dërler. [1590/3]

1183. Martaval okur. Martavalcı herif. (Martaval) [1590/4]

1184. Merkezinde söylenen söz menzilinde atılan ok gibi geçer dërler.
[1590/5]

1185. Merkezsiz cisim olmaz. [1590/6]

1186. Merkezinin hükmünü icra eder adam olan. [1590/7]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

1187. Merasız köy olmaz, merdanesiz gemi soy almaz dërler. [1590/8]

1188. Mera haraçsız değildir. [1590/9]

1189. Mergûb söz faydalı sözdür. [1590/10]

1190. Mergûb makbuldür, makbul merdut olmaz demişler. [1590/11]

1191. Merfû‘ kelam amil olmaz, kaidedir. [1590/12]

1192. Merfû‘ât babından gelen mübteda ile haberdır. [1590/13]

*Mübteda, mukaddem haber-i muharrirdir. Bu da kaidedir demişler.
Onu için demişlerdir ki evvela söyle sonra diğle.*

1193. Merkeb kastı, yol bastı kabilesindendir dërler. [1590/14]

1194. Merkadı nur içinde olsun pek iyi adam idi derler. [1590/15]

Merkad ahiret yatağıdır hürmet ister dërler.

1195. Merkebine yük almadan rah dedi geçti dërler. [1590/16]

1196. Merkebtan düşmek attan düşmekten katıdır dërler. [1590/17]

1197. Merkezinde söylenen söz taştan geçer. [1590/18]

1198. Merkezini, mertebesini buldu dërler. [1590/19]

1199. Mermerde kıl bitmez. [1590/20]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 435, 3420²⁵⁵]

1200. Mermer gibi soğuk adamdır dەرler. [1590/21]

1201. Mermer gibi soğuk suratlı dەرler. [1590/22]

1202. Mermer gibi suratlı, taş yürekli adamdan merhamet umma dەرler.
[1590/23]

1203. Mermere [...] bitirse ona da biter. [1590/24]

1204. Mermerden direk sandım dەرler. [1590/25]

1205. Mermer sütun gibi. [1590/26]

1206. Mermer kaymağı. [1590/27]

1207. Mermere ismini kazdılar²⁵⁶. [1590/28]

1208. Marmara İstanbul’u karşılarında. [1590/29]

1209. Marmara çırası gibi tutuştu. [1590/30]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 435, 3421²⁵⁷]

1210. Merhem-i süleymanî. [1591/1]

1211. Merhemi merhem-i süleymanidir. [1591/2]

1212. Merhemsiz yara oğulmaz, dirhemsiz terazi kalkmaz. [1591/3]

1213. Merhemsiz dirhemsiz yara oğulmaz. [1591/4]

1214. Merhem-i dil. [1591/5]

1215. Merhununda çıkan şey makbuldür. [1591/6]

1216. Mariz deva-yı zehirden dahi umar. [1591/7]

²⁵⁵ Şināsī ve Ebü ’î-Zîyâ: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Mermerde kıl bitmez.: 435.

²⁵⁶ kazmak: Nakşetmek, oyarak yazmak (DİLÇİN: Yeni Tarama Sözlüğü: 144^a. s.)

²⁵⁷ Şināsī ve Ebü ’î-Zîyâ: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Marmara çırası gibi tutuşdı.: 435.

1217. Marize ölümden bahsetmeğe beñzer dèrler. [1591/8]

1218. Meryem ana buhuru göklere çıktı. [1591/9]

Yahyā Naẓīm²⁵⁸ *Dīvān-ı Belāğat-‘unvān-ı Naẓīm* [I, 121] [beyt]

*rūḥ-ı ʾisā zevk-yāb olsa n'ola bād-ı behār
göklere neşr eyledi bûy-ı buḥūr-ı meryemi*

1219. Meryem ana kandili gibi. [1591/10]

1220. Mezada verdiler desene. [1591/11]

1221. Mezar malı gibi. [1591/12]

1222. Mezar gibi kimseye büyük misal-i ibret olmaz, medar-ı inbahta galibe-
yi nefse sahih misal derse ki hikmet olmaz cidar-ı intisahta dèmişler.
[1591/13]²⁵⁹

Mevzundur.

1223. Mezardan ibret al ki nefsiñe galip èdesin. [1591/14]

Emsal-i hikemiyye

Rahmī beyt

*var fenā deştin temāşā ét açup ‘ibret gözini
nice iskender [...] olmuş nice dārā yadır*

1224. Mezarı taş harabesi sanma, göz yaşıyla dikilmiş ibret taşıdır. [1591/15]

Emsal-i hikemiyye

1225. Mezar taşı gibi alnında hüvelbakisi eksik. [1591/16]

1226. Mezarın gölgesi içindedir. [1591/17]

1227. Mezarın gölgesi içinde, mumun gölgesi dibindedir. [1591/8]

1228. Mezar gibi ibretli mahal olmaz ağlasan da ses veren olmaz. [1591/19]

1229. Mezardan ses gelmez. [1591/20]

²⁵⁸ Yazmada: *Naẓīm*.

²⁵⁹ Madde başının başına beyt notu düşülmüştür.

1230. Mezar dan ses gelmez es gelir. (Hatır) [1591/21]
1231. Mezar dakilerin de hatrı vardır. [1591/22]
1232. Mezar herkesin gireceğı yerdir, hatırdan çıkarmamak gerek. [1591/23]
1233. Mezara hürmet etmek gerek. [1591/24]
1234. Mezara ahiret mahallesi (köyü) dërler. [1591/25]
1235. Mezar sız köy, mollar sız cem olmaz. [1591/26]
1236. Mezara bile kefensiz gidilmez dërler. [1591/27]
1237. Mezarlarını bile soydular dërler. [1591/28]
1238. Mezar soyguncuları dërler. [1591/29]
1239. Mezara girseñ elinden kurtulamazsın dërler. (Zulüm) [1591/30]
1240. Mezara girmeyecek kim var? [1591/31]
- küllü şey'in yerciu ilā aṣlihi* [=Her şey aslına döner.]
1241. Mezara geçmişler köyü dërler. [1591/32]
- Taşlı köy.*
1242. Mezar taşı, mangal tahtası değil ya dërler. [1592/1]
1243. Mezar kaçkını. [1592/2]
- Kadîd hâlinde gezen adam*
- Ş. [Şināsî: *Ḍurûb-ı Emṣâl-i 'Osmâniyye*: 435, 3424²⁶⁰]
1244. Mezar dan çıkmış ölüye beñzer dërler. [1592/3]
1245. Mezar taşı gibi dimdik. [1592/4]
- Ş. [Şināsî: *Ḍurûb-ı Emṣâl-i 'Osmâniyye*: 435, 3423²⁶¹]

²⁶⁰ Şināsî ve Ebü 'îz-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣâl-i 'Osmâniyye*: Mezar kaçkını.: 435.

²⁶¹ Şināsî ve Ebü 'îz-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣâl-i 'Osmâniyye*: Mezar taşı gibi dimdik.: 435.

1246. Mezar taşı gibi hissiz sessiz durur d rler. [1592/5]

1247. Mezarını kazdılar d rler. [1592/6]

1248. Mezara taşlı k y  d rler. [1592/7]

1249. Mezarlık  inlenmez. ( inlenmez) [1592/8]

1250. Mezardan alınmış mal gibi sele sepet i inde satıldı d rler. [1592/9]

1251. Mezar malının  kusuru  st nedir. [1592/10]

1252. Mez mir-i Davud'u okur gibi. [1592/11]

1253. Mezbeleye d nd . [1592/12]

1254. Mezraada hasıl olur mu semek²⁶². [1592/13]

Mevzundur.

Hıfz  [: *Manz me-yi D r b-ı Em  l* 21] [mışr ']

1255. Mezlakaya d ş rd ler d rler. [1592/14]

1256. Mesahasız yer -tarla- olmaz, mesafesiz yol olmaz d rler. [1592/15]

1257. Meziyet, eziyet değil his l-i memd ha yani fez il-i ilmiyye ve ahlakiyye ve terbiyye haysiyet-i m ktesebedir, ki sıfat-ı memd ha-yı m mtaze ashabı d mektir. [1592/16]

1258. Meziyet nedir bilmeyen merdiyyet davasını  der d rler. [1592/17]

1259. Meziyet insanı m k fat, h rmet ve ri yet-i ammeye layık ve m stahak  den şeylerdir ki, bu da fez il-i ilmiyye ve has il-i hulkiyye, ahlakiyye ve terbiye, isabet-i akliyye ve fikriyye ashabının  sıfat-ı m ktesibesidir d mişler. [1592/18]

H. 'Abd  'l-H l m H    

1260. Meziyet doğruluktan, eziyet eğrilikten  ıkar d rler. [1592/19]

1261. Mesafeye g re [...] veriyor d rler. [1592/20]

²⁶² semek: 'balık' (ř. Sami, *K mus-i T rk *: 735^c s.)

1262. Mesafeye göre taş atarlar. (nişan) [1592/21]
1263. Mesafeye göre taş atarlar, misafire göre aş yaparlar. [1592/22]
1264. Mesâd burnu boğaz içinde. [1592/23]
1265. Mesâvi-yi ahval olanlar suizandan kurtulamazlar. [1592/24]
1266. Mesâvî-yi ahval olanlar, müsavata nail olamazlar. [1592/25]
1267. Mestine mest kapladı dèrler. (lapçın) [1592/26]
1268. Mesâil, mesâile karıştırılırsa içinden çıkılmaz mesel-i muamma mesâil olur dèmişler. [1592/27]
1269. Mest (sarhoş) olan kah yok yere de ağlar dèrler. (mest-i manevi) [1592/28]
1270. Mest (sarhoş) olanlar kah olur sırrını izhar eyler dèrler. (mest-i manevi) [1592/29]

Muḥibbî Dīvānı [106, 228, 1-4] [ğazel]

*olmuşam cām-ı lebünden ben senüñ éy yār mest
nitekim bûy-ı gül ile bûlbûl-i gûlzār mest
her kişi cām-ı mül ile mest ammā ki ben
içeli ‘ışkūñ şarābın oluram²⁶³ her bār mest
sırr-ı ‘ışkı fāş éder-ise göz yaşı olmaz ‘aceb
çün²⁶⁴ ola gelmişdür eyler sırrını izhār mest
la ‘lün aḡdum feraḡdan yok yere ḡan aḡladum
gah olur meclis içünde yok yere ağlar mest*

1271. Mest (sarhoş) olanlar sırlarını gizlemezler. (mest-i manevi) [1592/30]
1272. Mestler ile divaneler mazurdurlar dèmişler. (mest-i manevi) [1592/31]

Muḥibbî²⁶⁵ Dīvānı [262, 793,6] [beyt]

geh diler²⁶⁶ zencîr-i zûlfüñ dil umar ḡāhî lebüñ

²⁶³ Yazmada: *olurun*.

²⁶⁴ Yazmada: *çün ki*.

²⁶⁵ Yazmada: *keḡā* [*Muḥibbî Dīvānı*]

dostum dēvānenüñ mestüñ işi ma‘zûrdur

Yahyā Nazīm²⁶⁷ *Dīvān-ı Belāġat-‘unvān-ı Nazīm* [I, 48] [beyt]

*nola fikr-i mey-i la ‘liñle sevdā-yı vişāl étsem
derūnında olan esrārı mest-i ser-girān söyler*

Bu mestler hep aşk-ı ilahi yolunda olan mest-i manevi ehlidirler, ki ehline hafî değildir.

1273. Mest-i lâ-ya‘kil olmuş dërler. [1593/1]

1274. Mest-i lâ-ya‘kil olanlar efsane diğlemez. [1593/2]

Bākî [*Dīvān* 417, 509, 6] beyt

*zāhidā ‘aşk içre te ‘sîr eylemez bākîye pend
mest-i lâ-ya‘kîl bilürsün diğlemez efsāneyi²⁶⁸*

1275. Mest-i gurur gafletle atalet sevk eder, gaflet ve atalet her türlü betâlet ve mahrumiyete celp ve ilka eyler demişler. [1593/3]

1276. Mest-i gurur eser-i cehalettir. Gaflete delalet eder. Gaflet, atalet; atalet, sefahate; sefahat, meskenete; meskenet, [...] ve yeis ve kederle betâlete sevk eyler, netice [...] ve zeval [...] mucip olur demişler. [1593/4]

H.“ Abdü ‘l-Ḥalīm Ḥaqqî

1277. Mest olanlar düşe kalka menziline giderler. [1593/5]

1278. Mest-i meyler mey içerler, mey ile beraber aklın da içerler, olurlar muvakkat mecnun demiş. [1593/6]

1279. Mest olanlar daima revîşi yürüyüşü eğri büğrü olur demişler. [1593/7]

Yahyā Nazīm²⁶⁹ *Dīvān-ı Belāġat-‘unvān-ı Nazīm* [V, 347] [beyt]

*kūyına şevk-i lebi-y-ile düşe kalka giderüz
revîşi mestüñ olur böyle dem-â-dem kec ü rāst*

²⁶⁶ Yazmada: *dilber*.

²⁶⁷ Yazmada: *Nazīm*.

²⁶⁸ Yazmada: *efsāne*.

²⁶⁹ Yazmada: *Nazīm*.

Yahyā Naẓīm²⁷⁰ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [V, 349] [beyt]

*külāhın ol perī mest olsa eyler rāst gāhī kec
olur gūyā şu ‘ā’-ı şem ‘-i enver rāst gāhī kec*

1280. Mest-i meylere muvakkat mecnun dërler. [1593/8]

1281. Mest-i maneviler akil olur, gafil olmazlar dëmişler. [1593/9]

‘ākıl ol ey dervēş! ku seni ābdāl şansunlar dëmiş.

1282. Mest-i müflis olanlar mey için destarını rehin ederlermiş. [1593/10]

Muḥibbī Dīvānı [643, 2182, 3] [beyt]

*lebūḡ-içün kalmadı varum bu yolda baş daḡı vërdüm
nitekim **mey içün müflis eder destārını** merhūn*

1283. Mest olanların başındaki külâhına bakılmaz. [1593/11]

1284. Mest-i manevi başka, mest-i mey başka dëmişler. [1593/12]

1285. Mestanelerle -sarhoşların- birbirine olan mahabbet ve itimad
çenganelerin şüpheli iman ve itikadına benzer dërler. [1593/13]

1286. Mest olanlar nara-zen olur, âdettir dëmiş. [1593/14]

1287. Mestane gidiş? (savruk) [1593/15]

1288. Mesele istifsardan geçti, istifnaya kaldı dëmiş. [1593/16]

Sāmī Pāşā²⁷¹ fıkra

*Yārān-ı ḡudāvendigārım geldi, iḡvān ve muḥibbānım geldi, feyz-i
şoḡbetleriyle reyyān oldum, lutf u ‘ātīfetleriyle şādān oldum, dil-i
cānım rāḡatlandı, cism-i nizārım şıḡhatlendi, şükr-i şenālarla ter-
zebān oldum, şubḡ-ı vuşlat gibi ḡandān oldum, fikr-i sābık tebeddül
étدی, zīrā bu ma‘ānī ve ḡālāt arasında yār-i vefā-fersā-yı pāyidārımın
ibrāz-ı ‘özrüne lāyık bir ma‘nā-yı fāika éremedim, ḡayfā [...] bu
teessüfle bīzār oldum, maḡmur-ı efkār oldum, [mes’ele istifnāya kaldı,*

²⁷⁰ Yazmada: *keḡā* [*Naẓīmī Dīvānı*]

²⁷¹ Yazmada: Vüzerā-yı ‘izāmdan Sāmī Pāşā merḡumun bir maḡāle-yi belīḡānesinden
bir fıkradır.

cevāb vefāya  aldı, bulunmaz devāya  aldı, mes'ele ferdāya  aldı] ilā āhirihi...

1289. Meselesini  hālli m     . [1593/17]

1290. Mesele fetevāya kaldı, cevap vefaya kaldı. [1593/18]

1291. Mesele ferdaya kaldı d  mi . [1593/19]

1292. Meseleni  aksi taayy n  tmedik e aslı teferr d  tmez d  mi  [1593/20]

  vāce Na re 'd-d n²⁷² mer   m

1293. Mesele a la ıldı. [1593/21]

1294. Mescit yıkılsa da mihrap yerinde. [1593/22]

Evliyā  eleb  Siyā at-nāme 2, 404 beyt

* a   gelse n'ola ebr -yı pertāb yerinde
mescid yı ılsa n'ola mi rāb yerinde*

1295. Mescide minare girmez. [1593/23]

1296. Mescid-i haram, mescid-i aksa, aksa 'l-mer m. [1593/24]

1297. Mescit yıkılsa da mihrap yerinde. [1593/25]

1298. Maskara herif. [1593/26]

1299. Maskaralık  tmek ciddi adama layık de ildir. [1593/27]

1300. Meserret devam  tmez. [1593/28]

1301. Mesrur olanlar handesiz olmaz. [1593/29]

1302. Mesruk mal gibi kıymetsiz oldu d  rler. [1593/30]

1303. D nyada mesudiyyet, mesut hayat iki m   terek hayatı  birbirine kar ı tezah r  tmesiyle olan samimi mahabbet [...] mukabelesinden do ar d  mi ler. [1593/31]

1304. Mesut olmak i in hayırhah olmalıdır. [1593/32]

²⁷² Yazmada:    ace mer   m.

1305.Maskat-ı re'sini sevmeyen anmayan kimse olmaz. [1594/1]

1306.Meskeni temiz olanlar daima sıhhatte yaşarlar. [1594/2]

1307.Meskene hizmet ve mahabbet eden aldanmaz. [1594/3]

1308.Meskûkât -meskûk akçe- şâhât: Meskûkât -ı Osmâniyye. Hep bir baptan gelir gider. Alamet-i hükümdariyyeden maduttur demişler. [1594/4]

1309.Meskûkât-ı İslâmiyye hazinesi. [1594/5]

Meskûkat müzesi ya da darphane.

1310.Meslek sahibi olmayanlar dünyada rahat edemezler. [1594/6]

1311.Melül melül. [1594/7]

1312.Mesmu olmayan dava şahitsiz, ispatsız davadır. [1594/8]

1313.Mesmum olanların hayatı memattan farksız gibidir. [1594/9]

Cümel-i hikemiyye

1314.Mesnet sahibi adamdır dërler. [1594/10]

1315.Mesned-nişîn zevatdır. (mukabil-i mesnet) [1594/11]

1316.Mesned-i sadaret-i uzmâ mahsûd-ı beyne 'l-vüzerâdır dërler. [1594/12]

1317.Mesihâ-dem, mesihâ-nefes adamdır dërler. [1594/13]

1318.Mesih gibi pâ-y-ı himmetle dolaşır dërler. [1594/14]

Yahyâ Nazîm²⁷³ *Dîvân-ı Belâgat- 'unvân-ı Nazîm* [I, 112] [beyt]

*mesîh-âsâ siyâhat eyleyenler pâ-y-ı himmet-ile
başar evvel kademde kürsî-yi gerdâne merdâne*

1319.Mesele-yi zâile. [1594/15]

1320.Mesele olacak iş değildir dërler. [1594/16]

²⁷³ Yazmada: *Nazîmi*.

1321. Mesele çatallaştı dërler. [1594/17]
1322. Mesuliyetsiz iş olmaz. [1594/18]
1323. Mes'ûlu bi 'n-nefs, mes'ûlu bi 'l-mâl şer' ve kanun nazarında başka başka meselelerdir. [1594/19]
1324. Meşâhir-i rical-i devlettendir dërler. [1595/1]
1325. Meşâhir-i ulema. [1595/2]
1326. Meşâhir-i hükemâ. [1595/3]
1327. Meşâyih-i kirâmdandır. [1595/4]
1328. Meştâ-nişîn asker. [1595/5]
1329. Meşrepsiz adamdır dërler. [1595/6]
1330. Meşrebi rint meşrep. [1595/7]
1331. Meşrebine göre hareket eder dërler. (dalkavukluk) [1595/8]
- Yahyâ Nazîm²⁷⁴ *Dîvân-ı Belâgat- 'unvân-ı Nazîm* [I, 103] [beyt]
- meşrebiñ olsun tevâzu' kibr u naḥvetden ḥazer*
âb-veş meyl eyle ḥâke 'aks-i bâd u âtiş ol
1332. Meşrebi bozuk adamdır dërler. [1595/9]
1333. Meşrebi, mesleği iyi adamdır dërler. [1595/10]
1334. Meşrepsiz, meşrebesiz adamdır dërler. [1595/11]
1335. Meşrutiyet-i idarenin manası anlaşılınca kadar hürriyet-i idarenin manası yoktur demiş. [1595/12]
- Müşîr Muştafâ Kemâl Pâşâ
1336. Meşru olan şey memnu olmaz lakin akd-i mukavele ve iz'âm ve [...] olmak şarttır. [1595/13]

²⁷⁴ Yazmada: *Nazîmi*.

[Meḥmed Tefḫīḳ *Mecmū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Āṣāri 'z-Zurefā*
(*Nevādirü 'z-Zurefā*²⁷⁵)]

1337. Maşrık ile mağribin arası güneşe göre bir günlük yoldur dèrler.

[1595/14]

1338. Meşru olan şey, memduhtur. Meşru olmayan şey ise merduttur;
merdut muteber olmaz. [1595/15]

1339. Meşru olan özür ma'fuvvdur kim ne dèr? [1595/16]

1340. Meşru olan söze söz yok. [1595/17]

1341. Meşru söz diñlenir. [1595/18]

1342. Meşru olmayan dava mesmu değildir. [1595/19]

1343. Meşru olmayan şey memnudur. -Haramdır.- [1595/20]

1344. Meşrutaya merbut mal gibi. [1595/21]

1345. Meşru olmayan şey muteber olmaz, muteber olmayan şey merduttur.
[1595/22]

1346. Meşale alayı. [1595/23]

1347. Meşale kafilé-yi dâmânla olmaz pinhan. [1595/24]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzūme-yi Durūb-ı Emşāl* 20] [mışrā']

1348. Meşale yanmayınca pervane dönmez. [1595/25]

1349. Meşale yanmayınca pervane yanmaz. [1595/26]

1350. Meşgul işgal olunmaz demişler. [1596/1]

1351. Meşgul işgal olunmaz mecnun da işgal olunmaz. [1596/2]

1352. Meşakkatsiz dünya değil vesselam. [1596/3]

²⁷⁵ Yazmada: *Nevādirü 'z-zurefā'dan bir fiḳradur.*

1353. Meşakkatsiz çocuk büyümez. Meşakkatsiz iş güç olmaz çalış
meşakkat oladur, çalışma [...] ihtiyacıdır. [1596/4]

1354. Meşkûk işe süluk etmemek gerek. [1596/5]

1355. Meşkûr olacak hizmet ét. [1596/6]

1356. Maşlah²⁷⁶-ı arabî gibi kolsuz. [1596/7]

1357. Meşveret sünnet-i şeriftir. (tanışmak) [1596/8]

Ş. [Şināsî: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 436, 3425²⁷⁷]

1358. Meşveret sünnet-i seniyyedir. [1596/9]

1359. Meşveretsiz işin sonu gelmez. [1596/10]

1360. Meşveretsiz kesilen sığırın karnından buzav -buzağ- buzav çıkmasa
buzlav -ağlamak- çıkar dەرler. Tatarcadır.²⁷⁸ [1596/11]

1361. Meşveretsiz yapılan şeyden hayır gelmez. [1596/12]

T. [Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 436, 3426²⁷⁹]

1362. Meşveretsiz düğünün kınası tutmazmış. [1596/13]

1363. Meşhur (kadim ikram-ı türkân) [1596/14]

1364. Meşhut olan ikdam ve gayretine mükâfaten. [1596/15]

1365. Meşhed-i ali resul. Meşhur-i ali resul. [1596/16]

1366. Meşhurdur, eve lazım iken mescide haram, meseldir. [1596/17]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Ḍurūb-ı Emşāl* 21] [mısrâ²⁸⁰]

²⁷⁶ meşlah: maşlah, altı üstü bir olan ve kol yerine yarıkları bulunan bir çeşit giyecek.
DEVELLİOĞLU: *O-TAL*: 732^b s.

²⁷⁷ Şināsî ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Meşveret sünnet-i şerifdir.: 436.

²⁷⁸ Madde başının başında “tanışılmadan” yazmaktadır fakat sıralamayı bozmamak adına yazılmamıştır.

²⁷⁹ Şināsî ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Meşveretsiz yapılan şeyden hayır gelmez: 436.

²⁸⁰ Hıfzî *Manzûme-yi Ḍurūb-ı Emşāl*: meşhurdur eve lâzım iken mescide haram: 21.

1367. Meşhur meseldir; aşık mızrak gibi çuvala sığmaz. [1596/18]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Dürûb-ı Emşâl* 20] [mısrâ‘²⁸¹]

1368. Meşhurdur âlimde Konya külâhı. [1596/19]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Dürûb-ı Emşâl*] [mısrâ‘]

el-Hâcc Seyyîd Söğüdlü Süleymân Rüşdî²⁸² [*Manzûme-yi Ahvâl-i ‘Alâka* 22] [beyt]

naşlsa bulmuşlar baht-ı siyâhı
meşhûrdur ‘âlemde konya külâhı

1369. Meşhur meseldir mızrak çuvala sığmaz. [1596/20]

Fuzûlî mısrâ‘

1370. Meşe odunu. [1596/21]

1371. Meşe odunu meşhurdur. [1596/22]

1372. Meşe kömürü gibi. [1596/23]

1373. Meşîyyet-i ilahi, öyle cari. [1596/24]

Celâl Pâşâ²⁸³ beyt

olmaz muîd muhteżayâtı faţanetüñ
cârî olur irâdesi ancağ meşîyyetüñ

1374. Meşin gibi surat. [1596/25]

1375. Meşin gibi mülayim oldu dërler. [1596/26]

1376. Meşime-yi şebden doğan ay gibi doğdu dërler. [1597/1]

1377. Masal dinlemeğe vakit yok. [1597/2]

²⁸¹ Hıfzî *Manzûme-yi Dürûb-ı Emşâl*: meşhûr meşeldür ‘aşık mızrak çuvala sığmaz: 20.

²⁸² Yazmada: *Söğüdlü Rüşdî*.

²⁸³ Mehmed Şalâhî: *Kâmûs-i ‘Osmanî*: irâde: [kısm-ı evvel] 275^b.

1378. Masal söyler. [1597/3]

1379. Masal söyler, gazel okur işini yoluna yine kor dërler. [1597/4]

1380. Mesâlih-i ümem, umur-ı devlet. [1597/5]

1381. Masdar: Efaîñ müştak-ı menhî olan isim ki hadese delalet edip zamana delalet étmez. [1597/6]

Gelmek gitmek yazmak gibi.

1382. Masdar çukuruna düştü dërler. [1597/7]

[Meḥmed Tefîḫ Mecnû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Âṣâri 'z-Zurefâ (Nevâdirü 'z-Zurefâ²⁸⁴) cüz'-i evvel, 19]

1383. Masdar-ı mimi medhal Muhammed'e gibi. [1597/8]

1384. Masdar-ı binâ-yı merreden def'at^{an} gibi. [1597/9]

1385. Masdar-ı binâ-yı nev meşîyyet^{en} gibi. [1597/10]

1386. Masarîf nerede ise irat dahi onda gerek dëmiş. [1597/11]

Sulṭan Selîm-i Ṣâliḥ

1387. Masdar-ı fazl u irfandır dërler. [1597/12]

1388. Masdarsız (mastarsız) resm u zecriyyesiz mostarasız mal satılmaz.
[1597/13]

1389. Masraf nazır. [1597/14]

1390. Masrafı iradına uygundur dërler. [1597/15]

1391. Masrafı irada uydurmak gerek dërler. [1597/16]

1392. Masraf bir gerek, irat iki, akıl başta oldukça yetişir gözün teki. [1597/17]

1393. Masraf-ı ahura oldukça zebun, yorulur atlı yayandan efzûn. [1597/18]

Mevzundur.

²⁸⁴ Yazmada: Nevâdirü 'z-zurefâ'dan bir fiḫradur.

Nābī [*Hayriyye-yi Nābī* Matlab-ı Dağdağa-yı Pāşāyī 56, 2]

1394. Masrafsız düğün olmaz fakat israf etmek gerek. [1597/19]

1395. Masrafsız mızrabsız düğün olmaz. [1597/20]

1396. Masraf-ı zaruriye ve mecburiyeden ziyade masraf etmekten hazer etmek gerek. [1597/21]

1397. Masraf yolunu kapa, irat yolunu gözet. [1597/22]

1398. Masraf bayırdan aşağı inmek; irat bayırı yukarı çıkmak yahut masraf bayırdan aşağı taş yuvarlatmak, irat bayırın başına taşı çıkarmak gibi. [1597/23]

1399. Masrafı maslak gibi dərler. (Müsriplik) [1597/24]

1400. Maslak gibi irada malik dərler. [1597/25]

Maslak: Akarsu borusu yolu.

1401. Mastaba-nişin sözü. [1597/26]

Nābī [*Hayriyye-yi Nābī*²⁸⁵ *Nehy-i Ālāyış-i Zīb-i Şüret* 36, 21-25] *naẓm*

şer‘le hikmet-ile bu²⁸⁶ temşīl

‘izzet ü mālādur aqvā-yı delīl

ehl-i hikmet dēdi kesb-i emvāl

kesb-i ser-māye-yi esbāb-ı nevāl

[bir girān-ı sergi kıparmak gibidir

kūle-yi kūhe çıkarmak gibidür]

harc ve şarfi onu gerden etmek

kūh dāmenine gālṭān etmek

kanḡısı şa‘b edigün iz‘ān et

i‘tidālî işine mīzān et

Numarasız sayfa mükerrerdir. Sağ sayfadan yani 845 ve 3 numara ve işaretten naklen velvec-i ati emsal-i menkule ve hikemiyyeler terkim

²⁸⁵ Yazmada: *Kitāb-ı Hayriyye*.

²⁸⁶ Yazmada: *ber*.

ve tahrir kılındı. Hüsn-i ahlak ile su-yi ahlak, ahlağa dair bazı mülâhazat ve mütalaat: [1597/ek/01]

Hüsn-i ahlak: İnsan binasının temel taşı. İnsan ameliniñ emel başı sayılır demişler. Su-yi ahlak o insan binasının ta temelinden sebep-i indirâs ve harâbîsini fert icma yani gerek tek bir insan gerek bir millet ve devlet ve icma-yı ümmet olunan cümlesine matuf ve şamildir. Mucip olur. Belki hayat-ı maddî ve manevîyesinin tamamen ifna ve inkirazını intaç eyler demişler. Zira [1597/ek/02]

1402. Maslahatı olmayanıñ mahkemede işi ne? [1598/1]

1403. Maslahat akçesiz bitmez. [1598/2]

1404. Maslahat akçesiz bitmez bitse bile sahibine hayır étmez. [1598/3]

Mevzundur.

Nâbî [*Hayriyye-yi Nâbî*²⁸⁷ Nehy-i A'yân vü Zûlm-i Fuķarâ' 39, 3]

Nâbî [*Hayriyye-yi Nâbî*²⁸⁷ Nehy-i A'yân vü Zûlm-i Fuķarâ' 39, 3-4] *naẓm*

akçesiz maşlahat ise bitmez

bitse de şâhibine hayr étmez

budur a'yân-ı diyâruñ kârı

rûz u şeb münteħab-ı efkârı

1405. Maslahat görmeyen ayan olmaz, koyun gütmeyen çoban olmaz. [1598/4]

1406. Maslahat görmeyen ayan olmaz, halk ona bende-yi ferman olmaz.

[1598/5]

Mevzundur.

Nâbî [*Hayriyye-yi Nâbî*²⁸⁸ Nehy-i A'yân vü Zûlm-i Fuķarâ' 39, 2]

Nâbî [*Hayriyye-yi Nâbî*²⁸⁸ Nehy-i A'yân vü Zûlm-i Fuķarâ' 39, 1-2]

sebeb-i şuhreti h'ud a'yânıñ

görmedür maşlahatın sükkânıñ

²⁸⁷Yazmada: *Kitâb-ı Hayriyye*.

²⁸⁸Yazmada: *keďā* [*Kitâb-ı Hayriyye*]

*maşlaḥat görmeyen a‘yān olmaz
ḥalḳ aḡa bende-yi fermān olmaz*

1407. Maslahatgüzar adamdır dërler. [1598/6]

1408. Masnuat-ı ilahiyeye ibret gözüyle bak ki halıki bilesin dëmişler.
[1598/7]

1409. Masnuat-ı ilahiyede köhnelik olmaz. [1598/8]

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

1410. Masun ve mahzuzdur. [1598/9]

1411. Masun yerdir dërler. [1598/10]

1412. Mezâ mâ-mezâ²⁸⁹ dëmişler. [1598/11]

[Şolaḳzāde Meḥmed Hemdemī Çelebî:] Şolaḳzāde Tārīḫi 401

Geçen geçdi, olan oldu. Geçeni unutmalı dëmekdir.

Bu mâ-beynde pâdişāḥ ‘ālī menzilet ḥayre begi ḥuzūr-ı ‘izzetlerine da‘vet buyurup inşirāḥ-ı ḳalb ile ettiği bi-ḥamdillāḥ te‘ālī çerkes tâifesiniḡ bu ‘azîmetleri hezîmetlerine munzâm oldu. Şimden gör rey ve tedbîr babında ne dersin ne şevāb görürsünüz dëye ḥiṭāb buyurduḡlarında hayre beg daḡı du‘ā edip yümn-i ḳudüm şehin-şāḡı da çerkes tebāḡı işleri tamāma teşevvüşleri encāma erişmişdir. Tedbîr dilpezir budur ki şehriḡ o tarafına münādîler nidā eylesinler her kimiḡ evinde veyāḡūd ḳomşuluḡunda gizlenmiş ādem var ise gelip ḡaber vërsin ve illā soḡra bulunur ise şāḡib-i ḡāne olan kimisine ‘azîm siyāset olunur dëye tenbîḡ olunmaḡ gerekdir ki soḡra ‘özür ve bahāne ber-ṡaraf ola cevābın i‘lām edip oldum ḡudāvendḡār şāḡib-i kerîm kendi mübārek ellerine ḳalem alıp bir ḳaḡıda mezâ mâ-mezâ raḡmetullāḡ [...] dëyip sîret-i mülūk ‘aff ve şulḡ sülūkudur. İmdi bundan soḡra [...] çerkesden ve sâ‘ir leşkerden muḡtefî olmuş her kim var ise kendüyi iḡḡār ve gelip ḡizmet ‘aleyhimizi iḡtiyār eylesinler. Māl u menāl ve ehl ü ayali her ne var ise mutaṡarrıf olsunlar gerek saḡır gerek kebir ve gerek bâḡ ve gerek keda şaḡḡfe-yi cerāyimine rāḳım ‘aff çekilip elṡāf ‘aleyhime mazḡar olmuşdur ve ḡaṡāsı muḡābelesinde ‘aṡā

²⁸⁹ mezâ mâ-mezâ: ‘geçen geçti’ (Ş. Sami, *Kâmus-i Türki*: 1261^b s.)

olunmağ mükerrerdir. Bir ferd-i ma'nî ve mezâhîm olmaya déyü nâme-yi miskîn hâme yazıp cümle-yi şehriñ ve bâzârıñ cem'iyet mahallerinde ve eṭṭāf cevānibinde olan kaşaba ve [...] münādîler nidā eylediler ki herkes işittik de ḥamd [...] şikār-ı yezdān édip şehriyār-ı cihān ḥazretleriniñ rikāb-ı hümayūnlarına cān atıp geldiler.

1413. Madâ mâ-madâ saydık dërler. [1598/12]

1414. Madâ mâ-madâ diye haklaşmak gerek dërler. [1598/13]

1415. Madâ mâ-madâ ve rahmatullâhi li-man afâ²⁹⁰ buyurmuşlar. [1598/14]

1416. Mazâ mâ mazâ geleceğe bakalım. [1598/15]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 436, 3427²⁹¹]

1417. Mazbatasını okudu. [1598/16]

1418. Mazbut iştir dërler. [1598/17]¹

1419. Mazbut yerdir dërler. [1598/18]

1420. Mazarratı dokunmasın da faydasından geçtik. [1599/1]

1421. Madrubuñ hakkı dâribte kalmaz. [1599/2]

1422. Meza mâ-mezâ der geçeriz derler. [1599/3]

1423. Madrub bir sikke bile çıkmadı dërler. [1599/4]

1424. Mazmaza, istinşak gusülün şartlarındardır. [1599/5]

1425. Mazmunu, mefhumu olmayan söz yalan yanlış sahte söz demektir dërler. [1599/6]

1426. Mazmunlu söz nükteli söz. [1599/7]

1427. Mazmum dudaklı adamdır dërler. [1599/8]

²⁹⁰ rahmatu 'llâhi li-man 'afâ [=Allah'ın rahmeti affedenin üzerine olsun.]

²⁹¹ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Mazâ mâ mazâ geleceğe bakalım.: 436.

1428. Matbuat, hürriyet-i matbuat kelim-ı fezâhâtın intişarına vasıta olmak değil kelimât-ı fezâil-i ahlakiye ve kemâlât-ı ilmiyenin intişar ve inkişafına vesiledir demişler. [1599/9]

1429. Matbuat, hürriyet-i matbuat, fazîhât-ı kelim-ı mugâlatâtın intişarı için değil fazilet-i kelim-ı mualeyatın intişar ve tamimi için bir levha-yı mâkestir. [1599/10]

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

1430. Matbaa-yı amire resm-i devlet matbuat dairesidir. [1599/11]

1431. Matbaacılık sanatı maarif fabrikası demektir. [1599/12]

1432. Matbuat neşr-i maarif fabrika[sı]dır, ma'mûlât-ı ilimdir, amelesi âlimdir, talibi talib-i ilimdir demişler. [1599/13]

1433. Matbu söz. [1599/14]

1434. Matbuat eseri el yazısı kadar kıymeti olmasa da matbuatın hizmeti kabil-i inkâr değildir. [1599/15]

1435. Matbuat gerçi efkar-ı umumiyenin tercümanı add ve itibar olunur. [1599/16]

Ancak evvela efkâr-ı umumiyeye her vech vâkıf bulunmak, sâniyen kuvve-yi teşrîiyye ve kuvve-yi icraiyye ile de mütevafık ve mütevazın hıfz hareketi ve matbuata mahsus usul ve kavaid kanunu ve adab-ı malî ve siyasîyi unutmamak [...] hudud u muayyene bir tecavüz etmemek şerâitiyle neşriyat hür ve müstakilü 'l-efkar bulunmak, salisen menâfi 'i devlet ve milleti ve selamet-i vatan uğruna inkişaf ve intişarı icap eden ve caiz görülen civar ve nikatı nazar-ı dikkatten dūr [bırakmayarak] vesaire vesaire gibi vezâif-i mühimme-yi milliyyede iğmâz-ı ayn ve bilerek zuhul ve mesâliha yoluna sapmamak, velhasıl menafi-i mülk-i milleyet ve devlet babında göz kulak olarak vatan kapısında adeta kalem elde kağıt önde göz kapıda akıl ve fikir vicdan evinde derban bulunmak devlet ve milletin her derdine derman, hâdimân-ı sâiyan ve tercemân-ı sahih-i efkârı -hakikat- bulunmak gerekir demiş.

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

1436. Matrabaz ucuz alıp pahalı satan, beğendiği deriyi duvardan duvara çarpar dërler. [1599/17]

1437. Matardan eylemez âğuşte (ıslanmış) tahzir. [1599/18]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

1438. Matrabazdan mal alınmaz, müflise mal satılmaz. [1599/19]

Zira biri hilekâr diğeri batakcıdır dërler.

1439. Matrabaz adamdır dërler. [1599/20]

Matrabaz hilebazın kardeşi demektir.

1440. Matarasız askerlik zordur. [1599/21]

1441. Matrakçı [...] talim öğretene [...] talimi misali. [1599/22]

1442. Matrakçı Nasuh²⁹² meşhurdur. [1599/23]

1443. Matrakçı Nasuh divan yazar. [1599/24]

1444. Matrûd adamdır. [1599/25]

1445. Matlubu ne ise zimmeti de o. [1599/26]

1446. Matlanı okudu şair efendi. [1599/27]

1447. Matma-yı nazarı merdiven atlamak. (mansub) [1599/28]

1448. Matlup zimmet karşılığıdır. Matlupsuz zimketsiz hesap yoktur.
[1599/29]

Kavâid-i Hesabiyye

1449. Matviyyen takdim eylediği hediyedir. [1599/30]

1450. Matlapta ismi okunmayan kadının hükmü yok dërler. [1599/31]

²⁹² Matrakçı Nasuh [ö. 971/1564] ‘Hayatı hakkında bilgiler çok azdır. Nerede, hangi tarihte doğduğu bilinmemektedir. Kendisinin bulduğu matrak oyunu sebebiyle “Matrakçı” (Matrakî), bazı kaynaklarda ise “Silahşor” unvanıyla anılır.’ Geniş bilgi için bk. YURDAYDIN: “Matrakçı Nasuh”, *DİA*: 28, 143-145. s.

1451. Matlabı hak olanın zuhuru haktır demişler. [1599/32]

1452. Matlubuna érdi dérler. [1599/33]

1453. Matlub olan iştir, lafa şahsa fulana bakılmaz. [1599/34]

Zira lafla pilav pişmez iş oldurulmaz. Değirmen döndürülmez. Ancak değirmen ateşle su ile hava ile döndürülür. Matlup olan iş ise hüsn-i niyet ve hikmetle yani iş işlenmekle ondurulur demişler. Yol yürümekle kısalır, el vermekle uzalır.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaqqī

1454. Matlup olan şey değirmenin önü (önü) değil unudur demiş. [1600/1]

1455. Matlup olan bu kubbede (dünyada) bir hoş seda imiş demiş. [1600/2]

‘ Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaqqī [beyt]

*bu fānī dünyāda hep cānlar fidā' imiş
maḏḏub olan bu ḡubbede bir ḡoş sadā imiş*

1456. Mazrufen gönderildi. [1600/3]

1457. Mazlum eşeğe herkes biner. [1600/4]

Alçak eşeğe.

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: 436, 3428²⁹³]

1458. Mazlumuñ ahı yerde kalmaz. [1600/5]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: 436, 3429²⁹⁴]

Yahyā Naẓīm²⁹⁵ *Divān-ı Belāğat- 'unvān-ı Naẓīm* [I, 43] [ḡıṭ'a]

*bī-dādıñ olur édince āğāz-ı du 'ā
tığ eṣeri çü-erre dendāne-nümā
ammā ki ḡadeng nālesi maẓlūmuñ
eyler hedef-i ḡabūli bir ṣṭ-ı derā*

²⁹³ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: Maẓlūm eşeğe herkes biner.: 436.

²⁹⁴ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: Maẓlūmuñ ahı yerde kalmaz.: 436.

²⁹⁵ Yazmada: Naẓīmī.

1459. Mazlumuñ gözyaşı yerde kalmaz. [1600/6]

[Şolaqzāde Meḥmed Hemdemī Çelebī:] *Şolaqzāde Tārīḫi* 323

‘aceb mi yıksa bu iqlīmı qahhār
re ‘āyā cevrüñüzden oldı bîzār
ēdersiz zulmi dā’im müslimīne
vērirsiz dāmenüm maḫlūm eline
dem-ā-dem işüñüz ‘ayş [u] tarabdur
ḥarāb olmaz-ısa bu kişver ‘acebdür

1460. Mazlumuñ ahından hazer ētmek gerek. [1600/7]

1461. Mazlumuñ ahı âlemi zir [ü] zeber ēder. [1600/8]

Lā kıt‘a

derūn-ı sīnesi mecrūḥ olanıñ korḫ ahından
hazer kıl bāş vērır vērır ol ‘ākıbet saña eşer eyler
saḫın incitme ḳādir olduğunca kimseniñ göñlün
kibr maḫlūmuñ āhı ‘ālemi zîr ü zeber eyler

1462. Mazlumuñ ahı zalimi tutsa gerektir. [1600/9]

1463. Mazlumuñ feryat u figanı elbet zalimi mahv u perişan ēder. [1600/10]

İbn Sīnā²⁹⁶

1464. Mazlumu kunduz -siyah- it dalasa dalasın, zalim düşmanı kuduz it dalasın dēmiş. [1600/11]

1465. Mazlumların ahı Allah’ın gazabını davet ēder. [1600/12]

[Şolaqzāde Meḥmed Hemdemī Çelebī:] *Şolaqzāde Tārīḫi*²⁹⁷ 323²⁹⁸

1466. Maarifsiz millet yaprağı düşmüş sâkı kurumuş bir ağaca beñzer dēmişler. [1600/13]

²⁹⁶ Yazmada: *ḥikmet-i İbn Sīnā*.

²⁹⁷ Yazmada: *Şolaqzāde Tārīḫi*’nden bir fiḳradur.

²⁹⁸ *Şolaqzāde Tārīḫi*’nde: *Maḫlūmların dūd-i āhı bā’iş gāzab ilāhī olmuşdur*. 323.

1467. Maarif milletin manevi kuvveti, mizan-ı hayatı, kokulu çiçeği, zineti, zinetli esvabıdır demişler. [1600/14]

1468. Mazinne-yi²⁹⁹ kiramdan bir zattır dërler. [1600/15]

1469. Maarif, arifi billâha ma‘rifetullahtır. [1600/16]

1470. Maarif, hüner ve marifet para ile olur. Tahsil, vakit ve sürre, sıra ile olur. Kuvve-yi akıl ve zekâ ve fikir idrakle ve ciddi çalışmakla mümkün olur demişler. [1600/17]

1471. Maarif insanların sönmez kandili kararmaz nurı kalp zıyasıdır. [1600/18]

Ki insanlar ancak bu ziya sayesinde yollarını görebilir. Saadet ve selamet menziline bu nur-ı maarifle erebilirler demişler.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳî

1472. Mazhar-ı nur-ı intibah oldum, şükr-i [...] terzebân oldum. [1600/19]

Sāmî Pāşā

1473. Mazhar olamayacağı lütfu talep eyleme. [1600/20]

Talep eyle ancak ilm u marifetle kuvve-yi akıl ve zekâ ve idrakle talep et tedbir eyle. Takdire tevekkül ile Allah'a havale et mukadder ise karşıya kısmet ise kaşığına gelir demişler.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳî

1474. Maarif olmasa insanlar birbirine adeta yerler. [1600/21]

Zira maarifsizlik cehalettir; cehalet ise beşeriyette bir nevi vahşettir demişler.

1475. Mazhar-ı iltifat olmak maarif ve liyakat ve hüsn-i ahlakla müesser olur bir haslettir demişler. [1600/22]

1476. Maarif bağ-ı beşere rahmet-i rahmandır, mülk-i millete baran-ı feyzândır demişler. [1600/23]

²⁹⁹ mazinne 'hakkında zan ve şüphe olunan, şüpheli' (Ş. Sami, *Kâmus-i Türkî*: 1365° s.)

Yenişehirli ‘Avnî Beg³⁰⁰ [*Dīvān* Taḳrîz-i Mülîstan Terceme-yi Gülistān 53, 4] beyt

*mecrâ-yî³⁰¹ kalem-den dökülen mâ-yı ma ‘ârif
bâğ-ı vaṭan ve devlete bârân-ı keremdir*

1477. Maarif hayat-ı beşerdir demişler. [1600/24]

1478. Maarif marifetiñ, cem-i marifet ulum u fûnun ve hûner ü sanatıñ cümlesine şamil ve muhit olup ulûm-ı âliyenîñ mutlak zıkr olunan vasf-ı mümeyyizidir. [1600/25]

Maarifsiz, marifetsiz insan şecer-i bî-semer gibidir demişler.

H. ‘Abdü ‘l-Ḥalîm Ḥaḳḳî

1479. Maarif saadet mahzunu servet madenidir demişler. [1600/26]

1480. Mabete hürmet gerek dine hizmet. [1600/27]

1481. Ma‘âriz başka, ma‘âric başka birisi Ebu Cehl³⁰² diğeri Ebu’l Kasım’a³⁰³ dâldir demiş. [1600/28]

İbn Kemāl

İbn Kemāl [*Dīvān*] beyt

*nâ-ehl olur mu ‘ârîz-ı ehl
her aḥmede bulunur bir ebū cehl*

1482. Maarifsiz, marifetsiz dünya dönmez. [1600/29]

mıṣrâ‘

şabâh-ı ma ‘rifet dünyâyı tutdı

1483. Maarifsiz ticaret, parasız maarif olmaz demişler. [1600/30]

Maarifsiz, maharetsiz, parasız ticaret olmaz demektir.

³⁰⁰ Yazmada: ‘Avnî.

³⁰¹ Yazmada: mi ‘zâb.

³⁰² Hz. Muhammed’in ve İslam’ın azılı düşmanlarından biridir. Geniş bilgi için bk. KAPAR:“Ebū Cehl”, *DİA* 10, 117-118. s.

³⁰³ Ebu’l-Kâsım: Hz. Peygamberin künyesi. Geniş bilgi için bk. FAYDA:“Ebū’l-Kâsım”, *DİA* 10, 332-333. s.

1484. Maarif talebe mevkuttur dëmişler. [1600/31]

1485. Maarif bahçesinde bülbulüm diyen çok olur amma herkes ötemez dërler. [1600/32]

[Meḥmed Tefvîk] *Kāfile-yi Şu‘arā*³⁰⁴ [269, 3] gazel

*ma‘ārif bāğÇesinde bülbulüm déyen hezār ammā
kimi ‘aḳ‘aḳ kimi laḳlaḳ kimi şaḳraḳ kimi ḳoḳu*

1486. Maaşsız memurdan iş beklenmez. [1600/33]

Zira ahlakında şüphe hasıl olur. Sadakat beklenmez dëmişler.

1487. Mâşeret-i beşeriyye garaz ve ivazla değil safvet-i kalp ve hubb-ı insaniyetle ve ahkam-ı dine raiyetle kaimdir dëmişler. [1600/34]

Cümel-i hikemiyye

H.‘ Abdü ‘l-Ḥalīm Ḥaḳḳî

1488. Meânî: ilm-i nahviñ rendesidir dërler. [1600/35]

‘İlm-i me‘ânî

1489. Mabut ile abd arasına girilmez. [1600/36]

1490. Mabud-ı bi ‘l-hakk olan ancak hak *ta‘ālā* ve *taḳaddes* hazretlerine ibadet etmek layıktır. [1600/37]

1491. Matuh, ma‘fuvv. [1600/38]

1492. Matuh adamdır dërler. [1600/39]

1493. Macunlu hap yutturur. [1601/1]

1494. Macunlu name³⁰⁵. [1601/2]

[Şolaḳzāde Meḥmed Hemdemî Çelebî:] *Şolaḳzāde Tārîḫi*³⁰⁶ 362

³⁰⁴ Yazmada: *Kāfile-yi Şu‘arā müftî-zāde Ḥayātî*.

³⁰⁵ *Şolaḳzāde Tārîḫi*’nde: **Ma‘cūn** getürdi meşhūm **nāmede** bir niçe mālāyānî kelimāt müzahrefāt olmağın ḳaşdıñ eser-i vücūdın saḥîfe-yi ‘ālemden hakk édüp tekrar şāh-ı bî-‘ār tarafına nāme gönderdiler ki şüret mektüb bedi‘ü’l-üslüb olmağın bî-‘ibāretiha bu maḥalle irādı lāzım geldi. 362.

³⁰⁶ Yazmada: *Şolaḳzāde Tārîḫi*’nden bir fiḳradur.

1495. Macunu sıkmağa gelmez. [1601/3]

1496. Macundan derman umar biçare. [1601/4]

1497. Macundur amma her şeye göre değil. [1601/5]

1498. Madut akçe tez biter. [1601/6]

Adet olmayınca mādut olmaz.

1499. Madum kabilindendir dërler. [1601/7]

1500. Maden-i maariftir. [1601/8]

1501. Maden işletmiyor ya! [1601/9]

1502. Mâdalet mülkü abad eder, mazeret mülkü berbat eder demişler.
[1601/10]

Mâdelettir meliği ayad eyleyen.

Lā

Mazerettir meliği berbat eyleyen.

H. "Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳî

Mâdelet bâdî-yi âbâdîdir. Adl olur bâdî-yi âbâdânî.

Lā

1503. Mâdelet ilahi zahir olsa gerek dërler. [1601/11]

1504. Mâdelet olmayan yerde asayiş olmaz, asayiş olmayan yerde marifet
olmaz. [1601/12]

1505. Mâdelet-i fenniyeye iltica ederim dërler. [1601/13]

1506. Makul söz cümle niçindir, ham söz sahibiniçindir demişler. [1601/14]

1507. Madut gusfendi³⁰⁷ güman étme gürk yemez. [1601/15]

Mevzundur.

³⁰⁷ güs fend 'koyun' (Ş. Sami, *Kâmus-i Türkî*: 1204^a s.)

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Em̄sāl* 21] [mısrâ³⁰⁸]

1508. Makul iş makbul iş demişler. [1601/16]

*Makul iş herkese gerek iştir. Makul olmayan şey makbul olmaz.
Makbul olmayan taş yerinde durmaz.*

1509. Makul olmayan şey meşru değildir. [1601/17]

*Mealinde hadis-i nebevi vardır. Onu için beyne 'l-â'lâm makul
olmayan şey makbul değildir dërler.*

1510. Madum bir şeyi talep etmek abestir dërler. [1601/18]

1511. Mazeret meşrudur, özr-i şer'î mevcut ise; mazeret merduttur, özr-i şer'î mefkût ise demişler. [1601/19]

1512. Mazeret meşrudur, marifet de meşrudur. Ancak meşru şerâit mevcut ise. [1601/20]

1513. Mazeret beyan ét de kurtul dërler. [1601/21]

1514. Mazur görünüz efendim. [1601/22]

1515. Mazur mağdurdur. [1601/23]

1516. Marifet; marifet-i hak, marifet-i nefis ve marifet-i hakâyıktır demişler. [1601/24]

[Mu'allim Nâcî] *Luğat-i Nâcî* [379^a]

Ma'rifet: Bilmek: Ma'rifet-i haḳā'îk. Ma'rifet-i nefis. 'İlm ile ma'rifet beyninde fark vardır. Ma'rifet bir şeyi tefekkür eserini tedebbür-ile bilmekden 'ibâretidir ki 'ilmin mefhûmundan ehaşşdır. Bunu muḳâbili inkâr, 'ilmin muḳâbili cāhildir. 'İlm ve vech-i küllî ile, ma'rifet vech-i cüz'î ile bilmektir. Bundan tolayı cenâb-ı haḳḳa ma'rifet isnâd olunmaz. Bilgi, dāniş, 'ilm ve fen, hüner ve şan'at: "Ma'rifet iltifāta tābî'dir/Müşterîsiz metā' zāyî'dir" "İnsânın müddet-i 'ömrü içinde yād ve tesellîye lâyıḳ bir mevsim-i sa'âdet var ise o da mücerred taḥşîl-i ma'rifet-ile geçen zamāndır"(Ekrem Beg) Ma'rifet-perver

³⁰⁸ Hıfzî *Manzûme-yi Durûb-ı Em̄sāl*: ma'dûd gûsfendi gümân etmese gurk yemez: 20.

şāhib-i ma‘rifet. Ma‘rifet-perverāne ma‘rifet-pervercesine. Ma‘rifet-perverī marifet-perverlik. Cem‘i me‘ārif.

1517. Marifete el, dil alıştırmak gerek. [1601/25]

1518. Marifet iltifata tabidir demişler. [1601/26]

1519. Marifet elde altın bilezik dërler. [1601/27]

1520. Marifet ehli yabana atılmaz dërler. [1601/28]

1521. Marifet erbabı aç kalmaz dërler. [1601/29]

1522. Marifet, erbabını koymaz yabanda, söz budur. [1601/30]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

1523. Marifet, erbabını aç bırakmaz dërler. [1601/31]

1524. Marifet oldur ki her vakit bir tabiatta durmak herkesiñ şahsına göre söz söylemektir. [1601/32]

Emsal-i Hikemiyye

1525. Marifetsiz insan, tanesiz mısır koçanına beñzer dërler. [1601/33]

1526. Marifet bir devlet kuşudur besleyeniñ başına konar dërler. [1601/34]

1527. Marifet budur insan dünyada insan gerek dërler. [1601/35]

1528. Marifetsiz cambaz iptе duramaz dërler. [1601/36]

1529. Marifetsiz maymun gibi kaşınır dërler. [1601/37]

1530. Marifetli maymun gibi oturur dërler. [1601/38]

1531. Marifet, hakkıñ ecel-i lutf-i subhâniyesidir demiş. [1601/39]

İbn Kemāl

1532. Marifet-i nefis kendini bilmek ilmi, kendini bilen Allahı bilir. [1601/40]

1533. Muarref: Tarif edilmiş şeydir. Tarif: Maarifiñ efradını cami‘ ağıyârını mani olmalıdır demişler. [1601/41]

*Kaide. Kul kusursuz olmaz, tövbe sultanım arife tarif gerekmez.
Görünen köye kılavuz istemez.*

1534. Marifetsiz dünya dönmez. [1602/1]

Duran âlemde dünya işi ilim ve hikmet ve marifetle döner demişler.

1535. Marifetsiz, hak ve adaletsiz medeniyet olmaz; medeniyet ilim ve marifet, hak ve adaletle kaimdir. [1602/2]

Kizble şeytanetle değil, şeytanla kabak ekeniñ bir gün olur kabak başına patlar demişler.

1536. Marifet devlet-i ruhanidir, marifet hil‘at-ı rabbânîdir. [1602/3]

Nâbî [Hayriyye-yi Nâbî Matlab-ı Ma‘rifet-i Rabbânî 19, 9]

1537. Marifet marifetullahdır. [1602/4]

Nâbî [Hayriyye-yi Nâbî Matlab-ı Ma‘rifet-i Rabbânî 19, 5] beyt

*sa‘y kıl ‘arîf-i billâh olagör
nâ‘il-i ma‘rifetu’llâh olagör*

Fuzûlî [Dîvân 305, 117, 6] beyt

*olmayan ğavvâş-ı baħr-ı ma‘rifet ‘arîf degül
kim şadef terkîb tendür lûlû-yi şeh-vâr-ı söz³⁰⁹*

1538. Marifet deryasına dalmayan arif sayılmaz. [1602/5]

1539. Marifet bir devlet kuşudur her başa konmaz. [1602/6]

1540. Marifet zinetidir insanıñ pestdür mertebesi nadanıñ. [1602/7]

Mevzundur.

Nâbî [Hayriyye-yi Nâbî Matlab-ı Ma‘rifet-i Rabbânî 19, 8]

³⁰⁹ [=‘İrfan denizinde dalgıç olmayan insân ‘arîf değildir. Zîrâ‘ şadef vucüttur tendir içindeki tek ve değerli inci de sözdür] Ali Nihat Tarlan.

1541. Marifet düşmanı ahmaktır. [1602/8]

Lā kıt'a

bulamazsın cihānı devr etseñ
düşmān-ı ma'rifet kadar aḥmak
naẓar-ı 'arīf̄inde yeksāndır
düşmān-ı ma'rifet-ile düşmān-ı ḥak

1542. Marifet düşmanı hak düşmanı. [1602/9]

1543. Marifat adaletle kaimdir demişler. [1602/10]

1544. Marifetiñ vatanı olmaz. [1602/11]

1545. Maruz çâkerleridir ki. [1602/12]

1546. Maruzat memuru. [1602/13]

1547. Maruf zattır derler. [1602/14]

Maruf ol ki arif desinler saña meçhul-i mahfî, zahid ol ki arif bi 'llāh
désinler saña demiş dërler.

1548. Marifet kılıçtan daha keskindir. [1602/15]

1549. Mâzul memurdur dërler. [1602/16]

1550. Mâzul mahzun, mensub mesrurdur. [1602/17]

1551. Maşuk³¹⁰ âşık hâlin bilür mi ola zerrece göñlüne gelir mi ola? [1602/18]

Mevzundur.

el-Ḥācc Seyyid Söğüdlü Süleymān Rüşdî³¹¹ [Manzūme-yi Aḥvāl-i
'Alāka 15]

1552. Matuf matuf-ı aleyhiñ irabıyla muarreb olur. [1602/19]

Kaidedir.

³¹⁰ Manzūme-yi Aḥvāl-i 'Alāka' da: maḥbūb.

³¹¹ Yazmada: Söğüdlü Rüşdî.

1553. Maşukuna âşık nazı az eder demişler. [1602/20]

1554. Maşukuna âşığı nazı az olur, aşığa maşuğu nazı çok olur. [1602/21]

Fuzûlî³¹² *Leylîvü Mecnûn* [382, 2630-2632] gâzel

çok tecrîbe kılmışım olur âz
ma‘şûkuna ‘âşık eylemek nâz
iẖâr-ı cemâlin eylemek gül
bûlbûl görüp eylemek teğaffûl
taḳrîb-ile ol bûti dil-ârâ
bir taraf gâzel hem etti inşâ

1555. Ma‘fûvv adamdan kabahat sorulmaz. [1602/22]

1556. Maşuğa lazımdır aşkı, tecrübe etmeli sözi sadığı. [1602/23]

Mevzundur.

el-Ḥâcc Seyyîd Söğüdlî Süleymân Rüşdî³¹³ [*Manzûme-yi Ahvâl-i*
‘Alâka 14]

1557. Makul olmayan şey meşru değildir. [1602/24]

1558. Makulatta yed-i tûlâ sahibidir amma menkulatta yayandır dârlar.
[1602/25]

1559. Makul söze, maşuk -âşık- saza; akan su, geçen insan dönüp bakar
dîrler, işine gelirse hissesini alır, gelmezse geçer gider demişler.
[1602/26]

1560. Makul söze mecnun dahi razı. [1602/27]

1561. Maşuk âşığı âşık maşuğu tecrübeler etmek budur layığı. [1602/28]

Mevzundur.

el-Ḥâcc Seyyîd Söğüdlî Süleymân Rüşdî³¹⁴ [*Manzûme-yi Ahvâl-i*
‘Alâka 8]

³¹² Yazmada: Cevâb-ı Leylî.

³¹³ Yazmada: *Söğüdlî Rüşdî*.

³¹⁴ Yazmada: *Söğüdlî Rüşdî*.

1562. Makûsen mütenasıptır. [1602/29]

1563. Makul söz makbuldür. [1602/30]

1564. Malum dururken meçhule gidilmez. [1602/31]

1565. Malumu ilam kabilindendir dërler. [1602/32]

1566. Malumu ilam ne gerek dëmiş. [1602/33]

Mu‘allim Nâcî [Āteş-pāre 129, 9³¹⁵] beyt

ḥak-gūluḡa vardır intisābım

mā‘lūmu ne lâzım etmek³¹⁶ i’lām

1567. Malum olan köye kılavuz istemez. [1602/34]

1568. Malul amma makuldür. [1602/35]

1569. Malule teklif yok. (malul-muaftır.) [1602/36]

1570. Mamur olan yer de dahi bir gün olup harap olsa gerek, harap olan yer de bir gün gelip mamur olsa gerek. [1603/1]

Zira mamur harap olur, harap mamur. Çünkü dünyanın hâli -günü- değişir/devreder bir gün öyle olmak bir gün böyle olmaktır dëmişler.

H.“ Abdü ’l-Ḥalīm Ḥaḳḳî

1571. Mamur belde bir gün olur harap olur. [1603/2]

1572. Mamur şehirdir dërler. [1603/3]

1573. Mamur ve âbâdân olan şehir elbette şerefli olur. [1603/4]

1574. Mana başka, mefhum yine başkadır. [1603/5]

1575. Manasız söz yalandır. [1603/6]

1576. Manasız sözle sual sorulmaz. [1603/7]

1577. Manasız sözdür dërler. [1603/8]

³¹⁵ ÖZGÜL, M. K: *Şiir Hazanında Gazel Dökenler V- Muallim Naci Efendi: Āteş-pāre: 129, 9.*

³¹⁶ Yazmada yok.

1578. Manasız söz boş çuval. [1603/9]
1579. Manasız söz düğmesiz yaka gibidir. [1603/10]
1580. Manasız söz manasız dava dinlenmez. [1603/11]
1581. Manasız söz makbul değil. [1603/12]
1582. Manasız söz olmaz, meğer ki sırasız söylenmiş ola. [1603/13]
1583. Manen maddeten mutazarrır oldu dërler. [1603/14]
1584. Maarifsiz marifet olmaz demişler. [1603/15]
1585. Ma‘a ‘l-memnûniyye kabul ettiiler dërler. [1603/16]
1586. Mea-ziyâdetin ihsan ettiiler dërler. [1603/17]
1587. Maa-hâzâ. [1603/18]
1588. Mamafih. [1603/19]
1589. Me‘a ‘l-kerâhe kabul ettiiler dërler. [1603/20]
1590. Me‘a ‘l-kerâhe biat ettiiler demiş. [1603/21]

[Şolağzâde Meḥmed Hemdemî Çelebî:] *Şolağzâde Tārîḫi*³¹⁷ 141

[Şolağzâde Meḥmed Hemdemî Çelebî:] *Şolağzâde Tārîḫi* 141

*pāy-dār olmadı ama leşker
oldılar düzmeye tâ‘bi yek-ser*

*çün ki el vërmedi re ‘y-i tedbîr
yalnız kaldı birâder-ile vezîr*

*‘âkıbet ikisi daḥı varup bi ‘z-zarûrî iṭâ‘at düzmeye (muştafâ) me‘a ‘l-
kerâhe bey‘at ediler İlâ âḫirihi...*

1591. Maaş alan kendini hadim yani hizmetçi sanmak gerek dërler. [1603/22]
1592. Malum olan yere kılavuz istemez dërler. [1603/23]
1593. Malumu ilam hasılı tahsil kabilinden bir iddaadır dërler. [1603/24]

³¹⁷ Yazmada: *Şolağzâde Tārîḫi*’nden bir fîkradur.

1594. Muavvizeteyn³¹⁸ okuyup geçti. [1603/25]

1595. Muavvizeteyn ile bir ihlas oku da geç demiş. [1603/26]

1596. Marufu -malumu- tarif istemez demiş. [1603/27]

1597. Mahut şey. [1603/28]

1598. Mahut mesele. [1603/29]

1599. Muahede³¹⁹: is. ahd ü peyman. Ahd-name. Muahedat-ı ticaret. [1603/30]

[Aḥmed Vefīḳ Paşa] *Lehce-yi ‘Osmānī* [cüz’-i sâni] 1391^a

1600. Ma‘yüb söz söylenmez. [1603/31]

1601. Muahede bozulmaz, meğer ki ahkam-ı zaman boza demişler. [1603/32]

1602. Muahede hukuk-ı âmmeyi şamil olursa devamı vacib-i riâye düstur-ı ahkam gibidir demişler. [1603/33]

1603. Muahede tatil olunmaz tadil ve tashih olunur dërler. [1603/34]

1604. Muahedeniñ ahkamını ahkam-ı zaman bozar. Hükkamıñ -hükm ü kanunuñ- mürur-ı zaman bozar demişler. [1603/35]

1605. [...] okudu. [1604/1]

1606. Mağdur, mazur bir baptan. [1604/2]

1607. Mağdur adamdır dërler. [1604/3]

Mağdurunu ararlar -sorarlar- ise gaddar kendin gösterir. Mücbirini sorarlar ise cabbar kendin gösterir.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

1608. Mağribîye mal kaptırmağa gelmez. [1604/4]

1609. Mağribîden define sormağa beñzer. [1604/5]

³¹⁸ Kur‘ân: 113, Nas, 114 Felak.

³¹⁹ Mim-ötre sırasında olması gereken “muahede” ile başlayan cümle müellif tarafından fetha sırasına konmuştur.

1610. Mağrib ile maşrıḡın arası güneşe göre bir günlük yoldur demişler.

[1604/6]

[Meḥmed Tefḫ Mecnū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Āsāri 'z-Zurefā (Nevādirü 'z-Zurefā³²⁰) cüz'-i evvel, 94³²¹]

1611. Mağrur cahillerin ve vasf-ı mümeyyizi tarif, tavsifi, (sefiḥ) kelimesidir ki efradını cem', aḡyarını men' mutlak bir kelimedir demişler. [1604/7]

*Mağrur cahiller sefiḥ olur derler. Sefiḥ ahmak, cahil hiffet-i akl ve izandır [...]*sı hasit, hasis, haris, tamahkâr ve fitneliktir.

1612. Mağrur olanlar mansur olmaz demişler. [1604/8]

[İbrāhīm Peçevî] *Tārîḫ-i Peçevî*³²² [cild-i sâni] 31

*saḡa bir söz dēyeyin diḡler iseḡ dūr olmaz
her ki mağrūr ola elbette o manşūr olmaz*

1613. Mağrur maldar olur, berhudar olmaz demişler. [1604/9]

1614. Mağrur olanlar mağluptur demişler. [1604/10]

1615. Mağrurlar mağlupturlar. [1604/11]

Zira gurur-ı insânî, eser-i gaflet ve hamakattir. Eser-i fazilet olan ihtiyattan sarf-ı nazar ettirir. İhtiyata lüzum görmezler, ihtiyata lüzum görmeyenler ise dūr-endiş ve akıbet-bîn olmaz hâlbuki akıbet-bîn olmayanlar daima mağlupturlar deverân-ı âlem böyledir. İlā āḡîrihi...

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḡḡî

1616. Mağrur mütekebbir adamdır dērler. [1604/12]

Ki mağrur ve mütekebbirler insanların dâll ve mu'dill, gafil ve muḡfil süfehâ güruhudur demişler. Yani insanların lâ yüfliḥûn³²³ ahmak zümresi demişlerdir.

³²⁰ Yazmada: Nevādirü 'z-zurefā'dan bir fıkradur.

³²¹ Nevādirü 'z-zurefā'da: Maşrıḡ-ıla mağribin mā-beyni ne-miḡdār mesāfedir buyurdular ki güneşe göre bir günlük yoldur. 191.

³²² Yazmada: Peçevî Tārîḫi'nden bir fıkradur.

³²³ kul inna 'lladinā yaftarina 'alā 'llāhi'l-kadiba la yuflīḥūna [=De ki: "Allah hakkında asılsız şeyler yakıştıranlar kurtuluşa eremezler.] Kur'an: 10. Yunus 69.

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

1617. Mağrur olanlar daima küçük düşerler. [1604/13]

1618. Mağrur olma padişahım, senden de büyük Allah var dەرler. [1604/14]

Bu sözler Türk padişahlarının tahta hîn-i cüluslarında söylenmek âdettir dەرler.

1619. Mağrurlar bir gün olur mahzun olurlar dەرler. [1604/15]

1620. Mağrur olma malıña, ya yel alır ya sel demişler. [1604/16]

1621. Mağruruñ olursa hatrı kibirle kerem, sen eyle derun-ı sahtını rıfkla nerm. [1604/17]

Mevzundur.

Yahyâ Nazîm³²⁴ *Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Nazîm* [I, 45]

*her şubḥ u mesâda kârımız gâflet ü nevm
baḳsañ bize beḳzemez cihânda bir ḳavm
hep ḳâ'il-i lâ ilâhe illâ'llâhız
ne ḥac ne zekât ü ne şalât ile ne şavm*

***mağruruñ olursa ḥâḳrı kibr-ile kerem
sen eyle derûn-ı sahtını rıfk-ıla nerm***

Yahyâ Nazîm³²⁵ *Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Nazîm* [I, 97] [beyt]

*döker âb-ı ruḥın³²⁶ ḥâke mişâl-i mihr-i 'âlem-tâb
ğurûr-ı ḥüsn-ile olduḳca her şûḥ-ı cihân serkeş*

1622. Mağruruñ hasmı Allah'tır. [1604/18]

Ş. [Şinâsî: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 436, 3430³²⁷]

1623. Mağfîret ayı Ramazan ayı demişler. [1604/19]

1624. Mağfîretsiz cennete girilmez demişler. [1604/20]

³²⁴ Yazmada: *Nazîmi*.

³²⁵ Yazmada: *Nazîmi*.

³²⁶ Yazmada: *ruhla*.

³²⁷ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mağruruñ ḥışmı Allâhdır...: 436.

1625. Mağfîret talep etmek gerek. [1604/21]

1626. Mağfîret edici Allah'tır, tövbe-yi nasuh gerek. [1604/22]

1627. Mağdurlar akil değil gafildirler. Eser-i gurur; cehaletten, kibr ü nahvetten mütevellit hassaten sıfât-ı şeytâniyyeden olup asla sıfât-ı insâniyye değildir. [1604/23]

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳî

1628. Mağfîret isteyen mabuduna kulluk etmek gerek. [1604/24]

1629. Mağrurlar mütekebbirlerdir. [1604/25]

Mağrur ve mütekebbirler hasit, haris, fasık, fâcir, müfsit, münafık ve mükezzib olurlar. Ve bu zümreden olanlardan haz ve ülfet ederler. Mücerreptir. Bunların cümlesini de Allah sevmez. Yani cümlesinin düşmanı Allah'tır demişler.

1630. Mağfur merhum Hoca Nasreddin demiş ki: Dünyanın orta yeri, benim eşeğimin ayaklarının altıdır demiş. İsterseniz ölçüp de bakınız demiş derler. [1604/26]

1631. Muğlemanın okunu ileride arayan toz koparanlardandır derler. [1604/27]

[Meḥmed Tefîḳ Mecmū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Āṣāri 'ḡ-Zurefā (Nevādirü 'ḡ-Zurefā³²⁸) cüz'-i evvel, 18³²⁹]

1632. Mağlub mazlumdur. [1604/28]

Galibin eli, emeği, ayağı, iki gözü bağlı kurbanı demektir derler. Buna binaendir ki:

' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳî Hicrât-ı fikran nazm 1

*bed-bîn mağlûblar dām-ı esâret sayyâdına düşen
bir murğ-ı mecrûḥ ve mazlûmdur*

*şimdi ehl-i ḥaḳ ve inşâfa ehl-i kâ'id
bî-inşâf sayyâdâne karşı ne söylesün*

³²⁸ Yazmada: Nevādirü 'ḡ-zurefā'dan bir fiḳradur.

³²⁹ Nevādirü 'ḡ-zurefā'da: Muğlemanın okun ileride arayan toz koparanlardan geçinür idi. 18.

ne söylerse yaradana söyler her dem
ehl-i gadr ile ehl-i [...] söylesün

naẓm 2

zîrâ düşmüştür [...] düşmân-ı gaddâra esîr
mağlûbdur şayyâdan ellerinde haqqâ söylesün
merbûtdur dū dest pâları zencîr-i esâret-ile
dū çeşm âh u zârları kemend-i lisân ile bağıdır
âvâre bâş taşıyan zavâllı bed-bahtândır
bîçâre kurbânlar [...] neylesin

naẓm 3

çün ki olmuşdur merd-i meydânda
yâr olmayan baht-ı kara tâlî 'i-y-ile mağlûb
görmüşdür kendi ocağı halkını
haqq lütfuğa karşı küfrân-ı ni 'met-ile kem nazar-ıla baqarlar
şimdi şükûh ve şikâyet-ile bed-bahtına
tâbi ' nâ-sâz kadre karşı esîr-i mağlûbu ne söylesün

1633. Mağlup olmağı ayı bile istemez dërler. [1604/29]

1634. Mağlubuñ dili kısa olur dërler. [1604/30]

1635. Mağlubuñ dostu az bulunur dërler. [1604/31]

1636. Mağlubuñ başı aşağıda olur dërler. [1604/32]

1637. Mağlubuñ arkası yağır olur dërler. [1604/33]

1638. Mağlubuñ muayyeni ancak Allah'tır dërler. [1604/34]

1639. Mağlub olmak cilve-yi kaderdir. [1604/35]

*Fakat bedbahtındır bir şehir-i adi ve ruz u şeb zordur, insafsız mağrur
düşmana boyun eğmek Alicenaplar için ardır zordur demişler.*

1640. Mağrur cahilleriñ eline fırsat geçerse hasımlarınıñ bir kaşık suda
boğulmasını ya da açlıktan ölmesini ister. [1604/36]

Âlem-i deverânıñ -dünyanıñ- sırf kendi nefine dönmesini hâlik-ı âlemiñ hep kendi emrine [...] -yaşamasını- diler. Ehl-i fazıl ve munsif olur dūr-endîş ve adil olanlarıñ her şeyi adil ve hakim-i hakiki olan ilah-ı azim müşşanın babı adaletine tevdi ve havale ile bu deveran-ı âlemde mütekevvîn mahlukatın firuzat-ı ilahiyeye seyyanen mazhariyetini temenni ve iltizamla husemâsına bir ders-i fazilet ve adl ve hakkaniyet, izhar ve ita'sıyla irae-yi tevazu ve ibraz-ı insaniyet eyler demişler.

1641. Mağmûm gözlü güzeldir. [1605/1]

1642. Mağmûm adamdır dërler. [1605/2]

1643. Mağmum adam mağmûm hava. [1605/3]

1644. Mağmûm hava uykusu tatlı olur. [1605/4]

1645. Moğol, Tatar, Türkmen hep nesl-i türkândır ki bir kökün dip ve damarıñ ayrı ayrı sakları kolları kabilindendir demişlerdir. [1605/5]

1646. Moğol, is. aslı moñkul. Tataristan'da [Moğolistan namıyla ağıılır]³³⁰ bir kadim ulustur. Çin'e tabi ilanı yılanı pek çoktur. Bakisi hâlâ Türkî zeban olup Asya garbında Özbek, Nogay gibi maruftur. [1605/6]

[Ahmed Vefîk Paşa] *Lehce-yi 'Osmânî* [cüz'-i evvel] 775^a

‘Abdü ’l-Halîm Hakkî

Moğollar Türklere sartagul, Tatarlara tartagul kendilerine mogul dërler. Tatarlarda moğollara mongğul dërler. Lakin Tatar Moğol kardaşdırlar ki Tatar Moğol Türk'ün öz oğullarıdır yani Türk hanlarıñ sekiz veya dokuzuncusu Alınca Hanıñ oğulları olduğı (tarih-i âlem)de mestur ve musarrahtır. Tarih-i âleme müracaat oluna. Türk-Tatar, Türk-Moğol dünyayı alar sanar. Tek öñlerinden savul zamanında demişler. Tevarih sözleridir.

1647. Mefâhîr-i milliye hamâsîyât-ı milliyesiz olmaz. [1605/7]

1648. Mefte gitti dësene. [1605/8]

³³⁰ *Lehce-yi 'Osmânî* de yok.

1649. Meft (bedava) sirke şekerden leziz. [1605/9]

Mevzundur.

Ḥıfzî [: *Manzūme-yi Ḍurūb-ı Em̄sāl* 21] [mısrā³³¹]

1650. Meftunlardandır. [1605/10]

1651. Meftun mecnun veznindedir. [1605/11]

1652. Makal-i ehl-i hünerdir bu az olur öz olur. [1605/12]

Mevzundur.

Ḥıfzî [: *Manzūme-yi Ḍurūb-ı Em̄sāl* 21] [mısrā³³¹]

1653. Makamsız kuş olmaz. [1605/13]

1654. Makamsız ezan okunmaz. [1605/14]

1655. Makamı makam-ı mahmud ola demiş. [1605/15]

Yahyā Nazīm³³² *Dīvān-ı Belāġat- ‘unvān-ı Nazīm* [V, 490] tārīḥ

efrūḥte şem ‘ oldı bu tārīḥ-i güzīn

yansa nola pervāne gibi cān-ı ḥasūd

biḡ olsa nazīm bu tārīḥ olmaz iki -1085-

*ferrāş-ı der-i pāk-i **maḳām-ı maḥmūd***

1656. Makam-ı mahmud dar-ı kararıḡ ola demiş. [1605/16]

Yahyā Nazīm³³³ *Dīvān-ı Belāġat- ‘unvān-ı Nazīm* [V, 190] tārīḥ

gūş édüp fevti peyāmın dēdi tārīḥ nazīm

*aḥmede dār-ı ḳarār ola **maḳām-ı maḥmūd** -1085-*

1657. Makama göre söz uydur. [1605/17]

1658. Makama göre söz, söze göre makam gerek. [1605/18]

1659. Makama ağız uydurmakla makas kesmez. [1605/19]

³³¹ Ḥıfzî [: *Manzūme-yi Ḍurūb-ı Em̄sāl*: meft sirke oldı şekerden leziz; 21.

³³² Yazmada: *Nazīm*.

³³³ Yazmada: *keḡā* [*Nazīm* *Dīvān*]

1660. Makamsız biçki olmaz. [1605/20]

1661. Makamsız biçilmiş gömlek ahiret gömleğidir. [1605/21]

1662. Makbul olan şey hakikattir, hakikat merdut olmaz. [1605/22]

Kaidedir. Kaide faydadır. Fayda merdut olmaz makbul olur demişler.

1663. Makbul olmayan şey merduttur. Merdut taklittir, taklit hakikat olmaz hakikat olmayan şey makbul olmaz demişler. [1605/23]

1664. Makbul kavli mevlası azat eylemez. [1605/24]

mısrâ‘

bende-yi maḳbūlunu mevlāsı āzād eylemez

1665. Makbul söz, az ve hem öz olanıdır. [1605/25]

1666. Makbul söz sırasında söylenen sözdür. [1605/26]

1667. Makbul olmayan şey makul olmayan şeydir. [1605/27]

1668. Makbul olmayan taş yerinde yatar. [1605/28]

1669. Makbul kuşu kafeste beslerler. [1606/1]

1670. Maksat bir, rivayet muhtelif demişler. [1606/2]

1671. Makaraları salıverdi. (kahkahazenlik) [1606/3]

1672. Maksat bir amma düşünceler başka demiş. [1606/4]

1673. Maksadıñ ne ise söyle. [1606/5]

1674. Maksutsuz iş tutulmaz. [1606/6]

1675. Maksudumu, muradımı bir haktan isterim, halktan değil demiş. [1606/7]

Yahyā Naẓīm³³⁴ *Dīvān-ı Belāġat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 105] [kıt‘a]

kām-ı dilim³³⁵ o fā‘il-i muḫlaḳdan isterim

maḳṣūdımı murādımı ben ḥaḳdan isterim

³³⁴ Yazmada: Naẓīmī.

³³⁵ Yazmada: dili.

*iksîr-i bahtiyârı yeter kîmyâ bağa
te'sîri ne nuhâs ü ne zîbağdan isterim*

1676. Maksuda êrmek için hizmet êtmek gerek. [1606/8]

1677. Maksutsuz mesele olmaz. [1606/9]

1678. Maksut, ziyaret-i Kâbe ise yolu ayağıñ altındadır. [1606/10]

1679. Mekarim-i ahlak sahibi olanlar menzil-i rif'attedir dêmîşler. [1606/11]

1680. Mekkâri bârgiri gibi durmak diñlenmek yok dêrler. [1606/12]

1681. Mağa (bağa) beş ortada adı sanı bêlgülü (belli) ögsüz (öksüz) Ömer dêrler, dêmîş. (Kastamonulu) [1606/13]

1682. Mekkâri bârgiri gibi dur otur yok. [1606/14]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 436, 3431³³⁶]

1683. Mekân gerek iman gerek hak yoluna hizmet ile izan gerek. [1606/15]

1684. Mekân dünyada gerek iman ahirette. [1606/16]

1685. Mekânı cennet ola dêrler. [1606/17]

Yahyâ Nazîm³³⁷ *Đivân-ı Belâğat- 'unvân-ı Nazîm* [I, 67] [beyt]

*merhûm hân mehemmed ol pâdişâh-ı emced
eylerdi³³⁸ lutf-ı bî-had **cennet ola mekânı***

1686. Mekânsız kuş olmaz. [1606/18]

1687. Mekkâre dünyaya aldanma. [1606/19]

1688. Mektebe devam êt. [1606/20]

Mektebe devam akla kıvam.

1689. Mektepsiz marifet öğrenilmez. [1606/21]

³³⁶ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mekkâri bâr-giri gibi тұr otur yoқ.: 436.

³³⁷ Yazmada: *Nazîmi*.

³³⁸ Yazmada: *eyledi*.

1690. Mektepten çıkan (azat olan) etfal elbette sevinse gerek. [1606/22]

1691. Mektepten azat olan etfal gibi sevindi d rler. [1606/23]

Yahy  Naz m³³⁹ *D v n-ı Bel ġat- ‘unv n-ı Naz m* [I, 110]

olaldan  ays u leyl  n z r u manz r mektebden
 opar t   ub -ı ma  er her se er  ad-  r mektebden
dil-i efs rde olmaz behre-ver ders-i ma abbetden
olur   gird-i n -  bil hem  e d r mektebden
 ıkup seyr-i cem le s nelerden   d olur diller
gel r e   l      olsalar mesr r mektebden

1692. Mektep  lemi ba ka bir  lemdir. [1606/24]

L  beyt

bi  ders-i me  r f o unur her vara ında
y  rabb ne g zel mekteb olur mekteb-i ‘ lem

1693. Mektep ilim ve h ner oca ıdır. [1606/25]

1694. Mektepsiz millet meymenetsiz millet d mi ler. [1606/26]

1695. Mektep, medrese, terbiye g rmeyen insan tamam insan sayılmaz.
[1606/27]

1696. Mektep, mekan, edep erk n gerek. [1606/28]

1697. Mekteb-i a kta kaysın sebkd  ı oldu. [1606/29]

Mu ibb  D v n [798, 2757, 3] [beyt]

varaldan mekteb-i ‘ı  a a up mi net kit bından
ma abbet fennin³⁴⁰  ğrend m olup  aysu  saba -d  ı

1698. Mektep arkada ı insanı  karde i d mektir. [1606/30]

1699. Mektepte erk n mezarda iman. [1606/31]

1700. Mektepte do madık amma mektepte b y d k d rler. [1606/32]

³³⁹ Yazmada: *Naz mi*.

³⁴⁰ Yazmada: *fen*.

1701. Mektepte edep erkân öğrenilir. [1606/33]

1702. Mektepte ilim, irfan, hüner, marifet öğrenilir. [1606/34]

Onuñ için dëmişlerdir ki mektep menba-ı fuyüzât-ı beşer ve sermenzil-i saadet ve vasıta-yı maişettir.

1703. Mektep mekânıñ olsun, edep erkânıñ olsun göğsünde imanın, ilim ve irfanıñ olsun. Saadet [...] seniñdir. Havf étme dëmişler. [1606/35]

1704. Mektep: Tıpkı arılı bal kovanına -kavanına- beñzer. [1607/1]

Mektepte tahsil-i ilim ve irfan etmek gençler için arılı kovandan bal istihsal etmeğe beñzer dërler.

1705. Mektum mekşufuñ zıttıdır. [1607/2]

1706. Mektup bir kimse için yazılssa da kitap bir kimse için yazılmaz. [1607/3]

1707. Mektup kâtibiñ marifetidir. [1607/4]

1708. Mektup adamına göre yazılır. [1607/5]

1709. Mektubî efendileri gibi çelevi adamdır dërler. [1607/6]

1710. Mektum söz dış arasında, mekşuf söz iç arasındadır dërler. [1607/7]

1711. Meğer iş başka imiş ya dërler. [1607/8]

1712. Meğer Allah oña insaf vëre. [1607/9]

1713. Meğer hz. Allah insaf vere saña yoksa hiç söz tesir etmiyor saña.
[1607/10]

Mevzundur.

Vâkıf beyt

*étmiyor hıç eser-i âh sihr-i gâh saña
meger inşâf vëre hâzret-i Allâh saña*

1714. Meğer ki yüreğine Allah rahm ve insaf vëre yoksa yok. [1607/11]

1715. Mekke bu kulpu bu. [1607/12]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 436, 3432³⁴¹]

1716. Mekke de doğduḡ Medine içre kıldıḡ meskeni dēmiş. [1607/13]

Mevzundur.

ilāhī Eşref-i Rūmī

1717. Mekke’dir kible-yi âdem. Medine’dir ravza-yı fahri âlem. [1607/14]

Mevzundur.

1718. Mekke ümmü ’l-kura risül beşer. Mısır ümmü’ d-dünya himalaya bam-ı dünyadır dēmişler. [1607/15]

‘Abdü ’l-Halīm Ḥaḳḳī

Ki eğer mümkün-ise. Yolu varsa çık bam-dam dünyaya da seyr eyle dünyanıḡ bir tarafını gör. Teşekkür. Teftiş ét. [...] nasıl [...] dümeni nasıl çevriliyor? Demir kazık³⁴² nerede ? Dünyanıḡ başı insanlarıḡ baş taşı, baş çadırı ağılı, uluşı, oymağı, obası, tebesi, otlağı, yaylağı, istepleri, ovaları, dağlarında da ki kavm-i türkan [...] türünde Altay Dağları büyük büyük dağlarında içinde dışında dilinde eteğinde öreğinde yanında ovasında yaylasında hepsi demir kazık yıldızına bağlı büyük [...] iki küçük yetemen yıldızları adet yıldızlar âdeti sema saat ve kutb yıldızı sema yayınıḡ kadranları, merkezi, yetemen yıldızları da tıpkı saatiniḡ kadranları yani yetemenleriḡ küçüğü akrep büyüğü yelkovan gibi demir kazık yıldızınıḡ çevresinde iki günde dolaşarak hay -bayır- huyda -derede- koy, ağıl çadırları kurarak konar göçer öyle yaşarlar. [...] kendi bildikleri gibi yaşarlar işte deveran-ı âlem hayat-ı beşer [...]

Ḳutb yıldızına birbiriniḡ arkasına şekl-i maḳusta merbut bulundukları halde bi aynihi saati zamanı yirmi dörtte bir kere leyl ü neharda eşkâl-i mahsusası üzere fakat mevasim ve fusul-i erbaanıḡ ahkâmı

³⁴¹ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Mekke bu kulpı bu.: 436.

³⁴² Müellif demir kazık ile ilgili açıklamalarını dipnot aracılığıyla vermiştir. “Şerh ve izah: Demir kazık yani kutb-u şimali yıldızı ki felekiyyatıḡ kerevit ve deveran-ı seyrân-ı leyl nehara fusul erbaa [...] irae ve ispat ve işara min ḳable rahman memurdur dērler. [...] binaen kutb-u şimal yıldızına merbut gibi görünen ve büyük ayı küçük ayı namlarıyla anılan ve ḳadim türkçede dahi büyük yetemen küçük yetemen adında bulunan ve her ikisi büyük ve küçük bir nev şekl-i mahsusiyye görülen”

vech ile tenaḳus ve imtidadı leyl ü nehar müddei üzere ve yirmi dört saatlik müddeiniḡ fusul-i erbaa eşkâl-i mahsusaya inkilâben düzen-i âlemi irae ve ispat ve işarı felekte deveran éder dururlar. Mücerabattandır. Subhana man tahayyara... [=Hayrete düşüreni tespih éderim.]

1719. Mekke-yi mükerrermede sakkâklık adar. [1607/16]

1720. Mekkeli olmakla hepsi kişizâde deḡil dëmiş. [1607/17]

1721. Mekke kınası, Medine hurması meşhurdur dërler. [1607/18]

1722. Mekki-yi zirai bak ile bir zira sakal dërler. [1607/19]

1723. Mekke şeyhiniḡ oḡlu. [1607/20]

Ş. [Şināsī: *Ḍurûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: 436, 3433³⁴³]

1724. Mekke’de söze aḡız alıştırılmamak gerek. [1607/21]

1725. Mekke’de başka, haramullahta başkadır. [1607/22]

1726. Mekik gibi adamdır, dërler. [1607/23]

Bir yerde durmayan, rahat yüzü görmeyen, buradan oraya, oradan şuraya, telaşla iş arkasından gezen adam dëmdir.

1727. Mekik gibi gel git. [1607/24]

Neticesiz görülmeyen iş.

1728. Melaşi adamdır, dërler. [1607/25]

1729. Melamet taşına baş koydu. [1607/26]

1730. Melamet taşıyla taşladılar, dëmiş. [1607/27]

[Şolaḳzâde Meḡmed Hemdemî Çelebî:] *Şolaḳzâde Tārîḡi*³⁴⁴ 136³⁴⁵

1731. Melamet hırkasında nice sultan gizlidir, dëmiş. [1607/28]

³⁴³ Şināsī ve Ebü ’î-Zîyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: Mekke şeyhiniḡ oḡlu.: 436.

³⁴⁴ Yazmada: *Şolaḳzâde Tārîḡi*’nden bir fîḳradur.

³⁴⁵ *Şolaḳzâde Tārîḡi*’nde: Melâmet ile taşlayup hezâr güne ser-zenişler eylediler. 136.

ilāhî Eşref-i Rûmî [beyt]

*terk édîp tâc-ı libâsı g'ey melâmet hırkası
ol melâmet hırkasında nece sulţân gizlidir*

1732. Melez adam soy koğmaz boy kovar d'érler. [1607/29]

1733. [...] [1607/30]

1734. Melezler m'ulayim olur amma soyun bilmez, melamî melaşiler huyun bilmez d'érler. [1607/31]

1735. Melez don melez gömlek ister d'érler. [1607/32]

Melez gömlek melez donla has gömlek has donla yaraşır d'érler.

1736. Melezler ya m'üsrif olur ya hasis olur d'érler. [1607/33]

1737. Melez adamdır. [1607/34]

1738. Melez don, melez adam. [1607/35]

1739. Melezdir soyu yoktur, soyu-huyu d'érler. [1607/36]

1740. Melez insandan soy boy sorulmaz d'érler. [1607/37]

1741. Melez insan, melez hayvan soy, boy, cins koğmaz -kovmaz- huy kovğar -kovar- huy kovsa asma kabak gibi boy kovar d'érler. [1607/38]

1742. Melez kavim, melez don (ton) gibi d'érler. [1607/39]

1743. Melez don, insanıñ dizini tutmaz -ısıtmaz-, melez insan sözünde durmaz insanı ısıtmaz d'érler. [1607/40]

1744. Melezlerde tab'an cins ve millet arzusıyla sevgisi olmaz. Mücerreptir d'érler. [1608/1]

Cins, kan, ırk, damar, kanı ve kuvveti bozulmuştur. Binaenaleyh kan bozuldu, soy bozuldu. Soy bozuldu huy bozuldu demişler. İşte bu hikmete binaen

1745. Melez koyun, bilmez soyun d'érler. [1608/2]

Kanı cinsi bozulanlar hakkındadır.

1746. Melezler mülayim, yumuşak baş olur. Soylar katı sözlü, cedi gözlü, katı başlı ve bakışlı olurlar. Sınamak gerek demişler. [1608/3]

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

1747. Melez hayvan munis olur amma cins sayılmaz dërler. [1608/4]

Yani damızlık olmaz dêmektir.

1748. Meleke ile tecrübe, insanı usta insan eder. İlim ve terbiye ile hüsn ü ahlak, insanı uslu insan eder dërler. [1608/5]

İlim, irfan, hizmet, hünersiz, marifetsiz, terbiye ve tecrübe ve terakkisiz insan, sahib-i meleke olamaz dërler.

1749. Melek gibidir dërler. [1608/6]

1750. Melekesiz tahrir ve tekellüm, ne kadar ciddi ve sahih dahi olsa belki bî-tahrir ve tekellüm kadar müessir olmaz dërler. [1608/7]

Çünkü tahrir ve tekellümde selikâ ve melikâ, melekesiz söz tez anlaşılmaz; anlaşılsa da müessir olmaz dërler.

1751. Melek de (dahi) olsañ yine kulsun. [1608/8]

[Mu'allim Nâcî] *Luğat-i Nâcî* [399^a]

meleke: Nefs-i insāniyyedeki sıfat-ı rāsîha. Keyfiyyât-ı nefsiyye dênilen ve ba'zî ef'âl sebebi-y-ile nefste hâsıl heyet-i maḥsûsâdan 'ibâret olan şey. Serîü 'z-zevâl ise hâlet ve bî 't-tekrâr mümârese hâsıl olarak irtisâm ile 'âdîmü 'z-zevâl veyâ batîü 'z-zevâl ise meleke dênilir ki gûyâ şâhibiniñ memlûkü olmuş olur. Cem'i melekât. Melekât-ı fâzıla dördtür: Seḥâvet, şecâ'at, 'iffet, 'adâlet. Melekât-ı reddîyye sekizdir: Ḥased, bugz, baḥîl, ḥırş, kızb, gâzab, kibr, ḥayâ'sızlık. İşte meleke, melekât-ı beşeriyyeniñ luğaten şumûlu mefhûm ma'nâsı olduğça anlaşılmuş oldu dêmekdir ki hem 'ilmi hem aḥlâkî bir ta'rîfdir.

1752. Meleke seleke vezninde ve bir baptan gelir ve tab-ı beşerde ve dimağ-ı insanîde husul bulan bir kuvve-yi zekâ ve sıfat-ı kaşife-yi rāsîha ve mümâresedir demişler. Buña binaen dênilebilir ki: [1608/9]

1753. Melek ile konuşur, felek ile cenkleşir. [1608/10]

1754. Melek huylu. [1608/11]

1755. Melek huylu, uzun boylu. [1608/12]

[Meḥmed Tefḫīḳ *Mecmū'a min Nevādirī 'l-Üdebā vü Āṣāri 'z-Zurefā*
(*Nevādirü 'z-Zurefā*³⁴⁶) cüz'-i *ṣānī*, 110]

1756. Mellah başka, molla yine başkadır. Mellah mellah gerek molla molla
gerek demişler. [1608/13]

1757. Mellah, bir geminin kaptanı ise molla da sefine-yi dinin bir kaptanıdır
demişler. [1608/14]

1758. Melik-i sebâya mektup götüren hudhud gibi uçtu dërler. [1608/15]

Sünbül-zāde Vehbī *Dīvān* [İbtidā-yı Ġazeliyyāt 3, 5, 2] [beyt]

hüdhd-i şevḳ ile dildāra uçurdum kāğıd
bilmem āyā götürür mi nebe'-yi melik-i sebā

1759. Mellah molla hep bir bapandır, demişler. [1608/16]

1760. Melekesiz sözdür, dërler. [1608/17]

1761. Melekesizdir dërler. [1608/18]

1762. Meleke kesb etmiş, Mekke kabul eder mi? [1608/19]

1763. Melekesiz iş, melekesiz söz, tornasız oklava, talim terbiyesiz söz;
yağsız, tatsız baklava kabilindendir dërler. [1608/20]

1764. Melül adamdır, dërler. [1608/21]

1765. Melül olma tahammül kıl, her işiye tevekkül kıl. [1608/22]

1766. Melül mahzun gezer, biçaredir dërler. [1608/23]

1767. Memat, hayattan sonradır. [1608/24]

1768. Memat, hayatın mukabilidir. [1608/25]

1769. Memat ile hayat arasında gezer, dërler. [1608/26]

³⁴⁶ Yazmada: *Nevādirü 'z-zurefā'dan bir fiḳradur.*

1770. Memat, hayat göz ile kaş arasındadır dërler. [1608/27]

1771. Memlaha iltizam eder gibi demiş. [1608/28]

[Meḥmed Tefḫ Mecmū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Āṣāri 'z-Zurefā
(Nevādirü 'z-Zurefā³⁴⁷) cüz'-i ṣānī, 116]

1772. Memleket millet idaresi. İdare makinesi. Şairle, sahirle, şi'r-i mahirle
dönmez. [1608/29]

*Ancak ilim ve hikmet ve tecrübe ile akıl, fikir, fetanet, sebat ve metanet
ve gayret ve hüsn ü niyet ve hizmet-i istikametle görgü ölgü örnek
bilgi sanat ticaret ve maharetle döner demişler.*

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥakḫī

1773. Memnun oldu. [1608/30]

1774. Memnun, mesrur. [1608/31]

1775. Memnun, mahzun veznindedir. Memnunun ters yüzü mahzundur
dërler [1608/32]

1776. Memnun olmayan gülmez. [1608/33]

1777. Memnun olmak için başkasını da memnun etmek gerek dërler. [1608/34]

1778. Memnun oldu maymun herif. [1608/35]

1779. Memnun gitti, mahzun döndü. [1608/36]

1780. Memnun geldi, mahzun gitti. [1608/37]

1781. Memnuniyet göñül hoşluğudur. Gönül yapmak, kâbe yapmak gibidir
demişler. [1608/38]

1782. Memesiz çocuk büyümmez, büyüse de kendinde meme ile büyüyen
çocuğun revnağı olmaz dërler. [1609/1]

1783. Meme, çocukların yağ tulumu. [1609/2]

Lā beyt

³⁴⁷ Yazmada: Nevādirü 'z-zurefā'dan bir fiḫradur.

*memeler sanki iki yağ tulumu
işte erbâb-ı şafâ'nın ölümü*

1784. Meme çocukların canıdır. [1609/3]

1785. Meme sütü ağzında kokar. [1609/4]

1786. Memduh olan makbuldür, makbul muteberdir. [1609/5]

1787. Memleketin bereketi memleketin hareketiyle artar, israfiyla eksilir
dérler. [1609/6]

1788. Memeler turunç gibi, sineler pirinç gibi. [1609/7]

1789. Memduh muteberdir, muteber merdud olmaz. [1609/8]

Meğer ki memduh ya mekzup ya mezmum ola.

1790. Memduh iş, metin taş gibidir. [1609/9]

1791. Memleket kılıç ile alınır. Lakin adalet ile idare olunur, demişler.
[1609/10]

1792. Memleketin halkı kör olsa sende bir gözünü kıp (yum) dérler. [1609/11]

1793. Memleket âdetine tabi olmak gerek. [1609/12]

1794. Memleket âdeti memlekette kalır. [1609/13]

1795. Memnudan kimse memnun olmaz, dérler. [1609/14]

1796. Memnu olandan hazer etmek gerek. [1609/15]

Zira sebepsiz bir şey memnu olmaz.

1797. Memnu kelam, baskıda durmaz. [1609/16]

1798. Memnu girince merfu avdet eder. [1609/17]

1799. Meymenetsizdir dérler. [1609/18]

1800. Meymenetsiz adam, memleketini beğenmez. [1609/19]

Sırasına yazılacak.

1801. Meymenetsiz adam, milletini inkâr eder. [1609/20]

1802. Meymenetsiz adamdan uzak dur. [1609/21]

1803. Manastır keşişi³⁴⁸ gibi saçı sakalına karışmış. [1609/22]

1804. Manastıra hor bakma gir, hor gibi oraya dur. -kepenek- [1609/23]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 436, 3434³⁴⁹]

1805. Menna‘un lil hayr³⁵⁰ olandan meymenet umma. [1609/24]

1806. Manastırda oturdu amma yine eşkıyalık eder, demiş. [1609/25]

1807. Menafi-yi ammeye hizmet, menafi-yi hassa-yı tevlit eder demişler.
[1609/26]

1808. Menteşesiz kapı gibi. [1609/27]

1809. Menteşeli [...] hep bir. [1609/28]

1810. Menşeyini bilmemek irfan değil. Kişi. [1609/29]

1811. Mendil ile od taşınmaz. [1609/30]

1812. Mendiliniñ dört ucunu bir araya getiremedi, dërler. [1609/31]

1813. Mansıp düşkünüdür, dërler. [1609/32]

1814. Mansıp, kira arabasına beñzer; herkes biner iner. [1609/33]

1815. Mansub olanlar kendilerini mazul bilirler. [1609/34]

1816. Mansublar, bazen merfu da olurlar. [1609/35]

1817. Men ben men feridun ferid-i feyziyab-ı işretem; gerçi dert aşam-ı
camem rindi saf-i meşrebem. [1610/1]

Şā‘ir Feridūn beyt

³⁴⁸Bazı dinlerde ıssız bir yerde tek başına veya manastırda cemaat halinde münzevi hayat süren zâhidler için kullanılan terim. Geniş bilgi için bk. GÜNDÜZ:“Keşiş”, *DİA* 25, 322-324. s.

³⁴⁹ Şināsī ve Ebü ‘îz-Żiyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Manastıra hor bakma gir hor gibi oraya dur. -kepenek- . 436.

³⁵⁰ [=İyiliği daima önleyen.] Kur‘ân: 68. Kalem 12.

1818. Men menem diger nist dër, başka dëmez. [1610/2]

Lā Farsī

*în dem ki zi şā'ir-i eşer nîst
sulţân-ı suĥan menem dîġer nîst*

Bākī³⁵¹ [*Dīvān* Matla'lar 450, 13] beyt

*bu devr içinde benim pâdişāh-ı mülk-i suĥan
baġa sunuldu ħaşîde baġa vëildi ġazel*

1819. Men özüm içün aparmışam dëmiş. [1610/3]

1820. Minbere, minareye çıkan elbette okuyacağını bilir dëmiş. [1610/4]

1821. Men -ben-, emin-i yeminim dëmiş. [1610/5]

[Meĥmed Tefîĥ *Mecmū'a min Nevādirī 'l-Üdebā vü Āsāri 'z-Zurefā*
(*Nevādirü 'z-Zurefā*³⁵²) cüz'-i tānī, 117]

1822. Men çi guyam tenburum çi guyat³⁵³. [1610/6]

Ş. [Şināsī: *Ďurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: 437, 3435³⁵⁴]

1823. Menzilsiz, kervan yolu olmaz. [1610/7]

1824. Menzile evvel uran kemankeştir dërler. [1610/8]

1825. Menzil, evvel uran ile evvel varanıdır. [1610/9]

1826. Menzilci beygiri, menzilini bilir. [1610/10]

1827. Menzil beygiri (bargiri) gibi. [1610/11]

1828. Menzil ile yürüyen yolcu, menzilsiz yolcudan tez yol alır dërler.

[1610/12]

1829. Menzile göre ok atarlar. [1610/13]

³⁵¹ Yazmada: *Şāf-i türkī serrāc bākī*.

³⁵² Yazmada: *Nevādirü 'z-zurefā'dan bir fiĥradur*.

³⁵³ Ben ne diyorum tanburum ne diyor.

³⁵⁴ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ďurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: Men çi güyam tenbürem çi güyad.: 437.

1830. Menzil taşını dikti. [1610/14]

Yahyā Naẓīm³⁵⁵ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 139] *tārīḥ*

ḥazret-i şehzāde sulṭān aḥmed-i şāhib-hüner

dikdi menzil taşını tīr in atup yaşdı kemān

‘avn-i ḥaḳ olsun zahīr ü dest-gīri ol şehiṇ

salṭananat-ıla ‘ömrin efzūn ide ḥayy-i müste ‘ān

Yahyā Naẓīm³⁵⁶ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 139]

dédim atdıḳda doḳuz³⁵⁷ yüz kırḳ kez tārīḥini

menzil-i şehzāde sulṭān aḥmede oldu nişān

Yahyā Naẓīm³⁵⁸ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [V, 435] [beyt]

elif ḳaddiṇ der-āğūş eyleyince oldu ḳaddim yā³⁵⁹

nola ser-menzile taş diksem éy tīr-i kemāndır bu

1831. Menzil-i maksuda akranıñdan evvel sen yetiş; pişrevlikte misal-i tir ruy-ı terkeş ol. [1610/15]

Mevzundur.

Yahyā Naẓīm³⁶⁰ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 103]

1832. Menzil-i maksudu takdir étmeyen yolda kalır dەرler. [1610/16]

1833. Menzili, menzil-i gurâb oldu. [1610/17]

1834. Menzili, menzil-i gurâb olur gitgide menzil harap olur demişler. [1610/18]

Kaygısız-uğursuzuṇ.

1835. Mansıptan düşmek; attan, eşekten düşmekten beterdir dەرler. [1610/19]

1836. Menşurunu koltuğunda taşır. [1610/20]

³⁵⁵ Yazmada: *Naẓīmi*.

³⁵⁶ Yazmada: *keḳā* [*Naẓīmi Dīvānı*]

³⁵⁷ Yazmada yok.

³⁵⁸ Yazmada: *Naẓīmi*.

³⁵⁹ Yazmada birinci mısranın sonunda *yay* yazıyor.

³⁶⁰ Yazmada: *Naẓīmi*.

1837. Menşurunu okudu, dèmiş. [1610/21]

1838. Menşur ile meşhuru fark etmeyen ne kadar istersin. [1610/22]

1839. Mansıp bir destmâldır elden ele gezer. [1610/23]

T. [Ebü 'î-Zîyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 437, 3436³⁶¹]

1840. Mansur Hallac ³⁶². [1610/24]

1841. Mazmunsuz kelim, manasız kelim gibidir dèmişler. [1610/25]

[Mu'allim Nâcî] *Luğat-i Nâcî* [386^a]

maẓmûn: Ar. ³ gibi telaffuz olunur. Zamânı vérilmiş, ödenmiş, ödenmesi lazım gelen şey. Henûz peder şulbünde olan zürriyyet. Ma 'nâ, me'âl, mefhûm: Maẓmûn-ı leṭâfet-i meşḥûn. Maẓmûn-ı şî'r. Maẓmûn-ı kelâm. Nükte, şan'at, cinâs: "Sözde maẓmûn gerek hey" (Nef'î [Sihâm-ı Kaẓâ 115, 183, 2]) maẓmûn-perdâz maẓmûn tertîb édici, éden. Cem'î maẓâmîn: Maẓâmîn-i eş'âr. Maẓâmîn-i kelâm.

Nef'î [Sihâm-ı Kaẓâ 115, 183, 2] mışrâ'

sözde maẓmûn gerek hey

1842. Mantık zihniñ cilası, meânî ilacı. [1610/26]

[Mu'allim Nâcî] *Luğat-i Nâcî* [377^b]

manṭık: Ar. kelâm, nuṭṭ. Fikriñ şahîḥ ve fâsidini temyîze ve ma'lûmâtıdan mechûlâta tevaşşule ḥidmet éden 'ilm, ta'bîr-i âḥar-ıla ḥaḳîkâte ta'alluḳ étmesi i'tibâri-y-ile şûret-i tefekkürden baḥş éden 'ilm. Manṭıķî manṭıġa mensûb âşnâ-yı 'ilm-i manṭık. Manṭıķıyyat manṭıġa 'â'id mes'â'il. Manṭıķıyyun 'ilm-i manṭık 'ulemâsı.

1843. Mazmunlu kelim, mazbut kelimdir dèmişler. [1610/27]

1844. Mantık ulumuñ mizanıdır. [1610/28]

1845. Mazmunsuz, mazbutsuz kelim makbul-ı enam değildir. [1610/29]

³⁶¹ Şinâsî ve Ebü 'î-Zîyâ: *Đurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mansıp bir dest-mâldır elden ele gezer.: 437.

³⁶² Tasavvufun gelişmesine önemli katkılarda bulunan önemli mutasavvıf. (ö. 309/922) Geniş bilgi için bk. ULUDAĞ: "Hallâc-ı Mansûr", *DİA* 15, 377-381. s.

1846. Mantık ve hikmette rusuh peyda edenler, hasımlarına sühuletle galebe ederler. [1610/30]

Fārābî³⁶³

1847. Mantıkî sözdür dërler, ki efradını cami ağıyarını mani mazbut ve mukni söz demektir. [1610/31]

1848. Mantık ve hikmet insanların zihinlerini parlatır. [1610/32]

Fārābî³⁶⁴

1849. Mantık her ilim ve fende mizan-ı tefekkür ve mülahazanın mukaddimesi ve alet-i istinadıdır. [1610/33]

Cümel-i hikemiyye

1850. Mantık bilmeyen malumat-ı râsiha ve metineye sahip olamaz. [1610/34]

1851. Mantar gibi. (Kof adam) [1610/35]

1852. Manzur-ı alileri olmak üzere. [1610/36]

Kâtibâne söz.

1853. Manzara-yı irfan oldu. [1610/37]

1854. Manzum, mensur sözde tekemmül etmiş adamdır dërler. Edip. [1610/38]

1855. Manzumesini okudu. [1610/39]

1856. Mantık başka, mintak yine başkadır. [1610/40]

Birisi kelamın hududunu gösterir kisvelenen söz iki hâlden hâli değildir. Ya sadakaya ya kizbe delalet eyler. İşte bu iki hâli tayin ve tefrik için ilm-i mantık kaidelerini bilmek gerek demişlerdir. Diğerleri sema ve arzın hatt-ı istivadan itibaren şimal ve cenub hududunu irâe ve işaret eyler demişlerdir.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaqqî

³⁶³ Yazmada: *ḥikmet-i Fārābî.*

³⁶⁴ Yazmada: *ḥikmet-i Fārābî.*

1857. Memnu olmayan -şeran, kanunen, örfen- her şey mübahtır dërler.

[1611/1]

1858. Manasız şey olmaz, dërler. [1611/2]

1859. Manasız söz olmaz, meğer ki yanlış ve sırasız söylenmiş ola dërler.

[1611/3]

1860. Manasız sözdür dërler. [1611/4]

Ki manasızlık filhakika sözde değil. Sözü söyleyende yanlış ve sırasız söylemekte ve yazmakta ve sözüñ manasını iğlaka uğratarak mana ve mefhumunu ihfa ve iğlak ve galat ederek teşviş-i izhana bâdî olmaktadır.

Yenişehirli ‘Avnî Beg³⁶⁵ [*Dîvân* Tarz-ı Fuzûlî harf-i kef 115, 1] beyt

kimse idrāk étmedi ma‘nâsını da‘vâmızıñ
biz dağı hayrânıyız da‘vâ-yı bî-ma‘nâmızıñ

[Mu‘allim Nâcî] *Luğat-i Nâcî* [375^b]

ma‘nâ: Ar. Kelimeniñ kelâmıñ delâlet etdiği şey muķâbiline elfâz vaz‘ olunan şüret-i zihniyye mefhûm bundan e‘amdır. Bu ta‘rife göre ma‘nâ ifâde edebildiğimiz şüver-i zihniyyeden ‘ibârettir. Hâlbuki lisânımızda ma‘nâ hem karşıasına elfâz vaz‘ olunabilen şüver-i zihniyye hem elfâz ile tebyîn ve teblîğine kadar kudret-yâb olamadığımız eşkâr ve hissiyyat-ı raķîka-yı rûhânîyye maķâmında kullanılır. Belki idrākımızın ta‘alluķ étmedięi her şey bir ma‘nâdır: Ma‘nâ-yı beyt. “Kimse idrāk étmedi ma‘nâsını da‘vâmızun / Biz dağı hayrânıyız da‘vâyı bî-ma‘nâmızun” (‘Avnî Beg) Nazmda ba‘zan ‘Acemler gibi ma‘nî şüretinde kullanırız: “Lafz-ı pür-ħande ma‘nî-yi giryân” (Ekrem) Rü’yâ: ‘Âlem-i ma‘nâ. Cemi‘ me‘ânî. “Muķaddes ĳubbe-yi ĳaĳrâ’ ki fâ’iķdir semâvâta/Zemîne sâye şalmış ‘arş a’lâ-yı me‘ânîdir (Nâcî) **ma‘nen:** Zâhiren degil ma‘nâ cihetinden. **ma‘nî-dâr:** Ma‘nâlı ma‘nî-dar bir nazar. Ma‘nî-dâr bir tebessüm. Bu dururken (ma‘nî-dar) yazmağa ĳâcet yokdur.

‘Abdü ‘l-ĳalîm ĳaķķî

³⁶⁵ Yazmada: ‘Avnî Beg.

İşte buraya kadar Naci merhumuñ mani ve mana suretlerindeki imlanuñ hata ve sevabını misalleriyle gösterdiğı gibi kelime ve kelanuñ manalı ve manasız olmasındaki esbabıda edillesiyle berveci-i bala beyan etmiş bulunuyor. Binaenaleyh muharrir-i aciz için izah teşrihe hacet olmayacağı bedihi ve aşikârdır.

1861. Men olan şey aranır. [1611/5]

1862. Men etti, memnun etmedi. [1611/6]

1863. Men olunan şey memnudur, arama dërler. [1611/7]

1864. Manasız söz; yersiz, sırasız, yanlış sözdür. [1611/8]

1865. Men ettiğın maymun yine geldi demiş. [1611/9]

1866. Mangıra muhtaç, biçaredir dërler. [1611/10]

1867. Mangal tahtası gibi kafa. [1611/11]

1868. Maadelet bâdî-yi âbâdâdir. [1611/12]

Mu'allim Nâcî mışrâ'

1869. Maadelettir mülkü abad eyleyen. [1611/13]

Mu'allim Nâcî mışrâ'

1870. Maadelet red olunmaz, meğer ki hak inkâr oluna. [1611/14]

1871. Makul olan makbuldür demişler. [1611/15]

1872. Menfezden akar gibi. [1611/16]

1873. Menfaat-i şahsiyye, menfaat-i umumiyyeden mukaddemdir. [1611/17]

Ancak menfaat-i umumiyye menfaat-i şahsiyeye feda olunmaz demişlerdir.

1874. Minkarına yine taktı. [1611/18]

1875. Manen zengin olanlar, maddeten zengin olanlardan ziyade bahtiyardır demişler. [1611/19]

1876. Mangal kenarı, kış gününün lalezarıdır. [1611/20]

mısrā³⁶⁶

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 437, 3437³⁶⁷]

1877. Menkulattan bahseder amma makulattan sıfır demiş. [1611/21]

1878. Menkul söz hakikat ise hem makul hem makbul olur. Aks-i hâl ise hem manzur hem merdud olur demişler. [1611/22]

1879. Menteşesiz kapı, sürmeli kapı hep bir amma menteşe[siz], sürmesiz kapı olmaz dërler. [1611/23]

1880. Menekşe (benefşe) -menevşe- gibi kalender meşreptir dërler. [1611/24]

1881. Menekşe çiçeklerin dervişıdır. [1611/25]

1882. Menekşe gibi çabuk soldu dërler. [1611/26]

Muḥibbī Dīvānı [731, 2512, 1-6] [ğazel]

*rindāne gelüpdür yine çün bāğa benefşe
āl ile gülün büynü almağa benefşe*

*tāc-ı şadefi giydi bāşına çü kalender
girerse ‘aceb mi iki yaprağa benefşe*

*leyli saçuna olmasa mecnūn gibi ‘aşıķ
dīvāne-şıfat düşmez idi tāğa benefşe*

*miskīnlik éder servün ayağına koyup bāş
bakmaz oturup hēç sola sağa benefşe*

*āh eylesün mi ki bugün geldi vücuda
başladı hem ān derd ile solmağa benefşe*

*bāş egeli gam yeli yok zerre mecālī
dil-ḥaste muḥibbī gibi turmağa³⁶⁸ benefşe*

1883. Menekşe gibi güldeñ koku almak ister. [1611/27]

³⁶⁶ Yazmada: *mısrā’-ı meşhūr*.

³⁶⁷ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Manḳal kenarı kış gününün lāle-zārıdır.: 437.

³⁶⁸ Yazmada: *şormağa*.

1884. Menekşe suratlı. -Hercai kişi- [1611/28]

1885. Menekşe gibi boynu bükük durur dërler. [1611/29]

1886. Menekşeniñ letafeti, cuybara bakar dëmişler. [1611/30]

Yahyâ Nazîm³⁶⁹ *Dîvân-ı Belâğat- ‘unvân-ı Nazîm* [V, 363] [beyt]

gören haṭ-âver o ‘izâr-ı yâri nazîm
benekşe-zâr-ı leṭâfetde cûy-bâra bakar

1887. Menekşe, zevalden sonra yüz gösterir. [1611/31]

1888. Menekşesi, mor menekşe. [1611/32]

1889. Menekşe gibi türlü renkte boyalıdır dërler. [1611/33]

1890. Menekşe gibi mahzun bakar. [1611/34]

1891. Mengeneden çıkar gibi oldu dërler. [1611/35]

1892. Menfaatini gözetmeyen kimse olmaz, herkes kendi menfaati için çalışır. [1611/36]

Ancak kimseniñ menfaatini men etmemek ile de mükelliftir dëmişler.

1893. Menfaatsiz pazar açılmaz, emniyetsiz yoldan geçilmez dërler. [1611/37]

1894. Menasıb-ı devlet bey‘-i min-yezid oldu dëmiş. [1612/1]

1895. Menendi yok, dërler. [1612/2]

1896. Menendi, misli yok dërler. [1612/3]

1897. Menendi, menzili yok dërler. [1612/4]

1898. Menendi, naziri yok dërler. [1612/5]

1899. Mevâlîd-i Selase: Nebatat, hayvanat, madenîyattır. [1612/6]

Ki servet-i tabiyedendir dëmişler. (okunuşu politik)

Żiyâ Pâşâ³⁷⁰ [*Eş‘âr-ı Żiyâ Gazeliyyât* 26] beyt

³⁶⁹ Yazmada: *Nazîmi*.

mevt-i ‘ālim mevt-i ‘ālem nüktesini
‘ālimān ‘āleme oldu ‘ayān
fevtiniṭ tārīḫini yazdı žiyā
gitdi sa ‘ādeddīn sārī-yi cihān

1900. Menemeniṭ kuruḡundan helva olmaz. [1612/7]

1901. Mevt-i alim, mevt-i âlem. [1612/8]

1902. Mevla’nıṭ -Mevla’nıṭ- eşi yok, aşı çok; Mollla’nıṭ eşi var, aşı yok
demiş. [1612/9]

1903. Mevla rahmet eyleye dēylene hak rahmet eyleye dērler. [1612/10]

Yahyā Nażīm³⁷¹ *Dīvān-ı Belāḡat- ‘unvān-ı Nażīm* [V, 488] tārīḫ-i vefāt-ı neşāṭī
bu tīre ḥāk-dāndan³⁷² ‘ālem-i nūra revān oldu
vücūdın ḡarḳa-yı envār-ı raḥmet eyleye Mevlā

1904. Mevla’ya yalvarmak gerek. [1612/11]

1905. Mevla’ya yaranmak gerek. [1612/12]

1906. Mevla’ya sığınmak gerek. [1612/13]

1907. Mevla, tevfikini refik eyleye. [1612/14]

1908. Mevla’ya saldıṃ seni demiş. [1612/15]

1909. Mevla bilir, molla bilmez. [1612/16]

1910. Mevla bilir, kul bilmez; bizim molla yol bilmez. [1612/17]

1911. Mevla’ya eren Mecnun, Leyla’ya minnet eylemez demişler. [1612/18]

el-Ḥācc Seyyīd Söḡüdlī Süleymān Rüṣdī³⁷³ [*Manzūme-yi Aḥvāl-i ‘Alāḳa* 3] beyt
vaḥṣī ḥayvānlar-ıla eyledi ülfet
buldı Mevlā étmez Leylāya minnet

³⁷⁰ Yazmada: Şeyḡu’l-islām Sa‘ādeddīn Efendi’nıṭ vefātına dā’ir Žiyā Pāşā’nın söylediḡi
tārīḫden bir beytdir.

³⁷¹ Yazmada: Nażīmī.

³⁷² Yazmada: ḥāk-rāndan. tire-ḥāk-dān ‘the world’ (STEINGASS: CP-ED: 341^b. s.)

³⁷³ Yazmada: Söḡüdī Rüṣdī.

1912. Mevla, müşkülünü hâlde dèrler. [1612/19]

1913. Mevla, düşmüşlerin destgiridir. [1612/20]

Yahyā Naẓīm³⁷⁴ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 488]

*benim gibi hezār-üftāde-ḥāl̄e dest-gīr oldı
ola dā'im mu'īn-i her ḥuṣūṣı ḥazret-i Mevlā*

1914. Mevla, muinimiz ola. [1612/21]

1915. Mevla'nın işine karışma. [1612/22]

1916. Mevla işini bilir, kimseye danışmaz. [1612/23]

1917. Mevla (Mevla), ne eylerse güzel eyler. Mevla görelim neyler -ne eyler-, neylerse güzel eyler. [1612/24]

Şeyḫ İbrāhīm Hakkı

1918. Mevla, her işte muinimizdir. [1612/25]

1919. Mevla müşkülünü hâl ede, her kâr-ı düşvarı asan eyler dèrler. [1612/26]

Yahyā Naẓīm³⁷⁵ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [V, 493] tārīḥ

*ède tevfiḳ-i Mevlā müşkilin ḥāl̄
aḡa āsān ola her kār-ı düşvār*

1920. Mevla'ya yaran; Molla'ya yaranacağına dèmiş. [1612/27]

1921. Mevla'ya yalvar; Molla'ya yalvarma dèrler. [1612/28]

1922. Mevla'nı aḡar isen Mevla da seni aḡar. [1612/29]

1923. Mevla, yoksulluḡu göstermesin dèrler. [1612/30]

1924. Mevleviler külāh edermiş. [1612/31]

1925. Mevlana-yı Hazreti Celaleddin Rumi [...] zamirdir dèrler. [1612/32]

1926. Mevlevi külāhı Konya'da. [1612/33]

³⁷⁴ Yazmada: *Naẓīm*.

³⁷⁵ Yazmada: *Naẓīm*.

İbn Kemāl [...] mışrā‘

mevlevîdir sevdiğim dā'imā kûlâh eyler başa

1927. Mevlevi gibi döner. [1612/34]

Muhibbî Dîvânı [756, 2603, 3] [beyt]

*rağsa girem³⁷⁶ döne döne mevlevî³⁷⁷ gibi
ol âsitâna varmağa ger fetḥ-i bâb ola*

1928. Mevleviyem, mevleviyem mevlevi demiş. [1612/35]

1929. Mevla, görelim neylerse güzel eyler. [1613/1]

mişrā‘

1930. Mevtu'l-ebleh galik-i zeytû 'l-bab kabilinden oldu dërler. [1613/2]

1931. Mevtine sebep oldu, dërler. [1613/3]

1932. Mevt köprüsünden herkes geçse gerek demişler. [1613/4]

[Şolağzâde Mehmed Hemdemî Çelebî:] *Şolağzâde Tārîḫi*³⁷⁸ 187 nazm

*oldı mevtine ḥuccet-i bürhan
âyet-i küllü man aleyhâ fân³⁷⁹
bunda şâh u gedâ beraberdür
herkese ol geçid mükerrerdür*

1933. Mehdden lahde kadar tahsil-i ilim etmek gerek. [1613/5]

1934. Mehr-i müeccel bir akçe etmedi, demiş. [1613/6]

1935. Mehr-i müeccel başka, mehr-i muaccel başka. [1613/7]

1936. Mehirsiz nikah olmaz. [1613/8]

1937. Mehirsiz, mühürsüz nikah olmaz. [1613/9]

1938. Mehr-i ezeliğ zevali yoktur; nev-i beşerin kemali yoktur. [1613/10]

³⁷⁶ Yazmada: *girdim*.

³⁷⁷ Yazmada: *mev*.

³⁷⁸ Yazmada: *Şolağzâde Tārîḫi* 'nden bir nazmdur.

³⁷⁹ 55 Rahman suresi 26. ayet

Mevzundur.

[Meḥmed Celāl] ‘Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri³⁸⁰ 387 ğazel

gel ruḥlarınıḡ miṣâli yoḡdur
ḥurşidiḡ örnek âli yoḡdur
aġyār ile ülfet etmek ister
ben³⁸¹ olmadan ihtimâli yokdur
cevr etmek deġil fedâ’î ‘aşka
öldürse daḡı vebâli yoḡdur
‘aşkıḡ ebedî turur göñülde
mehr-i ezeliḡ zevâli yokdur
Allâhadır istinâdım ancaḡ
nev’-i beşeriḡ kemâli yokdur

1939. Mihr iseḡ de zerre ol, ḥurşid-i rahşanlık budur. [1613/11]

Mevzundur.

Yahyâ Nazîm³⁸² *Dîvân-ı Belâġât- ‘unvân-ı Nazîm* [V, 372]

1940. Maharetine diyecek yok dërler. [1613/12]

1941. Maharetsiz hırsız, papucunu kapı eşiğinde bırakır dërler. [1613/13]

1942. Maharetli hırsız, ev sahibi bastırır dërler. [1613/14]

1943. Mehterhaneye döndü. [1613/15]

1944. Mehter aġası gibi. [1613/16]

1945. Mehterhanede saz çalar gibi. [1613/17]

1946. Mehteri döv, kihteri ibret alsın [1613/18]

1947. Maharet ister ki mihter ola. [1613/19]

1948. Mehteri tedip etmek, kim kihteri (küçüğü) alsın ibreti. [1613/20]

³⁸⁰ Meḥmed Celāl: ‘Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri: Yedinci Kısım: Eş‘arımızdan bir nebde: 387.

³⁸¹ Yazmada yok.

³⁸² Yazmada: Nazîmi.

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Dürûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ³⁸³]

1949. Meyyan-ı asdikâda şart-ı ülfet, terk-i külfettir. [1613/21]

Mevzundur.

Şeyhu'l-islâm 'Arîf Hikmet Beg mısrâ'

1950. Meyancı, ne kâr ne zarar var demişler. [1613/22]

1951. Meyhane köşesinde yatan mestler, mesned-i bâlâ istemezler demiş.

[1613/23]

Sünbül-zâde Vehbî *Dîvân* [İbtidâ-yı Gazeliyyât 9, 23, 2] [beyt]

*bâlâ-nişân-ı mesned-i cem olmağ istemez
meyhâne gûşesinde yatan rind-i pest mest*

1952. Mehdi zamanım demiş. [1613/24]

[Şolağzâde Mehmed Hemdemî Çelebî:] *Şolağzâde Târîhi*³⁸⁴ 464

1953. Meyhaneciniñ yüzünü bayram topu güldürür. [1613/25]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Dürûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 438, 3442³⁸⁵]

1954. Meyanesi henüz gelmedi. [1613/26]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Dürûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 437, 3438³⁸⁶]

1955. Meyhaneye giden kişi, nara zenan gelir demişler. [1613/27]

Yahyâ Nazîm³⁸⁷ *Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Nazîm* [I, 54] [beyt]

*gelse 'aceb mi nâle-künân kûy-ı yârdan
meyhâneye giden kişi na'ra-zenân gelür*

1956. Meyhaneye döndü desene. [1613/28]

³⁸³ Hıfzî *Manzûme-yi Dürûb-ı Emşâl*: mehteri te'dîb et kim kihteri alsun 'ibreti: 21.

³⁸⁴ Yazmada: *Şolağzâde Târîhi* 'nden bir fıkradur.

³⁸⁵ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Dürûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mey-hāneciniñ yüzünü bayram tōpu güldürür.: 438.

³⁸⁶ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Dürûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Miyānesi henüz gelmedi.: 437.

³⁸⁷ Yazmada: *Nazîmi*.

1957. Meyhaneci olur da şarap içmez olur mu? [1613/29]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 437, 3439³⁸⁸]

1958. Meyhaneciden kefil istemişler; bozacıyı göstermiş. [1613/30]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 437, 3440³⁸⁹]

1959. Meyhaneci gazel almaz. [1613/31]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 437, 3441³⁹⁰]

1960. Mey içeniñ humarı var; sarhoşlarıñ tımarı var; Türk’üñ ters şamarı var, bunları unutmayasın ha! demiş. [1614/1]

1961. Meydan okudu. [1614/2]

T. [Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 438, 3443³⁹¹]

1962. Meyperestiñ aklı olmaz; putperestiñ imanı olmaz demişler. [1614/3]

1963. Meydan bu deñlü olur, bundan artık olmaz demiş. [1614/4]

[Şolağzāde Meḥmed Hemdemī Çelebi:] *Şolağzāde Tārīḫi*³⁹² 363

1964. Meyan-ı asdikāda şart-ı ülfet terk-i külfettir. [1614/5]

Şeyḫülislam ‘Ārif

1965. Meydanın bulsa at oynatacak, dërler. [1614/6]

1966. Meydan okumak ister dërler. [1614/7]

1967. Meydan bulsa fırsatı kaçırmaz. [1614/8]

1968. Meydana gel, meydana demiş. [1614/9]

1969. Meydan pehlivanı gibi koltuk kabarttı. [1614/10]

³⁸⁸ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Mey ḥāneci olur da şarab içmez olur mı.: 437.

³⁸⁹ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Mey-ḥāneciden kefil istemişler bozacıyı göstermiş.: 437.

³⁹⁰ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Mey-ḥāneci gazel almaz.: 437.

³⁹¹ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Meydān okudu.: 438.

³⁹² Yazmada: *Şolağzāde Tārīḫi*’nden bir fıkradur.

1970. Meydan vèrmez ki. [1614/11]

1971. Meydanda duran şeye göz yummağa beñzer. [1614/12]

1972. Meydana, merdane girmek gerek. [1614/13]

1973. Meydan, er meydanı. [1614/14]

1974. Meydan var er meydanı, meydan var şer meydanı. [1614/15]

1975. Meydan var er düşündürür, meydan var at kaşandırır. [1614/16]

1976. Meydan var at meydanı, meydan var er meydanı. [1614/17]

1977. Meydan var at meydanı, meydan var et meydanı. [1614/18]

1978. Meydan var at meydanı, meydan var murat meydanı. [1614/19]

Mu'allim Nācī İrcā'-ı Nāzar 519, 48³⁹³ [beyt]

*meydān-ı diger var ki sevindik zaferinden
el-yevm te'eşşürdeyiz ammā hederinden*

Mu'allim Nācī İrcā'-ı Nāzar 519, 47³⁹⁴ [beyt]

*meydān-ı diger var ki éder étmeyüp imhāl
bir a'rec-i kec-bîn nice bî-çāreyi pāmāl*

1979. Meydan var at meydanı, meydan var it meydanı. [1614/20]

1980. Meydan var elem ve keder meydanı, meydan var münafık şer meydanı. [1614/21]

1981. Meydanı arslandan hâli bulan³⁹⁵ tilki gibi fırsatla şikâr almağa koşan er sayılmaz dèmiş. [1614/22]

[İbrāhīm Peçevî] *Tārīḫ-i Peçevî*³⁹⁶ [cild-I evvel] 171

1982. Meydan var hüsn meydanı. [1614/23]

³⁹³ ÖZGÜL, M. K: *Şiir Hazanında Gazel Dökenler V- Muallim Naci Efendi: İrcā'-ı Nāzar: 519, 48.*

³⁹⁴ ÖZGÜL, M. K: *Şiir Hazanında Gazel Dökenler V- Muallim Naci Efendi: İrcā'-ı Nāzar: 519, 47.*

³⁹⁵ *Tārīḫ-i Peçevî* de: *buldukça.*

³⁹⁶ Yazmada: *Peçevî Tārīḫi'nden bir fıkıradur.*

Muḥibbī Dīvānı [796, 2749, 4] [beyt]

*süvār ol esb-i nāz üzre ele al zülfi çevganın
ser-i ‘uṣṣākı tūp eyle senüñdür **hüsñ meydānı***

Yahyā Nazīm³⁹⁷ [beyt]

*manşūr dār zülfü geçer dil yine [...]
meydān hüsñ yārda hāzır o dār odur*

1983. Meydan var mal meydanı, meydan var can meydanı. [1614/24]

Mu‘allim Nācī İrcā‘-ı Nāzar 518, 44³⁹⁸ Şahrā-yı Şıffīn [beyt]

*meydān-ı diger var ki³⁹⁹ éder hüzñ ile mālī
mü‘minleri arz eylediği tefriķa-yı hālī*

1984. Meydan var, hayali kan ağladı. [1614/25]

Mu‘allim Nācī İrcā‘-ı Nāzar 518, 43⁴⁰⁰ Meydān-ı Kerbelā⁴⁰¹ [beyt]

*meydān-ı diger var ki alındıķça hayāle
ķan ağlamadan geç dēnemez ‘āşık-ı āle*

1985. Meydan var mert meydanı, meydan var namert meydanı. [1614/26]

1986. Meydan var hem güldürür hem ağlatır, meydan var hem gayret verir
hem ibret. [1614/27]

1987. Meydanı boş buldu at yerine katır oynatır dērler. [1614/28]

1988. Meydan var, aşk meydanı. [1614/29]

1989. Meydan-ı aşka giren candan geçmek gerek dēmişler. [1614/30]

Muḥibbī Dīvānı [480, 1582, 1] [beyt]

*éy dil-i ḥadeng-i miḥnete sīneḡ siper gerek
meydān-ı ‘ışķa girene cāndan güzër gerek*

³⁹⁷ Yazmada: *Nazīm*.

³⁹⁸ ÖZGÜL, M. K: *Şiir Hazanında Gazel Dökenler V- Muallim Naci Efendi: İrcā‘-ı Nāzar:* 518, 44.

³⁹⁹ Yazmada yok.

⁴⁰⁰ ÖZGÜL, M. K: *Şiir Hazanında Gazel Dökenler V- Muallim Naci Efendi: İrcā‘-ı Nāzar:* 518, 43.

⁴⁰¹ *Şiir Hazanında Gazel Dökenler V- Muallim Naci Efendi*’de: Şahrā-yı Kerbelā.

1990. Meydan bulunur, at bulunmaz; at bulunur, meydan bulunmaz. [1614/31]

1991. Meydan var mahabbet meydanı, meydan var mihnet meydanı. [1614/32]

Muḥibbī Dīvānı [657, 2232, 7] [beyt]

*zülfi çevgânına tûp eyle muḥibbî başını
çün ki meydân-ı maḥabbette bugün merdânesin*

1992. Meydanı boş buldu, hatır yerine katır oynatırdı. [1614/33]

1993. Meydan-ı mahabbette ne başlar yuvalandı. [1614/34]

[Meḥmed Tevfîk *Mecmû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Âşâri 'z-Zurefâ*
(*Nevâdirü 'z-Zurefâ*⁴⁰²) cüz'-i evvel, 31]

1994. Meyancı ile tıvıcı, (meddah-ı fahri) alan satandan geçinir dârlar.
[1614/35]

1995. Meydana yılan ölüsü attılar. [1614/36]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 438, 3444⁴⁰³]

1996. Meydanîniñ emsal-i arabı meşhurdur. [1614/37]

1997. Meydanî. Bu meydan-ı Nisabur şehri meydanıdır. [1614/38]

Misal-i Arap cami-yi meydanı.

1998. Meydanda olmayan bir şeyi pazarlığa katar [...] ⁴⁰⁴ daha ele geçmeyen
bir şikarî [...] ⁴⁰⁵ [1614/39]

1999. Meydanda pul yok [...] ⁴⁰⁶ [1614/40]

2000. Meyyit-i müteharrik gibi. [1615/1]

Evliyâ Çelebî *Siyâḥat-nâme*⁴⁰⁷ 2, 404

⁴⁰² Yazmada: *Nevâdirü 'z-Zurefâ*'dan bir fıkıradur.

⁴⁰³ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Meydâna yılan ölüsü atıldılar.: 438.

⁴⁰⁴ Yırtık olduğundan dolayı okunamamaktadır.

⁴⁰⁵ Yırtık olduğundan dolayı okunamamaktadır.

⁴⁰⁶ Yırtık olduğundan dolayı okunamamaktadır.

⁴⁰⁷ Yazmada: Evliyâ Çelebî *Siyâḥat-nâme*'sinden bir fıkıradur.

*halķ şūrata hayāda zann olunurđı ama cümlesi meyyit-i müteharrik
gibi éderler. İlā āhīrihi...*

Evliyā Çelebī *Siyāhat-nāme*⁴⁰⁸ 1, 182⁴⁰⁹

*yūri allāh āsān getire tuġrā-keş vezīr-i serdārım [...] [...] in-şāa'llāh
ben daĥı o cānib-ile 'azīmetim muşammem buyurduķlarında ibşir pāşā
eleminden meyyit-i müteharrik oldu.*

2001. Meyyit gibi sakın. [1615/2]

[Meĥmed Celāl] '*Osmānlı Edebiyyātı Numūneleri*⁴¹⁰ 392 [beyt]

*sen ĥāk siyeh ben-ise ķan aġlar yine bir ĥāk
[sen meyyit-i sākīn⁴¹¹ beni mevt étme de bīzār]*

2002. Meyyit gibi sır vermez. [1615/3]

2003. [...] şecaat arz éderken emr [...] sirkatin söyler. [1615/4]

Rāġīb Pāşā Qadīm

2004. Meyl éder, hake mīve-dar olsa diraht. [1615/5]

Mevzundur.

Hıfzī [: *Manzūme-yi Ğurūb-ı Emşāl* 21] [mışrā⁴¹²]

2005. Maymun gibi her şeye eli yakışır. [1615/6]

Ş. [Şināsī: *Ğurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: 438, 3445⁴¹³]

2006. Maymun gibi herif. [1615/7]

2007. Maymun suratlı. [1615/8]

2008. Maymun gibi oynattılar. [1615/9]

⁴⁰⁸ Yazmada: *keďā* [*Siyāhat-nāme*]

⁴⁰⁹ Yazmada alıntı için verilmiş kaynakta aranılan kısım bulunamamıştır.

⁴¹⁰ Meĥmed Celāl: '*Osmānlı Edebiyyātı Numūneleri*: Yedinci Kısım: Eş'arımızdan bir nebde: 392.

⁴¹¹ Yazmada: *meyyit-i sakın gibi*.

⁴¹² Hıfzī *Manzūme-yi Ğurūb-ı Emşāl*: meyl éder elbette ĥāke mīve-dār olsa diraht: 21.

⁴¹³ Şināsī ve Ebū 'z-Ziyā: *Ğurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: Meymūn gibi her şeye eli yakışur.: 438.

2009. Maymun iştahlıdır, dërler. [1615/10]

el-Hâcc Seyyîd Sögüdlî Süleymân Rüşdî⁴¹⁴ [*Manzûme-yi Aḥvâl-i 'Alâka* 5] beyt

bir göñül bir yārâ olunca meftûn
ğayrı güzel sevmek iştâhu maymûn

2010. Maymun gibi marifetli oturur. [1615/11]

2011. Maymun ayinesine bakar gibi. [1615/12]

2012. Maymun gözlü. [1615/13]

2013. Maymun firasetli. [1615/14]

2014. Maymun bile findığı bir kere sallamadan, bir kere de kulağına tutmadan kırmaz dërler. [1615/15]

2015. Meyveli ağaç dal (dal) budak salar. [1615/16]

2016. Meyveli ağacıñ dalı, budağı aşağı meyl eder. [1615/17]

2017. Meyveli ağaç yere meyl eder. [1615/18]

2018. Meyve-yi ter gibi. [1615/19]

[Mehmed Tevfîk *Mecmû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Âsâri 'z-Zurefâ*
(*Nevâdirü 'z-Zurefâ*⁴¹⁵) cüz '-i evvel, 96]

bâğdur sanki bu mecmû'a-yı pāk
tāze maẓmûnlarıdır mîve-yi ter

2019. Meyvesi olan ağaca elbette taş atarlar. [1615/20]

Nedîm [*Dîvân* 142, XX] kıt'a

sarây-ı şehir-i yâri bir 'aceb bağ-ı meserretdür
kurulmuşdur esâsı 'izz ü cāh-ı iftiḥār üzre
o bağıñ her dıraḥtı mîve-dār-ı 'izz ü devletdür
atarlar fâsı elbette dıraḥtı mîve-dār üzre

2020. Meyve veren ağaç ateşe atılmaz. [1615/21]

⁴¹⁴ Yazmada: *Sögüdlî Rüşdî*.

⁴¹⁵ Yazmada: *Nevâdirü 'z-zurefâ*'dan.

2021. Meyveli ağaç kesilmez. [1615/22]

2022. Meyve veren ağaca el uzatılır, bıçak uzatılmaz. [1615/23]

2023. Meyveli ağaca taş atan çok olur, meyvesinden kısmeti yok olur.
[1615/24]

2024. Meyvesiz ağaç (selvi) gibi başı yukarıdır dەرler. [1615/25]

2025. Meyve-yi bağ-ı ümit, vasl-ı canan olmadı. [1615/26]

mısrâ‘

Bākī [Dīvān 405, 490, 6] beyt

*bākīyā germ oldı gerçi mihr-i ‘ālem-sūz-ı ‘aşk
mīve-yi bağ-ı ümīd vaşl-ı cānān olmadı*

Belīg beyt

*erbāb-ı kemālīy yeri hākister gāmdur
[...] üzre düşer mīve-yi kemālī-y-ile olunca*

2026. Meyve piş, ağzıma düş kabilindendir. [1615/27]

2027. Meyve pişerse yere düşer. [1615/28]

2028. Meyve pişerse elbette yere düşer. [1615/29]

2029. Meyve, her ağaçta olmaz. [1615/30]

2030. Meyve-fürüş duasını almış şahtır, demiş. [1615/31]

[Şolaḳzāde Meḥmed Hemdemī Çelebī:] *Şolaḳzāde Tārīḫi*⁴¹⁶ 370⁴¹⁷

2031. Meyve ağacından ırak düşmez. [1615/32]

2032. Meyvesiz ağaç, meymenetsiz insan gibi. [1616/1]

2033. Meyvesiz ağaç olur, gölgesiz ağaç olmaz. [1616/2]

2034. Meyve, ağacından uzak düşmez. [1616/3]

⁴¹⁶ Yazmada: *Şolaḳzāde Tārīḫi*’nden bir fıkradur.

⁴¹⁷ *Şolaḳzāde Tārīḫi*’nde: *Hattā bir meyve-fürüş bir dilim ḳarbut şanup ḥarāretiḡ def’
olsun şāhım diye du‘ā etmiş.* 370.

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 438, 3448⁴¹⁸]

2035. Meyvesini ye, ağacını sorma dërler. (bağını) [1616/4]

2036. Meyvesin ekl eyle, sorma nahlını. [1616/5]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manẓūme-yi Ḍurūb-ı Emṣāl* 20] [mıṣrā']

2037. Maymun ateşten korkar dërler. [1616/6]

2038. Maymuna ateşten kestane çıkartmağa beñzer. [1616/7]

T. [Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 438, 3446⁴¹⁹]

2039. Maymun esvab giymekle maymunluktan çıkmaz. [1616/8]

2040. Maymunu ateşe atmışlar, yavrusunu ayağının altına almış. [1616/9]

2041. Maymun gibi mukallit. [1616/10]

2042. Meyvesiz ağaç, meymenetsiz insana beñzer. [1616/11]

2043. Meyvesiz ağaca balta ururlar. [1616/12]

T. [Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 438, 3449⁴²⁰]

2044. Meyvesiz ağaca taş atmazlar. Yemişi. [1616/13]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 438, 3450⁴²¹]

2045. Meyve, ağacında kalmaz. [1616/14]

2046. Meyve, ağacında yaraşır. [1616/15]

Dede 'Ömer-i Rüşenî⁴²² *Āṣār-ı 'Işk-ı ĩ hikāyat dar- baḥr-i dīgar vāki* ' şuda 46 [33, 34]

⁴¹⁸ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Meyve ağacından uzak düşmez.: 438.

⁴¹⁹ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Meymūna ateşden kestane çıkartmağa beñzer.: 438.

⁴²⁰ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Mīvesiz ağaca balta ururlar.: 438.

⁴²¹ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Mīvesiz ağaca taş atmazlar. Yemişi.: 438.

⁴²² Yazmada: *İbrāhīm Gülşenî*.

soñ evcî *ķurur anıñ gibi aġķc*
'āķil iseñ *gölgesinden yūri ķaç*
çāresi bu *ķurumadın tīzrek*
añı peyvend⁴²³ ātmeye kesmek gerek

2047. Meyve dalında, çocuk ana kucağında yaraşır. [1616/16]

2048. Meyve, kemal bulunca elbette ağaçından ayrılır. [1616/17]

2049. Meyvesini ye de ağacını sorma. Üzümünü ye de. [1616/18]

Ş. [Şināsī: *Đurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: 438, 3451⁴²⁴]

mi

2050. Mirat-ı kalp, mirat-ı âlemdir demişler. [1616/19]

2051. Mirat, kalbiñ tecellisi -celallenmesi- küdüret-i mâsivâdan tahliyesine mütevakkıftır demişler. [1616/20]

Nedīm *Dīvān* [65, 9-10] kıt'a

mişlünün geldiği yok şimdiye dek soñra dañı
zannum oldur ki ne irān ne tūrāna gelür
şadr-ı dīvān ne görür mişliñi bir dañı ne ħ^vod
suñunum gibi suñun defter ü dīvāna gelür

Nevāyī [*Nevādirü 'ş-Şebāb* 568, 571, 9] beyt

eşk-i dürr ü la 'lidin nī vaşl tapğay kim
bu devlet yitmedi kārūn meşellik barlığlarğa

2052. Misale misal, işte budur demiş. [1616/21]

2053. Misal aramağa ne hacet insanıñ kendi hâli kendine bir misaldir.
[1616/22]

2054. Mesel-i karun dahi olsañ maldan fayda yok. [1616/23]

2055. Misalde münakaşa olmaz demişler. [1616/24]

⁴²³ *peyvend*: *ķavm ve ķabīle soy sop*.

⁴²⁴ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Đurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: Meyvesini ye de ağacını sorma. Üzüümü ye de.: 438.

2056. Misal başka, esas başka esas-ı meseli ne ise münakaşa olur, misal münakaşa olmaz. [1616/25]

2057. Misl-i cihana bir gelmiş bir daha gelmemiş dërler. [1616/26]

Fuzûlî⁴²⁵ *Leylîvü Mecnûn* [96, 540-546] ğazel

*şeh-bāz bakışlu āhū gözliü
şîrîn hareketliü şehd sözlü
rāh u revîşî müdām gamze
bāşdan ayağa temām ğamze
ayırđıkça şekl ve hōşça peyker
yaşşice şanem güzelce dil-ber
‘ālemlerin ser mîvesiniğ tufeylî
maḥbûbe-yi ‘ālem adı leylî
kays ağı görüp helak oldu
biğ şevk-ile derd-i nāle oldu
ol nādire hem kays gördi
biğ zevk bulup özüñ yitürdi
gördi ki bir āfet zemāne
mişli dağı gelmemiş cihāna*

2058. Misl-i cihana ne gelmiş ve ne gelecek. [1616/27]

2059. Misl-i cihana gelmemiş bir afet-i zamandır. [1616/28]

2060. Misl-i menendi yok. [1616/29]

2061. Misl-i anka, mevhum söz hayal-i fikridir dërler. [1617/1]

2062. Misl-i mefkut denecek derecede nadir yetişen adamlardandır dërler.
[1617/2]

2063. Misli yok, naziri yok dërler. [1617/3]

2064. Misli yok bu dünyada misl hüma-yi deverandır dëmiş. [1617/4]

Yahyā Nazîm⁴²⁶ *Dîvân-ı Belāğat- ‘unvân-ı Nazîm* [I, 120] [beyt]

⁴²⁵ Yazmada: Leylā Mecnûn ğazelinden.

mişli bulunmaya niçe dīvānda haḳ budur
olmaz bu gūne ḡazel-i dil-sitān iki

Ẓiyā Pāṣā Harābāt I [Muḳaddime 7]

olmuş bu tebettül-i lisāna
bā'is iki ḥüsrev-i yegāne
sulṭān cihān-ı selīm ol
ḥāḳān mü'eyyid ve mübeccel

Ẓiyā Pāṣā Harābāt I [Muḳaddime 8]

oḒlı daḥı pādiṣāh-ı 'irfān
ṣāḥib-i ḳānūn ḥān-ı süleymān

Ẓiyā Pāṣā Harābāt I [Muḳaddime 8]

himmetleri ile oldu mevcūd
bir ibn-i kemāl mişli-i meḥkūd
hem etdi ebū ṣu'ūd-ı es'ad
ol iki ṣehin-ṣāh melik-i zād

2065. Misl-i habab bir ahabtır dērler. [1617/5]

2066. Misal-i habab miyan-ı abda (suda) kaldı dēmiş. [1617/6]

[Şolaḳzāde Meḥmed Hemdemī Çelebi:] Şolaḳzāde Tārīḫi⁴²⁷ 471

oldı herkes muḳārın gird-āb
ḥaymeler sanki ṣu yüzünde ḥabāb
aḳın etdi belā ve ḡam puşudan
çıḳdı cūndi belā bu şudan
tīr-bārān edip zemīne-yi eṣer
dil ü ḳār siteminden etdi güzer

2067. Misl-i kaseyi [...] gibi kadim, kadim saltanatlar kırıldı. Kırk parça
oldu dēmiş.⁴²⁸ [1617/7]

⁴²⁶ Yazmada: Naẓmī.

⁴²⁷ Yazmada: Şolaḳzāde Tārīḫi'nden bir naẓmdur.

⁴²⁸ Madde başının başında "harb-ı umumide" yazmaktadır fakat sırayı bozmamak adına yazılmamıştır.

2068. Mihnetsiz bağın üzümü ekşi olur tatlı olmaz, mihnetsiz büyütülen evladın adı olur; yadı olmaz demişler. [1617/8]

2069. Mihnetzedeve ikinci mihnet bayramdır. [1617/9]

Farsî

miḥnet-zede ra idbuvet miḥnet-i dīger

2070. Mihnet ile mahabbetin arasında mütedavil bir nokta vardır. [1617/10]

İşte o nokta gah olur üste gelir; mahabbet mihnet olur. Gah olur o nokta alta gelir; mihnet mahabbet olur. Onu için demişlerdir ki mihnet çekilmeyince saadete erilmez, saadet görülmeyince mahabbet olmaz, mahabbet olmayınca dost yüzü görülmez demişler.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥakkî

2071. Minhet, mahabbet hep ehline göredir demişler. [1617/11]

Muḥibbī Dīvānı [105, 227, 4] [beyt]

*maḥabbet senden olmayınca ey dost
bağa birdür hemân miḥnet maḥabbet*

2072. Mihnet çekilmeyince maksuda erilmez. [1617/12]

2073. Mihnetin firkate faydası olmaz. [1617/13]

Fuzûlî [*Dīvān* 482, 194, 7] beyt

*fuzûlî olmaz imiş miḥnet firāka müfîd
bu zevk-i zikri ki bir vakt yöre⁴²⁹ hem-dem idüm*

2074. Mihnetsiz mahabbet, zahmetsiz rahmet olmaz demişler. [1617/14]

2075. Mihrabsız cami olmaz. [1617/15]

2076. Mihrab gider de (cami) mescit kalır mı? [1617/16]

[Meḥmed Celāl] ‘*Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri*⁴³⁰ 377 [beyt]

⁴²⁹ Yazmada: yara.

⁴³⁰ Meḥmed Celāl: ‘*Osmānlı Edebiyyâtı Numûneleri*: Yedinci Kısım: Eş‘arımızdan bir nebde: 377.

mescūd düşe turur mı sâcid
miḥrâb gide kalır mı mescid

2077. Mihnet bağının üzümü tatlı olur. [1617/17]

2078. Mihnetsiz, hizmetsiz ağaç meyve vermez. [1617/18]

2079. Mihnetsiz mahabbet olmaz. [1617/19]

Muḥibbî Dîvân [739, 2539, 1] [beyt]

maḥabbet çün ki miḥnetsiz bulunmaz dār-ı dünyâda
maḥabbet miḥnet anuḡçün yazılur birdür imlâda

2080. Mihnetsiz rahatlık olmaz. Mihneti kendine zevk etme de âlemde
hüner. [1617/20]

‘Alî Kemâl mısrâ‘

2081. Mihnetsiz çocuk büyümez. [1617/21]

2082. Mihnete sabret, ki rahata eresin demişler. [1617/22]

Muḥibbî Dîvân [122, 286, 5] [beyt]

miḥnete şabr â muḥibbî tâ eresin rāḡata
hāḡ demişler bu sözi eş-şabr u miftāḡü ’l-f-ferec

2083. Mihnet çekmeyen aşık mahabbetin kadrini bilmez. [1617/23]

H.‘ Abdü ’l-Ḥalîm Ḥaḡḡî

2084. Mihnetsiz mahabbet, mahabbetsiz ömürde ferah yoktur demişler.
[1617/24]

Muḥibbî Dîvân [142, 361, 3-4] [kıt‘a]

ḡün-ı dil nūş étmeyince vaşl érmez ehl-i ’ıṣḡ
rāygān-ı vaşlını çün ol mihribān görmez lezîz
çün ki miḥnetsüz maḥabbet yoḡdurur ‘ömre ferah
ehl-i dil olan anuḡçün şādmān görmez lezîz

2085. Mihnet yakasından baş çıkardı. [1617/25]

Muḥibbī⁴³¹ Dīvān [604, 2040, 5] [beyt]

giyürdi şāḥ-ı ‘ışk gelüp baḡa ḡam ḥil ‘atin lāyık⁴³²
muḥibbī baş çıkar her dem yüri miḥnet yaḡasından

2086. Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüner. [1617/26]

Fuzūlī mısrā‘

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 439, 3454⁴³³]

2087. Midyeden dürdâne çıkar. [1617/27]

2088. Muradın nedir söyle! [1617/28]

2089. Muradın sözlerinin gösterir; her harfi bir hikmet ne hikmet belki
ibrettir, devadır cümle bî-mara. [1617/29]

[Meḥmed Tevfik] *Kāfile-yi Şu‘arā* Murād Han-ı Sālīs [45, 5] [ḡazel]

2090. Muradın ne ise sen talep eyle vèrmek Allah’tan. [1617/30]

2091. Mütevekkil mütevazi ol, mütelaşı ve mütekebbir olma. [1617/31]

Sırasına geçirelecek.

Zira mütevekkiliḡ gemisi batmaz, belki mütelaşiniḡ gemisi batar.
Mütevazi olan kişiyi rahmet-i rahman büyütür. Mütekebbir olan kişiyi
lanet-i şeytan büyütür.

H.‘ Abdü ‘l-Ḥalīm Ḥaḡḡī

2092. Murada ermek ahir sabırla müyesser olur demişler. [1617/32]

Muḥibbī Dīvān [73, 113, 5] [beyt]

vaşl için dèrler müyesser olur āḡir sabr ile
ger ecel étse taḡammül étmese ‘ömrüm şitāb

2093. Murat suyunu geçmiş, mert köprüsünü geçmemiş dèrler. [1617/33]

⁴³¹ Yazmada: *keḡā* [*Muḥibbī Dīvānı*]

⁴³² Yazmada: *‘ışk baḡa görüp.*

⁴³³ Şināsī ve Ebü ‘z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Mihneti kendüye zevk itmedir
‘âlemde hüner...: 439.

2094. Muradım üzere ruy-ı şahid maksut göstermez. [1617/34]

Rezmî Bahâdur Girây Hân mışrâ⁴³⁴

2095. Muradımız ne ise hâkipaye söylendi. [1617/35]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mişrâ‘]

2096. Muradımız hâkipaye arz-ı hacettir. [1617/36]

Emîn Hilmi⁴³⁵ [*Dîvân* İbtidâ-yı Kaşâid 12, 69/2 -70/1]

*huşul-i maşşâd ‘abd-i hâķire olunur fermân
murâd-ı kemterânem hâķ-i pâya arz-ı hâcetdir*

2097. Murat üstüne murat olur, inat üstüne inat olmaz. [1618/1]

2098. Mırmır, mızımız. [1618/2]

2099. Mızıkçıyla oyun oynanmaz. [1618/3]

T. [Ebü ’z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: 439, 3453⁴³⁶]

2100. Mızıkçı, kızıkçı. [1618/4]

2101. Mızımız adamdır. [1618/5]

2102. Mızgandığı yani (hafifçe uyuduğu yer)in rüyası kısa olur ama sahîh
çıkâr dërler. [1618/6]

2103. Mızraklı alayı. [1618/7]

2104. Mızrak, çuvala sığmaz. [1618/8]

Ş. [Şinâsî: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: 439, 3452⁴³⁷]

2105. Mızrak çuvala sığmaz, merak kavala sığmaz demişler. [1618/9]

⁴³⁴ Yazmada: *mişrâ‘-ı meşhûr*.

⁴³⁵ Yazmada: *Emîn Hilmi [...] merhûmuş kaşâidesinden*.

⁴³⁶ Şinâsî ve Ebü ’z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: Mızıkçıyla oyun oynanmaz.: 439.

⁴³⁷ Şinâsî ve Ebü ’z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: Mızrak çuvala sığmaz.: 439.

2106. Mızrak çuvala sığmaz, mizmar-ı davud kavala sığmaz; iki gerçek, bir yalan kalb-i imana sığmaz. [1618/10]

2107. Mızrak yarası onulur, dil yarası onulmaz. [1618/11]

2108. Mızrak yarası, dil yarası bir değil. [1618/12]

Yahyâ Nâzîm⁴³⁸ *Dîvân-ı Belâğât- 'unvân-ı Nâzîm* [I, 90] [kıt'a]

ser sūzen-i mesîḥ-ile olmaz rüfū-pezîr
bir yâre var mı zaḥm-ı sin ān-ı zebān kadar
aḡa siper-ı rızā-y-ıla teslîmdir hemān
bir tîr-i cān-sitān ki kâzādır kem ān kadar

2109. Mızrak boyu güneş kalkınca vakt-i işrāk sayılır. [1618/13]

2110. Mizaç aynası her sureti kabul eder demişler. [1618/14]

beyt

étmiş vücūd muḥtelifat ile imtizāc
her şūreti kabûl eder âyîne-yi mizāc

2111. Mizaç hekimidir. [1618/15]

2112. Mizaca göre hareket etmek gerek. [1618/16]

2113. Mizacı her şeyi kabul eder. [1618/17]

2114. Mizaçkâr adamdır. [1618/18]

2115. Mizah, mizaç. [1618/19]

2116. Miskinler ne dâr bilir ne diyar; ne câr bilir ne civar. [1618/20]

2117. Miskinler mahallesinde mi doğup büyümüş dërler. (miskinler mahallesi Bursa'da) [1618/21]

2118. Miskin adamdır dërler. [1618/22]

2119. Miskinlik fena illettir. -cüz zam- [1618/23]

⁴³⁸ Yazmada: Nâzîmi.

2120. Miskiniñ elinden iş çıkmaz. [1618/24]

2121. Miskin-i bî-kin. [1618/25]

Dede ‘Ömer-i Rüşenî⁴³⁹ *Āsār-ı ‘İşk, hikāyet şeyh uftāden hālet-i nez’* 42 [25] [beyt]

***görenler édeler miskîn-i bî-kîn
duyup dā'im ağa bî-kîn miskîn***

2122. Misk-i Çin, nâfe-yi Tatar meşhurdur. [1618/26]

Yahyâ Nazîm⁴⁴⁰ *Dîvân-ı Belâgat- ‘unvân-ı Nazîm* [V, 493] târih

*anıñ micmer-fürûzı âhû-yı Çîn
buğûr-ı olsa lâyıķ-ı muşķ-i Tātār
sipihr-i şevk u şādîdir bu bünyād
fürûğ-ı mehcesî mihr-i pür-envār*

2123. Misk-i Tatar, ahu-yu Çin. [1618/27]

2124. Misk gibi kokar. [1618/28]

2125. Misk ü anber gibi. [1618/29]

2126. Misk-i ruminiñ safa-yı buyuna mail misin? [1618/30]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

2127. Misk kedisi. [1618/31]

2128. Mişki (miski) azsa da kokar. [1619/1]

İbn Kemāl kıt‘a

*beni zemm étmeden [...] [...]
kendiniñ [...] hûy-ı zāhir olur
zemm olundukça neşr olur hünerim
azsalar misk-i bûyî zāhir olur*

⁴³⁹ Yazmada: *İbrāhîm Gülşenî*.

⁴⁴⁰ Yazmada: *Nazîmî*.

2129. Mişk-i Tatar ud-ı kumar mı ararsın? [1619/2]
2130. Mışıl mışıl uyuyor. [1619/3]
2131. Mışıl mışıl uyuyana mı bakarsın ışıl ışıl gezene mi? [1619/4]
2132. Mişvarı değıştirdi d rler. [1619/5]
2133. Mişmiş fi hasb . (kayısı zerdali) [1619/6]
2134. Mısdak kelim  yle. [1619/7]
2135. Mısra-yı bir zira-yı mekk  şair şeydanı . [1619/8]
2136. Mısır pirinci ise daha  ok su kaldırır. [1619/9]
2137. Mısır'a  mm  d nya d rler. [1619/10]
2138. Mısır angaryası, Mısırlılar'a mahsus. [1619/11]
2139. Mısır unundan baklava olmaz. (K lemenlerden s ken olmaz.) [1619/12]
2140. Mısır unundan baklava olmaz (baklava), incir a acından oklava olmaz. [1619/13]
2141. Mısır hazinesini mısır ko anı gibi soydular d miş. [1619/14]
2142. Mısır harcı, hafif kumaş. [1619/15]
2143. Mısır hazinesini bahş  tmışler gibi sevindi d rler. [1619/16]
2144. Mısır hazinesine sahip olmadı ya d rler. [1619/17]
2145. Mısır hazinesi olsa masrafa dayanmaz. [1619/18]
2146. Mısır hazinesine malik olmuş gibi. [1619/19]
2147. Mısır sultanını mısır ko anı gibi astırdı d rler. [1619/20]
- Yavuz Sultan Selim 'in Tomanya 'yı astırdığına kinaye olmak gerek.*
2148. Mısır kel başa g re de il. [1619/21]
2149. Mısır'a kaçtı kurtulamadı. [1619/22]

[Şolaḳzāde Meḥmed Hemdemī Çelebī:] *Şolaḳzāde Tārīḫi*⁴⁴¹ 262⁴⁴²

Ahmed Celayir hakkında.

2150. Mısır'a gittim, kurtulamadım demiş. [1619/23]

2151. Mısır'dan cümdi gelince kadar kıyamet kopar dërler. [1619/24]

[Şolaḳzāde Meḥmed Hemdemī Çelebī:] *Şolaḳzāde Tārīḫi*⁴⁴³ 704⁴⁴⁴

2152. Mısır dikenî akasya olmaz. [1619/25]

2153. Mısır. [1619/26]

2154. Mısır fellahları. [1619/27]

2155. Mısır'ı feth eden Mısır hazinesine elbette malik olur dërler. [1619/28]

[Şolaḳzāde Meḥmed Hemdemī Çelebī:] *Şolaḳzāde Tārīḫi*⁴⁴⁵ 407⁴⁴⁶

2156. Mısır, firavunlara kalmadı dërler. [1619/29]

2157. Mısır firavunu kesildi dërler. [1619/30]

2158. Mısır gibi taşı toprağı hep vakf-ı Allah mı çıktı dërler. [1620/1]

Evliyā Çelebī *Siyāḥat-nāme*⁴⁴⁷ 1, 345

*Mısır*⁴⁴⁸ *fethinde ḳādī 'asker Rum olduğundan (Kemal Pāṣā-zāde*⁴⁴⁹*) mevleviyyetle Mısır kendilerine iḥsān olunmuştur. Ve Mısır vālīsi (Ḥayra beg ve Ġazālī) ile Mısır'ın taḥrīrine me'mūr olmuştur. Eṣnā'yı taḥrīrde Mısır'da gökde uçan, yerde gezen, denizde yüzenler hep vakf-ı Allāh olduğu ve pādişāha bu vilāyetten zerre kadar fā'ide*

⁴⁴¹ Yazmada: *Şolaḳzāde Tārīḫi*'nden bir fıkradur.

⁴⁴² *Şolaḳzāde Tārīḫi*'nde: Budaḳ beg sulṭān mısırdan istimdād edüp tekrar şāh-süvār beg üstüne vardık da münhezim olup yine **mısıra ḳaçdı** ve 'l-ḥāşıl birḳaç kere cenk eyledikçe her bār maḡlūb olurdu. 262.

⁴⁴³ Yazmada: *Şolaḳzāde Tārīḫi*'nden bir fıkradur.

⁴⁴⁴ *Şolaḳzāde Tārīḫi*'nde: Cümdi ile alakalı birçok bilgi bulunmaktadır fakat bu ibare aynıyla yoktur.

⁴⁴⁵ Yazmada: *Şolaḳzāde Tārīḫi*'nden bir fıkradur.

⁴⁴⁶ *Şolaḳzāde Tārīḫi*'nde: Mısır ile alakalı birçok bilgi bulunmaktadır fakat bu ibare aynıyla yoktur.

⁴⁴⁷ Yazmada: Evliyā Çelebī *Siyāḥat-nāme*'sinden bir fıkradur.

⁴⁴⁸ Yazmada: *Mısır'ın*.

⁴⁴⁹ *Siyāḥat-nāme*'de yok.

olmadığı meydāna çıkınca keyfiyyet sulṭān selīme arz olundu. O da zararını yok bize ḥādimü 'l ḥarameyn olmak şerefi kifāyet eder buyurmuşlardır. İlā āḥirihi...

2159.Mısır mollası gibi kabardı dەرler. [1620/2]

2160.Mısır yansa oradaki hasırı yanmaz. [1620/3]

2161.Mısbah-ı ulum sayılan ilimleri okumadan mollalık olmaz. [1620/4]

2162.Miskal ile söz satar dەرler. (Miskal) [1620/5]

2163.Miskal kamışı gibi. [1620/6]

2164.Miskali biḡ akçe değer. [1620/7]

2165.Mızrap uruldu. [1620/8]

2166.Midesi, taşı éritir. [1620/9]

2167.Mide elemi zordur. [1620/10]

2168.Midesi bozuk. [1620/11]

2169.Mide bozan. [1620/12]

2170.Mide bulandıran sözden hazer étmek gerek. [1620/13]

2171.Mide, hayat evi dەرler. [1620/14]

2172.Mide, insan değirmeni dەرler. [1620/15]

2173.Mide bozan şeylerden hazer étmek gerek. [1620/16]

2174.Mide süpürgesi, keçi boynuzu. [1620/17]

2175.Midede duran, boğazda durandan tehlikelidir. [1620/18]

2176.Mide hazım çanağıdır (kazganı); helali de hazm eder, haramı da.
[1620/19]

2177.Midayı kullanan kendini kullanmış gibidir. [1620/20]

2178.Mimar, eserinden bellidir. [1620/21]

2179. Mimarı tarife ne hacet, eserinden bellidir d rler. [1620/22]

2180. Mimar-ı zamandır, d rler. [1620/23]

2181. Mimar olan hem d nya hem ahiret yapar. [1620/24]

2182. Mimarlıkta mahareti vardır d rler. [1620/25]

2183. Mimar Sinan me hur-ı cihandır, ki Osmanlı mimarlarının   imamı sayılır. Mimar olan, Mimar Sinan olmak gerektir d rler. [1621/1]

2184. Mimar necc rlıktan ba lar d rler. [1621/2]

2185. Mimarlık  marlıktır, mimarlık bilc mle sanatların muhteremidir d mi ler. [1621/3]

2186. Mimar tekkesinde yapıldı dil-harap. [1621/4]

mı r  

Yahy  Naz m⁴⁵⁰ *D v n-ı Bel gat-  unv n-ı Naz m* [I, 124] [beyt]

v r n idi tezelz l c d ile y b y b

mi m r tekyesinde yapıldı dil- ar b

2187. Mimarsız bina kurulmaz. [1621/5]

2188. Mimar  l rse eseri kalır, himar  l rse semeri kalır. [1621/6]

2189. Mimarına g re bina, duvarına g re sıva olur d rler. [1621/7]

2190. Mimarın  n rini yaptı ı bina g sterir. [1621/8]

2191. Mimar var ahiret (g n l) binası yapar, mimar var d nya binası yapar.
[1621/9]

2192. Mimar Sinimm r⁴⁵¹ gibi. [1621/10]

Mimaran Arap tan me hurdur, misl-i sair olmu tur.

⁴⁵⁰ Yazmada: *Naz mi*.

⁴⁵¹ Sinimm r: Nu man İbn-i M nzir in Havernak adıyla yaptırdı ı k  k n mi marı. [k  k bittikten sonra bir benzerini daha yapmasın diye sarayın damından atılarak  ld r lm  t r] : DEVELLIO LU: *O-TAL*: 1114^b s.

- 2193.**Miyar-ı kelam, durub-ı emsal, emsal-i hikemiyyedir dëmişler. [1621/11]
- 2194.**Miyar-ı kelam, mizan-ı mantığa muvafık gelendir. [1621/12]
- 2195.**Milletin aslı ferttir; fertten cemaat, cemaatten cemiyet tevellüt eder. Giderek kavm, kabile ve lisan-ı lehçe-yi resmîsi ve muaşeret ve adat, usul, adap ve maişet-i milliyetine riayet-i kaziyyeleri alâmatı meşrut olup işbu şeraitin vücudunu hüsn-i ahlak ve ciddi talim ve terbiye vücuduyladır. [1621/13]
- 2196.**Milliyetin esası, milletin saadeti, vatanın selameti bunlardan doğar dëmişler. [1621/14]
- 2197.**Milletin saadeti; terbiye-yi milliye, marifet-i beşeriyye, fezail-i ahlakiyye ve içtimaiyye dëmişler. [1621/15]
- 2198.**Milliyette vatanın selameti; talim ve terbiye-yi milliyede ciddiyet ve yeknesaklık, müttehede amal ve efkâra sahiplik namını bilmek ve vatanperverlik hissiyle meşhun, kavi ve metin ve ciddi kalbe malik olmaklardır dëmişler. [1621/16]
- 2199.**Milliyette başlıca aranacak hassalar: Hukuk-u vataniyeye riayet, içtimaiyat-ı hukukiye-yi bilmek ve tanımak, terbiye-yi umumiye-yi millîyeye ve fezail-i ilmîyye ve ahlakiyeye sahip olmak ve fûnun-ı mukteziye-yi iktisada aşına ve malik olmak hassalarıdır dëmişler. [1621/17]
- 2200.**Milliyette teceddüd, terakki, talim ve terbiyeye göre tecelli eder dëmişler. [1621/18]
- 2201.**Milletin yeknesak terbiyeli olması, evlad-ı vatanın yeknesak talim ve terbiye olunmasından çıkar dërler. [1621/19]
- 2202.**Milletlerde amil ve zahir olan kuvvet, milletin terbiye ve talim ile kuvve-yi milliyesinin terakki ve tekâmülüdür dëmişlerdir. [1621/20]
- 2203.**Milletin ikbal ve istikbali, saadet hâli, evlad-ı vatanın zamanına göre ciddi ve vatanperver olmak üzere talim ve terbiyesine mütevakkıftır dëmişler. [1621/21]

2204. Milletler için evvela çocuklarını cemaat olmak üzere terbiye etmek, saniyen vatandaşlık vatanperverlik hislerini öğretmek, salisen cemiyet ve marifet-i dünyayı kavm ve milliyet esasi rabitalarını ve milliyet üzere yaşamağı zira cemaate rahmet, cemiyete kuvvet, milliyete saadet ve vatana selamet hassaları esası terbiye-yi milliyeden çıkar demişlerdir, ki milletin iyi idare olunması, milletin iyi talim ve terbiye edilmesidir. [1621/22]

2205. Milletin kaybettiğini yine millet kazanır yani milletin zayi eylediğı kuvve-yi maddiyesini, kuvve-yi fikriyyesini talim ve terbiye-yi milliyenin [...] envar-ı fikriyye ancak terbiye-yi milliyenin tekâmülünde tecelli [...] [1621/23]

2206. Millet, şeref ve haysiyetle yaşamak gerektir demişler. [1621/24]

2207. Milletin ecel-i inkırazı su-yi ahlak, hırs, cehalet, gaflet, hıyanet, cinayet, atalet, fitrat, nifak, iftirak, fısk-ı fücür, fesat, haset, adem ittihat ve sadakat adem-i itaat ve iffet, kin nice efal-i merdut, amal-i mekruha ve mezmumenin beynel millet bir araya toplanması yani milletlerin bu gafletlerle malul ve bu marazlarla mefluc olmaları yüzünden ileri gelir demişlerdir. [1621/25]

2208. Milletini, vatanını seven, milletini vatanını manen ve maddeten iş görmekten geri durmamak gerektir. [1621/26]

‘Abdü ’l-Halîm Hakkî

*İltihağ ve ihtilat ve istifa oluna şekl ve sima-yı milliyesi başka ırk ve nesl ile aşılanmış ırkı ve cinsi ve lehçesi ve şekl ü siması tehavün ederek milliyet-i asliyyesi bozulmuş ve cinsiyyet-i nesebbiyesi azmış insanlardan olduğuna binaenaleyh milletin illeti üzerinde taşıdığı şahsiyyet-i milliye-yi ırka ve halağası ve alamat-ı milliye-yi maddiye ve maneviyyesi [...] demişler.*⁴⁵²

2209. Miğfer, tohulga zamanında iş görür. [1621/27]

2210. Mağfîret talep eden amal-i seiyyesine tövbe etmek gerek demişler. [1621/28]

2211. Mağfîretsiz cennete girilmez dërler. [1621/29]

⁴⁵² Sayfanın bu kısmı yıprandığı için okunamamaktadır.

2212. Miftahsız kilit olmaz. [1621/30]

2213. Miftahsız kilit, kilitsiz miftah neye yarar. [1621/31]

2214. Miftahı bulunmayan mimar gibi asılı kalan sözdür dèrler. [1621/32]

2215. Mikraz gibi kesip attı dèrler. [1621/33]

2216. Mıknatıs gibi cezb etti. [1621/34]

Lā⁴⁵³ mışrā‘

hüşn-i ‘ālem sözine olmaz mı dilde incizāb

2217. Mikyasına göre ölçülür. [1621/35]

2218. Mikyassız makassız ölçü olmaz. [1621/36]

‘Abdü ’l-Halīm Hakkī

Mūlahaza gerçi sahib-i lugat-i naci merhum ve sair [...] lugat hep bu mūlahaza-yı serd ile tashih-i kelimata beyan-ı mūlahaza taķid-i tavsiye ve tenbih de bulunmuş iseler de avam-ı nas daima galat ile iştihar éde geldiklerinden dolayıdır ki lisan-ı avamda hep galat kelimelerin istimali [...] ve teammüm étmiştir ki mücerrep ve meşhurdur. Arap milleti, Acem milleti, Türk milleti, Tatar milleti, Rus, Bulgar, Alman ve saire ila ahirihi... Hep millet sıfat-ı tavsif olunmakta olduğu gibi İslam milleti, Hristiyan milleti, Mecusi milleti ila ahirihi dénilmıştır.

Milliyet eamm, kavm ehassdır. Binaenaleyh millet kesrete ķavm ķillete daldır. Kıavmıķ kesreti millete tehavünü intaç éder. Binaenaleyh ebna-yı ademıķ kesretli cemaatine millet ķillet-i ricalinde bulunanlarına da ķavm ve cemaat ıtlaķ olunmuştur.

Amil ve muttasıf bulunduğu dini, usul-ı harekat ve sekenatı usul-ı muaşeret ve maişeti ve adab ve adat-ı ile tefrik ve tefrit olunur. Gerek ferden gerek icmaen tefrik ve teşhiste bir nev-i alamat-ı şahsiyye ve tefriķiyye ve sıfat-ı halkıyye-yi maddiye tabiyye-yi kâşife alamatıdır. Saniyen milletin en büyük şeraitinde bulunanlar da milli sanat ve hüner marifeti ve amal istimal eyledikleri gerek meşrubat ve melbusat

⁴⁵³ Yazmada: Lā-edrī.

gerek alat ve edevat-ı mutelif ve mekulatı milliyesini mevki ihtiramda amal ve istimal ile emr-i muhafazasında cibilli olarak say ve guşış göstermektir ki bunlar da alamatı milliye ve şahsiye cümlesindendir. Çünkü her millet alamat-ı milliyesiyle teşhis olunur. Kaidedir. Her millet kendi mensup olduğu milletin hüner sanat ve marifeti ile tefahur eder ve temeyyüz eyler ve alamat-ı milliyesini muhafaza ve idame etmekle mükellef bulunurlar. Zira milletler kendi akl ve fetanetleri ve kendi hüner ve marifetleri sayesinde yaşar ve iktisab-ı umran ve muhafaza-yı hayat ve nail-i saadet ve feyz-i fazilet ederler ve o milletin terakki ve saadet alamat-ı milliyesiyle daim ve kaimdir demişlerdir. Salisen velhasıl bilcümle milletler için amm ve şamil bulunan mezkur ve alamat-ı eşkal ve şamail-i beşeriyye bilcümle milel-i muhtelifeyi nev-i beşerin ırkı ve milleti ve kavmiyyet ve cinsiyeti ancak milletin kendi üzerinde taşıdığı alamat-ı milliyesidir zira şayet bir insanın hangi ırk ve millete ve kavm ve cemaate mensup bulunduğu bi-hakkın teşhis olunamazsa ve teşhisinde tereddüt hasıl olursa mutlak öyle insanın ırkını, kanı, soyu ve sopy ve cinsi üç dört nesilden beri diğer ırka mensup insanlardır.

2219. Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-ı zemin demiş, dərler; ki sosyalistler kanunı imiş. Yani iştirakiyun kanunlarından imiş. [1622/1]

[Mu'allim Nācī] Luġat-i Nācī [428^b]

millet: Dīn ve şerī'at. Bizce dīn ve millet birdir. Bir dīnde bulunan gürūh: Millet-i islāmiyye. "Bir memleketde toġan yāhūd tavaṭṭun eden ve aynı hükümetin idāresi tahtında yaşayan efrādın heyet-i mecmū'ası demek olan nation muḳābilinde isti'māl etmek evlādır. Oña muḳābil "kavm, ümmet" kelimeleri kullanılmalıdır.

'Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

Milletin, milliyetin asıl ve esası, alamatı ve binası olan ve saik-i milliye ve ilmiyyelerden bazıları: [...] başlıcaları ve asıl ve esasları: milli lisan ve elifbasiyle tam lugatı -tarihi- milli tarih ve mebdeleri milletin bidayeti zuhur tarih-i teşekkülleri ve tekamülleri gibi. Ve el-yevm âlem-i beşeri ve düvelide işgal eyledikleri maddi ve manevi siyasi ve içtimai dini ve mezhebi mevki ve mevcudiyetleri ve dereceyi ehemmiyetleri vel-hasıl âlem-i beşer-i ve düvelide mevki maddi ve manevileri herkesçe bilinmek ve bilmek gerektir. Zira bu bilişe bir

insanın bir milletin manevi bilişlerinden kendisini bilmek. Marifetu 'n-nefs kavaid-i ilmiyye ve hikemiyyesinden haberdar ve hissedar olmak demektir demişler.

2220. Mikyal, mikyasa ile ölçülür dârlar. [1622/2]

2221. Millet diliyle malum ve münevver, tarihiyle muharrem ve müşerreftir dârlar. [1622/3]

2222. Millet, umum ve husus-ı ifade-yi şamildir. İctimaiyat-ı siyasiye kanununa göre bir devletin umum-ı tebaasına (millet) dilediği gibi metbuunada hükümet (devlet) dârilir. [1622/4]

2223. Millet: Millet dini, dili ile yaşar; tarihi ile doğar; tarihi ile gün görür demişlerdir. [1622/5]

2224. Millet lugatte din ve şariat ile tefsir olunur, ki millet kelime-yi vahide-yi itikadiyye üzerine müttelik ve müttehit yani bir din ve şariate bulunan mümsik bulunan gürüha ıtlak olunduğu anlaşılır. Bunun içinde Arap, Acem, Türk, Tatar, Kürt, Arnavut, Çerkes vesair kabail-i islamiyyenin hepsi de dahil olmuş olur dârilmiştir. [1622/6]

2225. Milletlerin, kavim ve kabilelerin hüviyyet ayinesi, tarih-i millî, içtimai, siyasi, tarih-i ilmî ve lisani lugatiyle durub-ı emsalinde meri ve mütecelli olur yani zikr olunan milli tarih ve lisan ve durub-ı emsalinde tecelli eder demişler. [1622/7]

[Ş. Sâmi] *Ḳāmūs-ı Türkî* [II, 1401^a]

millet: 'Ar. : cem: milel 1. *Dîn, mezheb, kış: millet-i ibrâhîm dîn ve millet ikisi birdir. 2. Bir dîn ve mezhebde bulunan cemâ'at: millet-i islâm; milel-i muhtelifa [...]. Lisânımızda bu luğat sehven ümmet, ve ümmet-i luğati millet birine kullanılıp, mişâl ve milel-i islâmiyye türk milleti bi'l-'aks ümmet-i islâmiyye dînler vardır; hâlbuki doğrusı millet-i islâmiyye ümem-i islâmiyye ve türk ümmeti demektir; zîrâ millet-i islâmiyye bir ve ümem-i islâmiyye ya 'nî dîn islâma tâbi' aqvâm ise çokdur. Taşhîhan isti'mâli elzemdir.*

2226. Milletin bozulması, milliyetin bozulmasındandır demişler. [1622/8]

2227. Millet, millet-i İbrahim'e hanifadır. [1622/9]

2228. Millet canlı gerek; her hâlleri şanlı gerek dèrler. [1622/10]
2229. Millet, az maz meğer ki ırkı -damarı- azmış ve kanı bozulmuş ve soyu ve soppu azmış ve bozulmuş ola dèmişler. [1622/11]
2230. Milletin şanı, say ve gayretleridir. [1622/12]
2231. Millet bozulmaz meğer, ki milletin dini, dili ve milliyeti bozulmuş ola. [1622/13]
2232. Millet, minnetsiz yaşamak isterse birlik dirlik üzre yaşamak gerek. [1622/14]
2233. Millet zayi olmaz meğer, ki dini ve ahlakı ve dili ve lehçe-yi milliyesi zayi olmuş ola dèmişler. [1622/15]
2234. Milletsiz devlet, devletsiz millet olmaz dèmişler. [1622/16]
2235. Millet fesada gitmez meğer, ki alamet-i milliye ve ahlak-i insaniyyeleri fesada gitmiş ola. [1622/17]
2236. Millete devlet, devlete millete gerek. [1622/18]
2237. Millet milliyeti doğurur; milliyet medeniyeti, medeniyet insaniyeti doğurur dèmişler. [1622/19]
2238. Millet, birlik dirlik ile büyür. [1622/20]
2239. Milletin şan ve şerefiyle yaşaması, milliyet şeref ve haysiyetini hakkıyla öğrenmesine, bilip muhafazasına, hizmet eylemesine bakar dèmişler. [1622/21]
2240. Millet ceset, devlet candır. Can ile ceset, sıhhatini takviye etmek gerektir dèmişler. Milletini sevmeyen, milliyetini tanımayan kişi ya melezdır ya çingenedir dèrler. [1622/22]
2241. Millet kendi usul, örf ve adetiyle terbiye ve idare olunur dèmişler. [1622/23]
2242. Millet, devleti besleyen memeli inekler gibidir dèmişlerdir, ki ineği bakar besler iseñ süt vèrir; beslemez iseñ süt vèrmez dèmektir. [1622/24]

2243. Milletler kadın gibidir; kalpleriyle düşünürler kalpte ise düşündüğü
[...] hiç mantığı olmaz demiş. [1622/25]

Ya'qūb Kādri

2244. Millet başka, kavim kabile başka kavim ve kabilenin birleşmesiyle
millet hükmünü alır dèrler. [1622/26]

2245. Millet hükümetten değil, hükümet millettten olur demişler. [1622/27]

2246. Milet ve akvam müttehîit oldukça o millet daim terakkidedir. [1622/28]

İbn Sīnā⁴⁵⁴

2247. Millet malı emanettir; emanete sıyanet olur, hıyanet olmaz dèrler.
[1622/29]

2248. Milet-i müttehîdeye düşman galebe edemez. [1622/30]

İbn Sīnā⁴⁵⁵

2249. Millet, milli tarihiyle terbiye olunur, milli tarihiyle yaşar, başka türlü
yaşayamaz o demişler. [1622/31]

2250. Milletsiz hükümet, hükümitsiz millet olmaz demişler. [1622/32]

2251. Milletin lisani, efkârının tercümanı matbuattır demişler. [1622/33]

2252. Milletim, nev-i beşer ve vatanım ruy-ı zemin dèyecek adam güç
bulunur demişler bulunsa bile bize göre değildir demişler. [1622/34]

2253. Minnet Allah'a. [1622/35]

[Şolağzāde Meḥmed Hemdemî Çelebî:] *Şolağzāde Tārîḫi* 245

*minnet allāha ki oldum hele şād u ḥurrem
ber-ṭaraf oldı derūnumda olan ğuşşa ve ğam*

Yahyā Naẓīm⁴⁵⁶ *Dīvān-ı Belāğat- 'unvān-ı Naẓīm* [V, 488] [beyt]

şenāsi ṭab 'ıma oldı vazīfe minnet Allah'a

⁴⁵⁴ Yazmada: *ḥikmet-i İbn Sīnā*.

⁴⁵⁵ Yazmada: *ḥikmet-i İbn Sīnā*.

⁴⁵⁶ Yazmada: *Naẓīm*.

nola devrinde  tsem mid hatinde   ayrı  istign 
v    -ı k mili ol     -ı z    n u dever nı 
sa     -ile olunca z  -ba   -i mesned-i v   
na   m-    d  di oldu du   -y    ayr ile h  if
vez  r-i k m-b  n oldu alup m  hri     P     (1105)

2254. Minnetsiz adam   lemde atsız, askersiz   ah gibidir d  mi ler. [1622/36]

2255. Minnet h  daya olur kula de  il. [1622/37]

B    ⁴⁵⁷ [D    n 218, 192, 6] [beyt]

***minnet   ud  ya** devlet-i d  ny  fen  bulur*
b       alur       -yi          dumuz

B     D    n [        440, 1, 7] beyt

ger i k  millere        nih  yet y   dur
***minnet all  ha** seni c  mleden        ekmel*

B    ⁴⁵⁸ [D    n 384, 459, 5] [beyt]

fer  m    et     -ı ferd  -y  b    
*bug  n            **minnet   ud  ya***

2256. Minnet, mihnettir. [1622/38]

2257. Minnet i iyle ba  lanma d  rler. [1622/39]

2258. Minnet i iyle kuyuya inen kuyuda kalır. [1622/40]

2259. Minnet ile hazineye gitsen yine mar-ı siyah g  r  n r d  mi ler. [1622/41]

Y  y  Na    m⁴⁵⁹ D    n-ı Bel    t-   nv  n-ı Na    m [I, 61] [beyt]

heft  m  n z  r    zem  nden d  ndur
imtin  n ile olan r  tbe-yi c   
d    -yi mihre olup dest-     
      -ı      e girer her gice m   

⁴⁵⁷ Yazmada: *ke   * [B      D    nı]

⁴⁵⁸ Yazmada: *d    r* [B      D    nı]

⁴⁵⁹ Yazmada: *Na    mi*.

**gence ‘aẓm âtseñ eger minnet-ile
görinür her sırada mār-ı siyāh**

*āb-ı rûyuñ dökile minnet-ile
bu ise cūd u mürüvvet eyvāh*

*bir dil olsa édemez buhlını şerh
hāk-ı mümsikde biten sebz-i giyāh*

Yahyā Naẓīm⁴⁶⁰ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 62] [beyt]

*resen-i minnete bağlanma saķın
olma peyzen gibi üftāde-yi çāh*

*yaķar eczā’-yı dü-kevnî küî éder
şu ‘le-yi minnet o berķ-i cān-kāh*

*hirmen-i minneti yaķsun ya Rab
eşer-i sūz-ı dil ü āteş ü āh*

*olmasun naħl-ı emel dünyāda
bār-ı ye’s ile nigūn-sār u dü-tāh⁴⁶¹*

2260.Minnet altında yaşamak istemeyen, çalışmak mihnetine katlanmak gerek. [1622/42]

2261.Minnetsiz kendi hanesinde, kendi hâlinde yaşayan; askersiz, atsız kendini şah-ı âlem sansın demişler. [1622/43]

Yahyā Naẓīm⁴⁶² *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [I, 62] [beyt]

**sākin-i hāne-yi bî-minnet olan
şeh-i ‘ālemdir o bî-hayl ü sipāh**

2262.Minnet altında yaşamaktan minnetsiz yaşamak yeğdir. [1622/44]

2263.Minnet altında kalmak istemeyen, bahşış kabul étmez demiş. [1622/45]

‘Abdü ’l-Halīm Hakkî

*Minnetsiz yaşamak isteyen kendine güvenen insanlardır, ki kavimler
milletler hiçbir zaman mağlup olmaz ve olmak istemezler. Boyun*

⁴⁶⁰ Yazmada: Naẓīmî.

⁴⁶¹ Yazmada beyitin sonuna “ihtiyarlık hâlinde” notu düşülmüştür.

⁴⁶² Yazmada: Naẓīmî.

eğerek ahiriñ zulm ve haķaret ve minneti altına girmezler lakin minnet altına girmemek için insanlar evvela kendine himmet etmek gerektir. Soğra ile âleme niyet-i himmet eylemek gerektir. Yani saadet beşer-i temine bir alet olan terbiye-yi şahsiye ve içtimaiye-yi umumiye-yi şamil ve kâmil olan ulum ve fûnun lazime-yi vaķtiyle talim ve tahsil ile iķtisab-ı fazl ve kemâle malik olmak ve hûner ve marifet-i beşeriyyenin en mümtazlarıyla kesb-i imtiyazla münevver bulunmak gerektir demişler.

Millet, illet vezninde ism-i amm ve hass-ı şamil bir kelime-yi külliye ve mutlaķadır ki müteallik bulunduğu ırķ -damar- ın kesret ve vefretini cami ve havi bulunan bir sınıf-ı ırķın cemaat ve aķvam-ı kesiresinden mütevellit ve müteşaiib bulunarak istiklal-i hayat ve [...] ve kendi kendilerini idare ve idame-yi milliyete kesb-i ķudret ve istihkak eden cemaat ve aķvamdandır mürekkep bir kütleyi beşere âlem ve sıfat-ı kâşife olmuştur ki o ķavmi cemaatin heyet-i asliyye ve nesliyyesine mahsus hulķi ve tabi bir alamat-ı hulķiyye ve tebaiyi nesliyyesine müşir ve müsbit bulunan alamat-ı cibiliyyesi... Irķ ve milletin bir alamat-ı ve sıfat-ı kâşifesi add u itibar [...]

2264.Minnet altında yaşamak zordur. [1623/1]

2265.Minneti altında yaşatmak ister dەرler. [1623/2]

2266.Minnetsiz iş görmez zümredendir dەرler. [1623/3]

2267.Minnet altında kalmak, duvar altında kalmaktan eşeddir. [1623/4]

2268.Minnet kula olunca kule kadar mihnet çıkar. [1623/5]

2269.Minnet kula olunca mihnet çıkar. Minnet hudaya olunca merhamet çıkar dەرler. [1623/6]

2270.Minnet baya -zengine- değil, hudaya olur. [1623/7]

2271.Minnet palamarını çözdü dەرler. [1623/8]

2272.Minnet baya olursa bayıltır, hudaya olursa ayıltır dەرler. [1623/9]

2273.Minnet ipiyle kuyuya inilmez. [1623/10]

2274.Minnet ipiyle kuyudan su çıkmaz. [1623/11]

Nef'î⁴⁶³ [Dīvān ?, 50,] beyt

minnet-i allāh ki vèrmiş o kadar isti 'dād
nazīm için eylemezim tab 'ıma zūr u ibrām
eylesem her zamān fikre 'azīmet erüşmez
gūşuma zemzeme-yi zeng-i berīd-i ilhām
nāvek-i fikrim éder tīr-i kazā gibi gezer
olsa pūlād-ı dūmīşkī'den eger heft-i ecrām
zūr-ı endīş vü āsar-ı hayālimdir éden
neydügin nūkteşināsān-ı zamāne i 'lām
kuvvet-i kāhire-yi fikr-i kemāl ü hüsrev
şa 'nat-ı nādīre-yi nazm-ı nizāmī vü nizām
nef'î-yi tīg zebānum ki zamānuma benim
safşikāf-ı şu 'arā-yı ey sūhān-āra-yı benām

2275. Minnet sahibi olan Huda, her hükm éderse razı olmak gerek demişler.
[1623/12]

Hurūfî 'Arşî⁴⁶⁴ [Dīvān-ı Belāgat Unvān-ı 'Arşî 178] beyt

'aqlını bāşına dēr hālını idrāk eyle
rāzī ol her ne hüküm eyler-ise zū 'l-minene

2276. Milleyete dair, mülahazat ve mütalaat: Millet ve milliyette hilkaten ve tabiaten esas-ı asliyye ve cinsiye nedir ve hasail ve evsaf ve şemail-i mümeyyizesi nedir? [1623/13]

2277. Minnet kadar ağır yolun olmaz. [1623/14]

T. [Ebü 'z-Ziyā: Durūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye: 440, 3458⁴⁶⁵]

2278. Bir milletin, milliyetin hilkat tabiatte esas hüküm ve alamet-i barize ve şehadet-i sabite hakikiyesinin şahsen ve hilkaten ve tab'an her suret ve hâlde insanın mensup olduğu ırk ve cinse mahsus olan ilm-i ensâl kavanin-i hilkat tabiyesinde esas-ı alamet-i beşeriyye asail ve şemailinin eşkal ve ahval-i mahsusa ve cinsiyesi ve hilkat-i

⁴⁶³ Yazmada: Nef'î'nin fahrıyyesinden birkaç beyt.

⁴⁶⁴ Yazmada: 'Arşî Dedde.

⁴⁶⁵ Şināsî ve Ebü 'z-Ziyā: Durūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye: Minnet kadar ağır yolun olmaz.: 440.

mümeyyizesi sanılan alamattan birde birisi o şahıs fert veya eşhas, icma-yı millette âyanen meri ve meşhur ve her vechle millet ve safiyet esas-ı ve cinsiyeyi bila şek ve şüphe tefrik ve teayyüne alamat-ı mümeyyize-yi asliyye ve milliyeyi ima ve ispat edecek derecede alamat-ı hassanın bir [...] birisinin mana ve madde-yi mevcut ve malum ve müsbet bulunmasına menut ve mütevakkıftır demişler.
[1623/15]

Yoksa iddasında bulunduğu milliyete has olan ve kavanin-i ensal-i beşerce malum ve muayyen ve musaddak bulunan ve örfiyyet ve cinsiyet-i ensal-i beşer hilkat ve tabiatlerinin kuvva-yı esas-ı alamat-ı farika-yı mümeyyizesi şahsında mevcut ve mütecali ve herkesçe teşhise medar bir alamet-i milliyesi malum ve meşhut bulunmayan fert ve icma-yı eşhasın bî-hakkın kavlı-i mücerrediyile mütteisi bulunduğu milliyet davası mesmu ve iddası sabit olmaz. Meğer ki milliyet müddeasına şahit ve medar-ı müddeâ maddi ve manevi ve sened-i sahih yerine geçebilecek diğer alamat-ı maddiye ve maneviye malum ve müsbet ve milel-i sairecede ve muteber musaddak bulunan milli ve cinsi lisan ve milli tabayi hakikiyeyi müsbet ve madun, tevarih-i milli ve lugat ve kamus-ı lisan cinsi alametleriyle sair, alamat-ı müsbite ve vesaik-i makbule ve makulelerde mütteiler nezdinde ma'mulun bih muteber olarak mevcut bulunmuş ola: Bunlarda bulunmadığı takdirde o fert veya icma-yı milletin, milliyet ve cinsiyet müddeası, ne ilmen ve hikmeten ve ne örfen ve ilm-i ensal-i beşer kavanin-i tabiiye ahkamına taban mesmu olmaz ve şayanı kabul görölmez. Binaenaleyh öyle milliyet müddeası sabit olamaz ve hak kazanamaz. Bu sebeple öyle milliyet ve cinsiyet iddaaları sabit bulunmayıp [...] adem gider. Fiilen ispat zümre-yi mahluta -melezlik- sınıfına dahil olmuş bulunur. İşte bu zümre-yi beşerin heyet-i müstereke ve müstemiası bütün dünyada kısmen de mevcuttur. Muhacirin-i mütenevviadan mürekkep halita ve mahlut cemiyet-i beşeriyeden olan heyet-i ve [...] müctemiasından ibaret olarak kendilerine has bir usul-ı müctemia kavanini altında her suretle serbesthane yaşamış olan anasır-ı muhtelifeden müctemia-yı amerika akvam ve milletleri artık bundan sopra sair millet, cinsiyet ve milliyet davalarında bulunamazlar ve bulunmazlar. Çünkü onların milliyet ve cinsiyet-i alamat-ı mümeyyize ve hasâil ve şemaili asliyye ve milliyeleri ta [...] muhaceretlerinden itibaren ve tedricen tamamen zai ve zail olmuş halat ve mahlut melez millet ve heyet ve şekline

tehavvül ve istihale eylemiş ve bu mahlutattan ibaret mürekkep bulunan kemali müctemia-yı Amerikalılar siyaseten ve idareten ve ictimaeen ancak amm ve ilm-i mahsus ve şamil bir isim olmak üzere şimal-i cemahir-i müttehide-yi Amerika heyet müctemiası lakap ve unvanını kabul etmiş dinen ve lisanen dahi ekseriyyet-i hakimi itibarıyla protestant ve soğra kuvvet de vesair lisan cihetinden dahi evvela ingilizce ve saniyen kısmen fransızca ve salisen lisan-ı sairece konuşuyorlarsa da lisan-ı resmi ve medenîleri ingilizcedir. İşte bu surette müteşekkil bulunan şimali Amerikalılar cinsiyet ve milleyet davalarında bulunamayacakları bu suretlerle sabit ve musbittir.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaqqī

2279. Minnet yüzünden ab-ı ruy döker. [1623/16]

2280. Minelbab ilelmihrab yürüdü gitti. [1623/17]

2281. Minelbab ilelmihrab yaptı. [1623/18]

2282. Minare gibi dikildi, kaldı dërler. [1623/19]

2283. Minare gibi meydanda duran şey inkâr olur mu? [1623/20]

2284. Minarenin gölgesi dışında, mezarın gölgesi içindedir dërler. [1623/21]

2285. Minare gölgesi. [1623/22]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 440, 3456⁴⁶⁶]

2286. Minare, mescide girmez. [1623/23]

Bāḳī [Dīwān 390, 468, 6] [beyt]

kıyām-ı kâmet-i⁴⁶⁷ bālāḡa eyler

anuḡḡün mescide girmez menāre

2287. Minare gibi müstakim ve sabittir dërler. [1623/24]

2288. Minareyi çalan kılıfını hazırlar. [1623/25]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 440, 3457⁴⁶⁸]

⁴⁶⁶ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Mināre gölgesi.: 440.

⁴⁶⁷ Yazmada: *kıyamet*.

2289. Minareyi nasıl yaparlar sualine kuyuların içini dışına çevirirler demiş.

[1623/26]

*Ḥāce Naşre 'd-dīn*⁴⁶⁹ *merḥūm*

2290. Minareye merdivensiz çıkılmaz. [1623/27]

2291. Minareye çıkan kendi iner, inmesini bilir dërler. [1623/28]

2292. Minaresiz cami, arafatta dërler. [1623/29]

2293. Minare gölgesi, davul tozu arar. (satar) [1623/30]

2294. Minberden mihraba yol var. [1623/31]

2295. Minder altı étmişler. [1623/32]

2296. Minder çürüten. [1623/33]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: 440, 3459⁴⁷⁰]

2297. Minder çürüten zümresindendir dërler. (mucizlikten kinaye) [1623/34]

2298. Minder sürüten, minder çürüten hep bir arada. [1623/35]

2299. Minder eskiten. (köşe tembeli) [1623/36]

2300. Minder mollası. [1623/37]

2301. Minelbab ilelmihrab. [1623/38]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: 440, 3455⁴⁷¹]

2302. Minhâc-ı müstakimden Allah ayırmasın dërler. [1623/39]

2303. Min gayrı haddin efendim. [1623/40]

2304. Min gayrı iradetin vuku bulan kabahatiñ cezası nedir? Afv. [1623/41]

Cümel-i hikemiyye

⁴⁶⁸ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: Mināreyi çalan kılıfını hazırlar.(ğılıfını): 440.

⁴⁶⁹ Yazmada: *Ḥāce*.

⁴⁷⁰ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: Minelbāb ilelmihrāb.: 440.

⁴⁷¹ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: Kaçanın anası ağlamamış.: 440.

2305. Mihman, mihman üstüne gelse de ağır gelmez dèrler. [1624/1]

Nedîm⁴⁷² [Dîvân 11,12] beyt

halvet-i şâfî-zamîran hâne-yi âyînedir

[**şıklet olmaz gelse de mihmân mihmân üstüne**]

2306. Mihman, mihmandan haz étmez; mihmandâr ikisinden de haz étmezmiş. [1624/2]

2307. Mihmandardır. [1624/3]

2308. Mihmanperverdir dèrler. [1624/4]

2309. Mihmansaray mı sandın? [1624/5]

2310. Mit masalıı manzum nevidir. Kadim Türkçedir, ki mitsiz, itsiz toy bulmaz dèrler. [1624/6]

2311. Mihmanlık üç gün. [1624/7]

2312. Meyhaneden dönen nara zenan gelir dèrler. [1624/8]

Meyhaneden dönen nara zenan gelir, kuy-ı yardan dönen kişi nale-yi kenan gelir, kavgadan -münazaadan- gelen küfr-ü kenan gelir dèrler.

Yahyâ Nâzîm⁴⁷³ Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Nâzîm [I, 54] [beyt]

gelse 'aceb mi nâle-künân kûy-ı yârdan

meyhâneye giden kişi na'ra-zenân gelür

2313. Mıhlandı kaldı. [1624/9]

2314. Mıh girsin. [1624/10]

2315. Midyeden inci de çıkar. [1624/11]

2316. Mirî malı, yerde yatsa alma. [1624/12]

2317. Mirî malına karışma, vakıf işine girişme. [1624/13]

Nâbî [Hayriyye-yi Nâbî⁷⁷⁴ Maṭlab-ı Hâcegî Dîvânı 67, 10] beyt

⁴⁷² Yazmada: *Nedîm kaşîdesinden bir beyt.*

⁴⁷³ Yazmada: *Nâzîmî.*

māl-ı mîrîye karışma zinhār
eyleme 'ayşine mîrî-yi medār

Nābî [*Hayriyye-yi Nābî*⁴⁷⁵Matlab-ı Hâcegî Dîvânı 67, 16-18]

eyleme mālını vākfıñ itlāf
girmesün ceibüñe māl-ı evkāf

şarṭ-ı vākfıñdan olunursa 'udül
*haşmuñ olur senüñ*⁴⁷⁶ Allāh ve resül

şarṭ-ı vākfıñ-ıla kanā'at müşkil
*étmese*⁴⁷⁷ vākfıñ hıyānet müşkil

2318. Mirî borcu tükenmez. [1624/14]

2319. Mirî malı, balık kılçığıdır yutulmaz. [1624/15]

Ş. [Şināsî: *Durûb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: 440, 3461⁴⁷⁸]

2320. Mirasyediye mal mı dayanır? [1624/16]

2321. Mirasyedi mal kadrini, mal elden gittikten sonra anlarmış. [1624/17]

2322. Mirasyediye ata malı değil, dünya malı olsa dayanmaz. [1624/18]

2323. Mütalaa: Miras kadr u kıymetini bilene, [...] derler. servet hazır-ı devlet [...] kadr u kıymetini bilmeyene pek muzır ve şerri pek yamandır demişler.

Zira havadan gelen miras devleti toptan gider dërler çünkü vehleten gelen devlet miras akıl olanlar için ya devr-i senesi gelen tali ya [...] gibi toplu görür ya [...] ticaretin toptan yani birden gelen bereketli kârına beşzer. Ki akli olan derhâl malına mal katar, keyfini çatar, sefayı hatırla yer içer. Gafil olanlar için miras pek mefruşatlıdır, ki böyle lodos yeli gibi birden bire esip savuran bir fırtınalı bir kuvvete benzeyen hava-yi bir servet olmasına, mebni tahtası eksik olanların akli ve ahlakını bozar. Miras yedilik sokağına sevk eder. Eski

⁴⁷⁴ Yazmada: *Kitāb-ı Hayriyye*.

⁴⁷⁵ Yazmada: *keḏā* [*Kitāb-ı Hayriyye*]

⁴⁷⁶ Yazmada yok.

⁴⁷⁷ Yazmada: *olmasa*.

⁴⁷⁸ Şināsî ve Ebü 'îz-Ziyā: *Durûb-ı Emşāl-i 'Osmāniyye*: Mirî malı balık kılçığıdır yutulmaz. : 440.

mirasyedi tavcı avcılarının pazar bataklığına gidip batar. İşte o batış, son batıştır. Bir daha o yeni ve taze ve tecrübesiz ve görgüsüz toy, tabiatlı yeği ve acemi miras yedilerin bilcümle mal-ı mirasıyla beraber mal-ı küllisini de tarik-i zilli sefahatte kemal-i rezalet ve hamakâtle yer içerler, esip savurur, atar tutarlar. Kesip biçerler. Emsalli mesellü. Zavallı o toy, tabiatlı, taze mirasyediyi de bir müddet-i kalilede de kaz gibi yolup ya tavuk parasına satılıp mal gibi çırak çıkartırlar ya da kendi zümreleri [...] kayd u kabul ile istidadına göre bir hizmette kullanırlar. İşte mirasyedilik de gafıl olanların netayice ahval-i müellime ve müessifeleri en nihayet böyle vadilerin böyle bataklıklarına düşüp batıp boğulmak ve mahvolmak ocağı yıkılıp sönmek ocağına incir ağacı dikilmektir. Bunlar ise milli tarihe müsbet küll-i yevmin meşhut bulunmaktadır. [1624/19]

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

2324. Mirasa konu. [1624/20]

2325. Miras havadan gelen servet gibidir. [1624/21]

2326. Mirasyedi kavimler. [1624/22]

2327. Miras davası, maraz davasıdır demişler. [1624/23]

2328. Miras, hayırlı evlada göre mirastır. [1624/24]

2329. Miras, hayırlı evlada helaldir. [1624/25]

2330. Miras, hayırsız evlada marazdır. [1624/26]

2331. Mirasyedinin dostu, malı tükenince kadar çok olur. Malı tükendikten sonra hepsi birden yok olur. [1624/27]

2332. Mirasın sonu marazdır derler. [1624/28]

2333. Mirasyedi gibidir, pertev satar derler. [1624/29]

2334. Miras helaldir amma kullanana göredir derler. [1624/30]

2335. Miras helal, hele ele al demişler. [1624/31]

T. [Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 440, 3460⁴⁷⁹]

2336. Mirastan mal kaçırır gibi. Mirastan mal kaçırarak, gümrükten mal kaçırarak gibi veballidir demişler. [1624/32]

2337. Mizan veren tefekkürü, elden bırakma. [1624/33]

Zira tefekkür kenar-ı aklı şulesi mizan-ı aklı dirhemleri gibidir demişler.

2338. Mizansız hesap olmaz. [1624/34]

2339. Mizanı kıl, kabul etmez derler. [1624/35]

2340. Mizana girmeyen ihsandır. [1624/36]

2341. Mizana ur görüştüğü ihvanı el-hazer, rehber tasvir ettiği rehzen olmasın. [1624/37]

Mevzundur.

2342. Mizmar okur derler. [1624/38]

2343. Mizmar ile şiir söyler, şairdir derler. [1624/39]

2344. Mızıkçı, mezakçı beraber derler. [1624/40]

2345. Mil üstünde oturur, çalaktır derler. [1624/41]

2346. Mim demeği bilmez, mollalık satar derler. [1624/42]

2347. Mimplendi. [1625/1]

[...] ashabından olduğunu işaret etmek.

2348. Mimli adamdır, derler. [1625/2]

2349. Mimli dayı, zincirli ayı. [1625/3]

2350. Meymenetî herif. [1625/4]

2351. Mini mini bebek. [1625/5]

⁴⁷⁹ Şināsî ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Mîrās ḥalāl hele ele al demişler.: 440.

2352. Mini mini bebek başka, sakallı bebek başka. [1625/6]

2353. Miyav miyav. [1625/7]

2354. Miralay, mir-i mirân. [1625/8]

2355. Mir liva. [1625/9]

2356. Mir ahur. [1625/10]

2357. Mirkelam adamdır, dërler. [1625/11]

Fasih ve beliğ sözlü.

2358. Miranu ‘l-harare gibi bir hâlde durmaz. [1625/12]

2359. Meşe ağacı kavidir amma yemiş vërmez. [1625/13]

2360. Meşe odunu gibi. [1625/14]

2361. Meşeniñ kendisi kavidir ama mahsulu olan kobağı koftur. [1625/15]

2362. Meşe ağacı kömürü, mangalı şenlendirir. [1625/16]

2363. Meşeliği arslandan boş buldu ki tekrar çıktı dëmiş. [1625/17]

[Şolaqzāde Meḥmed Hemdemî Çelebî] *Şolaqzāde Tārîḫi*⁴⁸⁰

2364. Meşelik yabani mahluk gecelik [...] dërler. [1625/18]

2365. Mikat gibi doğru yürür. [1625/19]

2366. Mikattan minaya say eden hacılardır dërler. [1625/20]

2367. Mikat zamandır. [1625/21]

2368. Mineli saat kutusu gibi. [1625/22]

mu, mü

2369. Muahat, muatat. [1625/23]

2370. Muaheze kolaydır amma icat zordur dëmiş. [1625/24]

⁴⁸⁰ Yazmada: *Şolaqzāde Tārîḫi*’nden bir fiḳradur.

2371. Muaheze âsan olsa da sanat kolay değil demiş. [1625/25]

2372. Müezzinlik horoza kalsa cemaat elbette vaktini şaşırır dèrler. [1625/26]

2373. Müminlik malı, mümine mirastır. [1625/27]

2374. Mümin müminiñ kardeşi. [1625/28]

2375. Müminiñ kalbi, beytullahdır. [1625/29]

Fuzûlî [*Dîvân* 191 ,67,7] [beyt]

*fuzûlî ḥālî olmaz şûret-i dil dōst fikrinden
bu mu‘ānide ki beytu’llāh dèrler kalb-i mü’mindir*

2376. Müminiñ kalbi kâbedir, yıkılmaz. [1625/30]

2377. Mümin, müminiñ ameliyle amel eder. [1625/31]

2378. Mümin taklidi. [1625/32]

2379. Müminiñ mirasıdır, müminine. [1625/20]

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 20] [mısrâ‘]

2380. Mümin mümin için birbirini bend eden bina gibidir. [1625/34]

2381. Müminiñ niyeti amelinden hayırlıdır buyurulmuştur. [1625/35]

2382. Mübarek adam. [1626/1]

2383. Mübarek mülktür, ol mülk viran olmasın ya rab. [1626/2]

Fuzûlî mısrâ‘

Evliyâ Çelebî *Siyâhat-nâme*⁴⁸¹ 1, 287 târîḥ

*dédim ben evliyâ’ bu kâḥa târîḥ
mübârek ola kaşrıñ pâdişâhı 1065*

Yahyâ Nazîm⁴⁸² *Dîvân-ı Belâğat-‘unvân-ı Nazîm* [V, 490] târîḥ

temâşâ eyleyüb bu tarḥ-ı maṭbû’-ı feraḥ-zâyı

⁴⁸¹ Yazmada: *Kaşr-ı çamlıca*.

⁴⁸² Yazmada: *Nazîmi*.

dédiler ehl-i diller tehniyet-gūyān **mübārek-bād**

[Mu‘allim Nācī] *Luġat-i Nācī* [460^b]

mübārek: Ar. Bereketlendirilmiş. Uğurlu, huceste, müteyemmen. “Sefer mübārek ola ey hīdīv-i fer-rūh-dem” (Nedīm) Ba‘zen kināye şūreti-y-ile “menhūs” ma‘nāsına kullanılır: Be hey mübārek! Büyük, büzürgvār, şāyeste-yi ta‘zīm: Mübārek bir zāt. Mübārekī uğurlu, kıdemli ola ma‘nāsına, ekseriyyā maḳām-ı tehekkümde isti‘māl olunur: “‘Āşık-ıla tıldı hāne belālar mübārekī” (Lā) “Aldık metā‘-ı ‘ışkı belālar mübārekī (Lā)

2384. Mübarek hayvan. (koyun) [1626/3]

2385. Mübarek ola dërler, nerden aldın dëmezler. [1626/4]

2386. Mübarek ola dëdiler. [1626/5]

2387. Mübarek gündür bugün. [1626/6]

2388. Mübareklediler dërler. [1626/7]

2389. Mübah olan şeyin helal ve haramı tasavvur olunmaz, dërler. [1626/8]

[Mu‘allim Nācī] *Luġat-i Nācī* [460^b]

mübālaġa: Ar. Bir hıuşuşda ziyāde çalışmak. Biriniñ evşāf-ı maḥmūda ve mezmūmesini müsteb‘ad veyā muḥāl görünecek şūretde beyān etmek. O yolda söylenen söz eger ‘aḳlen ve ‘ādeten mümkün olur-ısa “teblīġ”, ‘aḳlen mümkün, ‘ādeten muḥāl olur-ısa “ġuliv” nāmını alır ki merdūddur. Mübālaġanınıñ maḳbūlü ifādeye rūh ve revnaḳ vërir. Nefī’niñ şu beyti ġuliv mişāllerindendir: “İrdi bir ġāyete te’sīr-i hevā kim bir mūr / Bir dem-i germ ile eyleridi deryāyı serāb”.

2390. Mübalaġada kizb yok dërler de [...] mübalaġaya fail olurlar, dëmiş. [1626/9]

2391. Mübalaġada kizb yok demekle hemen her sözü mübalaġa ile söyle dëmediler ya dërler. [1626/10]

2392. Mübadele dënilen şey, ekonominin -iktisadın- esasıdır dëmişler. [1626/11]

2393. Mübadeleci işine döndü. [1626/12]

Bir şeyi diğer şeyle değiştiren adam.

2394. Mübadele, vasıta-yı servettir demiş. [1626/13]

2395. Mübaşir gibi kapıya dikildi. [1626/14]

Mahkeme munzırı.

2396. Mübaşiret etti. [1626/15]

İşe başlamak.

2397. Mübalağayı, Acemistan'dan öğrenmiş dërler. [1626/16]

2398. Mübalağayı Acemane'yi geçti dërler. [1626/17]

2399. Mübalağada kizb yok, demiş. [1626/18]

2400. Mübalağa ile ism-i fail sözü hep. [1626/19]

2401. Mübalağa için kizb yok dërler ama mümkünatı aşmamak gerek, demişler. [1626/20]

2402. Mübalağalı söz, şair meddah sözü. Manalı söz. [...] sözü demişler. [1626/21]

2403. Mübalağa etmekten mübalat etmek yeğdir. Mübalat fıkır ü endişe. [1626/22]

2404. Mübahî adam, dërler. [1626/23]

Fahredici.

2405. Mübahele, muanede bir bapandır zinhar mübahele, muanededen hazer etmek gerek. [1626/24]

Zira mübahele muanedenin arkasında belki tehlikeli mücadele var. Mücadelenin sonu ise iki taraf için azim, bela ve musibettir demişler.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaqqî

2406. Mübayaa, mübadele bir baptan gelir. [1626/25]

2407. Mübayaa memuru gibi. [1626/26]

2408. Mübadelesiz mal aratmaz dèrler. [1626/27]

[Mu'allim Nācī] *Luġat-i Nācī* [462^a]

mübtedā: *Ar. Başlanılmış. Lisānumıza göre bir isim yāḥūd isim ḥukmünde bir kelimedir ki haber oḡa isnād olunur. Üslūb-ı Farsī üzere muzāf olduġda “mübtedā-yı mu'aḥḥar” şūretinde ĩrad olunur. mübtedā-bih kendisiyle başlanılan. Muḥaddem bir ḥaberdür maḥdem-i 'Īsā ḡudūmun-ıla/Velī zātun mu'aḥḥar mübtedādur ya Resūl'allāh” (Lā).*

2409. Müpteda, habersiz olmaz. [1626/28]

2410. Müpteda haber, cümle-yi ismiyye. [1626/29]

2411. Müpteda mukaddem, haber, muahhar olduġu gibi bazen haber mukaddem, müpteda, muahhar olmak kaidedir. [1626/30]

2412. Müptedilere iş öğretir gibi. [1626/31]

2413. Müptedi işi. [1626/32]

2414. Müptela-yı gam éder, hikmet nâşadı bile. [1626/33]

mıṣrā'

2415. Müptela olduġu illetten gitti. [1626/34]

2416. Müptela eksik değildir, dilbere. [1626/35]

Hıfzī [: *Manzūme-yi Ḍurūb-ı Emṣāl* 21] [mıṣrā']

2417. Müptelası değil iseñ işiñ ne meyhanede? [1626/36]

2418. Muttasıl Mısır'ın Cündisi'ni, Anadolu'nun bendisini medh édip durur dèrler. [1626/37]

[Şolaḡzāde Meḡmed Hemdemī Çelebī] *Şolaḡzāde Tārīḡi*⁴⁸³ 704

2419. Mütevazi günahkâr, mütekebbir sevapkârdan iyidir dèmiş. [1626/38]

⁴⁸³ Yazmada: *Şolaḡzāde Tārīḡi*'nden bir fiḡradur.

Nuṣırevân yani günahkâr mütevazı adam, sevapkâr ve hem mütekebbir adamdan iyidir demektir.

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

2420. Mütevekkilen ali Allah mütevessilen iş tut, iş gör, tutar isen pek tut, iş [...]. İş gör, atıl, gafıl olma; amil, akil ol. [1627/1]

Zira Cenâb-ı Hak mütevekkil amili sever, gafıl atılı sevmez demişler.

2421. Mütenebbih ol, ki dehr nice mihan ve meşakkatla yetiştirdiği mahsulatını bile mahvu telef ediyor. [1627/2]

Muhyî'd-dîn İbnü 'l-'Arabî⁴⁸⁴

2422. Mütelevvin-i efkâr olan kimse cemi teşebbüsâtında semere göremeyerek sıfru'l-yed kalır. [1627/3]

Emsall-i hikemiyye

2423. Mütehassis olsan ol, lakin mütecessis olma. [1627/4]

Zira mütecessis olanlar zemmini mütehassis olanlar medhini iştirirler.

Cümel-i hikemiyye

2424. Muhtecip, ihticap (saklanan, gizlenen) bir gün olur kendini gösterir; görenler ya memnun, mesrur ya mükerrer, mahzun olurlar. [1627/5]

Cümel-i hikemiyye

Lâ beyt

*muhtecib hırşîd mağrîb mâtem-i hâver hazîn
su-be-su giryân-ı seḥâb âfâk-ı se-tâ-ser hazîn*

2425. Mütareke oldu, münazara bitti demektir; hâlâ bizim münazaramız bitmedi sulh da olmadı demiş. [1627/6]

2426. Mütekebbirin burnunda şeytan oturur dârlar. [1627/7]

⁴⁸⁴ Yazmada: *Kelâm-ı hikmet ittisâm-ı Şeyhü 'l-Ekber cenâb-ı Muhyî'd-dîn 'Arabî.*

Mütekebbiriñ burnuna şeytan oturmuştur: Burnu koku almaz, gözüne perde koymuştur; gözleri görmez, kulaklarına parmak tıkamıştır, hak ve hakikati işitse de işitmez, vicdanı mühürlenmiştir [...] olmaz demişler.

2427.Mütekebbiriñ ilacı, zübab-ı istikbarını uçurmakta ve burnundan şeytanını -şeytan tüyünü- çıkarmaktadır. [1627/8]

Zemaḥşerī

‘Arabī

devāu ’l-mütekebbiri fī itārati [...] ve nazu‘ şāyṭānihi min nūhrātihi.
[=Mütekebbirin ilacı [...]sının uçurulması ve burnundan şeytanın çıkarılmasıdır.]

2428.Mütevazi olanı rahmet-ı rahman büyütür, mütekebbir olanı lugat-ı şeytan büyütür demişler. [1627/9]

H.‘Abdü ’l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2429.Mütekellim-i vahde gibi oturur. [1627/10]

2430.Mütekellim-i vahde payesiyle söz söyler dèrler. [1627/11]

[Meḥmed Tefḫ Mecnū’a min Nevādiri ’l-Üdebā vü Āṣāri ’ḡ-Zurefā
(Nevādirü ’ḡ-Zurefā⁴⁸⁵) cüz’-i evvel, 19⁴⁸⁶]

2431.Mütelevvîn mizaç olanlardan vefa beklenilmez, dèrler. [1627/12]

2432.Mücadele, müfaale veznindedir ki ziyade [...] baptan gelir. [1627/13]

Mücadele birkaç nevdır: 1. Nefsin vicdanla mücadelesi. 2. Def-i ihtiyaç, celb-i menafî emrinde ve vak’ı zarurî, mecburi mücadele. 3. Temin-i hayat emrinde iddihar-ı ihtiyat ve istihzar-ı istikamet için masruf-ı say u âmel mücadelesi. 4. Def-i taarruz-ı âda ve bela için vaki olan mücadele. Ki bu da âdanın mahza, hırs ve tamahı yüzünden hiss-i haset ve fesadından mütevellit, mücerret gasb-ı hukuk-ı mülke ve millete kıyam eden düşmanlarıñ def-i ihtiyal ve taarruzları olan mukabele, müdafaa-yı nefis için ve vuku bulan mücadele demektir ki

⁴⁸⁵ Yazmada: Nevādirü ’ḡ-zurefā’dan bir fiḳradur.

⁴⁸⁶ Nevādirü ’ḡ-zurefā’da: Mütekellim-i vahde pāyesi-y-ile tatlı tatlı zebān beyāna bir mertebe lezzet baḥş tedḳīḳ olur idi. 19.

mevcudiyet-i diiveliyye ve tamin hayat ve sıyanet ve himayet ve muhafaza-yı hayat ve memat mücadelesidir, ki ma-farazahu din-i devlet ve millet uğrunda vaki, meşru mücadelesi [...] şamil olup bu gibi mücadelelere şer'an ve irfan ve mecburen meşru olan mücadeleler dënmektedir dëmişlerdir.

H.'Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2433.Mücadeleniñ soñu musalahadır; musalaha, müsaleme dëmektir.

[1627/14]

2434.Mütevelli olma, mütehalli mütecalli ol. [1627/15]

2435.Mütevellilerin ahval-i tebah, hak huzurunda olur ruy-ı siyah. [1627/16]

Nābī [*Ḥayriyye-yi Nābī* Maṭlab-ı Ḥāceğī Dīvānı 67, 19]

2436.Mecaliste zuhur-u muhalafetteki [...] ekser-i hâle bir müsademe-i efkârdan mütevellit olup [...] izhar-ı hakikatle izah ve tanvini mesa'il [...] dëmişlerdir. [1627/17]

2437.Müteveffaya rahmet, malına bereket, gammaza lanet dëmiş. [1627/18]

2438.Mücerreptir, ki baran müptela-yı id-i kurbandır. [1627/19]

Vāşıf mışrā'

2439.Mücavir kaldı dërler. [1627/20]

2440.Mücerrep ve müstamel olan şey memduhtur, memduh olan şey makbuldür, makbul olan şey makuldür, makul olan şey; ayn-ı insan ve tabiat-ı insandır, ki örf-i insan dëmektir. [1627/21]

Örf ise mensus olan tevamir-i şer-i ve nizam-ı ahkâmına müsteret olan efkâr ve ef'al ve a'mal-i beşeriñ [...] ve esas-ı cevheri ve bir hûlasası dëmektir dëmişler.

H.'Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2441.Mücerrep adamdır dërler, ki tecrübe olunmuş adamdır dëmek olur.

[1627/22]

2442.Mücerreplerin tedavisi her vakit musaptır. [1627/23]

2443. Mücerreptir, rakibiñ meymenet yoktur. Kudumünde. [1627/24]

Nābī [ö. 1124/1712] mışrā‘

2444. Mücerrebat umurundandır, ki her şeyi tedrici hasıl olur ve tecrübe ile meydana gelir dēmişler. [1627/25]

2445. Mücadele, müf‘ale mübadele veznindedir. [1627/26]

2446. Mücrim gibi kaldı dērler. [1627/27]

2447. Mücrim de olsa merhamet gözler. [1627/28]

2448. Muharebe, mücadele-yi nefis-i beşeridir. [1627/29]

Mülāhaza: Muḥārebe ḥilḳat ve ṭabīāt-ı beşeriycede mevcud ve mündemic bir illet-i mesāriḥ-i nefṣānī ve sārī ve taḥrībī marāz olup bir sırr-ı ḥikmet ve ḥilḳat ve ḥaṣlet ve ṭabīāt -ı beşeriyyenin isyan eden nefisine müte‘allik bir marāz-ı nefṣānīyedir demekden bu başka çāre yoktur. İşte bu müstevlī marāzın her ne kadar kable’l-vuḳu men ü define [...] vesā‘ili diplomasiyye ile birçok çāreler mareler aranır [...] taḳdir [...] kararlar [...] ile [...] ise de hayfā ki maḳṣūdun-bih olan men ü def-i ḥarbe hinihacet de muvaffaḳiyyet elvermediginden şarf-ı nazar bi’l-‘aks ḥarb-ı ta‘cīl ve teşdīde sebep olduğu fī zamānına sebḳat eden ve el-yevm devam eylemekde bulunan bir muḥārebat-ı ‘umumiyye-yi felāket-āmīziyelerle ṣābit bulunmakdadır. Binā’en-‘aleyh

Muḥārebe: Bu ‘alī ma‘muriye-yi beşeriyette taḥrībāt ve ḥasārat-ı ‘aẓīmiye-yi bādī ve bir ser ḥikmet ve ḥilḳat-i ilāhī olan bir ‘avāmil-i mazarra-yı beşeriyye ve bir ‘illet-i sārīyeyi nefṣānīye marāz-ı müdhişidir. Bunun ciheti ma‘nevīyesinin ta‘rif ve izāhı müşkil değil belki ḡayrı mümkündür. Mümkinatdan olanı ise ancak yalnız zavāhir-i zuḥūru ya’nī esbāb-ı zuḥūr-u zaḥīreyesiyle devām-ı ḥālī hikāyesine mütenāzir kalır ki bu da ancak bir şu’ūnāt-ı tārīḥīye-yi ‘ālemden mişāl bir maṣāl kabīlinden ‘ibāret almış bulur. Ve ale’l-zalikū’l taḳdīr bervecḥ-i zīr bu kabīlden olarak zikr ü ityān olunan delā’il bir nev‘i esbāb-ı zaḥireyeye münḥaşır birkaç kelām mülāhazanın serd ve ityānı olan ‘ibāret bulunmuştur. Bu kısa muḥārebenin sırr-ı ḥikmet-i ilāhī olan esbāb-ı muḳaddere-yi ma‘nevīyesini zikr ve izāh eylemek

havşalamızdan hāric bulunduğunu i'tiraf eylerim. Binā'en-'aleyh zavāhir-i hālden istinbāt olunan esbāb-ı zāhiriye hākkında bir mü'tāla'a kabīlinden olarak bir ber-vechi zir ba'zı [...] sözler mücerred mü'tāla'a ve mülāhaza-yı şahşīyyen nev'inden serd ü beyān olunmuştur.

Muḥārebe: Mücadele-yi nefis-i beşer demektir ki devletlerin milletlerin sā'iqa-yı hırş ve [...] ve inkār-ı hak ve 'adāleti yüzünden beyne'l-düvel mevcūd ve mer'ī 'uhūd ve 'uḫūd-u düvel ve milele 'adem-i ri'āyetlerinden [...] sözlerinden mütevellid bir marāz-ı nefsanīdir. Bu marāz-ı nefsanī ise sārī 'illetlere beşzer ve der-hāl yek-dīgere sirāyet eder [...] muşāb eyler. Bu musābiyyet tabī'ī olunarak birbiri-y-ile muḥārebe ve ceng ve cidāl-ı tevlīd eyleyerek 'aksü'l-'amel nöbetleri yapar. Ya'nī 'umūmī muḥārebe muşābetlerini doğurur. Nihāyet milletler de cān ve malları vefātına

[Mu'allim Nācī] *Luḡat-i Nācī* [441^a]

muḥārebe: Ar. cenk etmek. Cenk. muḥārebāt muḥārebeler:
Muḥārebāt-ı bahriyye. Napolyo'nun muḥārebātı.

2449. Muharebede hile mübahtır, mütârekede memnudur. [1627/30]
2450. Muharebede, muhâkemede merhamet [...] 1627/31]
2451. Muharremiyesini alan derviş gibi sevindi, dërler. [1627/32]
2452. Mücrim gibi düşünür. [1627/33]
2453. Muharrem söz söylenmez, ifşa eden mücrimdir. [1627/34]
2454. Muharebenin büyüğü nefis ile, küçüğü düşman iledir. [1627/35]
2455. Muharremü'l-haram ayı indelislam yılbaşısıdır ki (sene-yi kameriyyenin birinci ayıdır) onuncu günü yevm-i aşura. [1627/36]
2456. Muharremden muharreme hesap var, ısrar var demiş. [1627/37]
2457. Muharebenin küçüğünden kaçan elbette büyüğünden de kaçır demişler. [1627/38]
2458. Muhal fırsatı fevt étme, kim zamanı geçer. [1627/39]

Nazîm mışrâ‘

2459. Muhavere-yi siyaset muhtal olunca sonu muharebedir dëmiş. [1627/40]
2460. Muharebede ölmek de var, öldürmek de vardır; ancak dönmek kavli yoktur dërler. [1627/41]
2461. Muharebe, mücadele veznindedir. Muharebe parasız, yarasız olmaz. Silahsız, savtsız, yaraksız olmaz dërler. [1627/42]
2462. Muharebe, hem kuvvet-i [...] ve metanet kabilinden zat-ı besalet ve şecaat, kalıb-ı şahsı ister; hem ilim, marifet ve akl-ı hüner ve fen ister. Bunlarsız kuru cesaret, günaha kefarete sayılır dëmişler. [1627/43]
2463. Muhakeme, mücadele, muharebe, musalaha, muahede kelimeleri hep bir vezinde olup bir baptan gelir, bir baptan çıkarlar. Bunların kanun [...] hukuk ilamı da izhar ve irtibatı müstenet-i ilahi; ancak hak ve adalet kelimelerinden ibarettir dëmişler. [1628/1]

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

‘ Abdü 'l-Halîm Hakkî

İlmî, siyasi, ahlaqî bir mütalaa-yı âcizanedir. Muharebe, mücadele, muahede, musalaha, muhakeme kelimeleri hep bir vezinde olup bir baptan gelir bir baptan çıkar. Bu bir kavaid-i ilmiyyedendir. Bunların metn-i kanun, hukuk ilamı da izhar-ı hak ve adalet emrinde müstenit ise ve irtibatı da ancak hak ve adalet kelimelerinden ibarettir dëmişler. Muhakemeler gerek siyasi ve gerek hukukî olsun her hâlde her nev mehakim ve alamat-ı mehakim metn ve şerhi ancak ahkâm-ı hak ve adalete merbut ve müstenit bulunması ise şart-ı azam-ı asli ve esasidir. Binaenaleyh gerek siyasi ve gerek gayr-ı siyasi ve hukukî olsun her nev-i mehakimî hüküm ve kazası ve netayic ilamı. Ancak hak ve adalet düsturuna merbut ve müstenit bulunmak gerektir dëmişler. Zira metn-i esasta mündemic bulunan şart bulunmayınca maksut ve matlubun bih olan meşrut bulunmaz dëmişler. Yani metn-i esasi ve asli olan hak ve adalet şartı bulunmayınca metn-i esasta mündemic bulunan maksut ve matlubun bih ve meşrut olan ahval-i emn, sulh ve selamet-i salah-ı hal [...] bulunmayınca cem-i ahvalde emin ve rahat ve asayiş-i umum, fevz-i necat ve huzur-ı umum-ı nas ve mal ü menal temin edilmiş olmaz. Soğra muharebe musalaha

veznindedir, ki her vezniñ bir mevzunu vardır. Yani muharebe muharibiniñ bir nev-i mücadele fiili veznidir. Faqat mevzunu da musalahadır. Buña binaen her kavganıñ soñu bir barışmaştır. Müeddasınca her muharebeniñ soñu da bir musalahadır. Binaenaleyh her muharebe ve mücadeleniñ soñu da muhakeme-yi siyasiye heyeti taraflarından tarefeyn-i muharebeyn bi'l-celp istima olunaraq kavanin-i mutebere-yi huķuķ, düvel ve beyne'l-milel ahkâmı mevadına haķķ ve adalete tevfiķan tatbiķ olunaraq vërilen karar ali-yi usulen tarefeyn-i muharebeyne teblig ve bu tebligatı da evraķ-ı havadis ve vasıtasıyla umum-ı alem-i beşeriyeye alenen neşr-i ilan eylemek usul ve adat-ı beyne 'l-düveli huķuķ-ı siyasiyyesindendir. Lakin ancaķ muharebeniñ musalahanıñ netice-yi mevadı her [...] ibaret ise şerait-i muahede mevadı da beraber neşr ü ilam olunmaķ usul ve kıavaid-i siyasiyedendir. Çünkü aķd-ı musalaha aķd ve şart-ı muahede hep bir baptan gelen siyasi kelimeleriñ mezayası, vezni ve mevzunu şart ve meşrutı muhtevi bulunmasına binaen mevad-ı muahede ve şerait-i musalaha hep birlikte neşr ü ilam olunmaķ siyaseten usul ve kıaidedendir dëmişler.

Mücerrebi tekrar tecrübe ile uğraşmak [...] gerçi malum-ı ilan yani malum-ı i'lam [...] yahut abesle iştigal sayılsa da ihtiyatla ihtiyacı hatır ve göñülden asla çıkarmamaķ gerek dëmişler. Zira sevķ-i ihtiyaçla bir filcan⁴⁸⁷ almaķ iķtiza [...] evvela filcanı iki elinle tutup bir fiske urup kulaklarınla yakından sadasını [...] çatlaķ patlaķ olup olmadığını iki kulağıyla diñleyip ve iki gözüñle de baķıp muayene edip soñra kendine kendi aķl ve fikrinle beraber ellerin ve göz ve kulaklarınıñ [...] şehadetiyle kıalbine kıanaat geldikten soñra kıymeti vërüp al dëmişler.

2464. Muhibbi sadıķı yeğdir, kişiniñ akrabasından. [1628/2]

Mevzundur.

Hıfzı [: Manzûme-yi Durûb-ı Emsâl 21] [mısrâ']

⁴⁸⁷ Yazmada: *filcan*. Arapçadan Türkçeye geçmiş olan *fincân* kelimesi *filcan* biçimi ile de kullanılmaktadır. TIETZE: *TvETTL F-J*: *fincan/filcan*: II, 65^b. REDHOUSE: *TaEL*: *fincân*: 1338^a.

2465. Muharebede düşmana hile mübahtır. Lakin akıl ve ilimle marifet şarttır demişler. [1628/3]

Şart bulunmayınca meşruta bulunmaz, şart olan maksut ise düşmana galip gelmektir. Galibiyet ise taliden ziyade akıl ile ilim ve marifetledir, ki bu hassaların hem cesaret ve metanet hem de kuvve-yi maneviye ve fezail-i ahlakiye ve mahabbet-i vataniye hassaları tevellüt eyler. Bunlar da olmasa asla galibiyet ümit olunmaz demişlerdir.

H.' Abdü 'l-Halîm Hakkî

2466. Muhtaçlara, merhamet ister. [1628/4]

2467. Muhtaç, kerime daimen muhtaçtır. [1628/5]

Yahyâ Nâzîm⁴⁸⁸ *Dîvân-ı Belâğat- 'unvân-ı Nâzîm* [V, 474] kıt'a

*ey haste-yi 'ışka şerbet-i derdi 'ilâc
hıẓr eyle mesîh o derd ile haste-mizâc
luḡfuḡ-ıla 'aceb mi h'âhişim olsa füzûn
muhtâc olur kerîme dâ'im muhtâc*

2468. Muhtaçlık zor şeydir. Huda kimseyi nadan-ı namerte muhtaç etmeye. [1628/6]

2469. Muhibbiḡ mahabbeti, maddi manevi iki hâl üzere mebni ve caridir. Her iki hâlde haz ve telezzüz olunan şeye ruhuḡ samimi meylanıdır demişler. [1628/7]

2470. Muhakeme: Mücadele veznindedir. İki mücadele, muhakeme olunur musalaha edilir. İki muharip beyni de bil-muhakeme musalaha ile akd-ı muahede edilir; ancak muhakeme gerek, hukuki gerek, siyasi olsun herhâlde ahkâm-ı hak ve adalete merbut ve müstenit bulunmuş şart-ı azam-ı esasi ve aslidir demişler. Şart bulunmayınca meşrut bulunmaz demişler. [1628/8]

2471. Muhammet ümmeti için küfre iltifat gerekmez demişler. [1628/9]

Muhibbî Dîvân [256, 281, 5] [beyt]

⁴⁸⁸ Yazmada: Nâzîmi.

*yār eger zülfün gider-ise gün yüzinden gam degil
çün muḥammed devridir küfre ne ḥācet ⁴⁸⁹iltifāt⁴⁹⁰*

2472. Muhammet ümmeti olan beri gelsin demiş. [1628/10]

2473. Muhammet'tir bais-i kevn; mekân Muhammet'tir sahib-i ins ü can.
[1628/11]

Mevzundur.

2474. Muhammet, mirat-ı ilahidir. [1628/12]

[el-Hācc Nūrī Efendi] “Cenāb-ı Sezā-yı [...]”*Keşkül* [cild-i evvel, 32]

*muḥammeddir cemāl ḥaḳḳa mir'āt
muḥammedden görüldi kendi biz'zāt
muḥammedden vücūda geldi ekvān
muḥammed rā'î-yi [...] ve mir'āt
görüldi çün sıfat bî-çün iken ol
nice derk éde derrāk oḡı heyhāt
muḥammed şerḥidir enfüs ü āfāk
aḡı cümle beyān eyler rivāyāt
sezā-yi cem' olur aḡmed de cümle
ne kim vardır bidāyet ve nihāyet*

2475. Muhammet mahabbetten hasıl oldu, Muhammetsiz mahabbetten ne
hasıl. [1628/13]

beyt

*muḥammed sl'm ⁴⁹¹maḥabbetden oldı ḥāşıl
muḥammedsiz maḥabbetden ne ḥāşıl*

2476. Muhammet şefaâtçimizdir gam yeme. [1628/14]

Yahyā Nāẓim⁴⁹² *Dīvān-ı Belāğat- 'unvān-ı Nāẓim* [V, 349] [beyt]

⁴⁸⁹ Yazmada: *germekmez*.

⁴⁹⁰ AK, C. *Muḥibbî Dīvānı* adlı kaynakta geçmeyen bu beyit YAVUZ, K.; YAVUZ, O.: *Muḥibbî Dīvānı - Bütün Şiirleri* adlı kaynakta geçmektedir.

⁴⁹¹ sl'm ‘efendimizin’ ism-i akdesleri zikr olundukça iradı mu‘tad olan sallallahü aleyhi ve sellem duasının muhtasarı olup böyle yazılıyor ’ (Ş.Sami, *Kâmus-i Türkî*: 831^b s.)

⁴⁹² Yazmada: *Nāẓimî*.

naẓīm bī-kesi yine me‘āşiden ħalāş eyler
şefā‘at kânidir ol şāh-ı ‘ālī meşreb mi ‘rāc

Muḥibbī Dīvān [319, 984, 7] [beyt]

muḥibbī ġam yeme çoġısa cürmüñ
*şefā‘atci **kulına muştafādır***

2477. Muḥannes (hünsa)⁴⁹³ erden avrat yeğdir. [1628/15]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 442, 3469⁴⁹⁴]

2478. Muḥannesin üzerine varma, yiğit edersin. [1628/16]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 442, 3470⁴⁹⁵]

2479. Muhtarsız, ihtiyarsız köy olmaz dەرler. [1628/17]

2480. Muhtarsız, ihtiyarsız köy olmaz; muhtaçsız, ihtiyaçsız mahalle, mahal olmaz demişler. [1628/18]

2481. Muhtarsız, ihtiyarsız cemaat; cemaat sayılmaz. Cemaat, cesed-i beşerdir. Ceset başsız olmaz, başsız cemaat; başsız, delilsiz, rehbersiz koyun sürüsüne benzer. Delilsiz, menzil-i maksuda gidilmez demişler. [1628/19]

2482. Muhtar ihtiyarla. [1628/20]

2483. Muḥannesten Rüstem doğmaz. (olmaz) [1628/21]

Dede ‘Ömer-i Rüşenī⁴⁹⁶ *Āṣār-ı ‘Işk* Latīfe [beyt]

kaçan rüstem evlāsıdır muḥannes
müzekker ola mı (hiç)⁴⁹⁷ hergiz mu’ennes

2484. Muhtar mührü gibi. [1628/22]

⁴⁹³ *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*’de yok.

⁴⁹⁴ Şināsī ve Ebü ‘î-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Muḥannes erden ‘avrat yegdir.: 442.

⁴⁹⁵ Şināsī ve Ebü ‘î-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Muḥannesin üzerine varma yigit edersin.: 442.

⁴⁹⁶ Yazmada: *İbrāhīm Gülşenī*.

⁴⁹⁷ *Āṣār-ı ‘Işk*’da yok.

2485. Müttehim bulunan bir heyet; hem hakim hem mahkum yerinde bulunmaz demişler. [1628/23]

2486. Müttehim maznun olanlar, hakim yerine geçerek kendilerini hem hakim hem mahkum veya mafûv ad edemezler. [1628/24]

2487. Müdaracı adamdır, dèrler. [1628/25]

2488. Müdara yüzünden iğfal etmek ister dèrler. [1628/26]

[Şolağzāde Meḥmed Hemdemî Çelebî:] *Şolağzāde Tārīḫi*⁴⁹⁸ 479

2489. Müdarasız, dübarasız dünya dönmez dèrler. [1628/27]

2490. Müdarasız insan, rahat edemez demişler. [1628/28]

Nābî [*Ḥayriyye-yi Nābî*⁴⁹⁹ Der Beyān-ı Şeref-i Ḥulḳ-i Ḥasen 31, 10-14] *naẓm*

süfēhā' ile müdārā eyle

enbiyā' kavlini icrā' eyle

enbiyā meslegini kabûl eyle

oldı me'mûr müdārāya resûl

bî-medār olamazsın râḥat

faḥr-ı 'ālem dēdi re'îs-i ḥikmet]

bî-sebeb ḥalḳ-ıla gāvga etme

terk-i bâzû-yi müdārā etme

2491. Müdarayı elden bırakma, müdahine el uzatma. [1628/29]

2492. Müdara reis-i hikmettir, buyurmuşlar. [1628/30]

2493. Müdara, enbiya mesleğidir buyurmuşlar. [1628/31]

2494. Müdara, düşmana kelepçek gibidir. [1628/32]

T. [Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 443, 3367⁵⁰⁰]

2495. Müdahin tilki. [1628/33]

⁴⁹⁸ Yazmada: *Şolağzāde Tārīḫi*'nden bir fıkradur.

⁴⁹⁹ Yazmada: *Kitāb-ı Ḥayriyye*.

⁵⁰⁰ Şināsî ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurûb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Müdārā düşmāna kelepçek gibidir: 443.

2496. Müdahin dost, gammaz düşman. [1628/34]

2497. Müdahin dost sözünden, gammaz düşman yüzünden bellidir dەرler.
[1628/35]

2498. Müdahin güldürür, gammaz düşündürür. [1628/36]

2499. Müdahin dost sözünden, gammaz düşman sözü yeğdir demişler.
[1628/37]

2500. Müdahinin rüyasını dinlemekten gammazın kabâyiğini görmekle ibret
al demişler. [1628/38]

Sırrî Pâşâ

*Bunuyla berâber insân-ı kâmil müdahin dōstlarıñ riyākārâne
medâyiğini diğlemekden ziyâde düşmân-ı gammazıñ kabâyiğini
işitmek-ile müstefîd olur. ilâ âhirihi...*

2501. Müderris, müderrislik vazifesi; maddi faydadan ziyade manevi
faydalar içindir. [1629/1]

‘Abdü ’l-Halîm Hakkî

*Yani ivaz garaz maraz ile değil her türlü gıll ü gışşden ari hüsn ü hiss
ile nifaaktan kalp, pak, saf, temiz ve sırf manevi ve ruhani o saf mümtaz
[...] sırf fezail-i ahlaqiyye ve kemalat-ı ilmiyye ve cemile ile muttasıf
ve her nev müsavi [...] mücerret salim ve safi pak ve nezihe kalpli
muhib-i ilm ve insaniyyet ve sahib-i terbiyye ve fazilet [...] münevver
ve mütekellim-i fazilet bulunmak ve herhâlde muallim ve müderris-i
muhtedir ve arif billah ve sahib -i [...] mürşid-i kâmil ve ilmiyle amil
mutekid ve mütevazi, mütevazi’-l hal inayet-i halim, selim ve mümin-i
kâmil, fazıl bir fazlullah olmak gerektir, ki [...] demişlerdir. Tarif ve
tabir-i diğerle de müderris, müderrislik; muallim, muallimlik sıfat-ı
cemile ve mümtazesenin diğer rükünlerinden bir cemile-yi şeraiti de
müderrislik, muallimlik metanet vazifeleri bir dersi ters yalan yanlış
anlamak aplatmakla değil dersi dürüst aplayıp dersi dürüst olarak
aplatmağıdır. Tab-ı celadet ve riya-yı kalb-i kasavet ve sakamet-i
ruhaniyle değil lakin tab-ı metanet ve halavet fazl u kemali tevazu ve
fezail-i ahlağ hasene ve celalet-i sahiha ile dir. Zira müderrislik fezail-
i ilmiyye ve kemaliyye fezail -i insaniyye ahlaqiyye ile zarf ve*

mazruftur. Yani sıfat ve mevsuftur. Binaenaleyh sıfat mevsufuyla amil ve mamul olur matuf, matufun aleyhi ile muarrep olur. Kavaid-i ilmiyyedendir. Atalarımız burasına işaretle demişlerdir ki herkesiñ bildiğini söyleme; ancak garazkârlar garaz marazını söyler. Bu cümlede ber vech-i ati söz-ile müeyyedir: Yaman araba; yol, tarla, bağ, bostan bozar. Cahil molla kin, garaz marazıyla, din, dünya ve ahiret-ile mahabbet-i halk, beyn-i dostan bozar.

2502. Müdaheneden kendini sakın. [1629/2]

2503. Müddet-i ömründe yüzü gülmemiş dërler. [1629/3]

2504. Müddet-i ömründe şeriat evine girmemiş dërler. [1629/4]

[Meḥmed Tevfîḫ Mecnû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Âşâri 'z-Zurefâ (Nevâdirü 'z-Zurefâ⁵⁰¹) cüz'-i evvel, 18]

2505. Müddet-i ömründe sırtı su görmemiş dërler. [1629/5]

2506. Müddet-i ömründe sıcak yüzü görmemiş dërler. [1629/6]

2507. Müddet bekler dërler. [1629/7]

2508. Müddet-i ömründe başı secde görmüş dërler. [1629/8]

2509. Müzekkire, müdebbire. [1629/9]

2510. Mürteki, mürtefi baptan gelir dërler. [1629/10]

2511. Müdayene bargiri gibi düşe kalka gider. [1629/11]

[Meḥmed Tevfîḫ Mecnû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Âşâri 'z-Zurefâ (Nevâdirü 'z-Zurefâ⁵⁰²) cüz'-i evvel, 38]

2512. Müdayene sirkesi gibi serttir. [1629/12]

2513. Müzakere müşavere vezninde, mütalaa mülahaza veznindedir. [1629/13]

Ancak müzakere başka, mütalaa yine başkadır. Kaide. Mütalaadan sonra mülahaza gelir, mülahazadan sonra müzakere gelir. Kaidedir.

⁵⁰¹ Yazmada: Nevâdirü 'z-zurefâ'dan bir fıkradır.

⁵⁰² Yazmada: Nevâdirü 'z-zurefâ'dan bir fıkradır.

Yani müzakere mülahazadan, mülahaza mütalaadan soğra olur dërler. Tabir-i diğér evvela mütalaa saniyen mülahaza, salisen müzakere olur. Kaidedir. Rabian ne olacak ise soğra olur dërler.

H.' Abdü 'l-Ĥalīm Ĥaĥķī

2514. Müzakeresiz, müşaveresiz mesele hâl olunmaz. [1629/14]

2515. Müddeası batıldır, batıl olanı. [1629/15]

Mevzundur.

2516. Müddeanı yoksa ispata kudret söyleme. [1629/16]

Mevzundur.

Ĥıfẓī [: *Manẓūme-yi Ğurūb-ı Emṣāl* 21] [mıṣrā‘]

2517. Müdrik olanlar aldanmazlar. [1629/17]

2518. Mürtet olmak, istemek şeran mürtet olmakla beraberdir demişler. [1629/18]

Zira rızaen küfr küfürdür.

2519. Mürtekip, mürteşi bir baptan gelir dokuz baptan çıkarlar dërler. [1629/19]

‘ Abdü 'l-Ĥalīm Ĥaĥķī

Zira irtikap olmazsa irtiṣa olmaz. İrtiṣa, irtikaptan soğradır. Yani irtiṣa irtikaptan [...] binaenaleyh mürtekip, mürteşiniṭ pir-i muallim ve mürebbisidir. Yani tabiri diğérle mürteşi, mürtekipten inayet-i icazet alır demişler. Çünkü mürteşi lugaten irtiṣa éden rüşvet alan, rüşveti kabul éden demek olduğu için “Cenâb-ı Hak raşiye de mürteşiye de raişe de lanet etsin” mealinde hadis-i şerif-i nebevi şeref varit olmuştur demişler.

‘ Abdü 'l-Ĥalīm Ĥaĥķī

Lugat: Raşi: Rüşvet véren kimsedir. Mürteşi: İrtiṣat [...], rüşvet alan, rüşveti kabul éden. Raişe: Rüşvet véren ile rüşvet alan beyninde var olan şahıstır.

2520. Mürsel, mürsel ile. [1629/20]

2521. Muradın elinden ne kurtulur. [1629/21]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 443, 3472⁵⁰³]

2522. Mürşid-i kâmile hizmet etmek gerek. [1629/22]

2523. Mürşid-i kâmilin eteğini tut. [1629/23]

2524. Mürşit, mürşid-i kâmil gerek. Mürit, muti ve münkat gerek. [1629/24]

2525. Mürşid-i kâmilin nası tarik-i hak ve selamete davet ve irşadı nasın
darında bais-i fevz-i necat ve selamet ve saadetidir demişler. [1629/25]

2526. Mürşid-i kâmil olanın gayet yolu asan imiş. [1629/26]

Mevzundur.

[el-Hācc Nūrī Efendi] “Cenāb-ı Niyāzī[...]” *Keşkül*⁵⁰⁴ [cild-i evvel, 35]

*ğandan gelür yolun seniñ yaķında varır menziliñ
nerden gelip gitdiğini anlamayan hayvān imiş
mürşid gerekdir bildire haķķı saña haķķe ’l-yaķın
mürşidi olmayanların bildikleri gümān imiş
her mürşide dīl vërme kim yolını şarpa uğradır
mürşid-i kāmīl olanıñ gāyet yōlı āsān imiş*

2527. Mürşid-i kâmilden himmet bekleyen salik mürşide hizmet etmek
gerek. [1629/27]

Yahyā Naẓīm⁵⁰⁵ *Dīvān-ı Belāğat- ‘unvān-ı Naẓīm* [V, 468] beyt-i müfred

*çūn éder sālīk-i ser-menzile vāşıl himmet
himmət eyle bize ey mürşid-i kāmīl himmet*

2528. Mürşid-i kâmilden himmet almak gerek. [1629/28]

2529. Mürşide mülaki olmayan bedbahttır. [1629/29]

⁵⁰³ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Murādın elinden ne kurtılır.: 443.

⁵⁰⁴ Yazmada: *Keşkül Risalesi*’nden bir fiķradur.

⁵⁰⁵ Yazmada: *Naẓīm*.

2530. Mürşit beşeriyetten mülkiyete terakki edip, tekrar âlem-i anasıra avdet
édene dërler. [1629/30]

Muhyî'd-dîn İbnü 'l-'Arabî⁵⁰⁶

2531. Mürşit bir tabib-i ruhanidir, ki heva ve heves emrazına dûçar olanları
tedavi édip tahlis éder. [1629/31]

Muhyî'd-dîn İbnü 'l-'Arabî⁵⁰⁷

2532. Mürşit daima hem nevine semt-i selamet ve saadet hâli irae-yi
memurdur. [1629/32]

Muhyî'd-dîn İbnü 'l-'Arabî⁵⁰⁸

2533. Mürşid-i hakiki başka, mürâi yine başkadır. [1629/33]

2534. Mürşidi aşk olunca insanı; açılır ayn-ı ibreti onu. [1629/34]

Mevzundur.

2535. Müzekker müennes olmaz, müennes müzekker olmaz demişler.
[1629/35]

Dede 'Ömer-i Rüşenî⁵⁰⁹ *Āsār-ı 'Işk* Laṭīfe 41 [beyt]

kaçan rüstem evlâsıdır miḥnet
*müzekker ola mı hergiz mü'enneṣ*⁵¹⁰

2536. Mürekkep yalamışlara dërler. Efendi ağzında bulaşmışlara dërler her
yanı mürekkep. [1629/36]

[Ḥabīb] *Ḥaṭṭ u Ḥaṭṭātān*⁵¹¹ 91 [beyt]

dükkānda şatardım kuru yārana mürekkeb
dirhemcigi bir pāraya ammā ne mürekkeb
cüz'ice nice mürekkeb yalamış dërler efendi
ağzında bulaşmışlara dërler her yanı mürekkeb

⁵⁰⁶ Yazmada: *Kelām-ı ḥikmet-i ittisām-ı cenāb-ı Muhyî'd-dîn 'Arabî*

⁵⁰⁷ Yazmada: *Kelām-ı ḥikmet-i ittisām-ı cenāb-ı Muhyî'd-dîn 'Arabî*

⁵⁰⁸ Yazmada: *Kelām-ı ḥikmet-i ittisām-ı cenāb-ı Muhyî'd-dîn 'Arabî*

⁵⁰⁹ Yazmada: *İbrāhīm Gülşenî.*

⁵¹⁰ Yazmada mısranın sonuna *hergiz hıç demek* notu düşülmüştür.

⁵¹¹ Yazmada: risāle-yi *Ḥaṭṭ u Ḥaṭṭātān.*

2537. Mürekkep yalamışın adı, sanı; merkep kovalamışın adı, sanından başka olur demişler. Merkep kovalamışlar ile mürekkep yalamışlar mürekkep [...] [1629/37]

2538. Mürekkeple beylik, mürekkeple baylıktan yeğdir demişler. [1629/38]

2539. Mezinin çirkâb-ı cürmü, gusülle tathir olur. [1630/1]

Nazîmi mışrâ‘

2540. Mürekkep gibi. [1630/2]

2541. Mürekkep kurumadan sözünü unuttu dërler. [1630/3]

2542. Mürüvvete endaze olmaz. [1630/4]

Ş. [Şināsî: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: 443, 3474⁵¹²]

Cevrî mışrâ‘

her ne değlü himmete endâze olmaz-ısa yine

2543. Mürüvvete endaze olmaz; müflise mal-ı karun mal olmaz, dayanmaz. [1630/5]

Hikâye 1526 yazılacak.

2544. Mürüvvetmend olan nâkâmi-yi düşmanla kâm almaz. [1630/6]

Râğıp Pâşâ mışrâ‘

2545. Mürüvvet şeref-i insaniyettir. [1630/7]

2546. Mürüvvetsiz felek bir merhem-i behbud göstermez. [1630/8]

Rezmî Bahâdur Girây Hân [*Gülbün-i Hânân* 53⁵¹³] mışrâ‘⁵¹⁴

2547. Murg-ı semender gibi ateşler içinde kaldı dërler. [1630/9]

2548. Mürde har ister ki nalın söke. [1630/10]

⁵¹² Şināsî ve Ebü ‘îz-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i ‘Osmâniyye*: Mürüvvete endaze olmaz.: 443.

⁵¹³ Hâlîm Girây: *Gülbün-i Hânân*: Rezmî Bahâdur Girây Hân 53.

⁵¹⁴ Yazmada: *mişrâ‘-ı meşhûr*.

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

2549. Murg-ı dest amızı sayd etmek kolaydır damsız. [1630/11]

Lâ mısrâ‘

2550. Murg-ı çabuk dama vabeste dü payandan olur. [1630/12]

Lâ mısrâ‘

2551. Murg-ı zirek tuzağa iki ayağından tutulur. [1630/13]

Maḳtûl Şahin Giray [1777 - 1783] hakkında...

Sünbül-zâde Vehbî⁵¹⁵ [İbtidâ-yı Kaşâ'id 19, 12]

*egerçi murğ-ı zîrek zann ederdi kendüsün amâ
taḥammül eylesün tutdum dūzaḥ-ıla o firârı*

2552. Mürekkep yalamış. [1630/14]

Ş. [Şinâsî: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 443, 3473⁵¹⁶]

2553. Mürekkep yalayan adamdır dërler. [1630/15]

2554. Mürekkep yalayan ile mürekkep kovalayan elbette bir değil. [1630/16]

2555. Mürur-ı zamanla hak, dava sakıt olur amma hak sakıt olmaz
demişlerdir. Ahkâm-ı diyaniyyeye ait mesel-i şeriyedendir. [1630/17]

2556. Murakabeye vardı. [1630/18]

2557. Murakabeden baş kaldırdı. [1630/19]

[Meḥmed Tefvîḳ Mecnû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Āşâri 'z-Zurefâ
(Nevâdirü 'z-Zurefâ⁵¹⁷) cüz'-i evvel, 5]

2558. Mürît, mürşidine bakar. [1630/20]

⁵¹⁵ Yazmada: *Maḳtûl Şahin Giray Hakkında*.

⁵¹⁶ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Durûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Mürekkep yalamış.: 443.

⁵¹⁷ Yazmada: *Nevâdirü 'z-Zurefâ'dan bir fıkradur*.

2559. Mürşit ol, mürit ol, sofi-yi safi ol, ne olur iseñ ol tek kendini bil; adam ol. [1630/21]

2560. Mürit, mürşide bakar; mürşit raşide. [1630/22]

2561. Mürit ve mürşide tavk-ı rızadır halka-yı tevhit. [1630/23]

Nazîmi mışrâ‘

2562. Müzevvir sözüyle amel olunmaz. [1630/24]

2563. Müzevvir, avukat mugalatasıdır dërler. [1630/25]

2564. Müzevvir, münafık bir baptan gelir dërler. [1630/26]

2565. Müsebbibü’l-esbaptır hak. [1630/27]

2566. Müsebbip murat édince sebebini de halk éder. [1630/28]

Nabî beyt

*murād édince müsebbib bir adamıñ kārın
yed-i teşebbüsünü cüst ü cü éder esbāb*

2567. Müsafire -safire- kapıyı kapamak gerekmez demişlerdir. [1630/29]

Doğrusu safirdir. Zira safir kelimesi sefer edici ve éden adamlar demektir. Türkçe safiriñ kadim türkçesi konuk, konucu demektir.

Dede ‘Ömer-i Rüşenî⁵¹⁸ Āsār-ı ‘Işk Laṭife [20, 8] beyt

hudādan ğayrıya tapmak gerekmez

konuğa (müsāfir için)⁵¹⁹ kapuyı yapmak gerekmez (kapamak)⁵²⁰

2568. Müsafir, üç gün müsafirdir. [1630/30]

Ş. [Şināsî: *Durūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 443, 3475⁵²¹]

2569. Müsafir iradesiyle gelir, iradetle gider dërler. [1630/31]

2570. Müsafir umduğunu değil, bulduğunu yer dërler. [1630/32]

⁵¹⁸ Yazmada: *İbrāhīm Gülşenî*.

⁵¹⁹ *Āsār-ı ‘Işk*’da yok.

⁵²⁰ *Āsār-ı ‘Işk*’da yok.

⁵²¹ Şināsî ve Ebü ‘îz-Ziyā: *Durūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Müsafir üç gün müsafirdir.: 443.

2571. Müsafir ev sahibiniñ (bağlı) kuzusudur dërler. [1630/33]
2572. Müsafiriñ hakkı üç gündür, dördüncü günü güç⁵²² gündür. [1630/34]
2573. Müsafire hürmet, vecibe-yi zimmettir dërler. [1631/1]
2574. Müsafirlik üç gündür, üç günden sonra iradeti eline vèrebilir dërler.
[1631/2]
2575. Müsafir müsafirliğini bilmek gerek, ev sahibi de kendini -mihman
perverlik-i bilmek gerek dërler. [1631/3]
2576. Müsafiri Allah gönderir, düşmanı şeytan gönderir dërler. [1631/4]
2577. Müsafire riayet vaciptir, demişler. [1631/5]
2578. Müsafir seveni, Allah da sever demişler. [1631/6]
2579. Müsafir dokuz kismetle gelirmiş, dërler. [1631/7]
2580. Müsafir on kismetle gelir; birini yer, dokuzunu ev sahibine bırakır
dërler. [1631/8]
2581. Müsafire aşinalı göz, tatlı dil, güler yüz gerek fask-ı facire çatık kaş,
Çin surat, acı, keskin söz gerek ya da uzun sükûtle arkasından bir de
kuvvetli sükût gerek demişler. [1631/9]
2582. Müsafir kismetiyile gelir, kovulmaz dërler. [1631/10]
2583. Müsafire güler yüz, tatlı söz -dil- gerek dërler. [1631/11]
2584. Müsafir çarşafı gibi herkesiñ altına yayılır. [1631/12]
- Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 443, 3478⁵²³]
2585. Müsafire aşıñ varsa aşıñ ver, hiç olmazsa tatlı dil ile kaşıñ ver dërler.
[1631/13]
2586. Müsafir müsafirden haz étmez dërler. [1631/14]

⁵²² Güç mü göç mü olduğu bilinmemektedir.

⁵²³ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Müsafir çarşafı gibi herkesiñ altına yayılır.: 443.

2587. Müsafır sevmek imandandır; Allah'ı peygamberi sevmek gibidir dërler. [1631/15]

2588. Müsafır, müsafiri karşılarsa bir de biriniñ yüzü değışirmiş dërler. [1631/16]

2589. Müsafır sevmeyen insan; müsafirlik ètmeyen, gurbet gezmeyen insan demektir dërler. [1631/17]

2590. Müsafır, müsafirden hoşlanmaz; ev sahibi öyle geliştten hoşlanmaz dërler. [1631/18]

2591. Müsavat demek fitratta bir olan insanların hukukça da bir olması demektir. Bunu şerâyi-yi İslam temin ve tespit ètmiştir. [1631/19]

2592. Müsafiriñ akılsız ev sahibini ağırlar. [1631/20]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 444, 3479⁵²⁴]

2593. Müsafiriñ rağbetlisi davetle gelenidir, dërler. [1631/21]

2594. Müsafır, müsafiri sevmez ev sahibi ikisini de. [1631/22]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: 444, 3480⁵²⁵]

2595. Müsafır, müsafır gibi oturmak gerek dërler. [1631/23]

2596. Müsteandan imdat dile. [1631/24]

2597. Müslümanlıkta âdet ve usul; hasma, hasımca hısma [...]. [1631/25]

2598. Müstear ata binenler, tez düşer dërler. [1631/26]

Mevzundur.

Ḥıfẓī [: *Manẓūme-yi Ḍurūb-ı Emṣāl* 20] [mıṣrā⁵²⁶]

2599. Müstakim adama hak yaver olur. [1631/27]

⁵²⁴ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Müsafiriñ akılsız ev şāhibini ağırlar.: 444.

⁵²⁵ Şināsī ve Ebü 'z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye*: Müsafır müsafiri sevmez ev şāhibi ikisini de.: 444.

⁵²⁶ Ḥıfẓī *Manẓūme-yi Ḍurūb-ı Emṣāl*: müste'ār ata binenler tiz iner: 20.

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

2600. Müşavere farzdır. [1631/28]

Ki emr-i ilahi olmasına binaen müşavere sünnettir. Ki peygamberan-ı izam mehbî-i ilnâm olduklarından müstagni alil müşavere iselerde nashı bazı bu farizaya riayet elzem ettirmek elzem olmasına mebni [...] şerifle de intiyar buyurulduğu musarrahtır. Onuñ için müşavere sünnettir demişler.

2601. Müşaveresiz işten hayır gelmez. Hatası olur. [1631/29]

2602. Müşterek atıñ arkasından semeri eksik olmaz. [1631/30]

Sırasına yazılacak.

2603. Müşterek atıñ arkası yağır olur. [1631/31]

Sırasına yazılacak.

2604. Müşterek öküzüñ boynuzu kırık olur. [1631/32]

Sırasına yazılacak.

2605. Müşterek sığırın sütü çıkmaz. Sırasına yazılacak. [1631/33]

Sırasına yazılacak.

2606. Müşterek kuyunun suyu dibine kaçır dërler. [1631/34]

2607. Müşterek haneninı bacası isli olur. [1631/35]

Sırasına yazılacak.

2608. Müşterek bostanını hıyarı eğri olur. [1631/36]

Sırasına yazılacak.

2609. Müşterek kazan (kazgan) geç kaynar. [1631/37]

Sırasına yazılacak.

2610.Müsavat, adalet, hamiyet, hürriyet, uhuvvet kelimeleri meşrutiyette esas usul-i meşrutadır; binaenaleyh meşrutiyet-i idare şeraite riayetle kaimdır demişler. [1631/38]

Fakat işbu [...] meşrutaya hizmet için millet de umumiyet üzere ilim ve terbiye ve irfanla hukuk [...] bilmek, ve riayet eylemek gerek. Zira usul-ı meşrutayı usul-ı içtimaiye [...] tevfik ve tatbik eylemeği bilmek; ahkam ve usul meşrutiyet kavanini [...] ve surette milel-i mevcude-yi mütteda ve mürekkebeniñ hukukuna seyyanen tatbik veya tereddütle ihmal etmemek velhasıl şerait-i meşrutiyeti icra ve ifaya muktedir ve ehil [...] demişler zira [...]

2611.Müsteşar, müşarın bil-benan, dur-endîş, ehl-i fetanet, sahib-i ilim ü irfan ve akıbetbîn ve musib-i fikr-i izhan gerek demişler. [1631/39]

[el-Hâcc Nürî Efendi] “Meşveret ü İstişare vü ‘Avâkıb-ı Umûra Fikr ü Nazar Beyânındadır” *Keşkül*⁵²⁷ [cild-i evvel, 43]

müsteşâr olan zât şahiñi’l’ilm ya ‘nî her fennî bilür ve mühezzebü ’r-rey ya ‘nî rey-i şübheden vâreste olmak lazımdır zirâ’ her ‘alîm-i rey-i şâ’ibi bilmez ve bir nesnede nâfîz olan ya ‘nî bir nesneyi ra’nâ bilen şey’-i âhârda za ‘îf olur el-hâşıl hem ‘alîm ve hem zi-re’y-i şâ’ib olmak şartdur ilâ âhîrihi...

2612.Müsteşar, sahibü’l ilm ve metanet sahibür-rey ve rezanet olmak gerek demişler. [1631/40]

2613.Müsriflik, fena huydur. [1631/41]

İçtinap etmek [gerek] demişler. Zira müsriflik telef-i emvale vesile olduğu gibi, fezail-i ahlak-ı beşeriñ ref ve zevaline de sebep olmuş olur. Binaenaleyh israftan içtinap imsakdan -hissetten- de hazer etmek gerek demişlerdir. Buña binaen insan her hâl ve hareketinde tatbik olan amal-i haseneden [hayrul umuri efsatuhe]⁵²⁸ fehvasınca insan her bir umurunda tarik-i itidaldan ayrılmamak gerek.

H.“Abdü ’l-Halîm Hakkî

2614.Müsriflikten hazer etmek gerek. [1631/42]

⁵²⁷ Yazmada: *Keşkül Risalesi’nden bir fıkıradur [...]*.

⁵²⁸ “İşlerin hayırlısı orta yoludur.” (al-‘Aclûnî Kaşfu ’l-Hafâ’ 1.C 469. s. 1247. H.)

2615. Müsripliğin sonu, müflisliktir. [1631/43]

2616. Müsrife mal-ı karun dahi olsa dayanmaz demişler. [1631/44]

2617. Müslümana evvela iman, sonra itikad gerek demişler. [1632/1]

2618. Müsrif, müflisin kardeşidir. [1632/2]

2619. Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz derler. [1632/3]

2620. Müslümanlarca hükkâm -kadılar- sahib-i şeriat vekilleri ve ahkam-ı şeriyenin ve kuvve-yi vasıta-yı icraiyele müftü, ahkâm-ı şeriyenin manevi vasıtasıdır, ki ilm-i fıkhıta mütebahhir bir âlimden, mütekellim: akaid-i islamiyyede muhakkak bir hakimden, şeyh vicdaniyatta zâik bir arifden başka bir şey değildir demişler. [1632/4]

2621. Müslüman dini aşikâredir. [1632/5]

2622. Müslümana eziyet haramdır. [1632/6]

2623. Müslüman müslümana eziyet etmez. [1632/7]

2624. Müslüman müslümanın kardeşidir. [1632/8]

Yani müslüman müslümanın dert ortağıdır derler. Hadis-i nebevi meali: “Kim ki müslümanların derdini kendine mal etmez, bizden değildir.” buyurulmuştur.

2625. Müslüman işini müslüman yapar, insan vasıtasıdır olyezdan yapar. [1632/9]

Mevzundur.

el-Hâcc Seyyîd Söğüdlî Süleymân Rüşdî⁵²⁹ [Manzûme-yi Ahvâl-i ‘Alâka 23]

2626. Müslümanlar set atlar, senet atlamazlar demişler. Ahde vefa. [1632/10]

2627. Müslüman, müslümanın aynasıdır demişler. [1632/11]

⁵²⁹ Yazmada: Söğüdlî Rüşdî.

2628. Müslümanlar için hakaret gölgesinde yaşamak, taş toprak altında yatmak mukteza-yı dindir demişler. [1632/12]

2629. Müslümanân dehre belki tersa ve kibre şahit zor gibi oldular. [1632/13]

[Meḥmed Tevfîḳ *Mecmū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Āṣāri 'ḡ-Zurefā* (*Nevādirü 'ḡ-Zurefā*⁵³⁰) cüz'-i evvel, 27⁵³¹]

2630. Müslüman [...] [1632/14]

2631. Müsemma, bi'n-nakiz kabilindendir. [1632/15]

2632. Müsemma, esma hep bir bapandır. [1632/16]

2633. Müsellemdir; akılsız dosttan, sahib-i hired düşman yeğ. [1632/17]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzūme-yi Durūb-ı Emṣāl* 20] [mısrā⁵³²]

2634. Müşavir-i devlettir. [1632/18]

2635. Müşavere sünnettir. Müşavereyi terk etmek, nikbettir demişler. [1632/19]

2636. Müşaveresiz işiñ müşkülâtına katlanmak gerek dërler. [1632/20]

2637. Müşavir-i has. [1632/21]

2638. Müşteri yıldızı gibi talihi parlaktır dërler. [1632/22]

2639. Müşaveresiz müşkül hâl olunamaz. [1632/23]

2640. Müşterisine göre mal satılır. [1632/24]

2641. Müşteriyi didesinden hisseder, tacir olan. [1632/25]

Mevzundur.

⁵³⁰ Yazmada: *Nevādirü 'ḡ-zurefā*'dan bir fiḳradur.

⁵³¹ *Nevādirü 'ḡ-zurefā*'da: Müslümanân dehre belki tersā ve kibre ṣāhid zor gibi suḡra oldular. 27.

⁵³² Hıfzî *Manzūme-yi Durūb-ı Emṣāl*: müsellemdür 'akılsız dōstdan ṣāhib-i hired düşmān: 20.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 20] [mısrâ‘]

2642. Müşterisiz malın kıymeti artmaz. [1632/26]

2643. Müşteri mal arar, mal müşteri. [1632/27]

2644. Müşterisini bulsa kaçırmaz. [1632/28]

2645. Müşterinin selameti, tacirin kerameti. [1632/29]

2646. Müşteri alacağı mala yan gözle bakarmış. [1632/30]

2647. Müşterisiz metâ, zaidir dërler. [1632/31]

2648. Müşköl iş, müşaveresiz iş. [1632/32]

2649. Müşkölünü hâl ettir. [1632/33]

2650. Müşköl ise el urma. [1632/34]

2651. Müşkölünün hâlli müşkül. [1632/35]

2652. Müşkölün var ise erbabından sor. [1632/36]

2653. Müşköl budur, ki suret-i haktan zuhur éde. [1632/37]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

2654. Müşköl müşkül üstüne, musibet musibet üstüne gelmek gibidir. Müşköl musibetini hâll ü def édecek ilaç, telaş değil; ancak akıl ve fikrin tevhideyle dûrendişane [...] ile tefekkür ve taakkul édere ve süratle hâl ü fasla [...] maddi manevi def [...] çare bulunmaktır demişlerdir. [1633/1]

*Yangın su ile [...] olan müşkil-i musibet, musib akıl ve fikr ve irfan izan [...] def ve izale édir. Musibet de ispat ve hisse [...] vardır sözünün manası budur ve buğa şamildir.*⁵³³

2655. Müşköl bu, ki söz dinlemeyene söz dinletmek. [1633/2]

⁵³³ Yazmada bazı kelimeler sayfaların birleşme noktasına geldiği için okunamamaktadır.

2656. Müşköl bu, ki aşıklara talim-i vefa ister. [1633/3]

Mevzundur.

Hurûfî 'Arşî⁵³⁴ [*Dîvân-ı Belâgat Unvân-ı 'Arşî* 29] [beyt]

*dîl dilber-i mehrûdan bir bûse 'aṭâ ister
dilber dîl ü şeydâdan biḡ cân u bahâ ister
câna ne cefâ' 'ilmiḡ ezberden oḡur ammâ
müşköl bu ki 'âşıḡlara ta'lîm-i vefâ' ister*

2657. Müşköl bu, ki vefasızlardan refa ummak. [1633/4]

2658. Müşkölü işkilinden (şüphesinden) [1633/5]

2659. Müşkölü hâl olundu. [1633/6]

[Meḥmed Tevfîḡ *Mecmû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Âṣâri 'z-Zurefâ*
(*Nevâdirü 'z-Zurefâ*⁵³⁵) cüz'-i evvel, 45]

2660. Musalaha, müsaleme hep bir bapandır. Fakat musalaha, mücadelede sonradır. Mücadele, mütareke ile durdurulur; musalaha ile sahil-i selamete çıkılarak iş selamet kazığına bağlanır ki usul-i kadimdir demişler. [1633/7]

H.' Abdü 'l-Ḥalîm Ḥaḡḡî

2661. Mudarebe, mücadele bir bapandır. [1633/8]

2662. Mudarebe say u amel babında müşarîke manasına da gelir demişler. [1633/9]

2663. Müşrik, münafık Cenâb-ı Hakk'a şirk koşan demektir. El-hazer min şerri 'l-müşrik. [1633/10]

2664. Müşareket -şirket- ticarette asıldır. Zira ticarette -şirket- sermaye-yi maddiyyenin ittiḡadı iktisat ve menafî-yi hasse ve ammenin maddeten ve manen iştirak ve ittifakı demektir. Yani her hâlde ittihat ve ittifak [...] her şey kuvvetle döner, kuvvetle söner demişler. [1633/11]

⁵³⁴ Yazmada: 'Arşî Dede.

⁵³⁵ Yazmada: *Nevâdirü 'z-zurefâ'dan bir fîḡradur.*

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2665. Muşammalı hamail gibi. [1633/12]

[Meḥmed Tefḫ Mecnū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Āşāri 'z-Zurefā
(Nevādirü 'z-Zurefā⁵³⁶) cüz'-i evvel, 37]

2666. Müşebbeh, müşebbehün-bihîñ aynı ya da aynı mukabili olmak kavaid-i nahviyyedendir demişler. [1633/13]

2667. Musallada ezan okunmaz. [1633/14]

2668. Musib söz, hedefe tesadüf eden ok gibi yerinde kalır demişler. [1633/15]

2669. Musibeti sabır yeğer sabır yeğmezse ... yeğer dërler. Musibet, nefsin nefse yani kulun kula azmasından tevellit eder demişler. [1633/16]

2670. Musannif, kendi ilm ve içtihadıyla musanniftir. Yoksa ahariñ ilm ve içtihadıyla musanniflik, müelliflik olmaz demişler. Eliñ altın tacı saña tac-ı bac ve hisse-yi haraç olmaz. [1633/17]

2671. Musibet, musibet üstüne yağarmış. Musibet, musibeti davet eder dërler. Musibette isabet vardır dëyenler de var. [1633/18]

2672. Musibet, musibet üstüne çöktü dërler. [1633/19]

' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

Musibette isabet ve hisse vardır. Zira musibet su-yi ameliñ ceza-yı manevisidir, ki kusuruñ itiraflıyla tashih-i fikr etmek gerek demişler. Musibette isabet var, hissede var musibet; kusurların cezasıdır binaenaleyh kişi kusurunu göreceği musibetten hisse almak vardır demişler. Tabir-i digeri: Musibet, musibet üstüne yağarsa akıl olana bir hisse, gafil olana biñ gussa var demişlerdir.

2673. Müsadere, mücadele vezindedir bir baptan gelir. [1633/20]

2674. Musahip adamdır, dërler. [1633/21]

2675. Musahip olduğı için lam elife, elif eğri oldu bak lam elife. [1633/22]

⁵³⁶ Yazmada: Nevādirü 'z-zurefā'dan bir fıkradur.

Mevzundur.

el-Ḥācc Seyyīd Söğüdü Süleymān Rüşdī⁵³⁷ [*Manzūme-yi Ahvāl-i ‘Alāka* 9]

2676. Musahabe mahabbeti arattırır, mütalebe mahabbeti bozar, hiddeti arttırır demişler. [1633/23]

2677. Müzayaka, insanı her şeye sevk eder derler. [1633/24]

‘Arabī

al-fakru bīkarul küfri ḥafaḫana’llāh [=Fakirlik nerdeyse küfürdür.]

2678. Müzayakaya sabr u şükrle mukabele, çalışmakla mücadele etmek gerek demişler. [1633/25]

2679. Mütalaasız, mülahazasız bilgiçlik satmak olmaz demişler. [1633/26]

2680. Mütabakatın husulu mutavaatın vücuduna mütevakkıftır demişlerdir, ki kaide ve şarttır. Şart bulunmayınca meşruta bulunmaz kaidedir. [1633/27]

2681. Mütalaa, insanların bir gıda-yı maneviyyesidir demişler. [1633/28]

2682. Mütalaa başka, mülahaza başkadır; mutarahasız mülahaza, mütalaadan sonradır demişler. [1633/29]

2683. Mütalaa malumatı arttırır, (musahabe) mahabbeti arttırır derler. [1633/30]

2684. Mutfaklarına aç varan adam değnek yer, derbanları var göz kapıda el değnekte. [1633/31]

Mevzundur.

Rūḥī-yi Bağdādī

2685. Mutlak zikr olunan şey (söz) ferd-i kâmil-i şamildir. [1633/32]

Ḳaide.

⁵³⁷ Yazmada: Söğüdü Rüşdī.

2686. Mutlak kelim, ıtlakı üzerine caridir; mutlak kemali üzerine masruftur dëmişler. [1633/33]

Ğaide-yi şeriytedir.

2687. Muti, münkad gerek. Terk-i [...] muttali olmak gerek dëmişler. [1633/34]

Şeyhü 'l-İslām Mūsā Kāzım

Miřāl fıkrası: Bir řey kelime muṭlağ üzerine zıkr olunur-ısa ferd-i kāmile řāmil olur. Ğa'ide-yi řer'iyyesi vardır. Binā'en- 'aleyh muṭlağ ıṭlākı üzerine cārīdir dëmişlerdir. Ya'nī řarāḥaten ve yāḥūd ḍalāleten taḳyīd-i delīli bulunmaz-ısa ḳavā'id-i esāsīyye-yi řer'iyyeden biri de budur ki muṭlağ ıṭlākı üzerine cārīdir. Eger hem ḍalāleten hem řarāḥaten bir ma'nīyi taḳyīd bulunur-ısa o ḥālde muṭlağ ıṭlākı üzerine cārī olamaz dëmek olur. Muṭī' münḳād gerek, terk-i řenī'a muṭtali' olmak gerek dëmişler.

2688. Mutavaat-ı tarefeyn olmayınca müşarekat beyne'l-isneyn hasıl olmaz olsa bile payidar olmaz. Kaidedir dëmişler. [1633/35]

2689. Mutavaat lazımdır dërler ki mutavaat beyne'l-isneyn hasıl olmayınca mutabakat-ı tarefeyn hasıl olmaz. Kaidedir dëmişler. [1633/36]

2690. Muzafferiyeti kazanan eslihadan ziyade metanet-i kalp, kuvve-yi ruhiye ve kuvve-yi maneviyedir dëmişler. [1633/37]

2691. Muzafferiyetiñ hayırlısı hangisidir? Kan dökölmeksizin husule gelen. [1633/38]

Cümel-i hikemiyye

2692. Muzaffer olanıñ dili, eli üstündür. Mağlup olanıñ dili, eli kısa olur; ancak akı, hakkı kalbi üstündür dëmişlerdir. [1633/39]

2693. Muzaffer vakt-i fırsatta adüvden intikam almaz. [1633/40]

mıřrā'

Rāğıp Pāřā [Dīvān-ı Rāğıb Meḥmed Pāřā 37] beyt

muẓaffer vaḳt-i fırşatda 'adüvvden intiḳām almaz

mürüvvet-mend olan nākāmi düşmānla kām almaz

2694. Muzafferiyet sabırla olur. [1633/41]

2695. Muzaffer olan fırsatla adüvden intikam almaz. [1633/42]

2696. Muarefesiz, maarifsiz söz söylemek hatadan salim olmaz demişler.
[1633/43]

2697. Muallim, müteallim ile yaraşır. [1633/44]

2698. Muallim adamdır, dërler. [1633/45]

2699. Maarif fikr-i insanı terbiye eder, meabir servet ü sāmânı tenmiye eder.
[1633/46]

Sırrî Pāşā

2700. Maarif, insanı; insan, insanı hem hayvanı terbiye eder. Ehl-i hars ilmi
hüner olan bağ bostanı, dere tepedeki tarlayı tertip ve tezyi [eder].
[1633/47]

2701. Muallim köpek gibi şıkarını maskaraya aldı dërler. [1634/1]

[Meḥmed Tevfîḫ *Mecmū'a min Nevādirü 'l-Üdebā vü Āsāri 'z-Zurefā*
(*Nevādirü 'z-Zurefā*⁵³⁸) cüz'-i evvel, 11]

2702. Muallimsiz talim olmaz. [1634/2]

2703. Muallak-ı vahitle ne abdal taayyüş eylemiş. [1634/3]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzūme-yi Durūb-ı Emṣāl* 21] [mısrā']

2704. Muavin-i umur-ı devlettir dërler. [1634/4]

2705. Muavenetsiz adamdan hayır ummağa benzer. [1634/5]

*Muavenet, hamiyet, merhamet hep bir baptan gelir. Muavenet, nusret,
sehavet kelimeleri manen birbirinin muradif-i mütevaḫḫik istinat*

⁵³⁸ Yazmada: *Nevādirü 'z-zurefā*'dan bir fıkradır.

ettikleri kelimat-ı latife, tavsifat-ı vasfiyyeleri “taāvanū va tanāsarū” cümle-yi celilesi ile taltif ve teyit buyurulmuştur.

2706. Muavenet mal ile de olur; dil ile de el ile de olur dèrler. Muavenet eden muavenet görür demişler. [1634/6]

Zira şol eser-i insaniyettir ki ibra-yı sehavet, izhar-ı merdanegi ibzal-i ülfet, fezail-i ahlak sıfatlarıdır.

2707. Muavenete deriğ étmez adamdır, dèrler. [1634/7]

2708. Muavenete muhtaç olmayan adam olmaz. [1634/8]

2709. Muavenet iki türlüdür; birisi maddi, diğeri manevidir. [1634/9]

2710. Muavenet, şefkat, hamiyet, insaniyet panzehir gibidir, ki mesmumları tahlis eder. [1634/10]

İbn Sīnā⁵³⁹

2711. Muayene memuru gibi dört gözle bakar. [1634/11]

2712. Muammer ol dèrler. [1634/12]

2713. Muammer ola evlad-ı kirāmı. [1634/13]

mıṣrā ‘

2714. Muammer olan adamdan seyahat eden âlimdir. [1634/14]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzūme-yi Durūb-ı Emṣāl* 21] [mıṣrā‘]

2715. Muammer olan bahtiyardır, adı ihtiyardır. [1634/15]

2716. Muammasını hâlettiremedi dèrler. [1634/16]

2717. Muamma gibi. [1634/17]

2718. Muamma söyler. [1634/18]

⁵³⁹ Yazmada: *hikmet-i İbn Sīnā*.

2719. Muammasını duvara astırmış. [1634/19]

2720. Muamma gibi ahitname yapanın işi, daima muamma gibi hâli müşkül olur demişler. [1634/20]

2721. Muamma ile meram anlatılmaz. [1634/21]

2722. Muamma ile müşkül hâl olunmaz. [1634/22]

2723. Muamma ile mahkemede dava görülmez. [1634/23]

2724. Muamma ile beyhude zihin yormağa benzer. [1634/24]

Lâ beyt

*beyhûde değil mi t̤ābi ‘îzā’ -e ziyyet-
söz yerine söylemek mu‘ammā*

2725. Muamması varsa tavuk pazarı şairlerine hâlettirirsin dërler. [1634/25]

2726. Muamma söylüyorsa tavuk pazarına gitsin. [1634/26]

2727. Muamma söyleyip dilenir, biçaredir dërler. [1634/27]

2728. Muammasına değil para pul bile yapıştırılmaz dërler. [1634/28]

2729. Muayyenemiz Allah’tır. [1634/29]

2730. Muayyen olmayan işe oldu bitti deme. [1634/30]

2731. Muayyen, iki şeydaya bir akıl. [1634/31]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

2732. Mugalataya boğmak ister dërler. [1634/32]

2733. Mugalataya pabuç bırakanlardan değildir dërler. [1634/33]

2734. Mugalatayla güzelim murg-ı hava sayd olmaz. [1634/34]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

2735. Mugalata ile havadaki kuş tuzağa düşmez. [1635/1]

2736. Muallim, müteallim bir baptan gelir bir baba hizmet ederler. O da neşir ve tahsil-i ulumdur. [1635/2]

Zira dünya ve mafihayı tutan döndüren de ulumdur demişler.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2737. Muallim, âlimden olur; ancak her âlim, muâllim olmaz. [1635/3]

Sırasına.

2738. Muallim başka, âlim başka. Muallim olmak başka âlim, ilm-i âlim olmak yine başkadır. [1635/4]

Sırasına.

2739. Maarif beşer tarlasıyla, bağ bahçesi gelecek zamanda istikbal, müstakbel mahsulunu veren gördüm; beşer ağacı sabretmek ve güzel terbiye ve tımar eylemek gerek. Zinhar ihmal ile aldanarak ve gaflet edip sonra töhmet çekmemek gerek demişler. [1635/5]

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

Sanaat, veraat, felahat hepsi beşerle husule gelen mahsulat olmakla vakt-i zamanını bilmek vaktini geçirmemek gerek dèrler.

2740. Mazul u [...] gelir, muzır-ı muallaktır [...] [1635/6]

2741. Mazurlar, mâfuvdurlar. Yani mazur olanlar mafuv sayılırlar demişler. [1635/7]

2742. Mazurlar şayan-ı himayet ve merhamettirler. Dikkatle atf-ı nazar-ı himayet gerek. Mazurlar hakkını siyanetle rıza-yı bari-yi gözetmek gerek demişler. [1635/8]

2743. Mazurlara himayet gerek. Her hakkını siyanet gerek zalim gaddarlara ceza-yı mayelik adalet gerek. Mazlum mağdurlara lütufla merhamet gerek demişler. [1635/9]

2744. [...] Mutlak zikr olunan şey ferd-i kâmil-i şamildir. Yani mutlak ıtlakı üzere caridir. [1635/10]

2745. Millet meclisi rical-i millet ve devlet [...] barış meydanı, bir imtihan
bir milletin [...] [...] demişler. [1635/11]

Bunlar sırasına geçirilecektir.

2746. Münasebetsizlik iyi değildir. [1636/1]

2747. Münasebetiyle söylenen söz acı dahi olsa tatlı yerine geçer. [1636/2]

2748. Münasip söz, yerinde söylenen sözdür. [1636/3]

2749. Münasebetsiz şeyi kimse beğenmez. [1636/4]

2750. Münasebet her yerde, her şeyde aranır. [1636/5]

2751. Münasebetli çirkin, güzel yerine geçer. [1636/6]

2752. Münasebetle çıkan osuruk yüz karanmaz yüz güldürür dەرler. [1636/7]

2753. Münasebetsiz söz söylenmez. [1636/8]

2754. Münasebetsiz getirilen baklava, börek dahi geri döner dەرler. [1636/9]

2755. Münasibi ne ise o olsun dەرler. [1636/10]

2756. Münasebetli yalan bile gerçek yerine geçer dەرler. [1636/11]

2757. Müneccim herze yer ispat-ı tesir nücüm eyler, felek devrin düruğ-u
averdlerden sorma bilmezler.⁵⁴⁰ [1636/12]

Mevzundur.

Lā

2758. Müneccim kendini kitab-ı kainatın âlimi zanneder ama kitab-ı kainatın
sâni ve müellifi halik-i hudadır. Kul oñu okumağı bilmezler demişler.
Binaenaleyh külli müneccimün kezzabün demişler. [1636/13]

2759. Müftî'l-zaman müftî'l-enam hep bir müftü değil mi? [1636/14]

*Yani şeyhülislam sallamahu es-salamu [=Ona selam olsun.] hep bir değil
mi demiş.*

⁵⁴⁰ Madde başının başına beyt notu düşülmüştür.

2760. Müftü anlatışa göre fetvayı verir dërler. [1636/15]

2761. Müftü fetvası olmayınca hükmü şer‘i icra olunmaz. [1636/16]

2762. Müftü (kadı) davacıñ olunca yardımcın Allah olsun dërler. [1636/17]

2763. Müfsit, münafıktan doğar; fitne fesat her ikisi müfsidin doğurduğu tevaem karındaştırlar dëmişler. Müfsitlerin akıbetleri nice olur. Sualine karşı meal-i hadis-i nebevi dünyada iğrak, ahirette ihraktır buyurmuştur. [1636/18]

2764. Müfsit, münafıklar her ne söylerlerse hep kizbtir. Kendi fiil ve hareketlerini, ahval-i zamirlerini, akval-i batıllarını hep hasımlarına isnat ve iftira ile intikam almağı kendileri için bir maharet, meslekleri için ecl-i marifet bilirler. Mücridir dëmişler. [1636/19]

2765. Müfsit, münafıklar berdâr olur; berhudar olmazlar dëmişler. [1636/20]

Zira müfsitlik-münafıklık- azm-i vebaldir dëmişler. Gayet çirkin ve kötü huydur. Hazer ve içtinap etmek gerek dëmişler.

H.‘ Abdü ‘l-Ĥalīm Ĥaĥķī

2766. Müfti-yi kör ile hakim-i hakem kara kuşudur, ki bir beldeyi ifsat adaleti imha eder dëmişler. [1636/21]

2767. Müfti-yi enam, şeyhülislam. [1636/22]

2768. Müfti-yi zamandır. [1636/23]

2769. Müft olsun da zift olsun. (bedava) [1636/24]

Ş. [Şināsī: *Ėurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 444, 3481⁵⁴¹]

Müfte satıldı dëmiş.

2770. Müflisñ malından, müfsitiñ canından hayır gelmez dërler. [1636/25]

2771. Müflisñ müflise şهادeti -kefaleti-, yalancınñ yalancıya şهادeti kabilinden sayılır dëmişler. [1636/26]

⁵⁴¹ Şināsī ve Ebü ‘z-Ziyā: *Ėurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Müft olsun da zift olsun. (bād-ı hevā): 444.

2772. Müflisîñ müflise kefaleti, yalancınñ hakka şhadeti; hak ve adalet babında mesmu ve makbul değıldir dëmişler. [1636/27]

2773. Müflis, müsriñ kardeş; münafık, müfsit yalancınñ arkadıdır dëmişler. [1636/28]

2774. Müflisten mal, müsriten hâl sorma. Müfsit münafıkla, yalancınñ arasına girme dëmişler. [1636/29]

2775. Müflis müsriye mal, müfsit münafıkla yalancıya söz sır verme dëmişler. [1636/30]

2776. Müflis müsriye mal vërmek; müfsit yalancıya söz sır vërmek kabilindendir dërler. [1636/31]

2777. Müflis müsriten alışveriş ëtmek, iki kavgacı arasına girişmek kabilindendir dërler. [1636/32]

2778. Muğlak sözdür, dërler. [1637/1]

2779. Muğlak iş, mulak söz. [1637/2]

2780. Mugaylâna deve mi bağladıñ dërler. [1637/3]

2781. Müfârakat acı şeydir. /Ayrılmak/ [1637/4]

2782. Müflise mal mı kaptırmış dërler. [1637/5]

2783. Müflis tacir gibi eski defterleri karıştırır. [1637/6]

2784. Müflisîñ kazganı, ateşte olsa kaynamaz. [1637/7]

2785. Müflis, mey için destarını rehin ëdermiş. [1637/8]

Muhibbî Dīvān [643, 2182, 3] [beyt]

*lebünçün qalmanı varum bu yolda baş dağı vërdüm
nëtekim mey için müflis ëder destârını merhûn*

2786. Müflise, müsriye mal-ı karun dahi olsa dayanmaz. [1637/9]

2787. Müflis bezirgân, eski defterleri karıştırır. [1637/10]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 444, 3482⁵⁴²]

2788. Müflise mal kaptırmış. [1637/11]

T. [Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: 444, 3483⁵⁴³]

2789. Müfsit olmayan işe el urma. [1637/12]

2790. Müfit, müfide. [1637/13]

2791. Müflisten mal kaçırıp batakcıya mal kaptırmağa benzer. [1637/14]

2792. Müflise mal kaptırmağa gelmez. [1637/15]

2793. Mukabeleci başı. [1637/16]

2794. Mukabele-yi ba temessül âdettir reva olunmaz, âdet muhkemdir terk olunmaz. [1637/17]

Zira eski Türklerin düsturlarından bir cümledir.

2795. Mukabelesiz hediye dahi olsa makbul değil. [1637/18]

2796. Mukabele, mukatele veznindedir. [1637/19]

2797. Mukallidiñ imanı, sahih olmaz. [1637/20]

Zira mukallit, hakikat olmaz demişler.

2798. Mukadderden ziyade bir şey nasip olmaz. [1637/21]

beyt

ne denlû cehd edersün bir murâda

naşb olmaz muḳadderden ziyâde

2799. Mukadder olan da tegayyür olmaz. [1637/22]

[Şolaḳzâde Meḥmed Hemdemî Çelebî:] *Şolaḳzâde Tārîḫi*⁵⁴⁴ 660

⁵⁴² Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Müflis bezirgân eski defterlerini karışdırır.: 444.

⁵⁴³ Şinâsî ve Ebü 'z-Ziyâ: *Ḍurûb-ı Emşâl-i 'Osmâniyye*: Müflise mal kaptırmış.: 444.

⁵⁴⁴ Yazmada: *Şolaḳzâde Tārîḫi*'nden bir fıkradur.

2800. Mukadder ise hayrola diyelim. Hayır, mukaddemdir dërler.
Mukaddere çare olmaz, ecele sabır olmaz dëmişler. [1637/23]

2801. Mukadder olmayınca çabalamak fayda étmez. [1637/24]

2802. Mukadder olmayınca insan, murat erişmez. [1637/25]

2803. Mukadder olmayınca insan, murada ulaşmaz. Tali-yi چراغ
yanmayınca pervane dolaşmaz. (dolaşmaz) [1637/26]

2804. Mukadder olmayan şey için övünme, asi olursun dërler. [1637/27]

2805. Mukadder zayı olmaz, kişi mukadderine razı olmak gerek mukadder
ne ise kısmet de odur. Kaderde varsa kısmet eden kaşığa gelir.
(Kısmet) [1637/28]

*Zira mukadderi halk ve takdir eden de bî-hakkın halik teâlâ ve
tekaddes hazretleridir. Onu için kişi kaderine razı.*

2806. Mukadder olan şeyin esbabını da Allah halk eder. [1637/29]

2807. Mukadderat-ı ilahiye her ne ise başa gelse gerek dëmişlerdir. [1637/30]

Zira [...] hakikat.

2808. Mukaddere set çekilmez. [1637/31]

2809. Mukadder bozulmaz. [1637/32]

2810. Mukaddere mizan ve endaze olmaz. Mümkün olmayan şey mizana
sığmaz. [1637/33]

Keçeci-zâde ‘İzzet Molla⁵⁴⁵ mışrâ‘

sûk-ı taq̣dîre endāze ve mîzān olmaz

2811. Mukadder ne ise o olur. [1637/34]

2812. Mukaddere razı olmak gerek. [1638/1]

2813. Mukaddere karşı söz söylenmez. [1638/2]

2814. Mukadder ne ise zuhur eyler. [1638/3]

⁵⁴⁵ Yazmada: *Beylikçi ‘İzzet.*

2815. Muktedir olamayacağı işe karışma, girişme. [1638/4]

2816. Muktedir adamdır, dërler. [1638/5]

2817. Mülk-i devlet ve mileli yıkan manen ve maddeten ferdi ve içtimai esbab ve avamil hissm-i hırs ve tama‘ ve hisset ve bî-had israf hak ve adaletten inhıraf ve insıraf ve cehalet bilâ-sebeb halka cevır ü cefa zülüm ve hakarettir. [1638/6]

Mülk-i papa, ilim ve sanatla beraber emr-i idarede hüsn-i ahlaka sahip olmak [...] ve hüsn-i idare ve istimali de bilmek muntazaman say u imet etmek gerek sadıkane ve ifa‘ı mazam [...] gayret eylemek gerektir. demişler. Zira mülk, mülkteḡ harabitiyle memuriyete başlayınca esbab-ı saik [...] esası [...] mücmelen tarif, tavsif olunanlardır.

H.“ Abdü ‘l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2818. Mukteza-yı hâle hizmet etmek gerek. [1638/7]

2819. Mukteza-yı hâle riayet etmek gerek. [1638/8]

2820. Mukteza-yı hâle göre hareket etmek gerek. [1638/9]

Bāḳī [Dīvān 239, 226, 5] [beyt]

*bāḳī zamān-ı ‘ışret ü hengām-ı ‘ayşdur
vêrmek gerek ne ḥālet ise muktezâ-yı bāḡ*

2821. Mukallitlik, maskaralıktır dërler. [1638/10]

2822. Mukteza-yı din-i islam borcumuz, imandır. [1638/11]

Maksat (tahsin) hiss-i hatem-i ihsandır.

Mevzundur.

2823. Mukteza-yı beşeriyet öyle. [1638/12]

2824. Mukteza-yı zaman öyle. [1638/13]

⁵⁴⁶ Yazmada: *Şolaḳzāde Tārīḫi*’nden bir fiḳradur.

2825. Mukallidiñ imanı sahih değıldir, dëmişler. [1638/14]

2826. Mukâbere, mu‘ânide veznindedir. [1638/15]

2827. Mükâfatsız gayret güder, dërler. [1638/16]

2828. Mükeyyifat, müskirat uhuvvet-i beşeriyyeniñ düşmanıdır. [1638/17]

Zira kuvvetli birtakım efkâr-ı garibe hasıl éder. Şefkatten, merhametten tecrit ve aile ve taallukatıñ mahabbetini mahv ve izale eyler; müinasebat-ı beşeriyyeyi unutturur, ahlakı ifsat éder.

Akval-i hikemiyye

2829. Mükâfatını Allah halk éder, sen gayret ét. [1638/18]

2830. Mükâleme memuru gibi. [1638/19]

2831. Mükâlemesiz mütareke olmaz. [1638/20]

2832. Mükâleme bayrağı açıldı, barışıktır inşallah dëmiş. [1638/21]

2833. Mükedder adamdır, dërler. [1638/22]

2834. Mükedder adam, teselli ister; tutkun tali, tecelli ister. [1638/23]

2835. Mükedder étme, görüştükleriñ hammâr gibi. [1638/24]

Seyyid Vehbî mısırâ‘

2836. Mükedder olanlardan gayret umma. [1638/25]

Zira keder insana kesâlet, atalet iraz éder dëmişlerdir.

2837. Mükedder olma, müdebbir-i evvel her işiñe tevekkül ile say eyle; müşkilata katlan, sabır ve mütehammil ol dëmişlerdir. [1638/26]

2838. Mülküñ şeref ve mamuriyeti: devlet ve milletiñ evc-i âlâya tealisi ilim ve fen, ziraat felâhat ve hirâsetiñ teksirine mevkufl, sanaat, ticaret ve ilm u fen ve marifetiñ maddeten ve manen terakkî ve inkişafına vabestedir dëmişler. [1638/27]

Emsal-i hikemiyye

2839. Mülâhazasız söz söylememek gerek. [1638/28]

2840. Mülâhazasız söz söyleme, mülâhazasız iş tutma. [1638/29]

2841. Mülâhazasız söz, mucib-i nedamettir. [1638/30]

2842. Mülâhazasız söz söyleyen kefensiz mezara girer. [1638/31]

‘Arabî

la ta‘mel min gayri tasavvurin ve-la tef‘al tefekkürin [=Taakkul ve tefekkürsüz iş olmaz, tasavvursuz tedbirsiz amel olmaz.]

2843. Mülâhazası, mütalası geniş adamdır dërler. [1638/32]

2844. Mümkün olmayan şey mizana gelmez, sığmaz dërler. [1638/33]

2845. Mümkün ile muhal arasını fark etmek gerektir. [1638/34]

Zira her şeyde matlup, makbul olan şey; muhal olanı değil mümkün olanıdır. Binaenaleyh bir meselede bu ikisi birbiriyle taarruz éderse makbul olanı, muhal olanı değil mümkün olanı tercih olunur. Kaidedir. Kaide, faydadır.

2846. Mülkûñ imareti fukaranıñ selameti sahibine gerek dërler. [1639/1]

Ẓiyā Pāṣā [Eş‘ār-ı Ẓiyā Ğazeliyyāt 20] ğazel

bir milletin olanca muḳadder-i sa‘ādeti
bir ‘ādile müfevvez éder ḥaḳḳı hükümeti
vā-beste başāreti ṣāh-ı ‘āmilin
mülkûñ ‘imāreti fuḳarānıñ selāmeti
evvel gerek başāret-i sulṭān ikincidir
tedbīr-i mülkde vükelānıñ dirāyeti
yek-dīğetine lāzım melzūmdur müdām
ḥalḳıñ refāhı salṭanatıñ fer ü şevketi

2847. Mülkûñ sahibi, mülkûnûñ zayı -harap- olduğunu istemez dërler.
[1639/2]

2848. Mülk, bakan sahibini felek de [...] bak éder; yıkan sahibini, felek de kelek éder dërler. [1639/3]

2849. Mülk içinde şah bir olur demişler. [1639/4]

[Şolaḳzāde Meḥmed Hemdemī Çelebī] *Şolaḳzāde Tārīḫi*⁵⁴⁷ 347

2850. Mülk içinde şah bir olur, bakar ise mülk içinde şah biḡ olur yıkar ise.
[1639/5]

2851. Mülk bakanıḡdır, yıkanıḡ deḡil. (yakanıḡ) [1639/6]

naẓm

*şimdi senin dāver-i rūy nāmın
mülk içinde şāh bir olur hemīn
sen ḳal devlet ü iḳbāl ile
'adl ü dād ile ferāḡ-ı bāl ile*

2852. Mülk de zelzele gaflettendir, terk-i ahkām şeriattendir. [1639/7]

Mevzundur.

Nābī [*Ḥayriyye-yi Nābī* Maṭlab-ı Daḡdaḡa-yı Pāşāyī 60, 19]

2853. Mülk-i cihanıḡ maliki (cenab) hudadır arşıya [1639/8]

Ḥurūfī 'Arşī'⁵⁴⁸ [*Dīvān-ı Belāḡat Unvān-ı 'Arşī*] mışrā'

2854. Mülk-i bekadan gelmişim ben fani mülkü neylerim. [1639/9]

'Āşık Yūnus mışrā'

2855. Mülk, vakf olur; vakf, mülk olmaz dērler. [1639/10]

2856. Mülküḡ filhakika sahip ve maliki, malikü'l-mülk olan cenab-ı hudadır
onuḡ için demişlerdir, ki can, mal mülke mağrur olma. Zira erte günüḡ
sahibi var demişler. [1639/11]

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2857. Mülk zulümle yıkılır, küfürle yıkılmaz demişler. [1639/12]

2858. Mülhit, muvahhit olmaz demişler. [1639/13]

⁵⁴⁷ Yazmada: *Şolaḳzāde Tārīḫi*'nden bir fiḳradur.

⁵⁴⁸ Yazmada: 'Arşī' Dedee.

2859. Molla, mellah hep bir bapdan gelir, bir bapdan çıkar dëmişler. [1639/14]
2860. Molla molla gerek mellah mellah gerek dëmişler. [1639/15]
2861. Molla, yanıla yanıla molla olur dërler. [1639/16]
2862. Molla'nın dediğini tut, işlediğini işleme dërler. Molla işlediğini, yolunu bulup işler; dëdiğini de bilip söyler dëmektir. [1639/17]
2863. Molla'ya ver, alma. [1639/18]
2864. Molla'ya ver, alma; kadına ver, sorma dërler. [1639/19]
2865. Molla evinden aş, kör gözünden yaş çıkmaz dërler. [1639/20]
2866. Molla'ya yalvarma, Mevla'ya yalvar dërler. [1639/21]
2867. Molla'ya değil, Mevla'ya yaranmak gerek dërler. [1639/22]
2868. Molla, din millet gemisiniñ kaptanı; mellah, din devlet gemisinin kaptanıdır. Onuñ için dëmişlerdir, ki molla molla gerek mellah mellah gerek. [1639/23]

H.' Abdü 'l-Ĥalīm Ĥaqqī

2869. Mülayim söz, taş kestirir dërler. [1639/24]
2870. Mülayemet, sırasında kılıçtan keskindir dërler. [1639/25]
2871. Mümkün ki indallah zevklenmeyen zevklenenden hayırlı ola. [1639/26]

‘Arabī

şūretu' l-ħucurāt al-āyet “ya ayyuha ’llazina” ila ahiri ’l-ayati.

me’ali: ey mü’mînler sizden olan mü’mîn ve mü’mîne birbirlerini zevklenmesinler.

2872. Mümkün olan şey esirgenmez dërler. [1639/27]
2873. Mümkün olan şeyiñ icadı icap éder, dëmişler. [1639/28]

Nabī [Dīvān 3, 1] beyt

zihī vācib ki étmiş mümkinüñ icādını icāb

kemāl-i raḥmetinden eylemiş ma'dūm iken iḥyā

2874. Mümkün merteye sonraya bırakılacak şey nedir? Dosttan istidâne.
[1639/29]

Cümel-i hikemiyye

2875. Mümkün olmayan şey icat olunmaz, dërler. [1639/30]

2876. Münafık ile müfsidiñ harcı birdir; yani bir baptan gelir, lafzan manen alameti, binası hep nifak ve tezviratla zehirlemek, iki dost bîfak arasını kizb ü riya ile bozmak, itisal ve idlal ile iki muhibbiñ aralarını ifsat etmek içindir demişlerdir. [1639/31]

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2877. Münafık bir kavme bir zalim gerek, muvafık bir kavme bir âlim gerek dërler. [1639/32]

Nabī Ḥayriyye-yi Nābī⁵⁴⁹ Der Beyān-ı Żarar-i Naql-i Kelām⁵⁵⁰ [73, 11-15] [naẓm]

naql-i meclis éder irād-i fesād

vérir esbāb-ı muşāfāta kesād

ķoparır fitneyi āşūb u cidāl

gāh olur belki mü'eddī-yi ķitāl

kimde olsa mütemekkin bu şıfat

olur āvāze-yi kūy-ı miḥnet

olur emşāl arasında mezmūm

muḳaddemiñ ḥalķ şamar eyler şūm

vardığı yerde sūkūt eylerler

*saķınıñ geldi **münāfık** dërler*

2878. Mümanaat sırasına göre olur. [1639/33]

2879. Münafık kimdir? Etle tırnak arasına giren iki muhibbiñ arasına ateş-i fesat koyup birbirinden ayırandır, demişler. [1639/34]

2880. Mümanaat umulana değil, görülenedir. [1639/35]

⁵⁴⁹ Yazmada: *Kitāb-ı Ḥayriyye*.

⁵⁵⁰ Yazmada: *mizāc*.

2881. Münasebetsiz söz, kulak kabartır. [1639/36]

2882. Münafıktan kendişi sakın dèrler. [1639/37]

2883. Münafık fitnenin kardeşi, haris, haset oñların hem yoldaşı hem sırdaşı hem emeldaşıdır dèmişler. [1639/38]

2884. Münafık geliyor, dèrler. [1639/39]

2885. Münafıktan sakınmak gerek dèmişler. [1639/40]

2886. Münafık, uyuyan yılanı beñzer. Uyuyan yılanın kuyruğuna basmamak gerek. Ancak yılan zehirli bir fitnedir. Nerede görseñ orada başını ezmek gerek dèmişlerdir. [1639/41]

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2887. Münafıktan her şeyini sakla dèmişler. [1639/42]

2888. Münafık, münafıktan haz eder; muvafık, muvafıktan haz eder dèrler. [1639/43]

2889. Münafık, iki yüzlülük edenğdir dèmişler. [1639/44]

Muḥibbī Dīn [675, 2304, 4-5] [beyt]

*anıñçūn yazmazam derd-i dilim ben kāğıda
saḳlamaz sır iki yüzlü bir münāfıkdır dēyü
bu muḥibbī ū ū 'rini⁵⁵¹ yār ā güzāfıñ añlama
şıdḳı var ikrār ḳıl yolumda şādıḳdır*

2890. Münafık kavmin mürebbisi zalimden olur, muti kavmin mürşid-i velisi âlimden olur dèmişlerdir, ki münafıkları zalimler terbiye eder mutileri âlimler irşat eyler demektir. [1639/45]

2891. Münafık, ağzına ne gelir ise oñu söyleyendir dèmişler. [1639/46]

2892. Münafık kimdir? Kızıl ile yemin eden, bühıtan ve iftiradan sakınmayan kimselerdir dèmişlerdir, ki ahlaksız kimseler demektir. [1639/47]

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

⁵⁵¹ Yazmada: 'ışḳını.

2893. Müntakimdir, bir adı kayyumun. [1639/48]

mısrâ‘

2894. Münafıktan dostluk umma. Zira saña söylediğini başkasına da söylese gerek demişler. [1639/49]

2895. Münafık, kırk yıllık ahabtan ayırır demişler. [1640/1]

‘Abdü ’l-Halîm Hakkî

Münafık, her sözünde yemini bila teklif çok eden ve her sözünde yalanı çok söyleyendir demişler. Yani münafık, kalb-i kavline muvafık olmayanlar, doğruyu, birçok yeminleri ve yalanları birbirine katıp bütün istediğini türlü tezvîrat ve yalanları ve yalan niyyetleriyle insanları birbirine nifaqla katıp karıştırıp if'al ve ihal suretiyle insanlar arasındaki vîfâkı hasediyle bozup nefret ve fetret husulüne çalışanlara münafık, hayasız, haysiyetsiz Allah'tan korkusu, din ve imanda muḳallit ve itikatsız zümre müfsidiḡ ve ehl-i nifaḡ dallin gafilin olan kimseler demektir.

beyt

*semt-i iḥlâşa ne yoldan gider erbâb-ı nifâḡ
geçmemişdir oradan oḡlarıḡ ecdâdı bile*

2896. Münafık, her nerede ve her kime her ne derse; ancak kendi su-yi fiil ve amelini söyler mücerreptir. Gaflet olunmaya demişler. Zira münafıklar müfsit ve müfteridirler. Bühtan ve iftira ile melufturlar demişler. [1640/2]

2897. Münafık, iftira ve bühtan edendir ki kendi fiil ve hareketini başkasına istinatla kesb-i temeyyüz etmek ister. [1640/3]

Hâlbuki başkaları müfsit ve münafiḡıḡ cem-i ahval ve harekâtini bilürler uzaktan seyredip dururlar. Halbuki münafık kimseler taban sefiḡ zümresinden yani la muflihun ahmaklar cümlesinden oldukları için münafıklar, herkesi kendileri gibi görür sersem zannederler. Zira münafık su-yi ahlakla maluldur. Arif olanlar münafıklarıḡ bu hâllerini bilirler fakat müfsit ve münafiḡıḡ ondan haberi yoktur. Velev olsa dahi âlemi yine kör ve sersem kendisini âlem-i ilm-i cihan bilirler. Fakat ancak eser-i nifak ve fesat olan tabiatından vazgeçemezler. Zira müfsit

ve münafigklar su-yi amel ve ahlakla maluldur; haris, tamağla meluf ve kalpleri hiss ü hasetle meşhun ve taban hasittirler onuñ içindir, ki nifaklarından, nefislerinden tabiatlerinden öteye geçemezler demişlerdir.

H.' Abdü 'l-Halīm Hakkī

2898.Münafig sözüne inanmak, şeytan sözüne inanmak demektir. [1640/4]

2899.Münafig, muhlis yorandır demişler. [1640/5]

2900.Münafig sözüyle amel caiz değildir demişler. [1640/6]

2901.Münafig, ihvan arasını bozandır. Zira fisk ve fücurdandır. [1640/7]

2902.Münafigıñ (müfsit) halkı, zem ile fena isnadı hep kendi su-yi amel ve efalidir, ki mücerreptir. [1640/8]

2903.Münafig, ehl-i evlat arasını bozandır demektir. [1640/9]

2904.Münafig her nerede her kimden şikâyet éderse; ancak kendi fiil ve amelini kendi ağzıyla âleme söylemiş demektir. [1640/10]

2905.Münafig, etle tırnak arasına girendir dërler. [1640/11]

2906.Münafig her nerede ne söylerse; ancak kendini söyler dërler. [1640/12]

2907.Münafig odur, ki her kişiyi zem éder. [1640/13]

2908.Münafigıñ zemmi, kendi fiil ve amelidir demişler. [1640/14]

2909.Münafig, kendi kusurunu göremez demişler. [1640/15]

2910.Münafigklar reis-i Ubeybin Selül gibi dërler. Yahudi cinsi ve kabaili yahud reysidir, ki vakt-i saadet-i nebevide zuhur étmiştir demişler. [1640/16]

2911.Münafig sır saklamaz. [1640/17]

2912.Münafigıñ kalbi taştan, katı yüzü buzdan soğuktur dërler. [1640/18]

2913.Münafigtan necat yolunu sorma. [1640/19]

Zira bilmez hak ve hakikati göremez. Çünkü akli hiss-i haset illetiyle çürümüş vicdanı hiss-i hırs ve tamahla körelmiş ve sağırlaşmıştır. O cümle havasını hiss-i haset hırs ve tamah, ilel-i mühlikesini istila eylemiş melekât-ı akliyye ve envar-ı vicdaniyesi tamamen münfesihi eyleyerek mütesellip olmuş bulunmasına binaen münafiklar, hak ve adalet ve hakikati tarik ve necat fevz-i salah ve selameti ne görebilirler ne de işitebilirler. Asla kabil-i felah ve ıslah değildir demişler.

2914.Münafiklar, dünyanın mahru harabatına sebep olurlar. [1640/20]

Bu da ancak münafikların hırs ve tamalarından hiss -i haset ve nifaklarından, fezail-i ahlakiyyelerden, mahrumiyetle muttasıf bulundukları gurur ve nahvet ve cehalet ve nefs-i heva dalaliet-i şeytaniyelerinden mütevellit ve mebası emraz-ı mühlike ve bela-yı umum-ı âlem-i cihan olan sari bir hastalıktır, ki cihan âleminin fesada gitmesi dünyanın eceli; ancak münafiklar yüzünden ve kıyametin kopması müfsit münafikların başı altından çıkan fitne ve fesattan kopar demişlerdir.

H.'Abdü 'l-Halîm Hakkî

2915.Münafigın gözü, maşalı olur dèrler. [1640/21]

2916.Münafiklık esas alameti, iki üçtür: Yalan söylemek, emanete hıyanet etmek, üçüncüsü bühtan ve iftiradır demişler. [1640/22]

2917.Münafik ocak yıkar, fitne ateşi uyandırır dèrler. [1640/23]

2918.Münafigın dilinden, hainin şerrinden (elinden) hak saklaya. [1640/24]

2919.Münafik od, ocak söndürür. Aldattığı insanları dört döndürür dèrler. [1640/25]

2920.Münafik, her nerede kime isnatla söz söylerse ancak kendi fiil ve amelini halka isnat ve iftira ile kendi ayb ve kusurunu ve kendi mezmum ve mekruhunu kendi söylemiş olur. [1640/26]

Zira münafikların bu adetleri mintarafillah zahir ve imtisal-i kesire sebebiyle malum ve tecrübeyle müspettir.

2921. Münafığın dokuz mahalleye zararı olur (bir münafığın) dèrler. [1640/27]

2922. Münafık, münafıktan haz éder. Müfsit müfsitten, mümin müminden haz éder. İlla iki düşman, iki tane birbirinden haz étmezlermiş dèrler. [1640/28]

2923. Münafık, dünyayı ateşe vèrir yine kendini masum göstermeğe çalışır demişler. [1640/29]

2924. Münafığın dostluğu, kara itin postluğu. (alaca inek) [1640/30]

2925. Münafığın sözü üzerinden çok geçmezmiş dèrler. [1640/31]

2926. Münafık sözü arifleri kaşındırır. Akil ve duredişleri düşündürür demişlerdir. [1640/32]

2927. Münafığın sermayesi yalan ile iftiradır demişler. [1640/33]

Hafazanallah min şerrî zalik

2928. Münafık, osursañ sıçtı diye çıkarır dèrler. [1640/34]

2929. Münafık, iki başı bezli ağaca beñzer. [1640/35]

2930. Münafıklık panzehir gibidir; herkesi zehirler, helak éder dèrler. [1640/36]

2931. Muntafi olmuş ikbal-i mazi-yi tezekkürden insan ne kadar müteessir olur. [1640/37]

Fārābī⁵⁵²

2932. Müntehi olan kimseye müptedi taklit éderse helakini muciptir. [1640/38]

İbn Sīnā⁵⁵³

‘Abdü ’l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

İşbu hikmet-i kelamiyye türkçe darb-ı meselince ördek kaz-ıla egeşemez yani bahse gelemes mefhumunu müeddidir. Darb-ı mesel ördek kazıyla egeşirse ödü çatlar. Ödü çatlamazsa götü patlar.

⁵⁵² Yazmada: *ḥikmet-i kelām Fārābī*.

⁵⁵³ Yazmada: *ḥikmet-i kelām İbn Sīnā*.

2933. Munhasırdır sözlerim evsafına müntazirdir gözlerim eltafına. [1640/39]

Lā

Mevzundur.

‘Abdü ’l-Halīm Hakkī beyt

munhaşdır zıkr ü şükrüm rûz u şeb ihsân ve eltafına

[*muntazırdır fî yevmü’l kıyām rûy-ı dîl-i mahzûnum ibtidâ’-yî eltaf ve ihsânına*]

2934. Muntazır olur gönül, göz görmese. [1640/40]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

2935. Münekkit, muktedir, muttasıf gerek demişler. [1640/41]

2936. Münim hakiki Allah’tır. Niam ve lütfu her kuluna amm-ı şamildir.
Ancak kimine çok kimine az verir sebep ve hikmetini kendisi bilir.
[1640/42]

2937. Münimin gönlü olunca canı çıkar efkârı. [1640/43]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzûme-yi Durûb-ı Emşâl* 21] [mısrâ‘]

2938. Muvazanesiz hesap, muvazenesiz gemiye benzer dërler. [1640/44]

2939. Muvahhidindendir. [1640/45]

2940. Muvahhit ol, muvahhit ol, muvahhit ol. [1640/46]

Dede ‘Ömer-i Rüşenî mısrâ‘

2941. Mucit ve muhteri olanların düşmanları tekessür eder. [1640/47]

İbn Sînâ⁵⁵⁴

2942. Muvahhit, sinn-i itikattır dërler. [1640/48]

⁵⁵⁴ Yazmada: *hikmet-i kelâm İbn Sînâ*.

[Meḥmed Tefḫī Mecmū'a min Nevādirī 'l-Üdebā vü Āṣārī 'z-Zurefā
(Nevādirü 'z-Zurefā⁵⁵⁵) cüz'-i ṣānī, 116]

2943. Muştucular (müjdeciler) üşüştüler hayrola. [1640/49]

2944. Muşmula yemiş ayı gibi [...] dërler. [1640/50]

2945. Muşmula suratlı. [1640/51]

2946. Musiki hikmete dair bir fendir bilene bilmeyene rûşendir. [1640/52]

Mevzundur.

Nābī [Ḥayriyye-yi Nābī⁵⁵⁶ Der Beyān-ı Faşl-ı Bahār 48, 13]

2947. Musiki gerçı bir havadır bilene her nağmesi bir devadır. [1640/53]

Mevzundur.

Nābī [ö. 1124/1712]

Nābī [Ḥayriyye-yi Nābī⁵⁵⁷ Der Beyān-ı Faşl-ı Bahār 48, 14-20] [naẓm]

nice esrār var idrāk édecek
bir gelir sīneleri çāk çāk édecek
i'tibārāt-ı [...] ü fuşūl
ihtiyārāt-ı maḳāmāt-ı uşūl
perde ve pīş-rev ve şavt u 'amel
kār u naḳş u şa'b u ḳavl-i ğazel
her biri hikmet-ile memlū'dur
cān-ı riyāzın suvarur bir şudur
nağme-yi yābis ü ḥār u bārdır
çeşme-yi maḥẓi ḥikemden vardır
her biri bir marāza nāfī'dir
ẓiddını her birisi dāfī'dir
zīr ü bālāsı hevādır ammā
dā'ir olur mu hevāsız dünyā

⁵⁵⁵ Yazmada: Nevādirü 'z-zurefā'dan bir fıkradur.

⁵⁵⁶ Yazmada: Kitāb-ı Ḥayriyye.

⁵⁵⁷ Yazmada: Kitāb-ı Ḥayriyye.

2948. Muşmula gibi gevşedi dërler. Kesalet. [1640/54]

2949. [...] böreği gibi üstünden bitti dërler. [1640/55]

2950. Muıtab gibi ardın ardın gider. [1640/56]

2951. Muıtab, ensesine kıl ekse olmaz. [1640/57]

2952. Mutaf şagirdi gibi geri geri gider. Muıtab. [1640/58]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 444, 3485⁵⁵⁸]

2953. Mühür kimde ise Süleyman-ı cehan odur, dërler. [1641/1]

Vezîr ‘Alî Pāşā hakkında târîḥ Yahyâ Naẓîm⁵⁵⁹ *Dîvân-ı Belâgat- ‘unvân-ı Naẓîm* [V, 487] târîḥ

*zihî tevfiḳ bârî kim şehin-şâh-ı süleymân taht
vezîr étđi édüp bir âşafı mühri-y-ile müsteşnâ*

*yine buldı süleymân âşafın âşaf süleymânın
zihî şehin-şâh-i dānâ zihî düstür-i rüşen-râ*

*alup **mühür-ü süleymânı** musahḥar étđi dünyâyı
zihî âşaf ki ḥükm-i ‘adl ü dādı eyledi iḥyâ’*

*vezîr-i mekremet-perver ‘alî pāşâyı ‘adil kim
niẓām-ı dîn ü devletde ferîdü’ d-dehrdir ḥaḳḳâ*

2954. Mühr-i Süleyman’ı parmağında taşır dërler. [1641/2]

2955. Mühür kimde ise Süleyman odur. [1641/3]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 444, 3485⁵⁶⁰]

beyt

*gönlümün ḥāḳî süleymân olur
mühr kimde ise süleymân olur*

2956. Mühr-i ikbal kimde ise Süleyman-ı zaman odur dërler. [1641/4]

⁵⁵⁸ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Mühr kimde ise Süleyman odur.: 444.

⁵⁵⁹ Yazmada: *Naẓîmi*.

⁵⁶⁰ Şināsī ve Ebü ’z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Mühr kimde ise Süleyman odur.: 444.

2957. Mühr-i Süleymanî gibi âlemde bulunmaz demiş. [1641/5]

Yahyâ Naẓîm⁵⁶¹ *Dîvân-ı Belâğât- 'unvân-ı Naẓîm* [V, 386] [beyt]

mûr ise de merdâne nigâh eyle naẓîme
kim mühr-i süleymân gibi 'âlemde bulunmaz

2958. Mühr-i Süleymanî yerini başka hatem tutamaz demiş. [1641/6]

Yahyâ Naẓîm⁵⁶² *Dîvân-ı Belâğât- 'unvân-ı Naẓîm* [beyt]

bedel olmaz buğa zîrâ ki seniñ nâmıdır
tutamaz mühr-ü süleymân yerin aḥîr hâtem

2959. Mühür, mehr, şahıs namus bedelidir dërler. [1641/7]

2960. Mühr-i miras mı değmiş. [1641/8]

2961. Mühr-i mirası babadan kalmadır demiş. [1641/9]

Evliyâ Çelebî *Siyâḥat-nâme*⁵⁶³ 1, 285

Köprülü Mehmed Pâşânın vefâtından sonra yerine oğlu Fazıl Ahmed Pâşâ vezîr-i a'zam oldu. Babası gibi 'adîl ve gâzî fâḍîl mücâhid fî sebîlli 'llâh müdebbir şâhib-i veḳâr, Alî tebâr bir vezîri bî mişâl idi. Sivas eyaletinde köpri nâm kaşabada mütevellid olup tarîḳ mevleviyyete girdi ibtidâ' kendüye burusada eyâlet-i erzurum iḥsân olundu. aḡdan âstâne de ḳâ'im-i maḳâm aḡdan vezîr-i a'zam oldu. babadan oḡla mühr-ü mîrâs değmesi ibtidâ' buḡlara naşîb oldu. İlâ aḡirihi...

2962. Mühr-i mirasıdır. [1641/10]

2963. Mühr-i miras gibi. [1641/11]

2964. Mührümü değil kalıbımı bile basarım dërler. İtimat tam. [1641/12]

2965. Müverrih haiz-i ilm, âlim-i zaman, akil ve zeki arz ve [...] marazdan salim-i nefse ve bî taraf fikre sahip [...] tarif [...] sahip ve terbiye-yi fikriyyeyi ve muhâkeme-yi deveran-ı âlem âlâ ahval mütekamil étmiş ve terbiye-yi şahsiyesi [...] müsellemler, mücerrep bulunmuş üvel ve

⁵⁶¹ Yazmada: *Naẓîmi*.

⁵⁶² Yazmada: *Naẓîmi*.

⁵⁶³ Yazmada: Evliyâ Çelebî *Siyâḥat-nâme*'sinden bir fıkıradur.

milel malik bulunmuş ilm ve [...] mutlak lüzumu olan şeraiti bî hakkın iraz eylemiş bulunmak ve ol bapta meleke hüner ve maharet ve marifet-i ezhan ve zekaya firaset ve fetanet ve metanet-i tab‘ bî- hakkın malik ve sahib-i vicdan ve hüsn-i ahlak olup garazat-ı nefsaniyyeden salim ve mücerret ve ve fikir ve hakikatle işba‘ olunmuş ve kalbe istikametle meşin bulunmuş olmak gerek demişler. [1641/13]

Sırasına geçirilecek.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

2966. Murçe öldü dahi kaderince. [1641/14]

Mevzundur.

Ḥıfzī [: *Manzūme-yi Ḍurūb-ı Emsal* 21] [mısrā‘]

2967. Muruḡ zuhur-ı peri sebeptir zevaline. [1641/15]

Mevzundur.

Ḥıfzī [: *Manzūme-yi Ḍurūb-ı Emsal* 21] [mısrā‘]

2968. Mûr miktar da olsa hizmetin çok görülsün demiş. [1641/16]

2969. Murt ağaç, turt insandan fayda umma dërler. [1641/17]

2970. Moskov gibi inat dërler. [1641/18]

2971. Musiki tabib-i manevidir dëyenlerde var. [1641/19]

Musiki notası, hatt- musiki, musiki sedası, -elhâni- gıda-yı ruh seda-yı ruh dënildiği gibi şifa-yı ruh şifâ'u 'l-kulûb lika'u 'l-mahbûbdur dëye tarif ve tavsif edenlerde vardır.

H.' Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

‘ Abdü 'l-Ḥalīm Ḥaḳḳī

Mütalaa: Musikiden değil salt-ı mahluḳat beni beşer hazz ederler. Tecrübe ve müşahadatla da sabit ve meşhuttur ki büyük ve küçük bi'l-

*cümle mahlukat cinsine göre -derece derece- kâffesi ruhen müteessir
ve mahzuz oldukları ve hatta mahfuz bulundukları*

*Mahallerden çıkarağ musiki-yi teganni olunan mahalle şitab-ı kemal-i
hayretle meşhut ve mer'i bulunmuştur.*

2972. Mosmoru patlıcan kesildi dërler. [1641/20]

2973. Muş dëyince Van kedisi aklıma gelir dëmiş. [1641/21]

2974. Mavsilli, mavsili-yi süleymaniyeden. [1641/22]

[Meḥmed Tefḫ Mecnū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Āṣāri 'z-Zurefā
(Nevādirü 'z-Zurefā⁵⁶⁴) cüz'-i evvel, 44⁵⁶⁵]

2975. Musalli-yi süleymaniye, bu da rütbe-yi âlemdir. [1641/23]

2976. Moldova'nın kızları su dilesen bal vërir dërler. [1641/24]

2977. Moldovan köpeği gibi uzaktan havlar. [1641/25]

2978. Mum dibi, mum ortası, mum tepesi oyununa benzedi. [1641/26]

2979. Mum dibine ışık -ziya- vërmez dërler. [1641/27]

2980. Mum ile arattı dërler. [1641/28]

Yahyā Naẓīm⁵⁶⁶ *Dīvān-ı Belāğat- 'unvān-ı Naẓīm* [I, 123] [beyt]

*āh-ı şeb-gîriḡi yād eyler imiş yār naẓīm
seni mūmlar yakup ol māh-veş araya gibi*

2981. Mum ile arar amma bulamaz dërler. [1641/29]

2982. Mum yakıp arasan bulamazsın dërler. [1641/30]

2983. Mum ile aradı amma öylesini bulamadı dërler. [1641/31]

2984. Mum gibi eridi aktı. [1641/32]

2985. Mum iskemlesi gibi ortaya çıkma dërler. [1641/33]

⁵⁶⁴ Yazmada: Nevādirü 'z-zurefā'dan bir fiḡradur.

⁵⁶⁵ Nevādirü 'z-zurefā'da: Mavşilī olan şeyḡ aḡmed-i mavşillī eyyām... .44.

⁵⁶⁶ Yazmada: Naẓīmi.

2986. Mum gibi doğrudur dërler. [1641/34]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: 442, 3465⁵⁶⁷]

2987. Mum gibi mülayim oldu. [1641/35]

2988. Mum gibi mülayim, mum gibi müstakimdir. [1641/36]

Yahyā Naẓīm⁵⁶⁸ *Dīvān-ı Belāğat-‘unvān-ı Naẓīm* [V, 475] kıt‘a

dil-beste-yi gīsū-yı siyāh-ı dāvud

cān şifte-yi taraf-ı külah-ı dāvud

bir nazrada ehl-i dil iken hūbānı

mūm eyledi i‘cāz-ı nigāh-ı dāvud

2989. Mum gibi yandı dërler. [1642/1]

2990. Mum gibi sarardı dërler. [1642/2]

2991. Mum gibi yumuşadı dërler. [1642/3]

2992. Mumya gibi sarı. [1642/4]

2993. Mumlandı kızı, mimplendi oğlu. [1642/5]

2994. Mum söndüren zümredendir dërler. [1642/6]

2995. Mumu kedi yer, kabahat yine sıçana (fareye) kalır dërler. [1642/7]

Evliyā Çelebī *Siyāhat-nāme*⁵⁶⁹ 1, 291

Lākin harām-zādeler bununı bulmuşlar. çocuğa bir elma veriyorlar çocuk elmayı babalık iddi‘a edenlerin kangısına urursa o babasıdır deye hükm ederler. bundan sonra ‘avret anıñ hükmünde olup kimse aña müdāhale edemez. ‘acem diyārında [mūm söndüren] deye meşhūr olan habīs-i kavm⁵⁷⁰ buğlardır.

2996. Mum dibine şule vërmez. (ışık) [1642/8]

⁵⁶⁷ Şināsī ve Ebü ‘z-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emşāl-i ‘Osmāniyye*: Mūm gibi doğru.: 442.

⁵⁶⁸ Yazmada: *Naẓīm*.

⁵⁶⁹ Yazmada: Evliyā Çelebi *Siyāhat-nāme*’sinden bir fıkradır.

⁵⁷⁰ Yazmada: *kavm-i habīs*.

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 441, 3463⁵⁷¹]

ben şem‘a olur bî-nūr u tārīk

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzūme-yi Ḍurūb-ı Emṣāl* 9] [mısrā‘]

2997. Mum yanar dibine şule vèrmez. [1642/9]

2998. Mum yanmayınca pervane dönmez. [1642/10]

2999. Mum yanmayınca pervane dönmez, davul çalınmayınca divane dönmez. [1642/11]

3000. Mum dibi karanlık olur. [1642/12]

Ş. [Şināsī: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 441, 3464⁵⁷²]

3001. Mum yanmayınca pervane yanmaz. [1642/13]

T. [Ebü ‘îz-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: 442, 3467⁵⁷³]

3002. Mumuñ hükmü ziyası bitinceye kadardır dèrler. [1642/14]

3003. Muy tevazu ile pil-i dâman [ile] (kükremiş yedinci mahluk) zabt olur. [1642/15]

Mevzundur.

Hıfzî [: *Manzūme-yi Ḍurūb-ı Emṣāl* 21] [mısrā‘]

3004. Mû-miyandan haber vèrir. [1642/16]

3005. Mû-miyandan haber vèrmek ister amma diñleyen (diñleyen) olsa dèrler. [1642/17]

Muḥibbî Dîvân [272, 824, 4] [beyt]

kimse bilmez kim vére mûy-ı-meyânundan ḥaber

⁵⁷¹ Şināsī ve Ebü ‘îz-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Mûm dibine ışıq virmez.: 441.

⁵⁷² Şināsī ve Ebü ‘îz-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Mûm dibi karanlık olur.: 441.

⁵⁷³ Şināsī ve Ebü ‘îz-Ziyā: *Ḍurūb-ı Emṣāl-i ‘Osmāniyye*: Mûm yanmayınca pervâne yanmaz.: 442.

nice yıllardur bu müşkil üzre kıyl ü kâl olur

3006.Mümin, müminiñ kardeşi dërler. [1642/18]

3007.Müezziniñ davetine icabet gerek. [1642/19]

3008.Müezziniñ yüzü, imamıñ yüzünden kara, benimki seniñkinden kara dëmiş. [1642/20]

3009.Mümin, müminiñ kardeşidir; mümin, mümini incitmemek gerek dëmişler. [1642/21]

3010.Müminiñ, mümine duası kabul olur. [1642/22]

3011.Mümin, müminiñ duasına muhtaçtır. [1642/23]

3012.Mümin-i kâmil, ahlak-ı mezmumeden müctenip, ahlak-ı memduha ile muttasıf olur dëmişler. [1642/24]

3013.Mümin-i kâmil kimseyi incitmez. [1642/25]

3014.Mizan-ı adaletiñ iki gözü de birbiriyle daima muvazendir; ancak kefe-yi mizan, her şeyiñ kıymet ve sıkletine, dinarıñ miktarına göre dirhem koyar, tartar ve kesb-i tevazün eder dëmişler. [1642/26]

3015.Mizan, adalet dirhemine göre değil dinar mukabiline olan şeyiñ kıymetine göredir. Gerek ala gerek edna olsun. [1642/27]

SONUÇ

Atasözü ve deyimler geçmişten günümüze gelmiş en değerli yapılardır. Geçmişimizi ve atalarımızın tecrübelerini nesilden nesle aktarabilmemizi sağlayan bu özlü sözler, kısa ama bir o kadar da etkilidir. Geçmişimizin aynası geleceğimizin taşıyıcısı atasözü ve deyimler kültürümüzü de yansıtmaktadır. Akılda kalıcılığı ile ağızdan ağıza dolaşan bu yapılar kültür aktarımını da sağlamaktadır. Bu sebeple geçmişimizi doğru anlayıp geleceğimize doğru şekilde yön verebilmenin en kolay yolu, hemen hemen her eser içerisinde az ya da çok karşımıza çıkan atasözü ve deyimleri tespit ederek gelecek kuşaklara aktarmak olacaktır.

Türk dilinin elimizdeki en eski yazılı kaynaklarında dahi görülen atasözü ve deyimler, dili ve muhtevası ile her daim incelenmesine ve üzerinde çalışılmasına ihtiyaç duyulan mühim kaynaklardır. Bugün, kullandığımız atasözü ve deyimlerin kullanımını arttırabilmek; unutulmaya yüz tutmuş olanları ise bir nebze de olsa geri kazandırabilmek için atasözü ve deyimler üzerine yapılan çalışmalar oldukça önem arz etmektedir.

Atasözü ve deyimler üzerine yapılabilecek en önemli çalışmalardan biri eserler içerisindeki atasözü ve deyimleri günümüze kazandırmaktır. Osmanlı döneminde Vâcîd'in *Durûb-ı Emsâl*'i, Şînâsî'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*'si, Tekezâde'nin *Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye yâhûd Atalar Sözü* gibi eserler başta olmak üzere birçok atasözü ve deyim derlemesi hakkında çalışma yapılmıştır. Fakat çalışmamızın konusu olan Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın *Atalar Sözü Mecmuası* adlı eseri ise hak ettiği ilgiyi görememiş ve tam anlamıyla çalışılmamıştır.

Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın eseri, Türk Dil Kurumu kütüphanesinde bulunan Etüt/104-1 ve Etüt/104-2 numaralarıyla ve *Atalar Sözü* adıyla kayıtlı iki ciltlik el yazması bir eserdir. Eserin metin kısmı atasözü, deyim, dua, kargış vecize, mısra ve beyit gibi yapılardan oluşan madde başları, madde başlarında geçen kelimeler ile ilgili açıklamalar ve madde başlarının geçtiği alıntılardan oluşmaktadır. Eser içerisinde bahsi geçen sözlükler, tarih kitapları, divanlar, risaleler, mecmualar ve Kur'an-ı Kerim kaynaklı alıntılar ile oldukça zenginleştirilmiştir. Ayrıca Çağatayca,

Kıpçakça ve Tatarca gibi diğer Türk lehçelerine ait madde başları ve alıntılar da bulunmaktadır.

Atalar Sözü Mecmuası'nın yukarıda zikredilen hususiyetlerine dair örnekler:

Madde başları arasında yer alan farklı biçimlere örnekler:

Laf lafi açar, laf uykuyu açar. [1557/5]

Laf lafi açar, laf kutuyu açar. (Albayrak, 2009: 690)

Lakırdı lakırdıyı açar, kahve uykuyu açar, dèrler. [1557/38]

Lakırdı lakırdıyı açar, lakırdı bilmeyen meclisten kaçar. (Albayrak, 2009: 691)

Lokmayı ağzına göre uydur. [1566/8]

Lokmayı boğazına uydur. (Albayrak, 2009: 694)

Maşasız ateş tutulmaz. [1569/17]

Maşa dururken(varken) elini ateşe sokma. (Albayrak, 2009: 702)

Malını yemiş de ölmüş var mı? [1574/14]

Malını yemiş de onmuş var mı? (Albayrak, 2009: 698)

Kelimelerle ilgili, eserde yapılan izahlara örnek:

Meşel: Meşel kanun ve düstürdür. Maşal ise hikāye-yi hāl ve fi'l ve māzī kabīlinden aşılı ve aşısız düzme sözler demektir ki hikāye dağı dēnir. [1578/4]

Türkçenin öbür lehçelerinden aktarılmış olan maddelere örnekler:

May (yağ) kabı dışardan belli olur. [1575/25]^{Tatarca}

Ala, kara sığır talgır -bahıl,şaran- bolur; gök, şarı, kızıl, sığır salgır -açar südli- bolur. 118/ek/21.⁵⁷⁴Kıpçakça

⁵⁷⁴ bk. Ensar Alemdar, *Kaynaktan Eğitime Atasözleri ve Deyimler Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı Atalar Sözü Mecmuası (1.-538. Sayfalar)*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 534960), s. XLII.

Nevāyī [Nevādirü 'ş-Şebāb 568, 571, 9]^{Çağatayca}

*eşk-i dürr ü la 'lidin ni vaşl tapğay kim
bu devlet yitmedi kār ūn meşellik barlığlarğa*

Yukarıda zikredilen hususiyetlerden de anlaşıldığı üzere, zengin içeriğiyle kendisine hayran bırakan Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın *Atalar Sözü Mecmuası*'nın tamamının çalışılarak atasözü ve deyimleri tespit etmek, daha önce kayda geçmemiş ve unutulmuş olanları kazanmak ve korumak; Osmanlı Türkçesine ait olanların dışında Çağatayca, Kıpçakça ve Tatarca gibi Türkçenin öbür lehçelerinden yer alan kelime, atasözü ve deyimleri de Türkiye Türkçesine kazandırabilmek hususlarına katkı sağlanabilecektir.

KAYNAKLAR

AḤMED VEFĪK PĀŞĀ. *Lehce-yi ‘Osmānī*, Der-i Sa‘ādet: Maḥmūd Beg Maṭba‘ası, 1306 [=1888/1889].

AKSOY, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü – 1, Atasözleri Sözlüğü*: Eleştirmeler, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2016.

ALBAYRAK, Nurettin. *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2009.

ALEMDAR, Ensar. *Kaynaktan Eğitime Atasözleri ve Deyimler Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı Atalar Sözü Mecmuası (1. – 538. Sayfalar)*, Yayınlanmamış Doktorluk Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul, 2018.

‘ALĪ SEYDĪ. *Resmli Kāmūs-i ‘Osmānī*, Darü ‘l-Ḥilāfetü ‘l-‘Aliyye: Maṭba‘a ve Kütüb-ḥāne-yi Cehān I 1324 [=1906/1907]; II 1325 [=1907/1908]; III 1327 [=1909/1910];.

‘ARŞĪ. *Dīvān-ı Belāğat Unvān-ı ‘Arşī*, İstinsah eden: es-Seyyid Mehmed Nūrī, Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler Bel. Yz. K. 0827, 1254 [=1838/1839].

BĀKĪ. *Dīvān*, Hazırlayan: Sabahattin KÜÇÜK: *Bākī Dīvānı* - Tenkitli Basım, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 601, 1994.

BEKAR, Beytullah. *Batı Kültüründe Türk Atasözleri (16.Yüzyıl-19.Yüzyıl)*, Konya: Kömen Yayınları, 2020.

BELGRADĪ, RĀŞĪD. *Tārīḥ-i Vaḳ‘a-yi Ḥayret-nümā Belgrad ve Şırb-istān*: İstanbul: Taṭyos Divitçiyan Maṭba‘ası, 1291 [=1874/1875].

CLAUSON, Sir Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, London: Oxford University Press, 1972.

DEDE ‘ÖMER RŪŞENĪ. *‘Āsār-ı Işık*, Derleyen: Şeyḥ Şu‘ayb Şerefe ‘d-dīn-i Edirnevī: Der-i Sa‘ādet: 52 numaralı Şirket-i Şaḥāfiyye-yi ‘Osmāniyye Maṭbā‘ası, 1316 [=1898/1899].

DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Yayına Hazırlayan: Aydın Sami GÜNEYÇAL, Yeniden Düzenlenmiş ve Genişletilmiş 30. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi ve Yayınları Sözlük Dizisi 1, 2013.

DİLÇİN, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2013.

DURMUŞ, Oğuzhan. *Türkçenin Basılı İlk Atasözü Kitabı G. B. Donado'nun Derlediği Türk Atasözleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2020.

el-ḤACC SEYYİD SÖĞÜDLİ SÜLEYMAN RÜŞDİ. *Manzûme-yi Ahvâl-i 'Alâka*, İstanbul: Camlı Hân, 1289 [=1872/1873].

EMİN HİLMÎ. *Dîvân-ı Hilmî ve Münşe'ât-ı Hilmî*: Trabzon: Trabzon Vilâyeti Matba'ası 1293 [=1876/1877].

ES'AD MUHLİŞ PÂŞÂ. *Dîvançe-yi Es'ad Pâşâ*, İstanbul: Takvîm-hâne-yi 'Âmire, 1268 [=1851/1852].

FAYDA, M. (1994). "Ebü'l-Kâsım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

FUZÛLÎ. *Dîvân*, Hazırlayan: Ali Nihat TARLAN, *Fuzûlî Dîvânı Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

FUZÛLÎ. *Leylâ vü Mecnûn*, Hazırlayan: Hüseyin AYAN, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.

GOLDEN, Peter. *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çeviren: Osman KARATAY, Çorum: Karam Yayınları: 2001.

GÜNDÜZ, Ş. (2002). "Keşiş" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

HABİB. *Ḥaṭṭ u Ḥaṭṭātân*, Kostantiniyye: Matba'a-yı Ebü 'z-Ziyâ, 1305 [=1887/1888].

el-ḤACC NÜRÎ EFENDİ. *Keşkül*, İstanbul: Şeyh Yahyâ Efendi Matba'ası, 1292 [=1875/1876].

ḤĀFĪ. *Risāle-yi Ḥāfī*, ‘Utufetlū [Namık] Kemal Begefendi hazretlerinin “sağa senden olur bir işde ancak dād lāzımsa / umēdin kes zaferden ğayrdan imdād lāzımsa” matlasıyla başlayan gazellerine naçiz bir nazire: Numero:3, 9^a, 1305[=1887/1888].

ḤALĪM GİRĀY. *Gülbün-i Ḥānān*, İstanbul: Maṭba‘a-yı ‘Āmire, 1287 [=1870/1871].

ḤİFZĪ. *Manẓūme-yi Ḍurūb-ı Emsāl*: İstanbul: Ṭab‘-ḥāne-yi Āmire, 1262 [=1845/1846].

ḤİZİR AĞA-ZĀDE SA‘ĪD BEG. *Dīvān-ı Ḥızır AĞa-zāde Sa‘īd Beg*, İstanbul 1289 [=1872/1873].

HÜDĀYĪ. *Dīvān*, Hazırlayan: Mustafa S. KAÇALIN, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

İBRĀHĪM PEÇEVĪ. *Tarih-i Peçevî*, İstanbul: Maṭba‘a-yı ‘Āmire, I 1281 [=1864/1865], II 1283 [=1866/1867].

KAÇALIN, Mustafa S. “İyelik Tamlamasında Çokluk Üçüncü Kişi Sorunu”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3 (2002), ss. 142-146.

KAPAR, M. A. (1994). “Ebû Cehil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

KAPLAN, Mehmet. *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.

KOÇKUZU, A. O. (1997). “Havkale”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

MEḤMED CELĀL. ‘*Osmānlı Edebiyyâtı Numūneleri*, Der-i Sa‘ādet: Maṭba‘a-yı Şafā ve Enver, 1312 [=1894/1895].

MEḤMED, ŞALĀḤİ. *Kamus-i ‘Osmānī* - Türkcede kullanılan ‘Arabī, Farsī, ecnebī kâffe-yi luĖātı ḥāvidür, İstanbul: Maḥmūd Beg Maṭba‘ası, 1313 [=1895/1896].

MEHMET TEVFİK. *Kâfile-i Şuarâ*: Hazırlayanlar: Fatma Sabiha Kutlar OĞUZ, Hanife KONCU, Müjgan ÇAKIR: Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.

MEHMET TEVFİK. *Mecmû'a min Nevâdiri 'l-Üdebâ vü Âtâri 'z-Zurefâ* (*Nevâdirü 'z-Zurefâ*), İstanbul: Maḥba'a-yı 'Âmire 1871.

MU'ALLİM NÂCÎ. *Luġat-ı Nâcî*, Hazırlayan: Prof. Dr. Ahmet KARTAL, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

MUḤİBBÎ. *Dîvân*, Hazırlayan: Coşkun AK, *Muḥibbî Dîvânı -İzahlı Metin- Kânûni Sultan Süleyman*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 712. 1000 Temel Eser Dizisi: 129, 1987.

MUḤİBBÎ. *Dîvân*, Hazırlayan: Kemal YAVUZ – Orhan YAVUZ, *Muḥibbî Dîvânı - Bütün Şiirleri - Kânûni Sultan Süleyman I-II*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.

NÂBÎ. *Ḥayriyye-yi Nâbî*: İstanbul: Maḥba'a-yı Ebü 'z-ziyâ, 1307 [=1889/1890].

NEDİM. *Dîvân*: Hazırlayan: Abdülbaki GÖLPINARLI, *Nedîm Dîvânı*, Ankara: İnkılâp Kitabevi, 2004.

NEDİM. *Dîvân*: Hazırlayan: Muhsin MACİT, *Nedîm Dîvânı - Metin ve Tıpkıbasım*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü: 3371 Kültür Eserleri Dizisi, 2017.

NEF'Î. *Nef'î Dîvânı*, Hazırlayan: Dr. Metin AKKUŞ, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

NEF'Î. *Sihâm-ı Kâzâ*, Hazırlayan: Cahit BAŞDAŞ, *Sihâm-ı Kâzâ* (Dil Özellikleri - Metin - Dizin), İstanbul: Kriter Yayınevi, 2018.

NEVÂYÎ, 'Alî Şēr. *Nevâdirü 'ş-Şebâb*: Hazırlayan: M. Metin KARAÖRS: *Nevâdirü 'ş-Şebâb*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.

ÖZDEN, Mehtap. “Türkçe Kaynak Metinler ve Türkçe Eğitimi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*: İstanbul, 2010.

PALA, İ. (2003).“Len Terânî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

RÂĞİB PÂŞÂ. *Dîvân-ı Râğib Mehmed Pâşâ*, Bulak: Maṭba‘atü Şâhibi ’s-Sa‘âdeti ’l-Ebediyye, 1252 [=1836/1837].

ŞOLAKZÂDE MEHMET HEMDEMÎ ÇELEBÎ. *Şolakzâde Târîhi*, İstanbul: Maḥmûd Beg Maṭba‘ası, 1297 [=1879/1880].

ŞOLAKZÂDE MEHMET HEMDEMÎ ÇELEBÎ. *Solakzâde Tarihi*, Sadeleştiren: Vahit ÇABUK, Gözden geçiren ve yeniden hazırlayan: H. Halit ATLI: İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları: Araştırma İnceleme Serisi 12: 2016.

SÜNBUĞL-ZÂDE VEHBÎ. *Dîvân*: Hazırlayan: Ahmet YENİKALE: Ankara T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü: 3374 Kültür Eserleri Dizisi: 2017.

SÜNBUĞL-ZÂDE VEHBÎ. *Dîvân-ı Vehbî*. Bulak: Maṭba‘atü Şâhibi ’s-Sa‘âdeti ’l-Ebediyye, 1253 [=1837/1838], (*Lutfiyye-yi Vehbî* ile birlikte.)

Ş[EMSE ’D-DİN] SÂMÎ. *Ḳāmûs-ı Türki*, Der-i Sa‘âdet: İḳdâm Maṭba‘ası, I 1317[=1899/1900], II 1318[=1900/1901].

ŞEYḤ ĞÂLİB. *Hüsn ü ’İşk*, Ḳoṣṭantiniyye [=İstanbul]: Kitâb-ḥâne-yi Ebü ’z-Ziyâ, 1304 [=1886/1887].

ŞEYḤÜ ’L-İSLÂM YAḤYÂ. *Dîvân-ı Yaḥyâ*, İstanbul: Maṭba‘a-yı ‘Âmire, 1334 [=1915/1916].

ŞİNÂSÎ ve EBÜ ’Z-ZİYÂ. *Ḍurûb-ı Emsâl-i ’Osmâniyye*, Kostantiniyye: Maṭba‘a-yı Ebü ’z-Ziyâ, 1302 [=1884/1885]

ŞÜKÜN, Ziya. *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.

TEMEL, Rüveyda. *Kaynaktan Eğitime Atasözleri ve Deyimler Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı Atalar Sözü Mecmuası 2. Cilt(1339.-1445.*

Sayfalar Arası), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2019.

TIETZE, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı Cilt 1 A-E*, İstanbul-Wien, Simurg 56: Sözlük 2, 2002; ... *İkinci cilt F-J*: Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009.

TÜRK DİL KURUMU. *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

TÜRK DİL KURUMU. *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*: I(A), II (B), III (C-Ç), IV (D), V (E-F), VI (G), VII (H-İ), VIII (K), IX (L-R), X (S-T), XI (U-Z), XII (Ek- I) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

TÜRK DİL KURUMU. *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

ULUDAĞ, S. (1997). “Hallâc-ı Mansûr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

YAḤYĀ NAẒĪM. *Dīvān-ı Belāgat- ‘unvān-ı Naẓīm*, Neşreden: es-seyyid Muḥammed Nā’il, İstanbul: Takvīm-ḥāne-yi ‘Āmire, 1257 [=1841/1842], I-V.

YENİŞEHLİ ‘AVNĪ BEG. *Merḥūm ‘Avnī Beg Dīvānı*, Der-i Sa‘ādet: Maḥmūd Beg Maṭba‘ası, 1306 [=1888/1889].

YURDAYDIN, H. G. (2003). “Matrakçı Nasuh” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

ZEMAḤŞERĪ, Maḥmūd bin ‘Ömer bin Muḥammed. *Nevābiḡu ’l Kelim*, 1935.

ẒİYĀ PAŞA: *Terkīb Bend - Tercī’ Bend*, Aḡmed Kāmil ve Şerīki Maṭba‘ası, 1928.

DİZİN

Arap elifbası sırasıyla yazılmış Türk abecesi sırasıyla yazılmış hâlidir. Aslında bulunan “derler, demişler” gibi yapılar burada çıkarılmıştır. Madde başı hüviyeti taşımayan bir kelime veya izah tarzında olan maddeler de dizine alınmamıştır.

1. Lâ dèdi mi bir daha cim dèmez. [1555/23]
2. Lâ dèdirmez, dèrler. [1555/22]
3. Lâ havle ile beslenen at lâ kuvvet olur, dèmiş. [1555/17]
4. Lâ havle oku da geç bu pazardan. [1555/18]
5. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh. [1555/16]
6. lâ yus’alu ‘ammâ yaf’alu (Ayet) [=O, yaptığından dolayı sorgulanmaz.] [1559/18]
7. Labada yer lebâde giyer. [1555/7]
8. Lâ-büdd lazım, sabit mülazım. [1555/5]
9. Lâ-büdd ve lâcerem gördük dèmiş. [1555/8]
10. Lâcerem her kişinin başında bir sevdası var. [1555/10]
11. Lâcerem her neyse dil-hâhın sen talep eyle vèrmek Allah’ın. [1555/9]
12. Lâcerem makul söze mecnun dahi razı olur. [1555/11]
13. Laçın gibi çeviktir, dèrler. [1555/12]
14. Laçın gibi yırtıcıdır. [1555/13]
15. Laçın pençesinden kuş kurtulmaz. [1555/14]
16. Laçın pençesine esir olmuş güvercine döndü. [1555/15]
17. Laf avcısı, laf tamavcısı -tellal-dır dèrler. [1557/1]
18. Laf böceği. [1556/27]
19. Laf eşer dèrler. /Gezdirir./ [1556/15]
20. Laf gezdirici. -parasız tellal- [1557/3]
21. Laf ile alacaklı avutulmaz. [1556/26]
22. Laf ile büyüklük satılmaz. [1556/17]
23. Laf ile cenge gidilmez, dèrler. [1556/14]
24. Laf ile kahramanlık olmaz, mertlik ile maharet ve marifet ile olur, dèmişler. [1557/14]
25. Laf ile kazan kaynamaz. [1556/23]
26. Laf ile peynir gemisi yürümez, dèrler. [1556/24]
27. Laf ile pilav pişmez. [1556/21]
28. Laf ile pilav pişse derya kadar yağı tuzu benden olsun, dèmiş. [1556/22]
29. Laf ile vakit geçer, laf ile nakit geçmez. [1556/19]
30. Laf ile vakit geçirmemeli, dèrler. [1556/18]
31. Laf karın doyurmaz belki karın açırır. [1556/30]
32. Laf kutusu. [1556/31]
33. Laf lafı açar, laf götü açar. [1557/6]
34. Laf lafı açar, laf uykuyu açar. [1557/5]
35. Laf lafı açar. Lafçı -uzun lafçı-yüzü gözü açar, dèrler. [1561/13]
36. Laf lafı kaynatır amma laf kazanı kaynatmaz. [1557/8]
37. Laf laftan çıkar, kavga da laftan çıkar. [1557/7]
38. Laf müy-tâbı. [1557/11]
39. Laf olsun, dèr. [1556/16]
40. Laf torbaya girmez, yulaf çorbaya (kaşığa) gelmez, dèmişler. [1557/20]
41. Laf torbaya girmez, yulaf torbaya girer, dèrler. [1557/10]
42. Lafa göre laf söylenir, adamına göre lakırdı. [1557/15]
43. Lafa irsal olunan. [1561/20]
44. Lafa lûf kezzaptır. [1557/9]
45. Lafa meze istemez, fezaya ister dèmişler. [1557/18]
46. Lafa nöbet vermez ki sözü hep nefsi-i mütekellim-i vahde kelam bilmez ki kelamı hep usul-i muhtelif dèmiş. [1557/13]

47. Lafazan meydan dilaveri. [1556/29]
48. Lafazanlık etti, d rler. [1556/28]
49. Lafı hep nefsi-i m tekellim. [1557/16]
50. Lafı  sek -gıybet-i zemime-kulağı tıpkı e ektir, d rler. [1556/13]
51. Lafı yulaf gibi uzatma. [1557/19]
52. Lafı, laf-ı kezzap. [1557/17]
53. Lafın  l  s  yoktur. [1556/25]
54. Lafına g re pay bi , hep hi  hep hi ... Sarho tan nasihat istersen  hep i  hep i  sarho un s z n  di lersen hep hi  hep hi . [1557/2]
55. Lafını bilip s yle. [1557/4]
56. Lafla d kk n a ılmaz. [1556/20]
57. Lafla lakırdıyla gemi y r mez, de irmen y r mez, pilav pi mez d mi ler. [1559/14]
58. Lafla yulaf boy uzatmaz. [1557/21]
59. Laftan g mr k alınmaz d rler amma zamanede yeni icat olunan sans r -(tefti , yoklama)- usul  de bir nevi laf g mr   de il midir? d mi . [1557/12]
60. Lafz  Murad s z d r, d rler. [1559/16]
61. Lafz  Murad s z d r, ki takdiren mecr htur d mek olur. [1559/17]
62. Lakırdı ambarı. [1557/32]
63. Lakırdı bilmez, ayaklarıyla d mbelek  alar. [1557/33]
64. Lakırdı de irmeni. [1557/35]
65. Lakırdı ebesi. [1557/24]
66. Lakırdı ile alacaklı avutulmaz. [1557/23]
67. Lakırdı ile i  bitmez. [1557/22]
68. Lakırdı ile karın doyurmak ister. [1557/25]
69. Lakırdı ile lafla i  bilmeyen  ok bulunur. Lakin amel [...] Lazistan'da karınca da S leyman'dır. [1559/10]
70. Lakırdı ile peynir gemisi y r mez. [1557/36]
71. Lakırdı kar ılıklı olur. [1558/6]
72. Lakırdı kıtlı ında asmalar budayım. [1557/31]
73. Lakırdı lakırdıyı a ar, kahve uykuyu a ar, d rler. [1557/38]
74. Lakırdı lakırdıyı a ar. [1558/9]
75. Lakırdı   t r. [1557/34]
76. Lakırdı  l  ye gelmez,  orba kevgire. [1557/28]
77. Lakırdı  l  ye gelmez. [1557/27]
78. Lakırdı sırasında s ylenmek gerek, yolunda gerek; lakırdı sırasında s ylenir yolunda y r rse kur undan (oktan)  tk n, kılı tan keskin olur, menzilini bulur, d rler. [1558/1]
79. Lakırdı torbaya girmez. [1557/30]
80. Lakırdı z   rd . [1557/37]
81. Lakırdının sınırı olmaz. - lla ki saat ba ı gelmi  olanı- d rler. [1557/29]
82. Lakırdının uzununu uzun ge eye mahsustur. [1557/26]
83. Lakırdısı  ekirdekle tartılır. [1558/2]
84. Lakırdısı kesat i i g c  fesat. [1558/4]
85. Lakırdısı kirada gezer. [1558/8]
86. Lakırdısı takırdısı yok,  mpis-t mpis. [1558/5]
87. Lakırdısının damlası bi  ak eye. [1558/3]
88. Lakırdıya g re cevap verilir. [1558/12]
89. Lakırdıya g re fetva verilir. [1558/10]
90. Lakırdıya g re lakırdı s ylerler. [1558/7]
91. Lakırdıya g re pay bi ilir, boya g re kaftan. [1558/11]
92. Lakin ne fayda i  i ten ge ti. [1558/13]
93. Lakinle i  ba ka. [1558/17]
94. Laklaka ile vakit ge irir, d rler. [1561/22]
95. Lal gibi kızardı, d rler. [1561/14]
96. Lal oldu kaldı. [1558/31]
97. Lala amma ben Arap a bilmem, d mi . [1555/1]
98. Lala papa oyununa  ıktı. [1555/6]
99. Lala Pa a kapısında b y m  , d rler. [1555/4]
100. Lala Pa a mı e lendiriyoruz? [1555/2]
101. Lala Pa a oyununa  ıktı. [1555/3]
102. Lale ba lı ate me reple, d rler. [1558/21]
103. Lale bi  altına ise nale bad-ı hev dır. [1558/20]
104. Lale bostanı gibi. [1558/30]
105. Lale bostanına deve ile girilmez. [1555/20]
106. Lale gibi alı al, moru mor kesildi. [1558/27]

107. Lale gibi hasret dağında mı bitmiş? [1558/26]
108. Lale gibi her çiçek hasret dağında mı biter? [1558/25]
109. Lale gibi perişan güzeldir, dërler. [1558/24]
110. Lale gibi. [1555/19]
111. Lale mevsimi, fasl-ı bahar mevsimi. [1558/32]
112. Lale sünbül zamanı, gül bülbül zamanı, faşl-ı baharın cennet misali zamanıdır. [1555/21]
113. Lale sünbül, hasır zenbil satıldığı yeri arar. [1558/19]
114. Lale tarlaızı ben çentmedim ya, dërler. [1558/18]
115. Laleli baba. [1558/33]
116. Lalesi, lalası başından eksik olmaz, dërler. [1558/22]
117. Lalesi, sünbülü başında daha ne ister? [1558/23]
118. Lalezâra döndü her biri bağ-ı irem oldu, dërler. [1558/29]
119. Lalezârda boy [1558/28]
120. Lam cim istemez. [1559/5]
121. Lam ve cim dëmedi. [1559/6]
122. Lam, mim kov takır -bir şey yok-. [1559/8]
123. Lamda yok, mimde yok nun karnında bir nokta. [1559/4]
124. Lâmelif çevirdi, dërler. [1559/7]
125. Lamı cimi bilmem. [1559/1]
126. Lamı cimi yok, nun karnında bir nokta. [1559/3]
127. Lamı cimi yok. [1559/2]
128. Lamia-yı müsademe-yi efkârdan çıkar. [1559/9]
129. Lağ luğ ediyorlar, dërler. [1558/15]
130. Lağ luğ lakırdısı -dereden tepeden- dërler. [1558/14]
131. Lanet kör şeytana. [1561/16]
132. Lanet okutma rahmet okut. [1561/19]
133. Lanet olsun Yezid'e. [1561/17]
134. Lanet şeytana, rahmet adama olur. [1561/18]
135. Lanetlemedir, dërler. [1561/15]
136. Lağur luğur dağalak lisanı. [1558/16]
137. Lastik gibi her tarafı uzanır. [1556/11]
138. Lastikli sözdür, dërler. [1556/9]
139. Lastikli söze emniyet olmaz. [1556/10]
140. Lâşî hükmünde tutar. [1556/12]
141. Latife bilene öğüttür bilene (manada öğüttür) bilmeyene ya sükût ya öçüktür (kavga kaşığısı)dır demişler. [1560/18]
142. Latife hoş ama istihza olmazsa eğlence hoş ama kavga olmazsa. [1561/7]
143. Latife hoş amma kemiğe geçti. [1561/9]
144. Latife hoştur ama sırasında olsa. [1560/19]
145. Latife latif (Abdüllatif'e) latife gerek, demiş. [1561/6]
146. Latife latife amma başa geçti. [1561/10]
147. Latife latife amma bize geçti, demiş. [1561/8]
148. Latife yerinde hoş gelir, dërler. [1560/21]
149. Latife yerinde yolunda gerek. [1560/20]
150. Latifecidir, dërler. [1561/5]
151. Lav lav yanan samana körük istemez. [1559/15]
152. Layığı layığına olmak gerek. [1559/19]
153. Layığını bulun. [1559/22]
154. Layık mı ki ol gonca-yı ümit ola bir har. [1559/20]
155. Layık u reva mıdır ben yatam (yatam) ol ayakta dura. [1559/21]
156. Laz aklı, kaz aklı. [1555/26]
157. Laz, aklı az. [1555/25]
158. Laz, Gürcü hep bir ipi ucudur dërler, ki hep bir soydan bir boydan dëmek olsa gerek. [1556/6]
159. Laz, hamsi balığı sever. [1555/24]
160. Laza karınca kendine göre serçe saraydır. [1559/12]
161. Lazım elzemden sonradır. [1556/4]
162. Lazım ise ver parasını, al. [1556/2]
163. Lazım melzûm kabilindendir, dërler. [1556/1]
164. Lazım olan şey, bir gün olur elzem olur. [1556/8]
165. Lazım olmayan şey olmaz, elzem dururken lazım alınmaz. [1556/5]
166. Lazım şey kendi[si]ni gösterir. [1556/3]
167. Lazımı bırak medh ü tavsif, kim etti ona bu kârı teklif? [1556/7]
168. Lazistan'da herkes sultandır. [1559/13]

169. Lazistan'da karınca da Süleyman'dır. [1559/11]
170. Leb ber leb. [1559/26]
171. Leb dèmeden leblebi diyeceği anlaşıldı, dèrler. [1560/3]
172. Leb dèr dèmez leblebi dèneceğini anlamak dèrler, ki izhar-ı feraset intikal-i hâdisât selika ve melekesizdir. [1560/4]
173. Lebalep doludur, dèrler. [1559/25]
174. Lebib lebib. [1559/28]
175. Lebib. [1559/29]
176. Leblebi parası verir gibi vèrdi, dèrler. [1560/1]
177. Leblebi unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz. [1560/2]
178. Lefif [...] dèmiş. [1561/21]
179. Leğeni altından olsa dahi faydasız, kan kustuktan sonra. [1562/2]
180. Leh Yahudisi gibi sapsarı. [1562/16]
181. Lehçesi bozuk dèrler. [1562/18]
182. Lehçesi bozuk ise melezdır. [1562/19]
183. Leime minnet ètme, lehimden kerem gelmez elem gelir. [1559/27]
184. Leimiş aş kışını karnına lehim olur. [1559/24]
185. Leimiş aş lekesiz olmaz. [1559/23]
186. Leimiş lokmasına el uzatma. [1559/30]
187. Leke kabul ètmez. [1561/25]
188. Lekeli adamdır, dèrler. [1561/24]
189. Lekeli tekedir, dèrler. [1561/26]
190. Lekesiz adamdır, dèrler. [1561/23]
191. Lem'a nisâr olan suyûf-ı sırma ile tehdit olunsa bile lede'l-iktizâ fuzalatı hapsetme. [1562/9]
192. len terâni okur. [1562/13]
193. Leş gibi kokar. [1560/11]
194. Leş kokusunu alan karga gibi üşüşür. [1560/15]
195. Leş olan yerde kartal uçar. [1560/12]
196. Leş olmasa kartal konmazdı, dèrler. [1560/14]
197. Leş üstünde kartal havalanır. [1560/16]
198. Leşe toplanan kuzgun gibi. [1560/13]
199. Leşini serdiler. [1560/17]
200. Letafet nezafettedir. [1561/11]
201. Letafette bî-bedel dillerde darb-ı meseldir, dèmiş. [1561/12]
202. Lev faraza böyle olsun amma bu böyledir, dèrler. [1562/15]
203. levlâ el-hamkâ la-ğarâbatî'd-dünyâ [1562/10]
204. levlâ el-hamkâ la-ğarâbatî'd-dünyâ [1562/12]
205. levlâ el-hûlyâ leheke'l-fuğarâ. [1562/14]
206. Leyl u nehâr ah u zâr èdenden sakınmak gerek, dèrler. [1562/21]
207. Leyl u nehâr sebkât ètmez. [1562/33]
208. Leyl u nehâr tâife-yi [...] ihtilat ve mukarenet ateş-i sûzân gibidir. [1562/23]
209. Leyla Mecnun hikâyesi gibi. [1562/32]
210. Leyla Mecnun'u sever, Mecnun Leyla'yı. [1562/30]
211. Leyla'ya Mecnun, leyle gün gerek. [1562/31]
212. Leyleği kuştan mı sayarsın yazın gelir kışın gider. [1563/6]
213. Leyleğin attığı yavru. [1562/28]
214. Leyleğin ömrü laklak ile geçer, kırlangıcın ömrü vak vak ile geçer. [1562/3]
215. Leyleğin ömrü laklak ile geçer, kurbağanın ömrü vak vak ile geçer, dèrler. [1562/24]
216. Leyleğin ömrü laklak ile geçer. [1563/3]
217. Leyleğin yuvadan attığı yavru gibi yakadan attı. [1563/4]
218. Leylek (leglek) bacaklı. [1562/25]
219. Leylek fırtınası ahir-i martı, kırlangıç fırtınası ahir-i eylûldür. [1562/8]
220. Leylek havada. [1562/26]
221. Leylek ile kırlangıç yazı yaz kışı kış bilir. Seyyar kuşlardır ki yaz gelir kış giderler. Sayfî, şitâyî muhacirlerdir, dèrler. [1562/7]
222. Leylek kuşların adaletli sultanıdır. [1562/27]
223. Leylek muhacir kuştur. [1563/7]
224. Leylek Türklerce - Müslümanlarca- uğurlu kuş sayılır. Yaptığı yuvasını bozmazlar. Kezâlik kırlangıç da öyledir. [1562/4]

225. Leylek yuvasına giren yılan
leyleğe lokma olur arslan
yuvasına giren köpek arslana [...] **[1563/1]**
226. Leylek, yavrusundan birini Allah
yoluna kurban olarak atarmış,
dêrler. **[1563/5]**
227. Leylî (Leyla)ya meyl eyleyen
mecnundur. **[1562/29]**
228. Leylî çağırır Arap'ın kızı.
[1562/5]
229. Leyli külli amma ne gelen var ne
giden, demiş. **[1562/6]**
230. Leylî nehârî var, kışın baharı
var. **[1562/22]**
231. Leyte lealle ile iş bitmez. **[1563/2]**
232. Leyte lealle vakit geçirilecek
zaman değildir. **[1562/20]**
233. Leziz yemek açlıkta pek belli
olur. **[1560/10]**
234. Lezzet duymayan nefis olmaz,
lezzet doymayan nefis olur,
dêrler. **[1560/8]**
235. Lezzet-i inkâr olmaz bezl ü israf
etmenin ah zımmında eğer endişe-
yi vâm (borç) olmasa. **[1560/9]**
236. Lihafına -yorganına- göre medd
eyle payın (ayağını) **[1560/5]**
237. Lihiyem -sakalım- yok ki sözüm
geçsin, dêrler. Lakin söz sakalda
değil makalde söz akıldadır -
âkilde- demişler. **[1560/7]**
238. Lihiyesiz (sakalsız) merdin söz
bulmaz nüfuz. **[1560/6]**
239. Limon gibi sarı. **[1564/18]**
240. Limonî tabiat. **[1564/19]**
241. Limonun girdiği yere lokman
girmemiş, dêrler. **[1564/20]**
242. Limonun suyu şifa, çekirdeği
fenadır, dêrler. **[1564/17]**
243. Lisan ayn-ı insandır, demişler.
[1563/23]
244. Lisan başta durur başındır, baş
sizde ise lisan da oradadır.
[1563/18]
245. Lisan gayb olursa insan da
kayboldu bil, demişler. **[1563/10]**
246. Lisan gaybtan haber verir, ama
lisan-ı hâlden haberi yok, dêrler.
[1563/31]
247. Lisan gaybtır, Allah âlem.
[1563/30]
248. Lisan hıfz eden selamettir.
[1563/20]
249. Lisan iledir insan, insan iledir
âlem. **[1563/21]**
250. Lisan insanı kaybêtmez, insan
lisanı kayb eder, dêrler. (Unutur
demek) **[1563/12]**
251. Lisan kalbin tercümanıdır.
[1563/19]
252. Lisan kavim kabiline tanışık
mayasıdır. **[1563/17]**
253. Lisan kavm-i kabilenin,
milletlerin kılavuzudur, demişler.
[1563/16]
254. Lisan kemiyette arslan, vasmette
[...] ondan emindir. **[1563/37]**
255. Lisan lugatiyle insan lisanıyla
yaşar, demişler. **[1563/9]**
256. Lisan mâye-yi beşerdir, demişler.
[1564/7]
257. Lisan şecire-yi insandır. **[1564/2]**
258. Lisan tatlı da söyler acı da söyler.
Lakin tatlıdan hoşlaşır, dêrler.
[1563/32]
259. Lisan yapar da yıkar da, dêrler.
[1564/11]
260. Lisana gelmek ecelsiz ölmek
gibidir, dêrler. **[1563/8]**
261. Lisan-ı dili (gönül) fehmi eyleyen
her suale dil gibi hazırcevap olur,
demişler. **[1564/4]**
262. Lisanı doğru söylemeğe
alıştırmak gerektir. **[1564/3]**
263. Lisanı doğru söylemeği itiyat
eden kimsenin hatası az olur.
[1564/5]
264. Lisan-ı gaybtan haber verir,
dêrler. **[1563/29]**
265. Lisan-ı hâl ehliyiz, bilenle
söyleşiriz, demiş. **[1563/27]**
266. Lisan-ı hâl ile anlattı, dêrler ki
lisan-ı hâl anlayana türlü sözden
daha belîğdir, açıktır demek olur.
[1563/24]
267. Lisan-ı hâl ile söylemek gerek,
dêrler. **[1563/25]**
268. Lisan-ı hâl velî -lakin- biz bilenle
söyleşiriz, demiş. **[1563/28]**
269. Lisanı iyi söze alıştırmak gerek,
dêrler. **[1563/33]**
270. Lisanı kötü sözlerden sakınmak
gerek, dêrler. **[1563/34]**
271. Lisanın kemiği yoktur amma
kemiği kırar, dêrler. **[1563/35]**
272. Lisanın kilidi dudaktır, ağacın da
kilidi budaktır, dêrler. **[1564/6]**

273. Lisanın şeker gibi bal gibi tatlı, şükür de manevi gibi yadlı olsun, dërler. [1564/1]
274. Lisanın yaktığı yeri su söndüremez, dërler. [1564/12]
275. Lisanın yaptığını hiçbir şey (kuvvet) yapamaz, demişler. [1563/14]
276. Lisanın yaptığını insan (el) yapamaz, lisanın bozduğunu el bozamaz dërler. [1564/10]
277. Lisanına pek ol, akranına [...] bek ol dërler. [1564/13]
278. Lisanına pek ol, sözüne sahip ol dërler. [1564/9]
279. Lisanını hayra alıştır, ya sükût et, dërler. [1563/36]
280. Lisanını kaybeden insan fakirdir dërler ki manen ölmüş demektir. [1563/13]
281. Lisanını sevmeyen insan olmaz, dërler. [1563/26]
282. Lisanını sükûta alıştır kendini sükûda -doğruluğa- alıştır, dërler. [1563/38]
283. Lisanını şekere değil şükre alıştır, dërler. [1563/39]
284. Lisansız insan, insan sayılmaz dërler. [1563/22]
285. Lisansız insan, lugatsız lisan. [1563/11]
286. Lisansız milllet cansız ceset gibidir, demişler. [1564/8]
287. Lisanü'l-halk lisanü'l-halk, lisan aynı insandır demişler. [1563/15]
288. Liyakat, istihkak mensub-ı aliyye ile değil ilm ü kemal iledir. [1564/16]
289. Liyakat, siyakat. [1564/15]
290. Liyakatsiz insan iş başında belli olur, dërler. [1564/14]
291. Lobut harcıdır, dërler. [1566/23]
292. Lodos -batı yeli-nin arkası gök yağmur, karayeliğ ardı kar -ak yağmur- dur dërler. [1564/30]
293. Lodos gibi esti, dërler. [1564/25]
294. Lodos ısıtır, poyraz üşütür, keşişleme mayna dërler. [1564/31]
295. Lodosla kar mı dayanır, dërler. (bu) [1564/26]
296. Lodosla poyraz arasında kalmış. [1564/28]
297. Lodosla poyraz cenkleşir gibi. [1564/29]
298. Lodosun arkası yağmur, yağmurun arkası bereketli çamur, demiş. -bereketli- [1564/27]
299. Lodosun gözü yaşlıdır. [1564/24]
300. Lokma çiğnenmeyince yutulmaz. [1566/10]
301. Lokma karın doyurmaz, hatır hoşluğudur. [1566/14]
302. Lokma karın doyurmaz, mahabbet arttırır. [1566/16]
303. Lokma sır etmez, mahabbet arttırır. [1566/7]
304. Lokmacı, lokumcu hep bir değil mi? [1566/20]
305. Lokmacılık ederek geçinir, dërler. [1566/17]
306. Lokmagöz. [1566/18]
307. Lokman da olsa çiğnemen yutulmaz. [1566/13]
308. Lokman da olsa ecele çare bulamaz. [1566/21]
309. Lokman dahi gelse aşk derdine çare bulamaz. [1566/19]
310. Lokman hekim. [1566/22]
311. Lokman ruhu gibi hem zehirli hem devalı. [1566/12]
312. Lokmanın büyüğü, sözün büyüğü insanın eceline sebep olur. [1566/9]
313. Lokmaya muhtaç insan da vardır. [1566/15]
314. Lokmayı ağzına göre uydur. [1566/8]
315. Lokmayı büyük kapan boğulur. [1566/6]
316. Lokmayı zehr-i riba yemeyesin, ne güzel bedava demeyesin. [1566/11]
317. Loş adamdır, dërler. [1566/24]
318. Lu'b haramdır. [1565/27]
319. Lu'b u levh olduğuna dünyanın nassı şahit yetişir Kur'an'ın. [1565/29]
320. Lu'bu (oyunu) olmaz, ateş ile pembenin. [1565/26]
321. Lu'b u lehv sonu vaveyladır, var ise faydası kavgadır. [1565/28]
322. Lugat: Dil, diliği bil, dilini bilmeyen dilsiz gibi dinini bilmeyen dinsiz gibi kalır, demişler. [1566/3]
323. Lugatsız lisan, lisansız insan gibidir demişler. [1566/1]
324. Lukata bulsa kapar. [1566/5]

325. Lukatacı. Lukata kollar. [1566/4]
326. Lü'lü' dürr-i mercan mı sandın
yoksa lal-i bedahşân mı sandın,
demiş [1564/21]
327. Lü'lü' gibidir, dërler. [1564/22]
328. Lüle taşı kırılmış tiryaki merhaba
kabul eder mi? [1566/26]
329. Lüle taşı kırılmış tiryakiye döndü
dërler. [1566/25]
330. Lüleci çamuru gibi yapıştığı
yerden ayrılmaz. [1566/28]
331. Lülesi kırılan çeşme gibi.
[1566/29]
332. Lüle-yi sabrı tükenmiş tiryakiye
benzer. [1566/27]
333. Lüleyi yapan tütünü düşünmez.
[1566/30]
334. Lülü mercan lal-i bedahşân mı
sandın, dërler. [1564/23]
335. Lütfa karşı bed mayeler kemlik
ede gelmişlerdir. Onu içindir ki
nâ-lâyıklara olan merhametten
dert hasıl olur, demişler.
[1565/22]
336. Lütf-ı Hakk herkese minnetsizdir.
[1565/2]
337. Lütf-ı Hüda bî-minnettir,
demişler. [1565/1]
338. Lütf-ı Hüda ile biter her iş.
[1565/8]
339. Lütf-ı Hüda'ya [...] keder, gider
ve safa gelir. [1565/9]
340. Lütf-ı Hüda'ya kimse mani
olmaz. [1565/10]
341. Lütf-ı Hüda'ya nihayet olmaz,
bugün ağlayanı yarın güldürür.
[1565/7]
342. Lütf-ı Hüda'ya nihayet olmaz.
[1565/3]
343. Lütf-ı Hüda'ya sığınmak gerek.
[1565/5]
344. Lütf-ı ihsan yad-ı şahiye nihayet
olmaz. [1565/6]
345. Lütf-u Hüda'ya nihayet olmaz,
vasfı Hüda'ya gayet olmaz.
[1565/4]
346. Lütfuğa göre kemlik olur galiba.
[1565/21]
347. Lütfuğa kaldı kerem senden olur
ya Allah demiş. [1565/11]
348. Lütfuğa olma pişman ki budur
şan-ı kerem. [1565/14]
349. Lütuf edip de sonra pişman olma.
[1565/15]
350. Lütuf ile kıyma başa (baş) a
meded senden olmasın. [1565/20]
351. Lütuf ile muamele büyüklük
şanındandır. [1565/18]
352. Lütuf metayı zira ile ölçülmez.
[1565/13]
353. Lütuf metanın endazesi olmaz.
[1565/12]
354. Lütuf ve ihsan bahane ister.
[1565/16]
355. Lütuf ve keremin kadri bilinmeyip
su-yi istimal olursa elbette o lütfu
kerem diriğ-i istirdat olunur.
[1565/17]
356. Lütuf yüzünden kahr, kahr
yüzünden lütuf olagelmıştır.
[1565/25]
357. Lütufsuz adamdan uzak dur.
[1565/23]
358. Lütufsuz keremi bağından üzüm
koparılmaz. [1565/24]
359. Lütuftan gayrıya dest (el)
açmayasın, halka lütuf eylemeden
kaçmayasın. [1565/19]
360. Lüzumdan ziyade ikna etmek
isteyen hiçbir şey ispat edemez.
[1564/36]
361. Lüzum-i kavi hissetmedikçe cüzi
bir şey için ilaç ve deva istimal
etme. [1564/32]
362. Lüzumsuz söz, manasız söz gibi
tesirsiz geçer hebaen mensur olur
gider, demişler. [1564/37]
363. Lüzumsuz şey alma. [1564/34]
364. Lüzumsuz şey olmaz, zamanında
gerek. [1564/35]
365. Lüzumundan ziyade nasihatten
fayda yerine zarar gelmek ihtimali
vardır. [1564/33]
366. Ma, Hüseyin aşkına iç ab-ı hayat.
[1567/3]
367. Ma. [1569/21]
368. Ma'a 'l-memnûniyye kabul ettiiler
dërler. [1603/16]
369. Ma'âriz başka, ma'âric başka
birisi Ebu Cehl diğeri Ebu'l
Kasım'a dâldir demiş. [1600/28]
370. Ma'füvv adamdan kabahat
sorulmaz. [1602/22]
371. Ma'yüb söz söylenmez. [1603/31]
372. Maadelet bâdî-yi âbâdâdir.
[1611/12]
373. Maadelet red olunmaz, meğr ki
hak inkâr oluna. [1611/14]
374. Maadelettir mülkü abad eyleyen.
[1611/13]
375. Maa-hâzâ. [1603/18]

376. Maarif bağ-ı beşere rahmet-i rahmandır, mülk-i millete baran-ı feyzândır demişler. [1600/23]
377. Maarif bahçesinde bülbülüm diyen çok olur amma herkes ötemez dërler. [1600/32]
378. Maarif beşer tarlasıyla, bağ bahçesi gelecek zamanda istikbal, müstakbel mahsulunu veren gördüm; beşer ağacı sabretmek ve güzel terbiye ve tımar eylemek gerek. Zinhar ihmal ile aldanarak ve gaflet êdip sonra töhmet çekmemek gerek demişler. [1635/5]
379. Maarif fikr-i insanı terbiye êder, meabir servet ü sâ mânâ tenmiye êder. [1633/46]
380. Maarif hayat-ı beşerdir demişler. [1600/24]
381. Maarif insanların sönmez kandili kararmaz nurı kalp ziyasıdır. [1600/18]
382. Maarif marifetiñ, cem-i marifet ulum u fûnun ve hüner ü sanatın cümlesine şamil ve muhit olup ulûm-ı âliyenin mutlak zikr olunan vâsf-ı mümeyyizidir. [1600/25]
383. Maarif milletin manevi kuvveti, mizan-ı hayatı, kokulu çiçeği, zineti, zinetli esvabıdır demişler. [1600/14]
384. Maarif olmasa insanlar birbirine adeta yerler. [1600/21]
385. Maarif saadet mahzunu servet madenidir demişler. [1600/26]
386. Maarif talebe mevkuftur demişler. [1600/31]
387. Maarif, arifi billâha ma‘rifetullahtır. [1600/16]
388. Maarif, hüner ve marifet para ile olur. Tahsil, vakit ve sürre, sıra ile olur. Kuvve-yi akıl ve zekâ ve fikir idrakle ve ciddi çalışmakla mümkün olur demişler. [1600/17]
389. Maarif, insanı; insan, insanı hem hayvanı terbiye êder. Ehl-i hars ilmi hüner olan bağ bostanı, dere tepedeki tarlayı tertip ve tezvi [êder]. [1633/47]
390. Maarifsiz marifet olmaz demişler. [1603/15]
391. Maarifsiz millet yaprağı düşmüş sâkı kurumuş bir ağaca benzer demişler. [1600/13]
392. Maarifsiz ticaret, parasız maarif olmaz demişler. [1600/30]
393. Maarifsiz, marifetsiz dünya dönmez. [1600/29]
394. Maaş alan kendini hadim yani hizmetçi sanmak gerek dërler. [1603/22]
395. Maaşsız memurdan iş beklenmez. [1600/33]
396. Mabadiñ makable şuuru yok. [1567/6]
397. Mabete hürmet gerek dine hizmet. [1600/27]
398. Mabud-ı bi ‘l-hakk olan ancak hak ta‘âlâ ve ta‘addes hazretlerine ibadet etmek layıktır. [1600/37]
399. Mabut ile abd arasına girilmez. [1600/36]
400. Macar (tatarcı araba) demektir, kölüksüz göçmez. [1567/17]
401. Macar -kadim Türkçe’de araba manasınadır-. [1579/19]
402. Macarlar (macar kavmi) ile macera çoktur. [1567/18]
403. Macera anlaşıldı. [1567/27]
404. Macera anlatır. [1567/21]
405. Macera ile vakit geçirecek vakit yok, dërler. [1567/20]
406. Macera söylenir ama müdde‘a söylenmez. [1567/22]
407. Maceramız ey dil dahi çok su götürür. [1567/24]
408. Macerası ateşten katı. [1567/23]
409. Macerası çok su götürür. [1567/25]
410. Macerayı anma ki uzundur. [1567/26]
411. Macera-yı ceri-i macarı anlattım, dërler. [1567/19]
412. Macundan derman umar biçare. [1601/4]
413. Macundur amma her şeye göre değil. [1601/5]
414. Macunlu hap yutturur. [1601/1]
415. Macunlu name. [1601/2]
416. Macunu sıkmağa gelmez. [1601/3]
417. Madâ mâ-madâ diye haklaşmak gerek dërler. [1598/13]
418. Madâ mâ-madâ saydık dërler. [1598/12]
419. Madâ mâ-madâ ve rahmatullâhi li-man afâ buyurmuşlar. [1598/14]

420. Mâdalet mülkü abad eder, mazeret mülkü berbat eder demişler. [1601/10]
421. Madde anlaşıldı. [1568/8]
422. Madde belli olmadan hüküm olunmaz. [1568/7]
423. Madde denilen şey icsâ-yı mürekkeptir, mürekkep olan şey mahluktur. [1568/3]
424. Maddi manevi terakki etmeği arzu eyleyenler lisanlarını dürr-i hikemiyye ile tezyin etsinler. [1568/10]
425. Maddiyûn ile ilahiyûn asla iştirak-ı efkâr edemezler, demişler. [1568/5]
426. Mâdelet ilahi zahir olsa gerek dërler. [1601/11]
427. Mâdelet olmayan yerde asayiş olmaz, asayiş olmayan yerde marifet olmaz. [1601/12]
428. Mâdelet-i fenniyye iltica ederim dërler. [1601/13]
429. Madem ki eviñ yoktur, kapıcı neye lazım? [1568/4]
430. Madem ki ikram kürkedir, yemek de ol buyursun, demiş. [1568/2]
431. Maden işletmiyor ya! [1601/9]
432. Maden-i maariftir. [1601/8]
433. Mâderin seyr eyleyip al duhterin. [1568/12]
434. Mâderiniñ senden akıl var mı ferzendi dahi. [1568/13]
435. Madrub bir sikke bile çıkmadı dërler. [1599/4]
436. Madrubuñ hakkı dâribte kalmaz. [1599/2]
437. Madum bir şeyi talep etmek abestir dërler. [1601/18]
438. Madum kabilindendir dërler. [1601/7]
439. Madut akçe tez biter. [1601/6]
440. Madut gusfendi güman etme gurk yemez. [1601/15]
441. Mafiş mafiş ama bizim paralar? Hacı? Demiş. [1570/13]
442. Mağdur adamdır dërler. [1604/3]
443. Mağdur, mazur bir baptan. [1604/2]
444. Mağdurlar akıl değil gafildirler. Eser-i gurur; cehaletten, kibr ü nahvetten mütevellit hassaten sıfât-ı şeytâniyyeden olup asla sıfât-ı insâniyye değildir. [1604/23]
445. Mağfîret ayı Ramazan ayı demişler. [1604/19]
446. Mağfîret edici Allah'tır, tövbe-yi nasuh gerek. [1604/22]
447. Mağfîret isteyen mabuduna kulluk etmek gerek. [1604/24]
448. Mağfîret talep eden amal-i seiyyesine tövbe etmek gerek demişler. [1621/28]
449. Mağfîret talep etmek gerek. [1604/21]
450. Mağfîretsiz cennete girilmez demişler. [1604/20]
451. Mağfîretsiz cennete girilmez dërler. [1621/29]
452. Mağfur merhum Hoca Nasreddin demiş ki: Dünyanın orta yeri, benim eşeğimin ayaklarının altıdır demiş. İsterseñiz ölçüp de bakınız demiş dërler. [1604/26]
453. Mağlub mazlumdur. [1604/28]
454. Mağlub olmak cilve-yi kaderdir. [1604/35]
455. Mağlubuñ arkası yağır olur dërler. [1604/33]
456. Mağlubuñ başı aşağıda olur dërler. [1604/32]
457. Mağlubuñ dili kısa olur dërler. [1604/30]
458. Mağlubuñ dostu az bulunur dërler. [1604/31]
459. Mağlubuñ muayyeni ancak Allah'tır dërler. [1604/34]
460. Mağlup olmağı ayı bile istemez dërler. [1604/29]
461. Mağmum adam mağmûm hava. [1605/3]
462. Mağmûm adamdır dërler. [1605/2]
463. Mağmûm gözlü güzeldir. [1605/1]
464. Mağmûm hava uykusu tatlı olur. [1605/4]
465. Mağrib ile maşrığıñ arası güneşe göre bir günlük yoldur demişler. [1604/6]
466. Mağribiden define sormağa benzer. [1604/5]
467. Mağribiye mal kaptırmağa gelmez. [1604/4]
468. Mağrur cahilleriñ eline fırsat geçerse hasımlarınıñ bir kaşık suda boğulmasını ya da açlıktan ölmesini ister. [1604/36]
469. Mağrur cahilleriñ ve vasf-ı mümeyyizi tarif, tavsifi, (sefiñ)

- kelimesidir ki efradını cem‘, ağyarını men‘ mutlak bir kelimedir demişler. [1604/7]
470. Mağrur maldar olur, berhudar olmaz demişler. [1604/9]
471. Mağrur mütekebbir adamdır dërler. [1604/12]
472. Mağrur olanlar daima küçük düşerler. [1604/13]
473. Mağrur olanlar mağluptur demişler. [1604/10]
474. Mağrur olanlar mansur olmaz demişler. [1604/8]
475. Mağrur olma malıña, ya yel alır ya sel demişler. [1604/16]
476. Mağrur olma padişahım, senden de büyük Allah var dërler. [1604/14]
477. Mağrurlar bir gün olur mahzun olurlar dërler. [1604/15]
478. Mağrurlar mağlupturlar. [1604/11]
479. Mağrurlar mütekebbirlerdir. [1604/25]
480. Mağruruñ hasmı Allah’tır. [1604/18]
481. Mağruruñ olursa hatrı kibirle kerem, sen eyle derun-ı sahtını rıfkla nerm. [1604/17]
482. Mahabbet alakasız olmaz dërler. [1580/20]
483. Mahabbet âleme bâlâdan inmiş ab-ı rahmettir. [1580/33]
484. Mahabbet âlemin kimse bilmez demişler. [1581/6]
485. Mahabbet aşktan gelir. [1580/32]
486. Mahabbet bağının gülü solmaz. [1580/6]
487. Mahabbet bir beladır kim giriftar olmayan bilmez. [1580/5]
488. Mahabbet -ciddi- iki ruhuñ birbirinden hoşlanarak ruhuñ meyelân-ı aşk alakası peyda etmesidir demişler. [1580/12]
489. Mahabbet dâr-ı dünyada mihnetsiz bulunmaz. [1580/19]
490. Mahabbet dokuz türlüdür dërler amma mahabbette tarafeyn ruhlarının maddi manevi yekdiğerinden de haz etmesi kıymeti birbirine samimi ilan-ı aşk babında meyelânı la-büd ve şart-ı esastır demişler. [1581/11]
491. Mahabbet ehliniñ deveran-ı âlemden neler çektiğini bu dehr-i pîre-zenden sor demişler. [1580/15]
492. Mahabbet ehliniñ gözü yaşlı olur; aşığıñ bağıı dertli, taşlı olur. [1580/14]
493. Mahabbet göñül ateşiniñ harıdır demişler. [1580/29]
494. Mahabbet göñülden kopar, göñül ise kitab-ı sırr-ı ilahidir, kimse onuñ ilmine vâkıf değildir demişler. [1580/27]
495. Mahabbet hastalığına ilaç olmaz mahabbet bağının gülü solmaz. [1580/7]
496. Mahabbet hürmeti arttırır, hürmet şefkati. [1580/17]
497. Mahabbet iki baştan gerek, dërler. [1581/1]
498. Mahabbet iki baştan gerek. [1580/3]
499. Mahabbet iki baştan olur. [1580/4]
500. Mahabbet ile mihnetiñ yazıda, imlada farkı yok gibidir dërler. [1580/21]
501. Mahabbet kalpten doğar, kalp ise iman evidir, vicdan mihmanıdır demişler. [1581/9]
502. Mahabbet kapısına mihnet kapısı açılırmış. [1580/26]
503. Mahabbet karşılıklı olur dostluk iki taraftan gerek dërler. [1581/10]
504. Mahabbet kasrı yücedir merdiveninden çıkmak güccedir demiş. [1581/16]
505. Mahabbet kasrı yüksek olur demişler. [1581/15]
506. Mahabbet kasrının merdiveni mihnetten kurulur. [1581/17]
507. Mahabbet kime ise dilruba-yı bî-bedel oldur. [1581/8]
508. Mahabbet meydanının merdanesidir dërler. [1580/28]
509. Mahabbet mihnetsiz olmaz. [1580/23]
510. Mahabbet mihnetsiz, himmet hizmetsiz bulunmaz. [1580/22]
511. Mahabbet mihnetten, mihnet mahabbetten doğar demişler. [1580/24]
512. Mahabbet ocağı sönmez. [1580/2]
513. Mahabbet olmayınca sohbet, sohbet olmayınca mahabbet olmaz. [1580/11]

514. Mahabbet özge hâlettir, giriftar olmayan bilmez. [1580/13]
515. Mahabbet -sevgi- iki taraftan karşılıklı olmak gerek. [1581/2]
516. Mahabbet -sevgi- mahabbeti arttırır, nifak husumeti arttırır. Nifakta vifak olmaz, yani nifakta vifak olmaz belki iftirak olur demişler. [1581/3]
517. Mahabbet şirket kabul etmez. [1580/16]
518. Mahabbet yeli esti dërler. [1581/12]
519. Mahabbet yerinde ve sırasında gerek. [1581/13]
520. Mahabbete doyum olmaz mahabbetten giyim olmaz. [1580/10]
521. Mahabbete doyum olmaz. [1580/8]
522. Mahabbete doyum söze giyim olmaz. [1580/9]
523. Mahabbete endaze olmaz aşka kıymet bulunmaz demişler. [1581/7]
524. Mahabbet-i zenân ateşten gömlek gibidir. [1580/31]
525. Mahabbet-i zenân ateşten nişan. [1580/30]
526. Mahabbetiñ lezzetin muhibb-i sadıktan sor, aşkıñ lezzetin şeydayı aşktan sor demişler. [1580/18]
527. Mahabbetiñ noktası üstüne gelse mihnet olur demişler. [1580/25]
528. Mahabbetten dem uran çok olur amma mahabbet ne olduğunu bilen az bulunur. [1581/5]
529. Mahabbetten Muhammed hasıl oldu. [1580/34]
530. Mahabbetten murad dilberleriñ vuslatıdır demişler. [1581/4]
531. Mahalle kadısı, mahalle imamı. [1582/6]
532. Mahalle -köy- (imamı) imamsız olmaz, imam imansız olmaz, demişler. [1582/4]
533. Maharet ister ki mihter ola. [1613/19]
534. Maharetine diyecek yok dërler. [1613/12]
535. Maharetli hırsız, ev sahibi bastırır dërler. [1613/14]
536. Maharetsiz hırsız, papucunu kapı eşiğinde bırakır dërler. [1613/13]
537. Ma-hasal nahundan (tırnağından) ayrılmaz. Lahm. [1568/1]
538. Mahbub mahbubdan alâ değildir, mahbub sevmek sezâ-yi yarî değildir. [1581/24]
539. Mahbub, mahbube ister. [1581/22]
540. Mahbuba ademe ihsan yeridir. [1581/18]
541. Mahbubenin sefası var, sefası gibi meyvesi de var. [1581/21]
542. Mahbub-ı mahbuba kangısı faik yanıp yakılmağa kangısı laik. [1581/19]
543. Mahbub-ı makbuledir, makbul mahbub. [1581/20]
544. Mahbub-ı maksudun ele girmesini istersen Yakub'un hüznü, Eyüb'ün sabrı gerek demişler. [1581/26]
545. Mahbublar sim ü zerle sayd olur, demişler. [1581/23]
546. Mahbûbu 'l kulûb. [1581/14]
547. Mahbubun ele girmesini istersen hüzn-i Yakup sabr-ı Eyüp gerek demişler. [1581/25]
548. Mahdum hâdim, hâdim mahdum. [1582/26]
549. Mahfazasız kılıç saklanmaz. [1582/16]
550. Mahfi iş, mahfi söz er geç duyulur. [1583/4]
551. Mahfi mahlas. [1583/5]
552. Mah-ı hut (şubat ayı) bahriyi karıştırır. Bilirsin kim hamsiyyin, hamsiyyin içinde. [1575/18]
553. Mahilere şikâr oldu, demiş. [1575/19]
554. Mahkeme adalet kapısıdır, mahkemede hakim adil gerek demişler. [1582/20]
555. Mahkeme hakim olmalı hakim adil olmalı dërler. [1582/19]
556. Mahkeme kadıya mülk olmaz. [1582/9]
557. Mahkeme: Mücadele vezninde ikisi bir türlü; birisi münazaa etmek, diğeri münazaaları muhakeme etmektir. [1582/27]
558. Mahkemesiz kadı, kadısız mahkeme olmaz dërler. [1582/11]
559. Mahkum gibi düşündü kaldı dërler. [1582/10]
560. Mahkum, mahkum-ı aliyye. [1582/15]
561. Mahlukat u mesnû'ât-ı ilahiyyede kusur ve noksan yoktur. [1582/25]

562. Mahlukata iman-ı nazar hikmeti tevlid ettirir. [1582/22]
563. Mahlukat-ı ilahiyye birincisi akıldır. [1582/23]
564. Mahlukat-ı ilahiyyenin cins ve miktarını ancak Allah belirler. [1583/6]
565. Mahmî hamisini arar, hamî mahmîsini. [1582/5]
566. Mahmil-i şerif katarı gibi. [1581/38]
567. Mahmudî sönen akıbeti mahmud olur demişler. [1582/3]
568. Mahmul kullar. [1582/12]
569. Mahmul ü mevzu ve neticesi olmayan eser makbul değildir derler. [1581/37]
570. Mahmurluk geçiren [...] gibi. [1583/9]
571. Mahmuz gibi. [1575/21]
572. Mahmuza kim bakmaz, sevmiş de yaratmış Allah onu. [1575/22]
573. Mahrec-i aklâm. [1582/29]
574. Mahrec-i huruf boğaz, medhal-i cürûf de boğazdır. [1582/32]
575. Mahrec-i mevlana payesi. [1582/28]
576. Mahreci olmayan buhar kazanı elbette patlar. [1582/31]
577. Mahrec-i zâbitân. [1582/30]
578. Mahrem iken mücrim olma derler. [1581/28]
579. Mahrem ile mücrimin arasında bir nokta vardır. Zira mahrem esrar olup da nasılsa gafletle ifşa-yı esrar eyleyerek mücrim olma demektir. [1581/29]
580. Mahrem sözün kulağı büyüktür. [1581/36]
581. Mahrem zannedip herkese sırrını açma. [1581/34]
582. Mahrem-i esrar ol; fakat herkesi mahrem-i esrar zannetme. [1581/31]
583. Mahrem-i esrar olanlar bir gün olur bir nokta ile mücrim olur. [1581/33]
584. Mahrem-i esrar olsan ol muharremât-ı menhiyâtan perhizkâr ol demişler. [1581/30]
585. Mahrem-i esrar tahrir etmekten mahrem-i esrar aratma. [1581/32]
586. Mahrûsa-yı Kostantiniyye mahrûsa-yı İstanbul olmuştur. [1582/13]
587. Mahsubu icra olundu. [1582/7]
588. Mahsud-ı akran olanların elbette bir fazlı bir kıymeti olur demişler. [1582/35]
589. Mahsud-ı akran olmak başka, cihan olmak yine başkadır. [1582/36]
590. Mahsul devşiren -ağacına tırmanır- -asılır- -eken diken sabanın kuyruğuna, bel ve kazma küreğe taırı buyruğuna el kaldırır demişler. [1582/1]
591. Mahsul hem emekle hem dilekle hem de bel -kazma- kürekle olur demişler. [1582/2]
592. Mahsul-i hayat hayırlı evlattır. [1581/35]
593. Mahsuru'l akrandır derler. [1582/8]
594. Mahsusan selam. [1583/3]
595. Mahtum söz, mektum söz. [1582/24]
596. Mahut mesele. [1603/29]
597. Mahut şey. [1603/28]
598. Mahzen memuru. [1582/34]
599. Mahzun mahrum -iyetten- ileri gelen sıfattır. [1582/33]
600. Mahzurattan hazer etmek gerek. [1582/17]
601. Mahzûzat-ı nefsâniyyenin sonu sefahettir. Sefahetin sonu nedamettir. [1582/14]
602. Mai getirenle müsavidir, sebû (testiyi) kesreder. [1567/5]
603. Mail oldum [...] saç-ı Leyla'ya ben. [1567/4]
604. Makal-i ehl-i hünerdir bu az olur öz olur. [1605/12]
605. Makama ağız uydurmakla makas kesmez. [1605/19]
606. Makama göre söz uydur. [1605/17]
607. Makama göre söz, söze göre makam gerek. [1605/18]
608. Makam-ı mahmud dar-ı kararı ola demiş. [1605/16]
609. Makamı makam-ı mahmud ola demiş. [1605/15]
610. Makamsız biçilmiş gömlek ahiret gömleğidir. [1605/21]
611. Makamsız biçki olmaz. [1605/20]
612. Makamsız ezan okunmaz. [1605/14]
613. Makamsız kuş olmaz. [1605/13]
614. Makaraları salıverdi. (kahkahazenlik) [1606/3]

615. Makarna yiyen yağını, yoğurdunu hesap étmez. Nitekim böreği yiyen ununu, etini, yağını hesap étmediği gibi, dërler. [1570/15]
616. Makbul kavli mevlası azat eylemez. [1605/24]
617. Makbul kuşu kafeste beslerler. [1606/1]
618. Makbul olan şey hakikattir, hakikat merdud olmaz. [1605/22]
619. Makbul olmayan şey makul olmayan şeydir. [1605/27]
620. Makbul olmayan şey merduttur. Merdud taklittir, taklit hakikat olmaz hakikat olmayan şey makbul olmaz demişler. [1605/23]
621. Makbul olmayan taş yerinde yatar. [1605/28]
622. Makbul söz sırasında söylenen sözdür. [1605/26]
623. Makbul söz, az ve hem öz olanıdır. [1605/25]
624. Makine gibi işler. [1570/19]
625. Makine -tekerlek- yağsız işlemez, dönmez dërler. [1583/1]
626. Makinesi bozulmuş. [1570/20]
627. Maksadın ne ise söyle. [1606/5]
628. Maksat bir amma düşünceler başka demiş. [1606/4]
629. Maksat bir, rivayet muhtelif demişler. [1606/2]
630. Maksuda êrmek için hizmet êtmek gerek. [1606/8]
631. Maksudumu, muradımı bir haktan isterim, halktan değil demiş. [1606/7]
632. Maksut, ziyaret-i Kâbe ise yolu ayağın altındadır. [1606/10]
633. Maksutsuz iş tutulmaz. [1606/6]
634. Maksutsuz mesele olmaz. [1606/9]
635. Maktavanında (medhiñde) bir sınırı olur. [1570/16]
636. Maktavlı (medh olunmuş) kız öz düğününde osurur, dërler. (Maktavlı kız öz toyunda osurur.) [1570/17]
637. Makul iş makbul iş demişler. [1601/16]
638. Makul olan makbuldür demişler. [1611/15]
639. Makul olmayan şey meşru değildir. [1601/17]
640. Makul olmayan şey meşru değildir. [1602/24]
641. Makul söz cümleñiñdir, ham söz sahibiniñdir demişler. [1601/14]
642. Makul söz makbuldür. [1602/30]
643. Makul söze mecnun dahi razı. [1602/27]
644. Makul söze, maşuk -âşık- saza; akan su, geçen insan dönüp bakar diñler, işine gelirse hissesini alır, gelmezse geçer gider demişler. [1602/26]
645. Makulatta yed-i tûlâ sahibidir amma menkulatta yayandır dërler. [1602/25]
646. Makûsen mütenasiptir. [1602/29]
647. Mal arkasın kovalayan mal bulur, söz arkasın kovalayan bela bulur, dërler. [1571/10]
648. Mal arkasın kovalayan malğa (mal) yolğur (rast gelir), söz arkasın kovalayan belaga (belaya) yolğur dërler. [1571/11]
649. Mal bakanıñ, can baktıranıñ. [1571/15]
650. Mal benim değil mi deñize atarım. [1570/33]
651. Mal bulan mağribi sandı. [1571/6]
652. Mal bulmuş mağribi gibi. [1571/5]
653. Mal bulmuş mağribiye döndü, demiş. [1571/7]
654. Mal bulunur can bulunmaz, canan bulunur; candan, ciğerden, anañ, babañ gibi olmaz, dërler. [1571/8]
655. Mal bulunur, can bulunmaz. [1571/13]
656. Mal can pahasına, can mal pahasına oldu demiş. [1571/19]
657. Mal cana, can mala bakar. [1571/20]
658. Mal canı kazanmaz, can malı kazanır. [1571/25]
659. Mal canı, can malı bakar dërler. [1571/4]
660. Mal canıñ yongası, can canıñ hem yoldaşı hem yongasıdır demişler. [1574/29]
661. Mal canıñ yongasıdır. [1571/17]
662. Mal da gerek can da gerek. İlla can illa can demiş. [1573/9]
663. Mal da gerek, can da gerek. İlla can illa can! demiş. [1571/21]
664. Mal da mı hayır can da mı? [1572/4]
665. Mal dağı aşırır can bağı devşirir. [1572/5]

666. Mal denkte gerek can cenkte. [1571/34]
667. Mal denkte yiğit cenkte yaraşır. [1571/33]
668. Mal er kişinin -er olan kişinin- bâlâ-büyük- avucunun ve canının kiri, elinin teridir. Can, kadın olan karının namusunun kanı, canının şîr-i neri demişler. [1571/9]
669. Mal ganinin, can molla ganinindir demiş. [1572/10]
670. Mal gelir, gider şeydir amma mal olmasa can ne ile beslenir demişler. [Mal canı yongasıdır] dëye onun için söylenmiştir. [1573/19]
671. Mal görmeyen mal görse komşusunu düşman tanır, düşmanını dost sanır dërler. [1572/35]
672. Mal görmeyen mal görse kovup yürüp otlatur, gün görmeyen gün görse gündüz çerağı yakıp oturur dërler. [1572/37]
673. Mal görmeyen mal görse yatıp uykusu gelmez, gün görmeyen gün görse gündüz çerağı sönmez, dërler. [1572/34]
674. Mal hediyesi can hediyesi bir değıl. [1574/18]
675. Mal ile insan, insan olmaz. [1570/30]
676. Mal ile itibar kazanmak malın telefine kormurur, ilim ve fezâil-i ahlak ile itibar kazanmak insanın ölüm tenşirine belki kıyamete kadar devam eder. Buğa tevârih-i beşer şahittir, demişler. [1571/14]
677. Mal ile mâla mâl edilir, demiş. [1570/28]
678. Mal insana düşmandır. [1570/32]
679. Mal insanı iğna etmez, idare bilmek gerek. Mal gınasından kalp gınası yeğdir, demişler. [1570/31]
680. Mal insanı zengin etmez idare gerek. [1570/27]
681. Mal insanın avucunun kiri, alınının teridir. Kadr u kıymetini bilmek gerek. Zira kir ve ter tez gibidir, demişler. [1571/3]
682. Mal itibarı dişte, ilim itibarı goş - kulakta- kalır dërler. [1571/12]
683. Mal kadrini bilenidir, can da kadrini bilenidir. Malının, mülkünün kadrini bilmeyenin mal ve mülküne sahip çıkarlar. Tevârih şahididir, demişler. [1572/23]
684. Mal kadrini bilmek gerek, dërler. [1572/24]
685. Mal kadrini bilmeyen can kadrini de bilmez, dërler. [1572/26]
686. Mal kadrini, can kadrini bilmek gerek, dërler. [1572/25]
687. Mal kalmasa kalmasın can kalsın, demişler. [1572/30]
688. Mal kanda ise kendini söyletir. [1572/31]
689. Mal kaygısı can kaygısı bir değıl. [1572/22]
690. Mal kaygısız güdülmez. [1572/21]
691. Mal kazan (kazgan) taşırır, akçe adama akıl öğretir. Aklın taşırır ya gittiğı yolun şaşırır ya da dereden dereye düşürür. Arabasın dağıdan dağa aşırır yine menzil-i maksuduna eriştirir, dërler. [1572/16]
692. Mal kazananın can kazandırının. [1572/20]
693. Mal kazananın değıl kullanmağı bilenidir, demişler. [1573/8]
694. Mal kazanı (kazgan) taşırır, can canı. [1572/17]
695. Mal kazanmak kolay amma can kazanmak güç. [1572/19]
696. Mal kazanmakla şan kazanılmaz, kişi kerim gerek. [1572/15]
697. Mal kazanmasan kazanma, can kazan. [1572/18]
698. Mal kendini gösterir. [1572/36]
699. Mal kıymetini kendi biçer. (gösterir) [1572/28]
700. Mal kıymetini üstünde taşır. [1572/27]
701. Mal mala erer. (tabi olur) [1573/13]
702. Mal malı kazanır, can canı. [1573/15]
703. Mal malı kazanır. [1573/14]
704. Mal malı, can hem malı hem canı kazanır dërler. [1571/24]
705. Mal malı, insan insanı doğurur. Para da fare gibi yavruyu doğurur kazanır, dërler. [1572/1]
706. Mal malın yoldaşı can canın yoldaşıdır, dërler. [1574/28]
707. Mal meta satılır demirbaş eşya - mal- satılmaz, dërler. [1572/2]

708. Mal meydanda olunca kıymeti üstündedir, dërler. [1573/32]
709. Mal meydanda. [1573/38]
710. Mal mülk hakkındır, ehline verilir. [1571/32]
711. Mal mülk sahibini ağıdırır. [1573/17]
712. Mal mülkten fayda olmaz, ahir-i nefeste iman gerek demiş. Ahirette iman dünyada mekân gerek, dërler. [1573/24]
713. Mal müşteriye tanır. [1573/31]
714. Mal sahibi malını tanır. [1571/40]
715. Mal sahibine eşer. [1571/35]
716. Mal sahibini [...]. [1571/36]
717. Mal sahibini andırır, sahib-i mal tabiatını andırır, demişler. [1571/41]
718. Mal sahibinin değil alanıdır, dërler. [1571/43]
719. Mal sahibinin elinde fakat kıymeti müşterinin elindedir. [1571/42]
720. Mal satanın değil alanıdır. [1573/18]
721. Mal tahsili raiyetten -marâat- olur, bağ bostan ziraatten olur demişler. [1571/16]
722. Mal u menâlini [...] hayret etmişler, dërler. [1573/22]
723. Mal ve [...] hep zeval-i mahva makrun ve yalnız ahlafe eser bırakanlar vefatlarından sonra yine hayat nümûdur. [1574/11]
724. Mal ve caha mağrur olmak gerek. [1573/36]
725. Mal veren de Allah can veren de Allah. [1574/16]
726. Mal verici Allah'tır. [1574/15]
727. Mal, can bakanındır dërler. [1571/44]
728. Mal, can ile mağrur olma. [1571/23]
729. Mal, can vatan içindir. Vatan olmazsa maldan, candan ne fayda dërler. [1571/30]
730. Mal, can zamanını gözetir. Her şeyi zamana yapar zaman bakar. [1571/22]
731. Mal, dağ aşmak için can cenk etmek için. [1572/6]
732. Mal, kazananın değil kısmet edenidir. [1572/14]
733. Mala göre kıymet kesilir. [1573/11]
734. Mala mağrur olma. Gelir, gider illa can sağlığı gerek demiş. [1573/35]
735. Mala minnet eylemem canım sağ olunca demiş. [1573/20]
736. Mala zamanına göre kıymet biçilir. [1571/35]
737. Malayani irtikâp etmemek gerek. [1574/26]
738. Malayani kelim, ehl-i fuzulî kârlı mal-ı sermayesidir, dërler. [1574/27]
739. Malayani sözleri terk etmek gerek. [1574/25]
740. Maldan zekat, candan sadaka (hayr u hasenat) çıkar, dërler. [1572/3]
741. Maldar ol; tek, aldar olma. [1571/1]
742. Maldar, hâldar ol; tek, aldar mağrur olma. [1571/2]
743. Mal-ı fani, yine faninin. (Dünyada kalır.) [1572/13]
744. Mal-ı ganâyim galibindir. [1572/12]
745. Mal-ı ganâyim ile kişi gani olmaz. [1572/11]
746. Mal-ı Hindistan akl-ı Frengistan saltanat-ı Ali Osman. [1574/19]
747. Malı ile canı ile çalıştı, dërler. [1570/29]
748. Malı ile mağrur olanlar ahmakların ahmağıdır. Canı - kesret-i nüfusu- ile mağrur olanlar gafillerin gafilidir. İlim ile mağrur olanlar âlimlerin cahilidir. İlmi ile amel olmayanlar âlimlerin gafilidir. Dost ile düşmanı tanımayan, iyilik ile kötülüğü [ayır] etmeyenler cahilin cahilidir, demişler. [1573/33]
749. Malı kadar zekatı artsın. [1574/22]
750. Mal-ı karun da olsa müsrife yine mal dayanmaz. [1572/29]
751. Mal-ı karun malın olsa ahirü'l-emr sonu hiçtir hiç. [1574/20]
752. Malı mal, canı can bakar. [1573/16]
753. Malı mala canı cana ölçmeli. [1574/24]
754. Malı mala katarlar canı cana katarlar. [1574/23]
755. Malı malına verdim, demiş. [1573/34]

756. Malı malına verenden hesap sorulmaz. [1573/34]
757. Mal-ı merhun telef olunmaz, tazmin lazım gelir. Fıkıh kitaplarına müracaat gerek, demişler. [1573/25]
758. Mal-ı meyyâd gibi paylaştılar, dërler. [1574/5]
759. Malı mezada çıkmış, ya dünya ölümü ya ahiret göçümüdür demiş. [1573/26]
760. Malı mezada kendi mezara gitmiş, dërler. [1573/27]
761. Mal-ı mezat gibi haysiyetsiz oldu, dërler. [1573/28]
762. Mal-ı mezat gibi yerden yere uruldu, dërler. [1572/29]
763. Mal-ı miras düğünlük -bir günlük- can mirası -atalar sözü- mirası ömürlük biğ yıllık, demişler. [1574/1]
764. Mal-ı mîrî gibi kaptı, dërler. [1573/37]
765. Mal-ı mîrî yerde yatsa alma. [1574/3]
766. Mal-ı mirîye karışma zinhar, eyleme ayşığa mirî-yi medâr. [1574/4]
767. Mal-ı mirîyi çalan -gasp eden- dü cihanda mesuldür, muazzeptir. Çünkü bu mesuliyetin esbabı evvela hukuk u ahamme-yi ibâda şamil ve müteallik olduğu içindir. [1574/2]
768. Mal-ı mübah (sahipsiz şeyler demektir) bulan almamazlık etmez, dërler. [1573/21]
769. Mal-ı müberrâ vediâ-yı millet emval-i devlettir. Alan hak -bedel hizmet- ile alır. Çalan emanete hıyanetle çalar onun için demişlerdir ki mal-ı mirîyi hak ile almak başka, çalıp almak başkadır, demişler. [1574/6]
770. Mal-ı mütekavvim yani mübah gibi kullanır dërler, ki hiç kimsenin fuzuli mutasarrıf olamayacağı şeylerdir. [1573/30]
771. Malı yok yere telef etmek israf sayılır israf ise haramdır. [1574/21]
772. Malım var diye güvenme ya ateşe ya suya. [1574/10]
773. Malım var diye güvenme ya haramı alır ya selami. [1574/8]
774. Malım var diye mağrur olma ya sel alır ya yel. [1574/9]
775. Malım var diye sevinme, canım var diye güvenme. [1574/7]
776. Malımız yok ise ırzımız var olsun. [1574/12]
777. Malı bereketini sadaka ile zekat arttırır. [1572/9]
778. Malı hayırlısı Allah yoluna sarf olunandır dërler. [1574/17]
779. Malı hayırlısı Allah yoluna sarf olunandır, demişler. [1572/32]
780. Malın kıymetini zaman biçer, insanın kıymetini insan biçer demişler. [1572/33]
781. Malın kiri zekattır. (Malı kirini zekat çıkarır.) [1572/7]
782. Malı kirini zekat temiz[ler] eliğ kirini hayr u hasenat temizler. [1573/3]
783. Malı olmaktan cihanda bahtı olmak hubtur. [1573/2]
784. Malı var mı derdin de var. [1573/12]
785. Malıya bak hâliğden şikayet etme. [1573/4]
786. Malıya sahip ol, komşu (komşu)yu hırsız tutma, dërler. [1571/37]
787. Malıya sahip ol. [1571/36]
788. Malıya sahip olmasağ, safasını el görür dërler. [1571/38]
789. Malıya sahip olmasağ, ya el alır ya yel dërler. [1571/39]
790. Malıyı eyleme büyüce itlaf oldu, magbuz u ilahi israf. [1573/6]
791. Malını -mülkünü- kiraya veren tatlısına da acısına da katlanmak gerek, dërler. [1574/30]
792. Malını yemeyi bilmeyen zengin her gün züğürttür. [1574/13]
793. Malını yemiş de ölmüş var mı? [1574/14]
794. Malıyı yok yere telef etme. [1573/5]
795. Malını, parasını [...] eden kendisini zelil eder. Malını mülkünü israf eden han, hanesi, harap, haraphılara kendisini aç, sakil sergerdân [...] [1573/10]
796. Mâl-i hûlyâ ile müflis kişi karun olmaz demişler. [1571/27]
797. Mâl-i hûlyâ ile sevinir zavallı ne yapsın? [1571/29]
798. Mâl-i hûlyâ ile vakit geçirir. [1571/28]

799. Mâl-i hûlyâ ile zügürdün ömri fena bulur, demişler. [1571/26]
800. Mal-i mağsûb gâsibden istirdat olunursa kavaid ve kanun üzere mal-i mağsûb ve zayi ve itlaf olunmayıp aynen mevcut ise sahibine aynen ve tamamen teslimi zayi ve itlaf ve [...] tazmini lazımdır. [1573/39]
801. Malihûlyalar nihayet karalar doğurur. [1575/17]
802. Malik olmayacağın mala el uzatma. [1573/7]
803. Malik olmayacağın şeyi talep etme. [1573/1]
804. Mâlikü'l-mülk'ten olur her kavline kahr u kerem. [1573/23]
805. Malkara, Keşan hoppala paşam! [1572/8]
806. Malperestler olmasa zenginlik artmaz, zenginlik olmasa zib-i zinetlik artmaz demişler. [1571/18]
807. Malul amma makuldür. [1602/35]
808. Malule teklif yok. (malul-muaftır.) [1602/36]
809. Malum dururken meçhule gidilmez. [1602/31]
810. Malum olan köye kılavuz istemez. [1602/34]
811. Malum olan yere kılavuz istemez dërler. [1603/23]
812. Malumu ilam hasılı tahsil kabilinden bir iddaadır dërler. [1603/24]
813. Malumu ilam kabilindendir dërler. [1602/32]
814. Malumu ilam ne gerek demiş. [1602/33]
815. Mamafih. [1603/19]
816. Mamur belde bir gün olur harap olur. [1603/2]
817. Mamur olan yer de dahi bir gün olup harap olsa gerek, harap olan yer de bir gün gelip mamur olsa gerek. [1603/1]
818. Mamur şehirdir dërler. [1603/3]
819. Mamur ve âbâdân olan şehir elbette şerefli olur. [1603/4]
820. Maña (baña) beş ortada adı sanı belgûlü (belli) ögsüz (öksüz) Ömer dërler, demiş. (Kastamonulu) [1606/13]
821. Mana başka, mefhum yine başkadır. [1603/5]
822. Manasız söz boş çuval. [1603/9]
823. Manasız söz düğmesiz yaka gibidir. [1603/10]
824. Manasız söz makbul değil. [1603/12]
825. Manasız söz manasız dava diğlenmez. [1603/11]
826. Manasız söz olmaz, meğer ki sırasız söylenmiş ola. [1603/13]
827. Manasız söz olmaz, meğer ki yanlış ve sırasız söylenmiş ola dërler. [1611/3]
828. Manasız söz yalandır. [1603/6]
829. Manasız söz; yersiz, sırasız, yanlış sözdür. [1611/8]
830. Manasız sözdür dërler. [1603/8]
831. Manasız sözdür dërler. [1611/4]
832. Manasız sözle sual sorulmaz. [1603/7]
833. Manasız şey olmaz, dërler. [1611/2]
834. Manastır keşişi gibi saçı sakalına karışmış. [1609/22]
835. Manastıra hor bakma gir, hor gibi oraya dur. -kepenek- [1609/23]
836. Manastırda oturdu amma yine eşkıyalık eder, demiş. [1609/25]
837. Manda (manda) gibi malıñ olsun. [1574/32]
838. Manda derisinden [...] yüzlü, dërler. [1575/1]
839. Manda derisinden post olmaz. [1575/5]
840. Manda gibi herif. [1575/5]
841. Manda gibi kapkara. [1574/33]
842. Manda gibi malıñ olsun tek merkebe minnet kalmasın, dërler. [1575/3]
843. Manda kara olsa da sütü aktır. [1574/35]
844. Manda kaymağı gibi. [1575/4]
845. Mandayı ak demek ister. [1574/34]
846. Manen maddeten mutazarrır oldu dërler. [1603/14]
847. Manen zengin olanlar, maddeten zengin olanlardan ziyade bahtiyardır demişler. [1611/19]
848. Mânend-i şecere-yi nabit olur sabit olanlar. [1574/31]
849. Mangal kenarı kış gününün lalezarıdır. [1575/12]
850. Mangal kenarı, kış gününün lalezarıdır. [1611/20]
851. Mangal tahtası gibi kafa. [1611/11]

852. Mangıra muhtaç, biçaredir dërler. [1611/10]
853. Mani gidince memnu gelir, dëmişler. [1575/9]
854. Mani nakşı fahri öpmesi misali, dërler. [1575/8]
855. Mani söyler masal okur. [1575/7]
856. Mani-yi rızık olanıñ rızkını Allah keser. [1575/11]
857. Mani-yi rızık olmamak gerek. [1575/10]
858. Mañka (ezik ve basık burunlu, burnundan söyleyen kimse) mañkayı savatta-savakta-: su makaseminde su taksiminde) bulur, dërler. (pespaye-firû-mâyeler) [1570/21]
859. Mañka başka, çañka başka. Çañka (burnunun orta yeri kesik gibi olan kimse) [1570/22]
860. Mañka -burunsuz- mañkayı suvatta -akıntı su mahalinde-taşmış su teknesi başında- bulur, dërler. [1575/6]
861. Mañka, çañka değil amma aklı toñka (kısa.). [1570/24]
862. Mañkafa herif. [1570/26]
863. Mañkalık etti. (perde burunluk) [1570/25]
864. Mañkası çañkası hep beraber gelmiş, dërler. [1570/23]
865. Mansıp bir destmâldır elden ele gezer. [1610/23]
866. Mansıp düşünüdür, dërler. [1609/32]
867. Mansıp, kira arabasına beğzer; herkes biner iner. [1609/33]
868. Mansıptan düşmek; attan, eşekten düşmekten beterdir dërler. [1610/19]
869. Mansub olanlar kendilerini mazul bilirlir. [1609/34]
870. Mansublar, bazen merfu da olurlar. [1609/35]
871. Mansur Hallac. [1610/24]
872. Mantar gibi. (Kof adam) [1610/35]
873. Mantık başka, mintak yine başkadır. [1610/40]
874. Mantık bilmeyen malumat-ı râsiha ve metineye sahip olamaz. [1610/34]
875. Mantık her ilim ve fende mizan-ı tefekkür ve mülâhazanın mukaddimesi ve alet-i istinadıdır. [1610/33]
876. Mantık ulumuñ mizanıdır. [1610/28]
877. Mantık ve hikmet insanların zihinlerini parlatır. [1610/32]
878. Mantık ve hikmette rusuh peyda edenler, hasımlarına sühuletle galebe ederler. [1610/30]
879. Mantık zihniñ cılası, meânî ilacı. [1610/26]
880. Mantıkî sözdür dërler, ki efradını cami ağyarını mani mazbut ve mukni söz demektir. [1610/31]
881. Manzara-yı irfan oldu. [1610/37]
882. Manzum, mensur sözde tekemmül etmiş adamdır dërler. Edip. [1610/38]
883. Manzumesini okudu. [1610/39]
884. Manzur-ı alileri olmak üzere. [1610/36]
885. Mar ateşten ine girmez. [1568/20]
886. Mar inine (yuvasına) yar olun. [1568/19]
887. Mar inine yatar gibi. [1568/17]
888. Mar serma dideye (uyuşmuş yılan) rabbim güneş göstermesin. [1568/21]
889. Maraz marazı çeker. Maraz ölümü çeker dërler. [1589/33]
890. Maraz tedbir gerek tedavi gerek dëmişler. [1589/44]
891. Maraz üstüne maraz merak üstüne meraktır dërler. [1589/47]
892. Maraz, garaz veznindedir. Garazdan maraz hasıl olur dëmişler. [1589/46]
893. Marazın cümlesi altı şeyden hasıl olur dëmişler. [1589/42]
894. Marazın kötüsü insanda evc-i batından sonra çıkar dërler. [1589/41]
895. Marazın öñünü al garazın da öñünü al dëmişler. [1589/45]
896. Marazın vasiyeti kendisi için fal-i hayırdır dërler. [1589/43]
897. Mardinli ise diyecek yok, dëmiş. [1568/15]
898. Marifat adaletle kaimdir dëmişler. [1602/10]
899. Marifet bir devlet kuşudur besleyenin başına konar dërler. [1601/34]
900. Marifet bir devlet kuşudur her başa konmaz. [1602/6]

901. Marifet budur insan dünyada insan gerek d rler. [1601/35]
902. Marifet deryasına dalmayan arif sayılmaz. [1602/5]
903. Marifet devlet-i ruhanidir, marifet hil'at-ı rabb n dir. [1602/3]
904. Marifet d şmanı ahmadır. [1602/8]
905. Marifet d şmanı hak d şmanı. [1602/9]
906. Marifet ehli yabana atılmaz d rler. [1601/28]
907. Marifet elde altın bilezik d rler. [1601/27]
908. Marifet erbabı a  kalmaz d rler. [1601/29]
909. Marifet iltifata tabidir d mişler. [1601/26]
910. Marifet kılı tan daha keskindir. [1602/15]
911. Marifet marifetullahdır. [1602/4]
912. Marifet oldur ki her vakit bir tabiatda durmak herkesiň şahsına g re s z s ylemektir. [1601/32]
913. Marifet zinetidir insanıň pestd r mertebesi nadanıň. [1602/7]
914. Marifet, erbabını a  bırakmaz d rler. [1601/31]
915. Marifet, erbabını koymaz yabanda, s z budur. [1601/30]
916. Marifet, hakkıň ecel-i lutf-i subh niyesidir d miř. [1601/39]
917. Marifet; marifet-i hak, marifet-i nefis ve marifet-i hak yıktır d mişler. [1601/24]
918. Marifete el, dil alıştırmak gerek. [1601/25]
919. Marifet-i nefis kendini bilmek ilmi, kendini bilen Allahı bilir. [1601/40]
920. Marifetiň vatani olmaz. [1602/11]
921. Marifetli maymun gibi oturur d rler. [1601/38]
922. Marifetsiz cambaz ipt  duramaz d rler. [1601/36]
923. Marifetsiz d nya d nmez. [1602/1]
924. Marifetsiz insan, tanesiz mısır ko anına beňzer d rler. [1601/33]
925. Marifetsiz maymun gibi kaşınır d rler. [1601/37]
926. Marifetsiz, hak ve adaletsiz medeniyet olmaz; medeniyet ilim ve marifet, hak ve adaletle kaimdir. [1602/2]
927. Mariz deva-yı zehirden dahi umar. [1591/7]
928. Marize  l mden bahsetme e beňzer d rler. [1591/8]
929. Marmara  ırası gibi tutuştu. [1590/30]
930. Marmara İstanbul'uň karřısında. [1590/29]
931. Marsavanlıya eşek be endirmek g   olur. [1569/7]
932. Marsık  ıktı. [1568/27]
933. Marsık gibi baş tuttu. [1568/28]
934. Marsız gencine olmaz, harsız g l. [1568/25]
935. Mart a latır nisan g ld r r, d rler. [1568/36]
936. Mart ayı dert ayı. [1568/29]
937. Mart ayların  ingenesi imiş. [1569/2]
938. Mart başka, m r başka. [1568/23]
939. Mart   r kleri temizler, d rler. [1568/26]
940. Mart d l  (tohumu) d şt , d rler. [1568/34]
941. Mart havası gibi bir h lde durmaz. [1569/4]
942. Mart havası gibi her g n dokuz tevirlenir d rler ki tabiatsizlikten kinayedir. [1568/24]
943. Mart havasına inanma. [1568/18]
944. Mart i eri, pireler dışarı, d rler. [1568/14]
945. Mart kapıdan baktırır kazma k rek yaktırır. [1568/30]
946. Mart kedisi. [1568/33]
947. Mart kışın soň kapısı, baharın ilk kapısıdır. [1568/22]
948. Mart kuzusu. [1568/32]
949. Mart tavşanı gibi. [1568/31]
950. Mart ya muru hareket, nisan ya muru bereket. [1569/3]
951. Mart ya muru ne saza ne yarar na kaza yarar. [1569/1]
952. Mart, ayların  ingenesidir, d miş. [1568/11]
953. Mart, leylek yumurta (yumurta)sını buzlatır, d rler. [1568/16]
954. Mart: Havası, kış ile yazın m cadelesine zemin olan zamandır, d mişler. [1568/9]
955. Martaval di leme e vaktim yok, d rler. [1569/6]
956. Martaval okur. Martavalcı herif. (Martaval) [1590/4]
957. Martavalcı, masalcı. [1569/5]

958. Martın öğü baharın öğüdür, demişler. [1568/6]
959. Martın yarısı yaz yarısı kış, dërler. [1568/35]
960. Maruf zattır derler. [1602/14]
961. Marufu -malumu- tarif istemez demiş. [1603/27]
962. Maruz çâkerleridir ki. [1602/12]
963. Maruzat memuru. [1602/13]
964. Masal (masal) dahi haddesinde diğlenir. [1569/27]
965. Masal (masal) diğlemeğe vakit yok. [1569/24]
966. Masal (masal) ile karın doymaz. [1569/25]
967. Masal (masal) ile vakit geçirmeğe gelmez. [1569/26]
968. Masal (masal) masal katlandı, on iki sıçan atlandı dërler. [1569/28]
969. Masal (masal) okur. [1569/23]
970. Masal başka, mesel yine başka. [1569/29]
971. Masal devri geçti dërler. [1569/30]
972. Masal dinlemeğe vakit yok. [1597/2]
973. Masal söyler, gazel okur işini yoluna yine kor dërler. [1597/4]
974. Masal söyler. [1597/3]
975. Masarîf nerede ise irat dahi onda gerek demiş. [1597/11]
976. Masdar çukuruna düştü dërler. [1597/7]
977. Masdar: Efaliğ müştak-ı menhî olan isim ki hadese delalet edip zamana delalet etmez. [1597/6]
978. Masdar-ı binâ-yı merreden def'at^{an} gibi. [1597/9]
979. Masdar-ı binâ-yı nev meşîyyet^{en} gibi. [1597/10]
980. Masdar-ı fazl u irfandır dërler. [1597/12]
981. Masdar-ı mimi medhal Muhammed'e gibi. [1597/8]
982. Masdarsız (mastarsız) resm u zecriyyesiz mostarasız mal satılmaz. [1597/13]
983. Masike oyununa beşzedi, dërler. [1569/9]
984. Masike, nasike. [1569/8]
985. Mâsivâdan ayine kalbi temizlemeyince saf olmaz, saf olmayınca ayine saf göstermez. [1569/11]
986. Mâsivâdan kalbini temizlemek gerek. [1569/10]
987. Mâsivâyı terk eyle kendini belîğe [...] eyle. [1569/12]
988. Maskara herif. [1593/26]
989. Maskaralık etmek ciddi adama layık değildir. [1593/27]
990. Maskat-ı re'sini sevmeyen açmayan kimse olmaz. [1594/1]
991. Maslahat akçesiz bitmez bitse bile sahibine hayır etmez. [1598/3]
992. Maslahat akçesiz bitmez. [1598/2]
993. Maslahat görmeyen ayan olmaz, halk ona bende-yi ferman olmaz. [1598/5]
994. Maslahat görmeyen ayan olmaz, koyun gütmeyen çoban olmaz. [1598/4]
995. Maslahatgüzar adamdır dërler. [1598/6]
996. Maslahatı olmayanın mahkemede işi ne? [1598/1]
997. Maslak gibi irada malik dërler. [1597/25]
998. Masmavi. [1569/13]
999. Masmavi. [1569/22]
1000. Masnuat-ı ilahiyede köhnelik olmaz. [1598/8]
1001. Masnuat-ı ilahiyeye ibret gözüyle bak ki halıki bilesin demişler. [1598/7]
1002. Masraf bayırdan aşağı inmek; irat bayırı yukarı çıkmak yahut masraf bayırdan aşağı taş yuvarlatmak, irat bayırın başına taşı çıkarmak gibi. [1597/23]
1003. Masraf bir gerek, irat iki, akıl başta oldukça yetişir gözün teki. [1597/17]
1004. Masraf nazırı. [1597/14]
1005. Masraf yolunu kapa, irat yolunu gözet. [1597/22]
1006. Masraf-ı ahura oldukça zebun, yorulur atlı yayandan efzûn. [1597/18]
1007. Masrafı irada uydurmak gerek dërler. [1597/16]
1008. Masrafı iradına uygundur dërler. [1597/15]
1009. Masrafı maslak gibi dërler. (Müsriflik) [1597/24]
1010. Masraf-ı zaruriye ve mecburiyeden ziyade masraf etmekten hazer etmek gerek. [1597/21]
1011. Masrafsız düşün olmaz fakat israf etmemek gerek. [1597/19]

1012. Masrafsız mızrabsız düğün olmaz. [1597/20]
1013. Mastaba-nişîn sözü. [1597/26]
1014. Masun ve mahzuzdur. [1598/9]
1015. Masun yerdır dërler. [1598/10]
1016. Maşa ile tutulmazsa başka tutulacak yeri yok. [1569/18]
1017. Maşallah, inşallah şahbanım. İlahi! [1569/15]
1018. Maşallah, inşallah. [1569/14]
1019. Maşasız ateş tutulmaz. [1569/17]
1020. Maşasız ateş, paşasız asker. [1569/19]
1021. Mâşeret-i beşeriyye garaz ve ivazla değil safvet-i kalp ve hubb-ı insaniyetle ve ahkam-ı dine raiyetle kaimdir demişler. [1600/34]
1022. Mâşıyan ‘alâ kadîmî. [=Ayakta yürüyerek.] [1569/16]
1023. Maşlah-ı arabî gibi kolsuz. [1596/7]
1024. Maşrık ile mağribin arası güneşe göre bir günlük yoldur dërler. [1595/14]
1025. Maşuğa lazımdır aşkı, tecrübe etmeli sözi sadığı. [1602/23]
1026. Maşuk âşığı âşık maşuğu tecrübeler etmek budur layığı. [1602/28]
1027. Maşuk âşık hâlin bilür mi ola zerrece göñlüne gelir mi ola? [1602/18]
1028. Maşukuna âşığın nazı az olur, aşığı maşuğun nazı çok olur. [1602/21]
1029. Maşukuna âşık nazı az eder demişler. [1602/20]
1030. Mat etti, şahı feres-ile beydak. [1567/10]
1031. Mat etti. [1567/9]
1032. Mat oldu, matem olmadı. [1567/13]
1033. Mat oldu. [1567/12]
1034. Mat olmayacak kim var? [1567/14]
1035. Matarasız askerlik zordur. [1599/21]
1036. Matardan eylemez âğuşte (ıslanmış) tahzir. [1599/18]
1037. Matbaacılık sanatı maarif fabrikası demektir. [1599/12]
1038. Matbaa-yı amire resm-i devlet matbuat dairesidir. [1599/11]
1039. Matbu söz. [1599/14]
1040. Matbuat eseri el yazısı kadar kıymeti olmasa da matbuatin hizmeti kabil-i inkâr değildir. [1599/15]
1041. Matbuat gerçi efkar-ı umumiyenin tercümanı add ve itibar olunur. [1599/16]
1042. Matbuat neşr-i maarif fabrika[sı]dır, ma‘mûlât-ı ilimdir, amelesi âlimdir, talibi talib-i ilimdir demişler. [1599/13]
1043. Matbuat, hürriyet-i matbuat kelim-ı fezâhâtin intişarına vasıta olmak değil kelimât-ı fezâil-i ahlakiye ve kemâlât-ı ilmiyenin intişar ve inkişafına vesiledir demişler. [1599/9]
1044. Matbuat, hürriyet-i matbuat, fazîhât-ı kelim-ı mugâlatâtın intişarı için değil fazilet-i kelim-ı mualeyyatın intişar ve tamimi için bir levha-yı mâkestir. [1599/10]
1045. Matem tutanın libası kara olur, kin tutup yalan söyleyenin yüzü kara olur, dërler. [1567/16]
1046. Matem tutanın libası kara olur. [1567/15]
1047. Matlabı hak olanın zuhuru haktır demişler. [1599/32]
1048. Matlanı okudu şair efendi. [1599/27]
1049. Matlapta ismi okunmayan kadının hükmü yok dërler. [1599/31]
1050. Matlub olan iştir, lafa şahsa fulana bakılmaz. [1599/34]
1051. Matlubu ne ise zimmeti de o. [1599/26]
1052. Matlubuna êrdi dërler. [1599/33]
1053. Matlup olan bu kubbede (dünyada) bir hoş seda imiş demiş. [1600/2]
1054. Matlup olan şey değirmenin öñü (öñü) değil unudur demiş. [1600/1]
1055. Matlup zimmet karşılığıdır. Matlupsuz zimmetsiz hesap yoktur. [1599/29]
1056. Matma-yı nazarı merdiven atlamak. (mansub) [1599/28]
1057. Matrabaz adamdır dërler. [1599/20]
1058. Matrabaz sevdiği deriyi yerden yere vurmuş, dërler. [1567/8]

1059. Matrabaz ucuz alıp pahalı satan, beğendiği deriyi duvardan duvara çarpar dërler. [1599/17]
1060. Matrabazdan mal alınmaz, müflise mal satılmaz. [1599/19]
1061. Matrabazlık etti. [1567/7]
1062. Matrakçı [...] talim öğretten [...] talimi misali. [1599/22]
1063. Matrakçı Nasuh divan yazar. [1599/24]
1064. Matrakçı Nasuh meşhurdur. [1599/23]
1065. Matrûd adamdır. [1599/25]
1066. Matuf matuf-ı aleyhiñ irabıyla muarreb olur. [1602/19]
1067. Matuh adamdır dërler. [1600/39]
1068. Matuh, ma'fuvv. [1600/38]
1069. Matviyyen takdim eylediği hediye dir. [1599/30]
1070. Mav mavlardan vav mahrecini öğrensın, demiş. [1575/15]
1071. Mav mavların günü doğdu. [1575/16]
1072. Mavelakı (mâ hüve'l- haqqı) böyledir, demiş. [1575/14]
1073. Mavi göz, sarı saç güzel de olsa ondan kaç. [1575/13]
1074. Mavsilli, mavsili-yi süleymaniyeden. [1641/22]
1075. May (yağ) kabı dışardan belli olur. [1575/25]
1076. May (yağ) yemiş kedi gibi gözleri parıldar. [1575/26]
1077. May (yağ) yiyip sabun yapacak değil ya. [1575/27]
1078. Mayası bozuk, dërler. [1576/11]
1079. Mayasız ekmek cılka olur. Mayası bozuk insanlar da [...] olur, dërler. [1576/12]
1080. Mâ-yı cari gibi aktı gitti dërler. [1567/1]
1081. Mâ-yı cariniñ menba tarafı yukarı, mansap tarafı aşağı taraf itibar olunur. [1567/2]
1082. Maymun ateşten korkar dërler. [1616/6]
1083. Maymun ayinesine bakar gibi. [1615/12]
1084. Maymun aynaya bakmış, kendisine hayran kalmış dërler. [1576/2]
1085. Maymun bile ağaca çıkarken dalı sallayıp bakarmış ki kırılıp yere düşmesin. [1576/7]
1086. Maymun bile bahşışsiz oynamaz. [1575/32]
1087. Maymun bile findığı bir kere sallamadan, bir kere de kulağına tutmadan kırmaz dërler. [1615/15]
1088. Maymun bile findığı sallamadan kırmaz. [1576/6]
1089. Maymun bile kendini beğenmiş. [1576/5]
1090. Maymun esvab giymekle maymunluktan çıkmaz. [1616/8]
1091. Maymun firasetli. [1615/14]
1092. Maymun gibi (şebek, şamek) terbiye gösterir, dërler. [1575/28]
1093. Maymun gibi bakıyor. [1575/29]
1094. Maymun gibi durmaz aynaya bakar. [1575/33]
1095. Maymun gibi her şeye eli yakışır. [1615/6]
1096. Maymun gibi herif. [1615/7]
1097. Maymun gibi marifetli oturur. [1615/11]
1098. Maymun gibi mukallit. [1576/8]
1099. Maymun gibi mukallit. [1616/10]
1100. Maymun gibi oynattılar. [1575/31]
1101. Maymun gibi oynattılar. [1615/9]
1102. Maymun gibi terbiyeli oturur. [1576/4]
1103. Maymun gözlü, muşmula suratlı. [1575/30]
1104. Maymun gözlü. [1615/13]
1105. Maymun her şeyi taklit eder de ancak ateş yakmağı taklit etmezmiş. [1576/9]
1106. Maymun iştahlıdır, dërler. [1615/10]
1107. Maymun kadar da mı aklıñ yok? Maymun findığı sallamadan kırmaz. [1576/3]
1108. Maymun suratlı. [1576/1]
1109. Maymun suratlı. [1615/8]
1110. Maymuna ateşten kestane çıkartmağa benzer. [1616/7]
1111. Maymundan dost olmaz. İtten kurban. [1576/10]
1112. Maymunu ateşe atmışlar, yavrusunu ayağıñ altına almış. [1616/9]
1113. Mazâ mâ mazâ geleceğe bakalım. [1598/15]
1114. Mazarratı dokunmasın da faydasından geçtik. [1599/1]
1115. Mazbatasını okudu. [1598/16]
1116. Mazbut iştir dërler. [1598/17]1
1117. Mazbut yerdir dërler. [1598/18]
1118. Mazeret beyan et de kurtul dërler. [1601/21]

1119. Mazeret meşrudur, marifet de meşrudur. Ancak meşru şerâit mevcut ise. [1601/20]
1120. Mazeret meşrudur, özr-i şer'î mevcut ise; mazeret merduttur, özr-i şer'î mefkût ise demişler. [1601/19]
1121. Mazhar olamayacağın lütfu talep eyleme. [1600/20]
1122. Mazhar-ı iltifat olmak maarif ve liyakat ve hüsn-i ahlakla müesser olur bir haslettir demişler. [1600/22]
1123. Mazhar-ı nur-ı intibah oldum, şükr-i [...] terzebân oldum. [1600/19]
1124. Mazi bilinmese hâl dahi bilinmez. Hâl, bilinmezse istikbal hiç bilinmez. Yani istikbal büsbütün karanlıkta kalır, demişler. [1570/5]
1125. Mazi geçmese delalet eder. [1570/4]
1126. Mazi malum, hâl malum, istikbal meçhuldür. Fakat mazi hâli, hâl istikbali keşf ve irae eyler demişler. [1570/11]
1127. Mazi malum, istikbal meçhuldür. [1570/8]
1128. Mazi müstakbeli rehberidir. Mazi, hâli aynası -feneri- istikbali rehberidir, demişler. [1569/32]
1129. Mazi, hâli; hâl, istikbali aynasıdır, demişler. [1570/1]
1130. Mazi, istikbal; istikbal hâl olur; hâl mazi olur. Nitekim kış baharla, bahar yazla, yaz -güzle- güz kışla karşılaştığı gibi. [1570/18]
1131. Mazideki kadı hikâyesini okur, demiş. [1570/7]
1132. Mazideki ömürler artık geçmiş ola, dërler. [1570/10]
1133. Mazidekiler bir dahi ele girmez, dërler. [1570/9]
1134. Mazinin ihtimal-i avdeti yok. [1569/31]
1135. Mazinne-yi kiramdan bir zattır dërler. [1600/15]
1136. Maziye bakmayan hâlden ne anlar? Hâle bakmayan istikbalden ne anlar? [1570/6]
1137. Maziye nev'-i beşeri geçmişi tarih-i hayat efval ve ihmal ahval-ı atf-ı inzar-ı ibret. Hâle arf sa'y-ı hizmetle istikbale hasr-ı inzar-ı dikkat etmek gerek, demişler. [1570/2]
1138. Maziye bilmeyen hâlden, istikbalden bir şey anlayamaz. (İstikbali karanlıktır.) [1570/12]
1139. Mazi-yi kadı, kadı-yı mazi. [1570/3]
1140. Maziye, -tarih-i âlemi, mazi-yi geçmiş- bilmeyen hâl-i âlemi -gelmiş-bilemez. Hâli bilmeyen istikbali, geleceği bilemez. [1570/14]
1141. Mazlum eşeğe herkes biner. [1600/4]
1142. Mazlumların ahı Allah'ın gazabını davet eder. [1600/12]
1143. Mazlumu kunduz -siyah- it dalasa dalasın, zalim düşmanı kuduz it dalasın demiş. [1600/11]
1144. Mazlumu ahı âlemi zir [ü] zeber eder. [1600/8]
1145. Mazlumu ahı yerde kalmaz. [1600/5]
1146. Mazlumu ahı zalimi tutsa gerektir. [1600/9]
1147. Mazlumu ahından hazer etmek gerek. [1600/7]
1148. Mazlumu feryat u figanı elbet zalimi mahv u perişan eder. [1600/10]
1149. Mazlumu gözyaşı yerde kalmaz. [1600/6]
1150. Mazmaza, istinşak gusûlün şartlarındardır. [1599/5]
1151. Mazmum dudaklı adamdır dërler. [1599/8]
1152. Mazmunlu kelim, mazbut kelimdir demişler. [1610/27]
1153. Mazmunlu söz nükteli söz. [1599/7]
1154. Mazmunsuz kelim, manasız kelim gibidir demişler. [1610/25]
1155. Mazmunsuz, mazbutsuz kelim makbul-ı enam değildir. [1610/29]
1156. Mazmunu, mefhumu olmayan söz yalan yanlış sahte söz demektir dërler. [1599/6]
1157. Mazrufen gönderildi. [1600/3]
1158. Mâzul mahzun, mensub mesrurdur. [1602/17]
1159. Mâzul memurdur dërler. [1602/16]

1160. Mazul u [...] gelir, muzır-ı muallaktır [...] [1635/6]
1161. Mazur görünüz efendim. [1601/22]
1162. Mazur mağdurdur. [1601/23]
1163. Mazurlar şayan-ı himayet ve merhamettirler. Dikkatle atf-ı nazar-ı himayet gerek. Mazurlar hakkını siyanetle rıza-yı bari-yi gözetmek gerek demişler. [1635/8]
1164. Mazurlar, mâfuvdurlar. Yani mazur olanlar mafuv sayılırlar demişler. [1635/7]
1165. Mazurlara himayet gerek. Her hakkını siyanet gerek zalim gaddarlara ceza-yı mayelik adalet gerek. Mazlum mağdurlara lütufla merhamet gerek demişler. [1635/9]
1166. Me'a 'l-kerâhe biat ettiler demiş. [1603/21]
1167. Me'a 'l-kerâhe kabul ettiler dërler. [1603/20]
1168. Meânî: ilm-i nahviñ rendesidir dërler. [1600/35]
1169. Mea-ziyâdetin ihsan ettiler dërler. [1603/17]
1170. Mebâni-yi âliye ile mertebe şehirdir, dërler. [1577/3]
1171. Mebâni-yi âliye şehriñ zinetidir. [1577/2]
1172. Mebhut (şaşkın) ne söz bilir ne izhan, medhoş (bihoş, sermest) ne yol bilir ne erkân. [1577/4]
1173. Mecaliste zuhur-u muhalafetteki [...] ekser-i hâle bir müsademe-i efkârdan mütevellit olup [...] izhar-ı hakikatle izah ve tanvini mesa'il [...] demişlerdir. [1627/17]
1174. Mecaz hakikat köprüsüdür, kinaye istihza köprüsüdür, demişler. [1578/18]
1175. Mecaz hakikatiñ geçit köprüsüdür. [1578/14]
1176. Mecaz ile hakikat beyninde alaka vardır, demişler. [1578/16]
1177. Mecaz ile hakikat beynindeki fark birisi zahiri ve arızî diğeri aslî ve esasîdir. [1578/12]
1178. Mecaz, kinaye şive-yi lisandır ve tabiat-ı insandır. [1578/17]
1179. Mecaziñ yolu elbette hakikat semtidir, demişler. [1578/15]
1180. Mecazsız kinaye+siz söz olmaz. [1578/13]
1181. Mecburi fiil ve amel ile ihtiyari fiil ile amel bir değıl. [1578/25]
1182. Meccanen arabaya binmek ister. [1578/22]
1183. Meccanen iş becerir. [1578/24]
1184. Meccanen iş görür, gayretlilerdendir. [1578/19]
1185. Meccanen karın doyuran arar. [1578/21]
1186. Meccanen söz söylenmez. [1578/20]
1187. Meccin hâlin bil de geçin dërler. [1580/1]
1188. Meclis bozar takımdandır dërler. [1579/12]
1189. Meclis-i mestâneye varanlar kalır dërler. [1579/14]
1190. Mecliste diliñi, sofrada eliñi kısa tut. [1579/13]
1191. Mecliste söz sıra ile. [1579/15]
1192. Mecnun adamdır, dërler. [1578/28]
1193. Mecnun dahi makule kail. [1578/31]
1194. Mecnun gibi afakiñ divanesidir gönüm. [1578/38]
1195. Mecnun gibi bir berr ü yabanda dolaşır serseri. [1578/33]
1196. Mecnun gibi bir derde düştüm ahir beni alsa gerek. [1578/36]
1197. Mecnun gibi melül melül. [1579/9]
1198. Mecnun gibi sahrayı mesken etti, dërler. [1578/32]
1199. Mecnun hezar Leyla. [1579/5]
1200. Mecnun ise Leyla'sı nerde? Ferhat ise Şirin'i nerde? dërler. [1578/34]
1201. Mecnun kaysı Leyla'sı için berr ü yabanı seyrân eyledi. [1578/35]
1202. Mecnun Leylasız yaşamaz dërler. [1579/8]
1203. Mecnun meclis-ârâ adamdır dërler. [1579/11]
1204. Mecnun Mecnun ise Leyla'sından geçemez dërler. [1579/7]
1205. Mecnun'a ceza olmaz. [1579/10]
1206. Mecnun'a göre ister divan-ı eyvân-ı kisra ister sayvân-ı [...] kışla hep birdir, demiş. [1579/1]
1207. Mecnun'a Leyla gerek Ferhat'a Şirin. Kerem Aslı'nı arar, Arzu Kamber'in. [1578/37]

1208. Mecnun'u Mecnun eden
Leyla'dır. [1579/6]
1209. Mecnun'u Mecnun eden
Leyla'nın aşkıdır. [1578/29]
1210. Mecnun'u sersem eden mahabbet
kokusu, Leyla'yı perişan eden
Allah korkusu demişler. [1579/3]
1211. Mecnun'u sersem eden mahabbet
kokusu. [1579/2]
1212. Mecnun'un başına kuşlar yuvalar
yaptı dërler. [1579/4]
1213. Mecnun'un sabrını tüketen
(tükendiren) Leyla'nın aşkıdır.
[1578/30]
1214. Mecnuna teklif yok. [1578/27]
1215. Mecruh haddinin nekin aldı fitili.
[1579/17]
1216. Mecruh yarasına merhem arar,
mücrim kesesine dirhem arar.
[1579/16]
1217. Mecusinin ateşi sönmez kendini
yakar. [1579/20]
1218. Mecusinin füzûndan gayzı islama
kitabiden. [1579/21]
1219. Mecusinin kestiği islama
haramdır. [1579/22]
1220. Meczub-ı ilahi olanların ahından
(celalinden) sakınmak gerek.
[1578/26]
1221. Meczuplara iyileşmek olmaz.
[1578/23]
1222. Medar-ı kalam olsun için
söyledim dërler. [1584/16]
1223. Medar-ı teselli elde bir şey yok.
[1584/15]
1224. Medcezir zamanında istikbal-i
neyyireyn (kamereyn) (şems ü
kamer) [1584/13]
1225. Meddah gibi kürsüden inmez
dërler ki meddah -hikâyeci-.
[1583/10]
1226. Meddah-ı kâzib. [1584/12]
1227. Meddahlık -hikâyecilik- ile
geçinir zümredendir, dërler.
[1584/11]
1228. Meddahsız meclis kurmaz.
[1584/3]
1229. Meded Allah dedik. [1583/14]
1230. Meded dediğin imdad eden
bulunmadı, aman dediğin aman u
zaman veren olmadı dërler.
[1583/25]
1231. Meded senden umarım ya
resulallah. [1583/12]
1232. Meded ya resulallah. [1583/11]
1233. Meded yandım dilinden, Allah'ım
kurtar beni elinden. [1583/15]
1234. Meded, midad insandan insan
olandan umulur dërler. [1583/13]
1235. Mededkâr adamdır, dërler.
[1583/24]
1236. Mededu'l meded ey cihan-âfrîn ve
le-hu nur-ı ilhamın ile müzeyyen
rıza. [1583/23]
1237. Medeni adam ile bedevi adamın
bir arada yaşaması müşküldür.
[1584/33]
1238. Medeni adamdır, dërler.
[1584/31]
1239. Medeniyet adaletle kaimdir.
[1585/5]
1240. Medeniyet hak ve adalet mevziyet
esastır demişler. [1585/1]
1241. Medeniyet hüsn-i ahlak ile kail
olur, demişler. [1585/6]
1242. Medeniyet, âlem-i islamca
medeniyet-i islamiyyedir.
[1583/2]
1243. Medeniyet, hüsn-i ahlaktan tevhit
eder, ahlakı olmayanlar medeni
sayılmaz. [1585/2]
1244. Medeniyet, medeniyet-i
islamiyyedir. [1585/4]
1245. Medeniyet, medeniyet-i
islamiyyeden insaniyet ahlak-i
islamiyyeden tevellüt etmiştir.
[1584/1]
1246. Medeniyet, meziyet bir bapandır.
Zira meziyetsiz medeniyet olmaz
demişler. [1583/26]
1247. Medeniyet, meziyyet tekâmül-i
beşere alamet ve delalettir
demişler. [1584/28]
1248. Medeniyete hürmet, ulum ve
fünuna hürmetle olur. [1585/3]
1249. Medeniyetin dinin medh-i zuhuru
şarkdır. Âlem-i beşerin medh-i
zuhuru şarktır. Din-i medeniyet
itibarıyla birincisi israilî musevî,
isevî; ikincisi islamidir, demişler.
[1584/29]
1250. Medeniyül-tâbtır, dërler.
[1584/30]
1251. Medet Allah'a sığındık o
münafıklardan. [1583/22]
1252. Medet gittik elden Allah'ım yetiş.
[1583/21]
1253. Medet gittik elden yetiş.
[1583/19]
1254. Medet yetiş gittik elden.
[1583/20]

1255. Medetkârlık etti, inatkârlık etmedi dërler. [1583/18]
1256. Medetsiz gün geçirmez oldu. [1583/17]
1257. Medfun hazine-yi maddiyye işlenmemiş arazi ve madendir. Hazine-yi maneviyye açılmamış, okunmamış ulûm ve fûnûndur demişler. [1584/24]
1258. Medfûrât, makbûzât mukabilidir. [1584/27]
1259. Medh edip bitiremediğin bu mu idi dërler? [1584/14]
1260. Medh ettiğin düğünde ayıp eder. [1584/8]
1261. Medh ettiğin horoz düğünde başına biner. [1584/9]
1262. Medh, zem sebepsiz olmaz, sebepsiz olan zem cezasız kalmaz, mahalsiz medh fayda vermez, demişler. [1584/2]
1263. Medh, zemm garazsız ivazsız değildir. [1584/5]
1264. Medh, zemm insanın tabiatına göre değil belki insanların hüsn ve kubhda görülen hâli ve hareketlerine göredir. Yoksa bi-lâ sebep müstelzem ceza olur demişler. [1584/6]
1265. Medhden iğbirar, zemden göstermek büyüklük sıfatıdır. [1584/10]
1266. Medhe aldanma, zemme (zemden) inanma. [1584/4]
1267. Medhe ne hacet mal meydanda. [1584/7]
1268. Medhoş oldum dërler. [1585/10]
1269. Medhûl baha ile gayr-ı medhûl baha elbette bir değil demişler. [1584/19]
1270. Medhûl sözdür derler ki gıybet - zemime nemime- fisk, fûcur demektir. [1584/18]
1271. Medine fukarası. [1584/34]
1272. Medine-yi münevvere ravza-yı mutahhara. [1584/32]
1273. Medrese mektep görmeyen her zaman fakirdir demişler. [1584/25]
1274. Medrese tahsil-i ulûm ve fûnûn yeri; mektep talim-i ulûm ve ahlak ve terbiye yeri; tekke tahsil-i ulûm ve edep ve irfan yeri demişlerdir, ki medresede ilim; mektepte terbiye ve ahlak; tekkede edep, erkân, ilim ve irfan öğrenilir demek olur. [1584/26]
1275. Medrese, mektep ilim ocağı terbiye analar kucağı. [1584/23]
1276. Medresede hasır eskiten hocadır dërler. [1584/20]
1277. Medresede ilim öğrenilir; mektepte terbiye; tekkede edep, erkân, ilim ve irfan öğrenilir demişler. [1584/17]
1278. Medresede ilim, mektepte terbiye-yi zat u sıfat, tekkede terbiye-yi nefis ve ahlak öğrenilir demişler. [1584/22]
1279. Medrese-nişin adamdır dërler. [1584/21]
1280. Medyûn adam hâlinde bellidir. [1585/13]
1281. Medyûn adamın sözü kesik olur. [1585/12]
1282. Mefâhîr-i milliye hamâsiyât-ı milliyesiz olmaz. [1605/7]
1283. Meft (bedava) sirke şekerden leziz. [1605/9]
1284. Mefte gitti desene. [1605/8]
1285. Meftun mecnun veznedir. [1605/11]
1286. Meftunlardandır. [1605/10]
1287. Meğer Allah oña insaf vere. [1607/9]
1288. Meğer Hz. Allah insaf vere sağa yoksa hiç söz tesir etmiyor sağa. [1607/10]
1289. Meğer iş başka imiş ya dërler. [1607/8]
1290. Meğer ki yüreğine Allah rahm ve insaf vere yoksa yok. [1607/11]
1291. Mehâfetullâh mahabbetullâhtır. [1582/18]
1292. Mehdden lahde kadar tahsil-i ilim etmek gerek. [1613/5]
1293. Mehdi zamanım demiş. [1613/24]
1294. Mehirsiz nikah olmaz. [1613/8]
1295. Mehirsiz, mühürsüz nikah olmaz. [1613/9]
1296. Mehr-i ezeli zevali yoktur; nev-i beşerin kemali yoktur. [1613/10]
1297. Mehr-i müeccel başka, mehr-i muaccel başka. [1613/7]
1298. Mehr-i müeccel bir akçe etmedi, demiş. [1613/6]
1299. Mehtaba çekti, mehtap itti dërler. [1575/24]
1300. Mehtaba güler hep. [1575/23]

1301. Mehtaba kitap okur molladır, d rler. [1575/20]
1302. Mehter aĝası gibi. [1613/16]
1303. Mehterhanede saz  alar gibi. [1613/17]
1304. Mehterhaneye d nd . [1613/15]
1305. Mehteri d v, kihteri ibret alsın [1613/18]
1306. Mehteri tedip  t, kim kihteri (k     ) alsın ibreti. [1613/20]
1307. Mek n d nyada gerek iman ahirette. [1606/16]
1308. Mek n gerek iman gerek hak yoluna hizmet ile izan gerek. [1606/15]
1309. Mek nı cennet ola d rler. [1606/17]
1310. Mek nsız kuş olmaz. [1606/18]
1311. Mekarım-i ahlak sahibi olanlar menzil-i rif attedir d mişler. [1606/11]
1312. Mekik gibi adamdır, d rler. [1607/23]
1313. Mekik gibi gel git. [1607/24]
1314. Mek  re d nyaya aldanma. [1606/19]
1315. Mek  ari b rgiri gibi dur otur yok. [1606/14]
1316. Mek  ari b rgiri gibi durmak di lenmek yok d rler. [1606/12]
1317. Mekke bu kulpu bu. [1607/12]
1318. Mekke kınası, Medine hurması meşhurdur d rler. [1607/18]
1319. Mekke şeyhini  o lu. [1607/20]
1320. Mekke  mm  'l-kura ris l beşer. Mısır  mm  'd-d nya himalaya bam-ı d nyadır d mişler. [1607/15]
1321. Mekke'de ba ka, haramullahta ba kadır. [1607/22]
1322. Mekke'de s ze a ız alı tırmamak gerek. [1607/21]
1323. Mekke'dir kible-yi  dem. Medine'dir ravza-yı fahri  lem. [1607/14]
1324. Mekkede do du  Medine i re kıldı  meskeni d miş. [1607/13]
1325. Mekkelik olmakla hepsi ki iz de de il d miş. [1607/17]
1326. Mekke-yi m kerremede sakk klık adar. [1607/16]
1327. Mekki-yi zirai bak ile bir zira sakal d rler. [1607/19]
1328. Mektebe devam  t. [1606/20]
1329. Mekteb-i a ta kaysın sebk    oldu. [1606/29]
1330. Mektep  lemi ba ka bir  lemdir. [1606/24]
1331. Mektep arkadaşı insanı  kardeşı d emektir. [1606/30]
1332. Mektep ilim ve h ner oca ıdır. [1606/25]
1333. Mektep mek nı  olsun, edep erk nı  olsun g  s nde imanın, ilim ve irfanı  olsun. Saadet [...] seni dir. Havf  tme d mişler. [1606/35]
1334. Mektep, medrese, terbiye g rmeyen insan tamam insan sayılmaz. [1606/27]
1335. Mektep, mekan, edep erk n gerek. [1606/28]
1336. Mektep: Tıpkı arılı bal kovanına - kavanına- be zer. [1607/1]
1337. Mektepsiz marifet   renilmez. [1606/21]
1338. Mektepsiz millet meymenetsiz millet d mişler. [1606/26]
1339. Mektepte do madık amma mektepte b y d k d rler. [1606/32]
1340. Mektepte edep erk n   renilir. [1606/33]
1341. Mektepte erk n mezarda iman. [1606/31]
1342. Mektepte ilim, irfan, h ner, marifet   renilir. [1606/34]
1343. Mektepten azat olan etfal gibi sevindi d rler. [1606/23]
1344. Mektepten  ıkan (azat olan) etfal elbette sevinse gerek. [1606/22]
1345. Mektub  efendileri gibi  elebi adamdır d rler. [1607/6]
1346. Mektum mek şuf  zıttıdır. [1607/2]
1347. Mektum s z di  arasında, mek şuf s z i  arasındadır d rler. [1607/7]
1348. Mektup adamına g re yazılır. [1607/5]
1349. Mektup bir kimse i in yazılsa da kitap bir kimse i in yazılmaz. [1607/3]
1350. Mektup k tib  marifetidir. [1607/4]
1351. Melamet h rkasında nice sultan gizlidir, d miş. [1607/28]
1352. Melamet ta ına ba  koydu. [1607/26]
1353. Melamet ta ıyla ta ladılar, d miş. [1607/27]
1354. Mela i adamdır, d rler. [1607/25]

1355. Melek de (dahi) olsañ yine kulsun. [1608/8]
1356. Melek gibidir d rler. [1608/6]
1357. Melek huylu, uzun boylu. [1608/12]
1358. Melek huylu. [1608/11]
1359. Melek ile konuşur, felek ile cenkleşir. [1608/10]
1360. Meleke ile tecr be, insanı usta insan  der. İlim ve terbiye ile h sn   ahlak, insanı uslu insan  der d rler. [1608/5]
1361. Meleke kesb  tmiş, Mekke kabul  der mi? [1608/19]
1362. Meleke seleke vezninde ve bir baptan gelir ve tab-ı beşerde ve dimağ-ı insan de husul bulan bir kuvve-yi zek  ve sıfat-ı kaşife-yi r siha ve m maresedir d mişler. [1608/9]
1363. Melekesiz iş, melekesiz s z, tornasız oklava, talim terbiyesiz s z; yağsız, tatsız baklava kabilindendir d rler. [1608/20]
1364. Melekesiz s z d r, d rler. [1608/17]
1365. Melekesiz tahrir ve tekell m, ne kadar ciddi ve sahih dahi olsa belki b -tahrir ve tekell m kadar m essir olmaz d rler. [1608/7]
1366. Melekesizdir d rler. [1608/18]
1367. Melez adam soy koğmaz boy kovar d rler. [1607/29]
1368. Melez adamdır. [1607/34]
1369. Melez don melez g mlek ister d rler. [1607/32]
1370. Melez don, insanıñ dizini tutmaz - ısıtmaz-, melez insan s z nde durmaz insanı ısıtmaz d rler. [1607/40]
1371. Melez don, melez adam. [1607/35]
1372. Melez hayvan munis olur amma cins sayılmaz d rler. [1608/4]
1373. Melez insan, melez hayvan soy, boy, cins koğmaz -kovmaz- huy kovğar -kovar- huy kovsa asma kabak gibi boy kovar d rler. [1607/38]
1374. Melez insandan soy boy sorulmaz d rler. [1607/37]
1375. Melez kavim, melez don (ton) gibi d rler. [1607/39]
1376. Melez koyun, bilmez soyun d rler. [1608/2]
1377. Melezdir soyu yoktur, soyu-huyu d rler. [1607/36]
1378. Melezler m layim olur amma soyun bilmez, melam  melaşiler huyun bilmez d rler. [1607/31]
1379. Melezler m layim, yumuşak baş olur. Soylar katı s zl , cedi g zl , katı başlı ve bakışlı olurlar. Sınamak gerek d mişler. [1608/3]
1380. Melezler ya m srif olur ya hasis olur d rler. [1607/33]
1381. Melezlerde tab'an cins ve millet arzusuyla sevgisi olmaz. M cerreptir d rler. [1608/1]
1382. Melik-i seb ya mektup g t ren hudhud gibi u tu d rler. [1608/15]
1383. Mellah başka, molla yine başkadır. Mellah mellah gerek molla molla gerek d mişler. [1608/13]
1384. Mellah molla hep bir baprandır, d mişler. [1608/16]
1385. Mellah, bir geminiñ kaptanı ise molla da sefine-yi diniñ bir kaptanıdır d mişler. [1608/14]
1386. Mel l adamdır, d rler. [1608/21]
1387. Mel l mahzun gezer, bi aredir d rler. [1608/23]
1388. Mel l mel l. [1594/7]
1389. Mel l olma tahamm l kıl, her işi e tevekk l kıl. [1608/22]
1390. Memat ile hayat arasında gezer, d rler. [1608/26]
1391. Memat, hayat g z ile kaş arasındadır d rler. [1608/27]
1392. Memat, hayatıñ mukabilidir. [1608/25]
1393. Memat, hayattan soğradır. [1608/24]
1394. Memduh iş, metin taş gibidir. [1609/9]
1395. Memduh muteberdir, muteber merdud olmaz. [1609/8]
1396. Memduh olan makbuld r, makbul muteberdir. [1609/5]
1397. Meme  ocuklarıñ canıdır. [1609/3]
1398. Meme s t  ağızda kokar. [1609/4]
1399. Meme,  ocuklarıñ yağ tulumu. [1609/2]
1400. Memeler turun  gibi, sineler pirin  gibi. [1609/7]
1401. Memesiz  ocuk b y mez, b y se de kendinde meme ile b y yen

- çocuğuñ revnağı olmaz dërler. [1609/1]
1402. Memlaha iltizam êder gibi dëmiş. [1608/28]
1403. Memleket âdeti memlekette kalır. [1609/13]
1404. Memleket âdetine tabi olmak gerek. [1609/12]
1405. Memleket kılıç ile alınır. Lakin adalet ile idare olunur, dëmişler. [1609/10]
1406. Memleket millet idaresi. İdare makinesi. Şairle, sahirle, şi'r-i mahirle dönmez. [1608/29]
1407. Memleketiñ bereketi memleketiñ hareketiyle artar, israfiyla eksilir dërler. [1609/6]
1408. Memleketiñ halkı kör olsa sende bir gözüñü kıp (yum) dërler. [1609/11]
1409. Memnu girince merfu avdet êder. [1609/17]
1410. Memnu kelim, baskıda durmaz. [1609/16]
1411. Memnu olandan hazer etmek gerek. [1609/15]
1412. Memnu olmayan -şeran, kanunen, örfen- her şey mübahtır dërler. [1611/1]
1413. Memnudan kimse memnun olmaz, dërler. [1609/14]
1414. Memnun geldi, mahzun gitti. [1608/37]
1415. Memnun gitti, mahzun döndü. [1608/36]
1416. Memnun oldu maymun herif. [1608/35]
1417. Memnun oldu. [1608/30]
1418. Memnun olmak için başkasını da memnun etmek gerek dërler. [1608/34]
1419. Memnun olmayan gülmez. [1608/33]
1420. Memnun, mahzun veznindedir. Memnunuñ ters yüzü mahzundur dërler [1608/32]
1421. Memnun, mesrur. [1608/31]
1422. Memnuniyet gönül hoşluğudur. Gönül yapmak, kâbe yapmak gibidir dëmişler. [1608/38]
1423. Men ben men feridun ferid-i feyziyab-ı işretem; gerçi dert aşam-ı camem rindi saf-i meşrebem. [1610/1]
1424. Men -ben-, emin-i yeminim dëmiş. [1610/5]
1425. Men çi guyam tenburum çi guyat. [1610/6]
1426. Men etti, memnun etmedi. [1611/6]
1427. Men ettiğün maymun yine geldi dëmiş. [1611/9]
1428. Men menem diger nist dër, başka dëmez. [1610/2]
1429. Men olan şey aranır. [1611/5]
1430. Men olunan şey memnudur, arama dërler. [1611/7]
1431. Men özüm için aparmışam dëmiş. [1610/3]
1432. Menafi-yi ammeye hizmet, menafi-yi hassa-yı tevlit êder dëmişler. [1609/26]
1433. Menasib-ı devlet bey'-i min-yezid oldu dëmiş. [1612/1]
1434. Mendil ile od taşınmaz. [1609/30]
1435. Mendiliniñ dört ucunu bir araya getiremedi, dërler. [1609/31]
1436. Menekşe (benefşe) -menevşe- gibi kalender meşreptir dërler. [1611/24]
1437. Menekşe çiçekleriñ dervişidir. [1611/25]
1438. Menekşe gibi boynu bükük durur dërler. [1611/29]
1439. Menekşe gibi çabuk soldu dërler. [1611/26]
1440. Menekşe gibi güldeñ koku almak ister. [1611/27]
1441. Menekşe gibi mahzun bakar. [1611/34]
1442. Menekşe gibi türlü renkte boyalıdır dërler. [1611/33]
1443. Menekşe suratlı. -Hercai kişi- [1611/28]
1444. Menekşe, zevalden soñra yüz gösterir. [1611/31]
1445. Menekşeniñ letafeti, cuybara bakar dëmişler. [1611/30]
1446. Menekşesi, mor menekşe. [1611/32]
1447. Menemeniñ kuruğundan helva olmaz. [1612/7]
1448. Menendi yok, dërler. [1612/2]
1449. Menendi, menzili yok dërler. [1612/4]
1450. Menendi, misli yok dërler. [1612/3]
1451. Menendi, naziri yok dërler. [1612/5]

1452. Menfaat-i şahsiyye, menfaat-i umumiyyeden mukaddemdir. [1611/17]
1453. Menfaatini gözetmeyen kimse olmaz, herkes kendi menfaati için çalışır. [1611/36]
1454. Menfaatsız pazar açılmaz, emniyetsiz yoldan geçilmez dërler. [1611/37]
1455. Menfezden akar gibi. [1611/16]
1456. Mengeneden çıkar gibi oldu dërler. [1611/35]
1457. Menkul söz hakikat ise hem makul hem makbul olur. Aks-i hâl ise hem manzur hem merdud olur demişler. [1611/22]
1458. Menkulattan bahseder amma makulattan sıfır demiş. [1611/21]
1459. Menna'un lil hayr olandan meymenet umma. [1609/24]
1460. Menşeyini bilmemek irfan değil. Kişi. [1609/29]
1461. Menşur ile meşhuru fark etmeyen ne kadar istersin. [1610/22]
1462. Menşurunu koltuğunda taşır. [1610/20]
1463. Menşurunu okudu, demiş. [1610/21]
1464. Menteşeli [...] hep bir. [1609/28]
1465. Menteşesiz kapı gibi. [1609/27]
1466. Menteşesiz kapı, sürmeli kapı hep bir amma menteşe[siz], sürmesiz kapı olmaz dërler. [1611/23]
1467. Menzil beygiri (bargiri) gibi. [1610/11]
1468. Menzil ile yürüyen yolcu, menzilsiz yolcudan tez yol alır dërler. [1610/12]
1469. Menzil taşını dikti. [1610/14]
1470. Menzil, evvel uran ile evvel varanıdır. [1610/9]
1471. Menzilci beygiri, menzilini bilir. [1610/10]
1472. Menzile evvel uran kemankeştir dërler. [1610/8]
1473. Menzile göre ok atarlar. [1610/13]
1474. Menzil-i maksuda akranıñdan evvel sen yetiş; pişrevlikte misal-i tir ruy-ı terkeş ol. [1610/15]
1475. Menzil-i maksudu takdir etmeyen yolda kalır dërler. [1610/16]
1476. Menzili, menzil-i gurâb oldu. [1610/17]
1477. Menzili, menzil-i gurâb olur gitgide menzil harap olur demişler. [1610/18]
1478. Menzilsiz, kervan yolu olmaz. [1610/7]
1479. Mera haraşız değildir. [1590/9]
1480. Merâhim, derâhim veznindedir. [1586/10]
1481. Merak dert arttırır, mızrak yara. [1585/37]
1482. Merak divanesi dërler. [1585/40]
1483. Merak gayret eseridir. [1585/44]
1484. Merak ile iş bitmez. [1585/41]
1485. Merak kavala sığmaz, mızrak çuvala. [1585/43]
1486. Merak kavala sığmaz. [1585/42]
1487. Meraklı adamdır dërler. [1585/39]
1488. Meraklı ile mızraklı bir arada. [1585/45]
1489. Meraklı kadın gibi. [1585/38]
1490. Meram eden mirârını bulur. [1586/7]
1491. Meramı kalaycılık değil kış çalkamak. [1586/8]
1492. Meramıñ arkasından mirâr gezer. [1586/4]
1493. Meramıñ elinden bir şey kurtulmaz. [1586/5]
1494. Meramıñ elinden iş kurtulmaz. [1586/3]
1495. Meramıñ nedir? [1586/6]
1496. Meramsız iş tutulmaz. [1586/9]
1497. Meraret (acı) telhini (acıyı) mahv eyler, meseldir. [1585/33]
1498. Merasız köy olmaz, merdanesiz gemi soy almaz dërler. [1590/8]
1499. Merasim daire-yi fahiresi. [1585/35]
1500. Merasim yerinde, sırasında yaraşır. [1585/34]
1501. Merasime çok riayet edenlerdendir, dërler. [1585/36]
1502. Meratib-i aliyye ashabı. [1586/2]
1503. Merâtıp menâsıb-ı devlet kadr-i âli olanda mahsus bir serdivandır binerler, inerler; lakin sahib-i ilim ü hikmet ve ehl-i irfan olanlar da ulüvv-i kadr u menzileti daima yüksektedir. [1586/1]
1504. Merbût, mezbût sözdür. [1586/13]
1505. Merbûtuyla beraber. [1586/12]
1506. Mercan balığı makbul-i âlemdir. [1587/1]
1507. Mercan bircan. [1586/29]
1508. Mercan dudak. [1587/2]
1509. Mercan gibi denizde bitmedi ya. [1587/3]
1510. Mercan gibi gözü de var demiş. [1586/27]

1511. Mercanı adenden, inciye ummandan ara d rler. [1586/28]
1512. Mercimeği fırına v rdi d rler. [1586/24]
1513. Mercimeğin bitlisini k r alır. [1586/26]
1514. Mercimek pilavı gibi g zeldi. [1586/25]
1515. Merdanedir merdane. [1589/10]
1516. Merdanelik ile divanelik bir değil d rler. [1589/3]
1517. Merd ne-yi pervanedir d rler. [1589/8]
1518. Merd-i avare. [1589/4]
1519. Merd-i bi't-t lih adamdır d rler. [1588/53]
1520. Merd-i d n  s k tunu hısmını ilzam i in saklar d mişler. [1588/50]
1521. Merd-i hikmet-şinasış nes yihi tedavi-yi m essire gibidir ki her t rl  emr z-ı m dh seye m ptela olan marzayı tahlis  der. [1589/22]
1522. Merd-i k mil husumeti s k tuyla yeğer d mişler. [1588/51]
1523. Merd-i k mil itizar eyler taann t eylemez. [1589/6]
1524. Merd-i k ni, kimseden ihsan kabul  tmez d rler. [1589/20]
1525. Merd-i mekk r  zge, seh ar  zgedir, murg-ı tayy r  zge seh ar  zgedir d mişler. [1589/27]
1526. Merd-i merdane ol; nezd-i  lemd  y z k taşı gibi bir tane ol d rler. [1589/11]
1527. Merd-i m lh d t vbe ar olmaz. [1589/35]
1528. Merdiven (nerdub n) satarım d miş. [1589/40]
1529. Merdivene birinci basamaktan başlanır. [1589/24]
1530. Merdiveniğ birinci basamağını basmadan merdiven başına  ıkılmaz. [1589/36]
1531. Merdivenini bulsa g ğe  ıkardı. [1589/34]
1532. Merdivensiz ev merhamet evi d rler. [1589/32]
1533. Merdivensiz minare olmaz. (nerdub n) [1589/31]
1534. Merdivensiz minareye  ıkılmaz. [1589/39]
1535. Merdud olan şey makbul olmaz, makbul olan şey merdud olmaz d mişler. [1589/25]
1536. Merdut muteber olmaz, muteber merdut olmaz d mişler [1589/49]
1537. Merdut olan şey muteber olmaz, muğteber olmayan şey makbul olmaz d mişler. [1589/48]
1538. Merf ' kelam amil olmaz, kaidedir. [1590/12]
1539. Merf ' t babından gelen m bteda ile haberdir. [1590/13]
1540. Merg b makbuld r, makbul merdut olmaz d mişler. [1590/11]
1541. Merg b s z faydalı s zd r. [1590/10]
1542. Merhaba aşinalığa alamettir. [1587/12]
1543. Merhaba bile d mez oldu. [1587/5]
1544. Merhaba dedimse v r aba diyemedim, ya beğenmezseğ kendime  evir d miş. [1587/6]
1545. Merhaba ey t ir-i himmet h zer n aferin. [1587/9]
1546. Merhaba kahvesi sabah kahvesi d rler. [1587/11]
1547. Merhaba sokağı. [1587/10]
1548. Merhabasını esirgemez. [1587/7]
1549. Merhabasını para ile satar. [1587/8]
1550. Merhabayı kesti. [1587/4]
1551. Merhamet Allah'tandır set  ekilmez d mişler. [1587/21]
1552. Merhamet eser-i insanıyettir kalpten doğar. [1587/23]
1553. Merhamet  t, denize at; balık bilmese halik bilir d mişler. [1587/17]
1554. Merhamet evine merdiven olmaz d rler. [1587/28]
1555. Merhamet her nerede olsa merhamet sayılır. [1587/30]
1556. Merhamet iman evinden doğar d mişler. [1587/27]
1557. Merhamet mert olanlarığ k rıdır namertlerde merhamet olmaz d mişler. [1587/34]
1558. Merhamet olmayan yerde bereket olmaz, bereket olmayan yerde hareket hem mahabbet olmaz d rler. [1587/26]
1559. Merhamet  l ye gelmez mizana sığmaz d rler. [1587/18]

1560. Merhamet sahibi merhametini kimseden esirgemez. [1587/13]
1561. Merhamet vermedi mi hazret-i Allah sana. [1587/37]
1562. Merhamet vicdan üstünden gelir, zülâl ab-ı hayattır suvatmaz demişlerdir. (kurumaz) [1587/20]
1563. Merhamet, mürüvvet-mend kalbî köşe taşıdır demişlerdir. [1587/19]
1564. Merhamete set çekilmez dërler. [1587/25]
1565. Merhamet-i âdem rahmet-i rahmandır. [1587/15]
1566. Merhameti Hûda da bilir, kul da. [1587/22]
1567. Merhameti sevmeyen olmaz merhamet etmek herkesi elinden gelmez. [1587/29]
1568. Merhameti mizanı yoktur. [1587/16]
1569. Merhameti yok mu ey insafsız?! [1587/36]
1570. Merhametli adamdır dërler. [1587/14]
1571. Merhametten dert hasıl olur mahabbetten minnet [1587/32]
1572. Merhametten maraz hasıl olur, [...] surattan garaz hasıl olur demişler. [1587/33]
1573. Merhametten maraz hasıl olur, merhametsizlikten -hasetten-garaz hasıl olur dërler. [1587/24]
1574. Merhametten maraz hasıl olur. [1587/31]
1575. Merhametten nasibi yok dërler. [1587/35]
1576. Merhem-i dil. [1591/5]
1577. Merhemi merhem-i süleymanidir. [1591/2]
1578. Merhem-i süleymani. [1591/1]
1579. Merhemsiz dirhemsiz yara oğulmaz. [1591/4]
1580. Merhemsiz yara oğulmaz, dirhemsiz terazi kalkmaz. [1591/3]
1581. Merhununda çıkan şey makbuldür. [1591/6]
1582. Merkadı nur içinde olsun pek iyi adam idi derler. [1590/15]
1583. Merke b kastı, yol bastı kabilesindendir dërler. [1590/14]
1584. Merkebine yük almadan rah dedi geçti dërler. [1590/16]
1585. Merkebtен düşmek attan düşmekten katıdır dërler. [1590/17]
1586. Merkezinde söylenen söz menziline atılan ok gibi geçer dërler. [1590/5]
1587. Merkezinde söylenen söz taştan geçer. [1590/18]
1588. Merkezini, mertebesini buldu dërler. [1590/19]
1589. Merkezini hükümünü icra eder adam olan. [1590/7]
1590. Merkezsiz cisim olmaz. [1590/6]
1591. Mermer gibi soğuk adamdır dërler. [1590/21]
1592. Mermer gibi soğuk suratlı dërler. [1590/22]
1593. Mermer gibi suratlı, taş yürekli adamdan merhamet umma dërler. [1590/23]
1594. Mermer kaymağı. [1590/27]
1595. Mermer sütun gibi. [1590/26]
1596. Mermerde kıl bitmez. [1590/20]
1597. Mermerden direk sandım dërler. [1590/25]
1598. Mermere [...] bitirse ona da biter. [1590/24]
1599. Mermere ismini kazdılar. [1590/28]
1600. Merre yemurru babından geçti gitti. [1585/32]
1601. Merre yemurru babından geçti gitti. [1586/11]
1602. Mersin ağacı gibi mürendir. (dayanmaz) [1589/37]
1603. Mersin balığı meşhur-ı cihandır. [1589/38]
1604. Mersiye okur. [1586/22]
1605. Mersiyesini okudu. [1586/23]
1606. Mert adamdır. [1588/7]
1607. Mert cömert, cömert yiğit, yiğit er oğlu er olur dërler. [1589/19]
1608. Mert cömertliğiyle namert inatlığıyla ayırt edilir demişler. [1589/7]
1609. Mert garip dërler. [1588/8]
1610. Mert gözü tok arslana beşzer. [1589/14]
1611. Mert ile namert bir araya sığmaz dërler. [1588/33]
1612. Mert ile namert bir sofraya sığmaz dërler. [1589/23]
1613. Mert ile namert, cömert ile hasis bir ölçü ve bir teraziye sığmaz demişler. [1589/28]
1614. Mert iseñ er gibi atlat. [1588/30]
1615. Mert iseñ meydana gel demiş. [1588/11]

1616. Mert kapısına namert sığmaz. [1589/18]
1617. Mert malından verir cömert canından verir dərler. [1589/9]
1618. Mert merkezinde belli olur dərler. [1589/16]
1619. Mert ol merdane dolaş kendini bil irfana ulaş. [1588/48]
1620. Mert ol, merd-i meydan ol, dünyaya göñül vərme demişler. [1588/47]
1621. Mert olan acuze dünyaya zebun olmaz demişler. [1588/42]
1622. Mert olan ayağını merdane basmak gerek. [1588/32]
1623. Mert olan ayağını merdane basmak gerek. [1588/43]
1624. Mert olan bu dünyaya göñül vərmezmiş dərler. [1588/15]
1625. Mert olan cenk ister, kendisine denk ister dərler. [1588/19]
1626. Mert olan cömert olur. [1588/22]
1627. Mert olan daima savaş ister demişler. [1588/20]
1628. Mert olan ekmeğini taştan çıkarır, dərler. [1588/1]
1629. Mert olan etmeğini taştan çıkarır dərler. (ekmeğini) [1589/2]
1630. Mert olan fert olur. (fert kalmaktan korkmaz demektir.) [1588/29]
1631. Mert olan gözünü budaktan sakınmaz. [1588/2]
1632. Mert olan gücü yetene el kaldırmaz demişler. [1588/39]
1633. Mert olan kadına esir olmaz dərler. [1588/36]
1634. Mert olan kadına savaş etmez demişler. [1588/38]
1635. Mert olan kendi eliyle kendi malıyla, namert olan el eliyle el malıyla mertlik cömertlik satarmış dərler. [1590/1]
1636. Mert olan kişi hakkı tanır, hakkı adaleti kendi namusu sanır demişler. [1588/52]
1637. Mert olan namerde minnet eylemez dərler. (el uzatmaz) [1588/14]
1638. Mert olan namerde minnet eylemez dərler. [1588/31]
1639. Mert olan namerde minnet eylemez dərler. [1590/3]
1640. Mert olan nefsinə esir, kadına hasir olmaz dərler. [1588/37]
1641. Mert olan seri (başını) verir sırrını vermez dərler. [1588/10]
1642. Mert olan sırrı için baş verir, maksuduna ermək için aş verir dərler. [1588/9]
1643. Mert olan sözünden dönmez dərler. [1588/49]
1644. Mert olan sözüne pek olur dərler. [1588/44]
1645. Mert olan sözüne pek olur her neye gitse yek olur. [1588/46]
1646. Mert olan sözünü eridir sözünden dönmez. (ahdinde sebat etmək) [1588/18]
1647. Mert olan şeci olur namert olan feci olur demişler. [1588/3]
1648. Mert olan tükürdüğünü yalamaz demişler. [1588/16]
1649. Mert olan, özü merdane, sözü dürdane olmak gerek demişler. [1588/41]
1650. Mert olanda dokuz haslet olurmuş. [1589/29]
1651. Mert olanın eli acizlere değil mucizlere kalkar dərler. [1588/45]
1652. Mert olanın huyu da sert olur dərler. [1588/28]
1653. Mert olanın sözü senettir özü kefil. [1588/40]
1654. Mert olanın sözü sert olur amma özü alicenap olur demişlerdir. [1588/17]
1655. Mert olanlar el eliyle mertlik, el malıyla cömertlik etmez. [1590/2]
1656. Mert olanlar mağrur olmazlar. [11589/1]
1657. Mert olanlar meziyetle doğru özlü ve sözlü olurlar ve sert olurlar. Gevşek kulaklı, yumuşak başlı her ne tarafa çekilse o tarafa gelir ve meyl eder. Eşek başlı olmazlar. Boyun eğmezler. Zira mert kişiler için dünyada namert olanlara boyun eğerek [yaşamaktansa] ölmək yeğdir demişler. [1589/50]
1658. Mert üstüne namert dert üstüne dert sayılır dərler. [1588/6]
1659. Mert üstüne namert tercih olunmaz demişler. [1588/5]
1660. Mert yiğit olan kimse kime ne vərirsə gönün alıp sevindirip öyle vərir. Namert olan kimse kime ne vərirsə ya gönün kırıp başına kakayup yüzünə urup ya da [...]

- imrendirip mahzun eder öylece verir dërler. [1589/21]
1661. Mert yürekli, yiğit merhametli olur demişler. [1589/30]
1662. Mert, yiğit soyunu inkâr etmez soyu ve nesli ile öğrenir dërler. [1589/13]
1663. Mertebe mansıba göredir. [1586/14]
1664. Mertebe merdiven basamağına beşzer derece derece çıkılır, inilir. [1586/19]
1665. Mertebe mertebe merdivene çıkılır. [1586/16]
1666. Mertebesine yüce olanlar vakur olur. [1586/15]
1667. Mertebesine göre hareket ederler. [1586/18]
1668. Mertebesini buldu. [1586/17]
1669. Mertek kadar boyu var mercimek kadar aklı yok. [1586/21]
1670. Mertin açısı namertin toku olmaz dërler. [1588/27]
1671. Mertin gözü tok olur özü sözü pek -temeli kavi- olur dërler. [1589/15]
1672. Mertin gözünden yiğitin sözünden belli olur dërler. [1589/17]
1673. Mertler hainden hasisden hoşlanmazlar. [1588/25]
1674. Mertler himmetiyle bir kedi arslan olur, demişler. [1589/26]
1675. Mertler -yiğitler-cömert olur. Harisler, hasisler namert olur dërler. [1588/12]
1676. Mertlerde namert olmaz, namertlere mert bulunmaz dërler. [1588/21]
1677. Mertlerde yoktur hiss-i haset, namertlerde hiss-i alicenaplık olmaz demişlerdir. [1588/23]
1678. Mertlik cömertlik hep beraberliktir. [1588/24]
1679. Mertlik dostuna vermekle düşmanını urmakla olur dërler. [1588/35]
1680. Mertlik ile cebanet bir değil. [1588/4]
1681. Mertlik meydanda yaraşır, cömertlik zamanında. (gerek) [1588/13]
1682. Mertlik muharabe meydanında, cömertlik çift ağında olur dërler. [1579/18]
1683. Mertlik unutulmaz. [1588/26]
1684. Mertlik urmak ile değil vermek iledir dërler. [1589/12]
1685. Mertlik zayıfa yardım etmekledir. [1588/34]
1686. Mertlik, cömertlik fazilet-i beşeriyededir demişler. [1589/5]
1687. Meryem ana buhuru göklere çıktı. [1591/9]
1688. Meryem ana kandili gibi. [1591/10]
1689. Mes'ûlu bi 'n-nefs, mes'ûlu bi 'l-mâl şer' ve kanun nazarında başka başka meselelerdir. [1594/19]
1690. Mesabesine göre kıymet. [1578/5]
1691. Mesâd burnu boğaz içinde. [1592/23]
1692. Mesafeye göre [...] veriyor dërler. [1592/20]
1693. Mesafeye göre taş atarlar, misafire göre aş yaparlar. [1592/22]
1694. Mesafeye göre taş atarlar. (nişan) [1592/21]
1695. Mesahasız yer -tarla- olmaz, mesafesiz yol olmaz dërler. [1592/15]
1696. Mesâil, mesâile karıştırılırsa içinden çıkılmaz mesel-i muamma mesâil olur demişler. [1592/27]
1697. Mesâlih-i ümem, umur-ı devlet. [1597/5]
1698. Mesâvi-yi ahval olanlar suizandan kurtulamazlar. [1592/24]
1699. Mesâvî-yi ahval olanlar, müsavata nail olamazlar. [1592/25]
1700. Mescide minare girmez. [1593/23]
1701. Mescid-i haram, mescid-i aksa, aksa 'l-merâm. [1593/24]
1702. Mescit yıkılsa da mihrap yerinde. [1593/22]
1703. Mescit yıkılsa da mihrap yerinde. [1593/25]
1704. Mesel başka, masal yine başkadır. [1578/4]
1705. Mesel masal. [1578/6]
1706. Mesel söyler masal diğler. [1578/3]
1707. Mesel sözün şahididir, Huda'nın kitabı hak şahididir, demişler. [1578/1]
1708. Mesela, faraza, söz temsili. [1577/22]
1709. Meseldir bu da hak yerini bulur. [1578/10]

1710. Meseldir bu da ya taht ola ya baht. [1578/9]
1711. Meseldir bu her kim ne yaparsa kendine yapar. [1578/11]
1712. Mesele aşıldı. [1593/21]
1713. Mesele çatallaştı dërler. [1594/17]
1714. Mesele ferdaya kaldı dëmiş. [1593/19]
1715. Mesele fetevâyâ kaldı, cevap vefaya kaldı. [1593/18]
1716. Mesele istifsardan geçti, istifnaya kaldı dëmiş. [1593/16]
1717. Mesele olacak iş değildir dërler. [1594/16]
1718. Meselenin aksi taayyün etmedikçe aslı teferrüd etmez dëmiş [1593/20]
1719. Meselesinin hâlli müşkül. [1593/17]
1720. Mesele-yi zâile. [1594/15]
1721. Mesel-i karun dahi olsañ maldan fayda yok. [1616/23]
1722. Mesel-i sözüñ, delilin naklisi mana-yı mefhumuñ delil-i aklisi. [1578/2]
1723. Meseller meşhur sözler, her vakit söylenir sözlerdir yabana atılmaz, dëmişler. [1578/7]
1724. Meselsiz söz, balsız baklavaya beşzer. [1578/8]
1725. Meserret devam etmez. [1593/28]
1726. Mesih gibi pâ-yı himmetle dolaşır dërler. [1594/14]
1727. Mesihâ-dem, mesihâ-nefes adamdır dërler. [1594/13]
1728. Meskene hizmet ve mahabbet eden aldanmaz. [1594/3]
1729. Meskeni temiz olanlar daima sıhhatte yaşarlar. [1594/2]
1730. Meskûkât -meskûk akçe- şâhât: Meskûkât -ı Osmâniyye. Hep bir baptan gelir gider. Alamet-i hükümdariyyeden maduttur dëmişler. [1594/4]
1731. Meskûkât-ı İslâmiyye hazinesi. [1594/5]
1732. Meslek sahibi olmayanlar dünyada rahat edemezler. [1594/6]
1733. Mesmu olmayan dava şahitsiz, ispatsız davadır. [1594/8]
1734. Mesmum olanların hayatı memattan farksız gibidir. [1594/9]
1735. Mesned-i sadaret-i uzmâ mahsûd-ı beyne 'l-vüzerâdır dërler. [1594/12]
1736. Mesned-nişin zevatdır. (mukabil-i mesnet) [1594/11]
1737. Mesnet sahibi adamdır dërler. [1594/10]
1738. Mesruk mal gibi kıymetsiz oldu dërler. [1593/30]
1739. Mesrur olanlar handesiz olmaz. [1593/29]
1740. Mest (sarhoş) olan kah yok yere de ağılar dërler. (mest-i manevi) [1592/28]
1741. Mest (sarhoş) olanlar kah olur sırrını izhar eyler dërler. (mest-i manevi) [1592/29]
1742. Mest (sarhoş) olanlar sırlarını gizlemezler. (mest-i manevi) [1592/30]
1743. Mest olanlar daima revîşi yürüyüşü eğri büğrü olur dëmişler. [1593/7]
1744. Mest olanlar düşe kalka menziline giderler. [1593/5]
1745. Mest olanlar nara-zen olur, âdettir dëmiş. [1593/14]
1746. Mest olanların başındaki külâhına bakılmaz. [1593/11]
1747. Mestane gidiş? (savruk) [1593/15]
1748. Mestanelerle -sarhoşların- birbirine olan mahabbet ve itimadı çenganelerin şüpheli iman ve itikadına beşzer dërler. [1593/13]
1749. Mest-i gurur eser-i cehalettir. Gaflete delalet eder. Gaflet, atalet; atalet, sefahate; sefahat, meskenete; meskenet, [...] ve yeis ve kederle betâlete sevk eyler, netice [...] ve zeval [...] mucip olur dëmişler. [1593/4]
1750. Mest-i gurur gafletle atalet sevk eder, gaflet ve atalet her türlü betâlet ve mahrumiyete celp ve ilka eyler dëmişler. [1593/3]
1751. Mest-i lâ-ya'kil olanlar efsane dinlemez. [1593/2]
1752. Mest-i lâ-ya'kil olmuş dërler. [1593/1]
1753. Mest-i manevi başka, mest-i mey başka dëmişler. [1593/12]
1754. Mest-i maneviler akıl olur, gafil olmazlar dëmişler. [1593/9]
1755. Mest-i meyler mey içler, mey ile beraber aklın da içler, olurlar

- muvaqqat mecnun demiş. [1593/6]
1756. Mest-i meylere muvaqqat mecnun dërler. [1593/8]
1757. Mest-i müflis olanlar mey için destarını rehin ederlermiş. [1593/10]
1758. Mestine mest kapladı dërler. (lapçın) [1592/26]
1759. Mestler ile divaneler mazurdurlar demişler. (mest-i manevi) [1592/31]
1760. Mesuliyetsiz iş olmaz. [1594/18]
1761. Mesut olmak için hayırhah olmalıdır. [1593/32]
1762. Meşâhir-i hükemâ. [1595/3]
1763. Meşâhir-i rical-i devlettedir dërler. [1595/1]
1764. Meşâhir-i ulema. [1595/2]
1765. Meşakkatsiz çocuk büyümaz. Meşakkatsiz iş güç olmaz çalış meşakkat oladur, çalışma [...] ihtiyacıdır. [1596/4]
1766. Meşakkatsiz dünya değil vessalam. [1596/3]
1767. Meşale alayı. [1595/23]
1768. Meşale kafil-yi dâmânla olmaz pinhan. [1595/24]
1769. Meşale yanmayınca pervane dönmez. [1595/25]
1770. Meşale yanmayınca pervane yanmaz. [1595/26]
1771. Meşâyih-i kirâmdandır. [1595/4]
1772. Meşe ağacı kavidir amma yemiş vërmez. [1625/13]
1773. Meşe ağacı kömürü, mangalı şenlendirir. [1625/16]
1774. Meşe kömürü gibi. [1596/23]
1775. Meşe odunu gibi. [1625/14]
1776. Meşe odunu meşhurdur. [1596/22]
1777. Meşe odunu. [1596/21]
1778. Meşeliği arslandan boş buldu ki tekrar çıktı demiş. [1625/17]
1779. Meşelik yabani mahluk gecelik [...] dërler. [1625/18]
1780. Meşeniğ kendisi kavidir ama mahsulu olan kobağı koftur. [1625/15]
1781. Meşgul işgal olunmaz demişler. [1596/1]
1782. Meşgul işgal olunmaz mecnun da işgal olunmaz. [1596/2]
1783. Meşhed-i ali resul. Meşhur-i ali resul. [1596/16]
1784. Meşhut olan ikdam ve gayretine mükâfaten. [1596/15]
1785. Meşhur (kadim ikram-ı türkân) [1596/14]
1786. Meşhur meseldir mızrak çuvala sığmaz. [1596/20]
1787. Meşhur meseldir; aşık mızrak gibi çuvala sığmaz. [1596/18]
1788. Meşhurdur âlimde Konya külahı. [1596/19]
1789. Meşhurdur, eve lazım iken mescide haram, meseldir. [1596/17]
1790. Meşime-yi şebden doğan ay gibi doğdu dërler. [1597/1]
1791. Meşin gibi mülayim oldu dërler. [1596/26]
1792. Meşin gibi surat. [1596/25]
1793. Meşiyet-i ilahi, öyle cari. [1596/24]
1794. Meşkûk işe süluk etmemek gerek. [1596/5]
1795. Meşkûr olacak hizmet et. [1596/6]
1796. Meşrebi bozuk adamdır dërler. [1595/9]
1797. Meşrebi rint meşrep. [1595/7]
1798. Meşrebi, mesleği iyi adamdır dërler. [1595/10]
1799. Meşrebine göre hareket eder dërler. (dalkavukluk) [1595/8]
1800. Meşrepsiz adamdır dërler. [1595/6]
1801. Meşrepsiz, meşrebesiz adamdır dërler. [1595/11]
1802. Meşru olan özür ma'fuvvdur kim ne dër? [1595/16]
1803. Meşru olan söze söz yok. [1595/17]
1804. Meşru olan şey memnu olmaz lakin akd-i mukavele ve iz'âm ve [...] olmak şarttır. [1595/13]
1805. Meşru olan şey, memduttur. Meşru olmayan şey ise merduttur; merdut muteber olmaz. [1595/15]
1806. Meşru olmayan dava mesmu değildir. [1595/19]
1807. Meşru olmayan şey memnudur. - Haramdır. - [1595/20]
1808. Meşru olmayan şey muteber olmaz, muteber olmayan şey merduttur. [1595/22]
1809. Meşru söz dinlenir. [1595/18]
1810. Meşrutaya merbut mal gibi. [1595/21]
1811. Meşrutiyet-i idarenin manası anlaşılınca kadar hürriyet-i

- idarenin manası yoktur demiş. [1595/12]
1812. Meştâ-niştin asker. [1595/5]
1813. Meşveret sünnet-i seniyyedir. [1596/9]
1814. Meşveret sünnet-i şeriftir. (tanışmak) [1596/8]
1815. Meşveretsiz düğünün kınası tutmazmış. [1596/13]
1816. Meşveretsiz işin sonu gelmez. [1596/10]
1817. Meşveretsiz kesilen sığırın karnından buzav -buzag- buzav çıkmasa buzlav -ağlamak- çıkar dërler. Tatarcadır. [1596/11]
1818. Meşveretsiz yapılan şeyden hayır gelmez. [1596/12]
1819. Meta-ı ateş olan çarşıya sığmaz imiş. [1577/16]
1820. Meta-ı can u dil hiçe sayıldı, demiş. [1577/20]
1821. Meta-ı himmet endaze olmaz. [1577/18]
1822. Meta-ı kimsenin terazide eksik gelmesin, dërler. [1577/17]
1823. Meta-ı ma'rifet güya ziyandır sûd göstermez. [1577/15]
1824. Meta-ı manevi-yi ziret ve meta-ı medeniyet denilen hasâil-i hasene-yi beşeriyet ancak ahlak ve medeniyet-i islâmiyyede mündemiçtir. Zira [...] ahkam-ı hikmet-i islâmı bilmek okumak gerek, demişler. [1577/10]
1825. Metanın her kişi akşama karşı râyegân eyler. [1577/19]
1826. Metaina göre kıymet biçilir. [1577/11]
1827. Metanet, sebat, gayret erlik şanındandır. [1577/5]
1828. Metanın iyisi ilim ve marifettir. [1577/21]
1829. Metasız dengi suya atsan yeridir. [1577/12]
1830. Metasız dengi suya, meymenetsiz adamı kapıya atsan yeridir, dërler. [1577/15]
1831. Metasız denk cahil adama beşzer. [1577/14]
1832. Metasız denk, meymenetsiz insan. [1577/13]
1833. Metin adamdır, dërler. [1577/6]
1834. Metin ol, taş gibi çetin ol. (Sert) [1577/8]
1835. Metin ve müstahkem olan duvarlar bir gün olur münhedim olur. [1577/9]
1836. Metin, çetin sözlüdür, dërler. [1577/7]
1837. Mevâlid-i Selase: Nebatat, hayvanat, madenîyattır. [1612/6]
1838. Mevla (Mevla), ne eylerse güzel eyler. Mevla görelim neyler -ne eyler-, neylerse güzel eyler. [1612/24]
1839. Mevla bilir, kul bilmez; bizim molla yol bilmez. [1612/17]
1840. Mevla bilir, molla bilmez. [1612/16]
1841. Mevla işini bilir, kimseye danışmaz. [1612/23]
1842. Mevla müşkülünü hâl ede, her kâr-ı düşvarı asan eyler dërler. [1612/26]
1843. Mevla rahmet eyleye dëylene hak rahmet eyleye dërler. [1612/10]
1844. Mevla, düşmüşlerin destgiridir. [1612/20]
1845. Mevla, görelim neylerse güzel eyler. [1613/1]
1846. Mevla, her işte muinimizdir. [1612/25]
1847. Mevla, muinimiz ola. [1612/21]
1848. Mevla, müşkülünü hâlde dërler. [1612/19]
1849. Mevla, tevfikini refik eyleye. [1612/14]
1850. Mevla, yoksulluğu göstermesin dërler. [1612/30]
1851. Mevla'nın işine karışma. [1612/22]
1852. Mevla'nın -Mevla'nın- eşi yok, aş çok; Mollâ'nın eşi var, aş yok demiş. [1612/9]
1853. Mevla'ya eren Mecnun, Leyla'ya minnet eylemez demişler. [1612/18]
1854. Mevla'ya saldırm seni demiş. [1612/15]
1855. Mevla'ya sığınmak gerek. [1612/13]
1856. Mevla'ya yalvar; Molla'ya yalvarma dërler. [1612/28]
1857. Mevla'ya yalvarmak gerek. [1612/11]
1858. Mevla'ya yaran; Molla'ya yaranacağına demiş. [1612/27]
1859. Mevla'ya yaranmak gerek. [1612/12]

1860. Mevlana-yı Hazreti Celaledin Rumi [...] zamirdir d rler. [1612/32]
1861. Mevlanı a ar ise  Mevla da seni a ar. [1612/29]
1862. Mevlevi gibi d ner. [1612/34]
1863. Mevlevi k lahı Konya'da. [1612/33]
1864. Mevleviler k lah  dermi . [1612/31]
1865. Mevleviyem, mevleviyem mevlevi d mi . [1612/35]
1866. Mevt k pr s nden herkes ge se gerek d mi ler. [1613/4]
1867. Mevt-i alim, mevt-i  lem. [1612/8]
1868. Mevtine sebep oldu, d rler. [1613/3]
1869. Mevtu'l-ebleh galik-i zeyt  'l-bab kabilinden oldu d rler. [1613/2]
1870. Mey i eni  humarı var; sarho ları  tımarı var; T rk'   ters  amarı var, bunları unutmayasın ha! d mi . [1614/1]
1871. Meyancı ile tıvcı, (meddah-ı fahri) alan satandan ge inir d rler. [1614/35]
1872. Meyancı, ne k r ne zarar var d mi ler. [1613/22]
1873. Meyanesi hen z gelmedi. [1613/26]
1874. Meyan-ı asdik da  art-ı  lfet terk-i k lfettir. [1614/5]
1875. Meydan bu de l  olur, bundan artık olmaz d mi . [1614/4]
1876. Meydan bulsa fırsatı ka ırmaz. [1614/8]
1877. Meydan bulunur, at bulunmaz; at bulunur, meydan bulunmaz. [1614/31]
1878. Meydan okudu. [1614/2]
1879. Meydan okumak ister d rler. [1614/7]
1880. Meydan pehlivanı gibi koltuk kabarttı. [1614/10]
1881. Meydan var at meydanı, meydan var er meydanı. [1614/17]
1882. Meydan var at meydanı, meydan var et meydanı. [1614/18]
1883. Meydan var at meydanı, meydan var it meydanı. [1614/20]
1884. Meydan var at meydanı, meydan var murat meydanı. [1614/19]
1885. Meydan var elem ve keder meydanı, meydan var m nafık  er meydanı. [1614/21]
1886. Meydan var er d        r, meydan var at ka andırır. [1614/16]
1887. Meydan var er meydanı, meydan var  er meydanı. [1614/15]
1888. Meydan var hem g ld r r hem a latır, meydan var hem gayret verir hem ibret. [1614/27]
1889. Meydan var h sn meydanı. [1614/23]
1890. Meydan var mahabbet meydanı, meydan var mihnet meydanı. [1614/32]
1891. Meydan var mal meydanı, meydan var can meydanı. [1614/24]
1892. Meydan var mert meydanı, meydan var namert meydanı. [1614/26]
1893. Meydan var, a k meydanı. [1614/29]
1894. Meydan var, hayali kan a ladı. [1614/25]
1895. Meydan v rmez ki. [1614/11]
1896. Meydan, er meydanı. [1614/14]
1897. Meydana gel, meydana d mi . [1614/9]
1898. Meydana yılan  l s  attılar. [1614/36]
1899. Meydana, merdane girmek gerek. [1614/13]
1900. Meydanda duran  eye g z yumma a benzer. [1614/12]
1901. Meydanda olmayan bir  eyi pazarlı a katar [...] daha ele ge meyen bir  ikarı  [...] [1614/39]
1902. Meydanda pul yok [...] [1614/40]
1903. Meydanı arslandan h li bulan tilki gibi fırsatla  ik r alma a ko an er sayılmaz d mi . [1614/22]
1904. Meydan-ı a ka giren candan ge mek gerek d mi ler. [1614/30]
1905. Meydanı bo  buldu at yerine katır oynatır d rler. [1614/28]
1906. Meydanı bo  buldu, hatır yerine katır oynatırdı. [1614/33]
1907. Meydan-ı mahabbette ne ba lar yuvalandı. [1614/34]
1908. Meydanın bulsa at oynayacak, d rler. [1614/6]
1909. Meydan . Bu meydan-ı Nisabur  ehri meydanıdır. [1614/38]
1910. Meydan ni  emsal-i arabı me hurdur. [1614/37]

1911. Meyhane köşesinde yatan mestler,
mesned-i bâlâ istemezler demiş.
[1613/23]
1912. Meyhaneci gazel almaz.
[1613/31]
1913. Meyhaneci olur da şarap içmez
olur mu? [1613/29]
1914. Meyhaneciden kefil istemişler;
bozacıyı göstermiş. [1613/30]
1915. Meyhanecinin yüzünü bayram
topu güldürür. [1613/25]
1916. Meyhaneden dönen nara zenan
gelir dèrler. [1624/8]
1917. Meyhaneye döndü dèsene.
[1613/28]
1918. Meyhaneye giden kişi, nara zenan
gelir demişler. [1613/27]
1919. Meyl èder, hake mîve-dar olsa
diraht. [1615/5]
1920. Meymenetî herif. [1625/4]
1921. Meymenetsiz adam, memleketini
beğenmez. [1609/19]
1922. Meymenetsiz adam, milletini
inkâr eder. [1609/20]
1923. Meymenetsiz adamdan uzak dur.
[1609/21]
1924. Meymenetsizdir dèrler. [1609/18]
1925. Meyperestî aklı olmaz;
putperestî imanı olmaz demişler.
[1614/3]
1926. Meyve ağacından ırak düşmez.
[1615/32]
1927. Meyve dalında, çocuk ana
kucağında yaraşır. [1616/16]
1928. Meyve piş, ağzıma düş
kabilindendir. [1615/27]
1929. Meyve pişerse elbette yere düşer.
[1615/29]
1930. Meyve pişerse yere düşer.
[1615/28]
1931. Meyve veren ağaca el uzatılır,
bıçak uzatılmaz. [1615/23]
1932. Meyve veren ağaç ateşe atılmaz.
[1615/21]
1933. Meyve, ağacında kalmaz.
[1616/14]
1934. Meyve, ağacında yaraşır.
[1616/15]
1935. Meyve, ağacından uzak düşmez.
[1616/3]
1936. Meyve, her ağaçta olmaz.
[1615/30]
1937. Meyve, kemal bulunca elbette
ağaçından ayrılır. [1616/17]
1938. Meyve-fûruş duasını almış şahtır,
demiş. [1615/31]
1939. Meyveli ağaca taş atan çok olur,
meyvesinden kısmeti yok olur.
[1615/24]
1940. Meyveli ağacın dalı, budağı aşağı
meyl èder. [1615/17]
1941. Meyveli ağaç dal (dal) budak
salar. [1615/16]
1942. Meyveli ağaç kesilmez. [1615/22]
1943. Meyveli ağaç yere mey l èder.
[1615/18]
1944. Meyvesi olan ağaca elbette taş
atarlar. [1615/20]
1945. Meyvesin ekl eyle, sorma nahlını.
[1616/5]
1946. Meyvesini ye de ağacını sorma.
Üzümünü ye de. [1616/18]
1947. Meyvesini ye, ağacını sorma
dèrler. (bağını) [1616/4]
1948. Meyvesiz ağaca balta ururlar.
[1616/12]
1949. Meyvesiz ağaca taş atmazlar.
Yemişi. [1616/13]
1950. Meyvesiz ağaç (selvi) gibi başı
yukarıdır dèrler. [1615/25]
1951. Meyvesiz ağaç olur, gölgesiz ağaç
olmaz. [1616/2]
1952. Meyvesiz ağaç, meymenetsiz
insan gibi. [1616/1]
1953. Meyvesiz ağaç, meymenetsiz
insana benzer. [1616/11]
1954. Meyve-yi bağ-ı ümit, vasl-ı canan
olmadı. [1615/26]
1955. Meyve-yi ter gibi. [1615/19]
1956. Meyyan-ı asdikâda şart-ı ülfet,
terk-i külfettir. [1613/21]
1957. Meyyit gibi sakin. [1615/2]
1958. Meyyit gibi sır vèrmez. [1615/3]
1959. Meyyit-i müteharrik gibi.
[1615/1]
1960. Mezâ mâ-mezâ demişler.
[1598/11]
1961. Meza mâ-mezâ der geçeriz derler.
[1599/3]
1962. Meza malı gibi. [1591/12]
1963. Mezada verdiler desene.
[1591/11]
1964. Mezaheb-i erba'adan âdem cem
olunan mahall-i mübarek
beytullahtır. [1585/15]
1965. Mezaheb-i erba'a a'mâl-i
islamiyette esastır. [1585/7]
1966. Mezâhib-i erba'adan birine
mensup olan mümindir. [1585/14]
1967. Mezâk-ı kelam, mantıklı kelam.
[1585/17]

1968. Mezâmîr-i Davud'u okur gibi. [1592/11]
1969. Mezar gibi ibretli mahal olmaz ağlasan da ses veren olmaz. [1591/19]
1970. Mezar gibi kimseye büyük misal-i ibret olmaz, medar-ı inbahta galibe-yi nefse sahih misal derse ki hikmet olmaz cidar-ı intisapta demişler. [1591/13]
1971. Mezar herkesin gireceği yerdir, hatırdan çıkarmamak gerek. [1591/23]
1972. Mezar kaçını. [1592/2]
1973. Mezar malının kusuru üstünedir. [1592/10]
1974. Mezar soyguncuları dërler. [1591/29]
1975. Mezar taşı gibi alnında hüvelbakisi eksik. [1591/16]
1976. Mezar taşı gibi dimdik. [1592/4]
1977. Mezar taşı gibi hissiz sessiz durur dërler. [1592/5]
1978. Mezar taşı, mangal tahtası değil ya dërler. [1592/1]
1979. Mezara ahiret mahallesı (köyü) dërler. [1591/25]
1980. Mezara bile kefensiz gidilmez dërler. [1591/27]
1981. Mezara geçmişler köyü dërler. [1591/32]
1982. Mezara girmeyecek kim var? [1591/31]
1983. Mezara girseñ elinden kurtulamazsın dërler. (Zulüm) [1591/30]
1984. Mezara hürmet etmek gerek. [1591/24]
1985. Mezara taşlı köyü dërler. [1592/7]
1986. Mezardakilerin de hatrı vardır. [1591/22]
1987. Mezardan alınmış mal gibi sele sepet içinde satıldı dërler. [1592/9]
1988. Mezardan çıkmış ölüye benzer dërler. [1592/3]
1989. Mezardan ibret al ki nefsiñe galip edesin. [1591/14]
1990. Mezardan ses gelmez es gelir. (Hatır) [1591/21]
1991. Mezardan ses gelmez. [1591/20]
1992. Mezarı taş harabesi sanma, göz yaşıyla dikilmiş ibret taşıdır. [1591/15]
1993. Mezarın gölgesi içinde, mumun gölgesi dibindedir. [1591/8]
1994. Mezarın gölgesi içindedir. [1591/17]
1995. Mezarını kazdılar dërler. [1592/6]
1996. Mezarlarını bile soydular dërler. [1591/28]
1997. Mezarlık çinlenmez. (çinlenmez) [1592/8]
1998. Mezarsız köy, mollasız cem olmaz. [1591/26]
1999. Mezbeleye döndü. [1592/12]
2000. Mezellet-i nefsi mucip olan şeyden hazer ét. [1585/18]
2001. Mezemmetten diliñi sakın. [1585/22]
2002. Mezhebe de hizmet eder zehebe de. [1585/19]
2003. Mezheb-i yâr özge ağıyar-ı özgedir, kâr-ı tarrâr özge ayyar özgedir. [1585/20]
2004. Mezhebi zehebe değışen yoktur sanma. [1585/11]
2005. Mezhebin göreceği iş başka, zehebin göreceği iş yine başkadır. [1585/23]
2006. Mezhebin hükmü ile zehebin hükmü bir değil. [1585/25]
2007. Mezhebin mîmini kaldırırsan zeheb kalır. [1585/21]
2008. Mezhep başka, zehep yine başkadır. [1585/8]
2009. Mezhep olur şarabı helal hükmeder, meşrep olur haramı helal zann eyler demiş. [1585/16]
2010. Mezhep sahibi. [1585/28]
2011. Mezhep türlü türldür; mezheb-i hak var mezheb-i nâ-hak var dërler. [1585/9]
2012. Mezhepsiz, kitapsız. [1585/30]
2013. Mezhepsiz, zehepsiz dünya dönmez. [1585/31]
2014. Mezhepsizden kitap sorulmaz. [1585/29]
2015. Mezhepten bahsolunur, meşrepten bahsolunmaz. [1585/26]
2016. Mezinin çirkâb-ı cürmü, gusülle tathir olur. [1630/1]
2017. Meziyet doğruluktan, eziyet eğrilikten çıkar dërler. [1592/19]
2018. Meziyet insanı mükâfat, hürmet ve riâyet-i ammeye layık ve müstahak eden şeylerdir ki, bu da fezâil-i ilmiyye ve hasâil-i hulkiyye, ahlakiyye ve terbiye,

- isabet-i akliyye ve fikriyye
ashabının sıfat-ı müktesibesidir
demişler. [1592/18]
2019. Meziyet nedir bilmeyen
merdiyyet davasını eder dërler.
[1592/17]
2020. Meziyet, eziyet değil hisâl-i
memdûha yani fezâil-i ilmiyye ve
ahlakiyye ve terbiyye haysiyet-i
müktesebedir, ki sıfat-ı memdûha-
yı mümtaze ashabı demektir.
[1592/16]
2021. Mezlakaya düşürdüler dërler.
[1592/14]
2022. Mezmûm muteber olmaz, meğer
ki memduh ola. [1585/27]
2023. Mezmûm olan fiilden hazer etmek
gerek. [1585/24]
2024. Mezraada hasıl olur mu semek.
[1592/13]
2025. Mıh girsın. [1624/10]
2026. Mıhlandı kaldı. [1624/9]
2027. Mıknatıs gibi cezb etti. [1621/34]
2028. Mırmır, mızmız. [1618/2]
2029. Mısbah-ı ulum sayılan ilimleri
okumadan mollalık olmaz.
[1620/4]
2030. Mısdak kelim öyle. [1619/7]
2031. Mısır angaryası, Mısırlılar'a
mahsus. [1619/11]
2032. Mısır dikenini akasya olmaz.
[1619/25]
2033. Mısır fellahları. [1619/27]
2034. Mısır firavunu kesildi dërler.
[1619/30]
2035. Mısır gibi taşı toprağı hep vakf-ı
Allah mı çıktı dërler. [1620/1]
2036. Mısır harcı, hafif kumaş.
[1619/15]
2037. Mısır hazinesi olsa masrafa
dayanmaz. [1619/18]
2038. Mısır hazinesine malik olmuş
gibi. [1619/19]
2039. Mısır hazinesine sahip olmadı ya
dërler. [1619/17]
2040. Mısır hazinesini bahş etmişler gibi
sevindi dërler. [1619/16]
2041. Mısır hazinesini mısır koçanı gibi
soydular demiş. [1619/14]
2042. Mısır kel başa göre değil.
[1619/21]
2043. Mısır mollası gibi kabardı dërler.
[1620/2]
2044. Mısır pirinci ise daha çok su
kaldırır. [1619/9]
2045. Mısır sultanını mısır koçanı gibi
astırdı dërler. [1619/20]
2046. Mısır unundan baklava olmaz
(baklava), incir ağacından oklava
olmaz. [1619/13]
2047. Mısır unundan baklava olmaz.
(Kölemenlerden söken olmaz.)
[1619/12]
2048. Mısır yansa oradaki hasırı
yanmaz. [1620/3]
2049. Mısır, firavunlara kalmadı dërler.
[1619/29]
2050. Mısır. [1619/26]
2051. Mısır'a gittim, kurtulamadım
demiş. [1619/23]
2052. Mısır'a kaçtı kurtulamadı.
[1619/22]
2053. Mısır'a ümmü dünya dërler.
[1619/10]
2054. Mısır'dan cündi gelince kadar
kıyamet kopar dërler. [1619/24]
2055. Mısır'ı feth eden Mısır hazinesine
elbette malik olur dërler.
[1619/28]
2056. Mısra-yı bir zira-yı mekkî şair
şeydanı. [1619/8]
2057. Mışıl mışıl uyuyana mı bakarsın
ışıl ışıl gezene mi? [1619/4]
2058. Mışıl mışıl uyuyor. [1619/3]
2059. Mızgandığı yani (hafifçe uyuduğu
yer)in rüyası kısa olur ama sahîh
çıkart dërler. [1618/6]
2060. Mızıkçı, kızıkçı. [1618/4]
2061. Mızıkçı, mezakçı beraber dërler.
[1624/40]
2062. Mızıkçıyla oyun oynanmaz.
[1618/3]
2063. Mızmız adamdır. [1618/5]
2064. Mızrak boyu güneş kalkınca vakt-
i işrâk sayılır. [1618/13]
2065. Mızrak çuvala sığmaz, merak
kavala sığmaz demişler. [1618/9]
2066. Mızrak çuvala sığmaz, mızmar-ı
davud kavala sığmaz; iki gerçek,
bir yalan kalb-i imana sığmaz.
[1618/10]
2067. Mızrak yarısı oğulur, dil yarısı
oğulmaz. [1618/11]
2068. Mızrak yarısı, dil yarısı bir değil.
[1618/12]
2069. Mızrak, çuvala sığmaz. [1618/8]
2070. Mızraklı alayı. [1618/7]
2071. Mızrap uruldu. [1620/8]
2072. Mide bozan şeylerden hazer
etmek gerek. [1620/16]
2073. Mide bozan. [1620/12]

2074. Mide bulandıran sözden hazer etmek gerek. [1620/13]
2075. Mide elemi zordur. [1620/10]
2076. Mide hazım çanağıdır (kazganı); helali de hazm eder, haramı da. [1620/19]
2077. Mide süpürgesi, keçi boynuzu. [1620/17]
2078. Mide, hayat evi dërler. [1620/14]
2079. Mide, insan değirmeni dërler. [1620/15]
2080. Midede duran, boğazda durandan tehlikelidir. [1620/18]
2081. Midesi bozuk. [1620/11]
2082. Midesi, taşı eritir. [1620/9]
2083. Mideyi kullanan kendini kullanmış gibidir. [1620/20]
2084. Midyeden dürdâne çıkar. [1617/27]
2085. Midyeden inci de çıkar. [1624/11]
2086. Miftahı bulunmayan mimar gibi asılı kalan sözdür dërler. [1621/32]
2087. Miftahsız kilit olmaz. [1621/30]
2088. Miftahsız kilit, kilitsiz miftah neye yarar. [1621/31]
2089. Miğfer, tohulga zamanında iş görür. [1621/27]
2090. Mihman, mihman üstüne gelse de ağır gelmez dërler. [1624/1]
2091. Mihman, mihmandan haz etmez; mihmandâr ikisinden de haz etmezmiş. [1624/2]
2092. Mihmandardır. [1624/3]
2093. Mihmanlık üç gün. [1624/7]
2094. Mihmanpervendir dërler. [1624/4]
2095. Mihmansaray mı sandın? [1624/5]
2096. Mihnet bağının üzümü tatlı olur. [1617/17]
2097. Mihnet çekilmeyince maksuda erilmez. [1617/12]
2098. Mihnet çekmeyen aşık mahabbetin kadrini bilmez. [1617/23]
2099. Mihnet ile mahabbetin arasında mütedavil bir nokta vardır. [1617/10]
2100. Mihnet yakasından baş çıkardı. [1617/25]
2101. Mihnete sabret, ki rahata eresin demişler. [1617/22]
2102. Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüner. [1617/26]
2103. Mihnetin firkate faydası olmaz. [1617/13]
2104. Mihnetsiz bağın üzümü ekşi olur tatlı olmaz, mihnetsiz büyütülen evladın adı olur; yadı olmaz demişler. [1617/8]
2105. Mihnetsiz çocuk büyümez. [1617/21]
2106. Mihnetsiz mahabbet olmaz. [1617/19]
2107. Mihnetsiz mahabbet, mahabbetsiz ömürde ferah yoktur demişler. [1617/24]
2108. Mihnetsiz mahabbet, zahmetsiz rahmet olmaz demişler. [1617/14]
2109. Mihnetsiz rahatlık olmaz. Mihneti kendine zevk etme de âlemde hüner. [1617/20]
2110. Mihnetsiz, hizmetsiz ağaç meyve vermez. [1617/18]
2111. Mihnetzedeye ikinci mihnet bayramdır. [1617/9]
2112. Mihr iseñ de zerre ol, hurşid-i rahşanlık budur. [1613/11]
2113. Mihrab gider de (cami) mescit kalır mı? [1617/16]
2114. Mihrabsız cami olmaz. [1617/15]
2115. Mikat gibi doğru yürür. [1625/19]
2116. Mikat zamandır. [1625/21]
2117. Mikattan minaya say eden hacılardır dërler. [1625/20]
2118. Mikraz gibi kesip attı dërler. [1621/33]
2119. Mikyal, mikyas ile ölçülür dërler. [1622/2]
2120. Mikyasına göre ölçülür. [1621/35]
2121. Mikyassız makassız ölçü olmaz. [1621/36]
2122. Mil üstünde oturur, çalaktır dërler. [1624/41]
2123. Milel ve akvam müttehit oldukça o millet daim terakkidedir. [1622/28]
2124. Milel-i müttehideye düşman galebe edemez. [1622/30]
2125. Millet başka, kavim kabile başka kavim ve kabilenin birleşmesiyle millet hükmünü alır dërler. [1622/26]
2126. Millet bozulmaz meğer, ki milletin dini, dili ve milliyeti bozulmuş ola. [1622/13]
2127. Millet canlı gerek; her hâlleri şanlı gerek dërler. [1622/10]
2128. Millet ceset, devlet candır. Can ile ceset, sıhhatini takviye etmek gerektir demişler. Milletini

- sevmeyen, milliyetini tanımayan kişi ya melezdır ya çingenedir d rler. [1622/22]

2129. Millet diliyle malum ve m nevver, tarihiyle muharrem ve m şerreftir d rler. [1622/3]

2130. Millet fesada gitmez meğer, ki alamet-i milliye ve ahlak-i insaniyyeleri fesada gitmiş ola. [1622/17]

2131. Millet h k metten değil, h k met milletten olur d mişler. [1622/27]

2132. Millet kendi usul,  rf ve adetiyle terbiye ve idare olunur d mişler. [1622/23]

2133. Millet malı emanettir; emanete sıyanet olur, hıyanet olmaz d rler. [1622/29]

2134. Millet meclisi rical-i millet ve devlet [...] barış meydanı, bir imtihan bir milletin [...] [...] d mişler. [1635/11]

2135. Millet milliyeti doğurur; milliyet medeniyeti, medeniyet insaniyeti doğurur d mişler. [1622/19]

2136. Millet zayı olmaz meğer, ki dini ve ahlakı ve dili ve lehçe-yi milliyesi zayı olmuş ola d mişler. [1622/15]

2137. Millet, az maz meğer ki ırkı - damarı- azmış ve kanı bozulmuş ve soyu ve sopu azmış ve bozulmuş ola d mişler. [1622/11]

2138. Millet, birlik dirlik ile b y r. [1622/20]

2139. Millet, devleti besleyen memeli inekler gibidir d mişlerdir, ki ineği bakar besler iseņ s t v rir; beslemez iseņ s t v rmez demektir. [1622/24]

2140. Millet, millet-i  brahim'e hanifadır. [1622/9]

2141. Millet, milli tarihiyle terbiye olunur, milli tarihiyle yaşar, başka t rl  yaşayamaz o d mişler. [1622/31]

2142. Millet, minnetsiz yaşamak isterse birlik dirlik  zre yaşamak gerek. [1622/14]

2143. Millet, şeref ve haysiyetle yaşamak gerektir d mişler. [1621/24]

2144. Millet, umum ve husus-ı ifade-yi şamildir.  çtimaiyat-ı siyasiye kanununa g re bir devletiņ umum-ı tebaasına (millet) dilediği gibi metbuunada h k met (devlet) d nir. [1622/4]

2145. Millet: Millet dini, dili ile yaşar; tarihi ile doğar; tarihi ile g n g r r d mişlerdir. [1622/5]

2146. Millete devlet, devlete millete gerek. [1622/18]

2147. Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-ı zemin d miş, d rler; ki sosyalistler kanunı imiş. Yanıştirakiyun kanunlarından imiş. [1622/1]

2148. Milletim, nev-i beşer ve vatanım ruy-ı zemin d yecek adam g  bulunur d mişler bulunsa bile bize g re değildir d mişler. [1622/34]

2149. Milletiņ aslı ferttir; fertten cemaat, cemaatten cemiyet tevell t  der. Giderek kavm, kabile ve lisan-ı lehçe-yi resmisi ve muaşeret ve adat, usul, adap ve maişet-i milliyetine riayet-i kaziyyeleri al matı meşrut olup işbu şeraitin v cudunu h sn-i ahlak ve ciddi talim ve terbiye v cuduyladı. [1621/13]

2150. Milletiņ bozulması, milliyetiņ bozulmasındandır d mişler. [1622/8]

2151. Milletiņ ecel-i inkırazı su-yi ahlak, hırs, cehalet, gaflet, hıyanet, cinayet, atalet, fıtrat, nifak, iftirak, fısk-ı f cur, fesat, haset, adem itihat ve sadakat adem-i itaat ve iffet, kin nice efal-i merdut, amal-i mekruha ve mezmumeniņ beynel millet bir araya toplanması yani milletleriņ bu gafletlerle malul ve bu marazlarla mefluc olmaları y z nden ileri gelir d mişlerdir. [1621/25]

2152. Milletiņ ikbal ve istikbali, saadet h li, evlad-ı vatanıņ zamanına g re ciddi ve vatanperver olmak  zere talim ve terbiyesine m tevakkıftır d mişler. [1621/21]

2153. Milletiņ kaybettiğini yine millet kazanır yani milletiņ zayı eylediği kuvve-yi maddiyesini, kuvve-yi fikriyyesini talim ve terbiye-yi milliyeiņ [...] envar-ı fikriyye ancak terbiye-yi milliyeiņ tek m l nde tecelli [...] [1621/23]

2154. Milletin lisanı, efkârının tercümanı matbuattır demişler. [1622/33]
2155. Milletin saadeti; terbiye-yi milliye, marifet-i beşeriyye, fezail-i ahlakiyye ve içtimaiyye demişler. [1621/15]
2156. Milletin şan ve şerefiyle yaşaması, milliyet şeref ve haysiyetini hakkıyla öğrenmesine, bilip muhafazasına, hizmet eylemesine bakar demişler. [1622/21]
2157. Milletin şanı, say ve gayretleridir. [1622/12]
2158. Milletin yeknesak terbiyeli olması, evlad-ı vatanın yeknesak talim ve terbiye olunmasından çıkar dërler. [1621/19]
2159. Milletini, vatanını seven, milletini vatanını manen ve maddeten iş görmekten geri durmamak gerektir. [1621/26]
2160. Milletler için evvela çocuklarını cemaat olmak üzere terbiye etmek, saniyen vatandaşlık vatanperverlik hislerini öğretmek, salisen cemiyet ve marifet-i dünyayı kavım ve milliyet esasi rabitalarını ve milliyet üzere yaşamağı zira cemaate rahmet, cemiyete kuvvet, milliyete saadet ve vatana selamet hassaları esası terbiye-yi milliyeden çıkar demişlerdir, ki milletin iyi idare olunması, milletin iyi talim ve terbiye edilmesidir. [1621/22]
2161. Milletler kadın gibidir; kalpleriyle düşünürler kalpte ise düşündüğü [...] hiç mantığı olmaz demiş. [1622/25]
2162. Milletlerde amil ve zahir olan kuvvet, milletin terbiye ve talim ile kuvve-yi milliyesinin terakki ve tekâmülüdür demişlerdir. [1621/20]
2163. Milletlerin, kavim ve kabilelerin hüviyyet ayinesi, tarih-i millî, içtimai, siyasi, tarih-i ilmi ve lisani lugatiyle durub-ı emsalinde meri ve mütecelli olur yani zikr olunan milli tarih ve lisan ve durub-ı emsalinde tecelli eder demişler. [1622/7]
2164. Milletsiz devlet, devletsiz millet olmaz demişler. [1622/16]
2165. Milletsiz hükümet, hükümete millet olmaz demişler. [1622/32]
2166. Milleyete dair, mülahazat ve mütalaat: Millet ve milliyette hilken ve tabiaten esas-ı asliyye ve cinsiye nedir ve hasail ve evsaf ve şemail-i mümeyyizesi nedir? [1623/13]
2167. Milliyetin esası, milletin saadeti, vatanın selameti bunlardan doğar demişler. [1621/14]
2168. Milliyette başlıca aranacak hassalar: Hukuk-u vataniyye riayet, içtimaiyat-ı hukukiyye-yi bilmek ve tanımak, terbiye-yi umumiyye-yi milliyeye ve fezail-i ilmiyye ve ahlakiyye sahip olmak ve fûnun-ı mukteziyye-yi iktisada aşına ve malik olmak hassalarıdır demişler. [1621/17]
2169. Milliyette teceddüd, terakki, talim ve terbiyeye göre tecelli eder demişler. [1621/18]
2170. Milliyette vatanın selameti; talim ve terbiye-yi milliyede ciddiyet ve yeknesaklık, müttehida amal ve efkâra sahiplik namını bilmek ve vatanperverlik hissiyle meşhun, kavi ve metin ve ciddi kalbe malik olmaklardır demişler. [1621/16]
2171. Mim demegi bilmez, mollalık satar dërler. [1624/42]
2172. Mimar neccârlıktan başlar dërler. [1621/2]
2173. Mimar olan hem dünya hem ahiret yapar. [1620/24]
2174. Mimar ölürse eseri kalır, himar ölürse semeri kalır. [1621/6]
2175. Mimar Sinan meşhur-ı cihandır, ki Osmanlı mimarlarının imamı sayılır. Mimar olan, Mimar Sinan olmak gerektir dërler. [1621/1]
2176. Mimar Sinimmâr gibi. [1621/10]
2177. Mimar tekkesinde yapıldı dilharap. [1621/4]
2178. Mimar var ahiret (göğül) binası yapar, mimar var dünya binası yapar. [1621/9]
2179. Mimar, eserinden bellidir. [1620/21]
2180. Mimarı tarife ne hacet, eserinden bellidir dërler. [1620/22]
2181. Mimar-ı zamandır, dërler. [1620/23]

2182. Mimarın h nerini yaptığı bina g sterir. [1621/8]
2183. Mimarına g re bina, duvarına g re sıva olur d rler. [1621/7]
2184. Mimarlık imarlıktır, mimarlık bilc mle sanatların muhteremidir d mişler. [1621/3]
2185. Mimarlıkta mahareti vardır d rler. [1620/25]
2186. Mimaratsız bina kurulmaz. [1621/5]
2187. Mimlendi. [1625/1]
2188. Mimli adamdır, d rler. [1625/2]
2189. Mimli dayı, zincirli ayı. [1625/3]
2190. Min gayrı haddin efendim. [1623/40]
2191. Min gayrı iradetin vuku bulan kabahatin cezası nedir? Afv. [1623/41]
2192. Minare gibi dikildi, kaldı d rler. [1623/19]
2193. Minare gibi meydanda duran şey ink r olur mu? [1623/20]
2194. Minare gibi m stakim ve sabittir d rler. [1623/24]
2195. Minare g lgesi, davul tozu arar. (satar) [1623/30]
2196. Minare g lgesi. [1623/22]
2197. Minare, mescide girmez. [1623/23]
2198. Minarenin g lgesi dışında, mezarın g lgesi i indedir d rler. [1623/21]
2199. Minaresiz cami, arafatta d rler. [1623/29]
2200. Minareye  ıkan kendi iner, inmesini bilir d rler. [1623/28]
2201. Minareye merdivensiz  ıkılmaz. [1623/27]
2202. Minareyi  alan kılıfını hazırlar. [1623/25]
2203. Minareyi nasıl yaparlar sualine kuyuların i ini dışına  evirirler d miş. [1623/26]
2204. Minberden mihraba yol var. [1623/31]
2205. Minbere, minareye  ıkan elbette okuyacağını bilir d miş. [1610/4]
2206. Minder altı  tmişler. [1623/32]
2207. Minder   r ten z mresindendir d rler. (mucizlikten kinaye) [1623/34]
2208. Minder   r ten. [1623/33]
2209. Minder eskiten. (k şe tembeli) [1623/36]
2210. Minder mollası. [1623/37]
2211. Minder s r ten, minder   r ten hep bir arada. [1623/35]
2212. Minelbab ilelmihrab yaptı. [1623/18]
2213. Minelbab ilelmihrab y r d  gitti. [1623/17]
2214. Minelbab ilelmihrab. [1623/38]
2215. Mineli saat kutusu gibi. [1625/22]
2216. Minh c-ı m stakimden Allah ayırmasın d rler. [1623/39]
2217. Minhet, mahabbet hep ehline g redir d mişler. [1617/11]
2218. Mini mini bebek başka, sakallı bebek başka. [1625/6]
2219. Mini mini bebek. [1625/5]
2220. Minkarına yine taktı. [1611/18]
2221. Minnet Allah'a. [1622/35]
2222. Minnet altında kalmak istemeyen, bahşiş kabul  tmez d miş. [1622/45]
2223. Minnet altında kalmak, duvar altında kalmaktan  eşd r. [1623/4]
2224. Minnet altında yaşamak istemeyen,  alışmak mihnetine katlanmak gerek. [1622/42]
2225. Minnet altında yaşamak zordur. [1623/1]
2226. Minnet altında yaşamaktan minnetsiz yaşamak yeğdir. [1622/44]
2227. Minnet baya olursa bayıltır, h daya olursa ayıltır d rler. [1623/9]
2228. Minnet baya -zengine- değil, h daya olur. [1623/7]
2229. Minnet h daya olur kula değil. [1622/37]
2230. Minnet ile h zineye gitsen yine mar-ı siyah g r n r d mişler. [1622/41]
2231. Minnet ipiyle bağlanma d rler. [1622/39]
2232. Minnet ipiyle kuyudan su  ıkmaz. [1623/11]
2233. Minnet ipiyle kuyuya inen kuyuda kalır. [1622/40]
2234. Minnet ipiyle kuyuya inilmez. [1623/10]
2235. Minnet kadar ağır yoluğ olmaz. [1623/14]
2236. Minnet kula olunca kule kadar mihnet  ıkar. [1623/5]
2237. Minnet kula olunca mihnet  ıkar. Minnet h daya olunca merhamet  ıkar d rler. [1623/6]

2238. Minnet palamarını çözdü dërler. [1623/8]
2239. Minnet sahibi olan Huda, her hüküm êderse razı olmak gerek demişler. [1623/12]
2240. Minnet yüzünden ab-ı ruy döker. [1623/16]
2241. Minnet, mihnettir. [1622/38]
2242. Minneti altında yaşatmak ister dërler. [1623/2]
2243. Minnetsiz adam âlemde atsız, askersiz şah gibidir demişler. [1622/36]
2244. Minnetsiz iş görmez zümredendir dërler. [1623/3]
2245. Minnetsiz kendi hanesinde, kendi hâlinde yaşayan; askersiz, atsız kendini şah-ı âlem sansın demişler. [1622/43]
2246. Mir ahur. [1625/10]
2247. Mir liva. [1625/9]
2248. Miralay, mir-i mirân. [1625/8]
2249. Miranu 'l-harare gibi bir hâlde durmaz. [1625/12]
2250. Miras davası, maraz davasıdır demişler. [1624/23]
2251. Miras havadan gelen servet gibidir. [1624/21]
2252. Miras helal, hele ele al demişler. [1624/31]
2253. Miras helaldir amma kullanana göredir dërler. [1624/30]
2254. Miras, hayırlı evlada göre mirastır. [1624/24]
2255. Miras, hayırlı evlada helaldir. [1624/25]
2256. Miras, hayırsız evlada marazdır. [1624/26]
2257. Mirasa konu. [1624/20]
2258. Mirasın sonu marazdır dërler. [1624/28]
2259. Mirastan mal kaçırır gibi. Mirastan mal kaçırmak, gümrükten mal kaçırmak gibi veballidir demişler. [1624/32]
2260. Mirasyedi gibidir, pertev satar dërler. [1624/29]
2261. Mirasyedi kavimler. [1624/22]
2262. Mirasyedi mal kadrini, mal elden gittikten sonra anlarmış. [1624/17]
2263. Mirasyediniñ dostu, malı tükenince kadar çok olur. Malı tükendikten sonra hepsi birden yok olur. [1624/27]
2264. Mirasyediye ata malı değil, dünya malı olsa dayanmaz. [1624/18]
2265. Mirasyediye mal mı dayanır? [1624/16]
2266. Mirat, kalbiñ tecellisi - celallenmesi- küdüret-i mâsivâdan tahliyesine mütevakkıftır demişler. [1616/20]
2267. Mirat-ı kalp, mirat-ı âlemdir demişler. [1616/19]
2268. Mirî borcu tükenmez. [1624/14]
2269. Mirî malı, balık kılçığıdır yutulmaz. [1624/15]
2270. Mirî malı, yerde yatsa alma. [1624/12]
2271. Mirî malına karışma, vakıf işine girişme. [1624/13]
2272. Mirkelam adamdır, dërler. [1625/11]
2273. Misal aramağa ne hacet insanıñ kendi hâli kendine bir misaldir. [1616/22]
2274. Misal başka, esas başka esas-ı meseli ne ise münakaşa olur, misal münakaşa olmaz. [1616/25]
2275. Misalde münakaşa olmaz demişler. [1616/24]
2276. Misale misal, işte budur demiş. [1616/21]
2277. Misal-i habab miyan-ı abda (suda) kaldı demiş. [1617/6]
2278. Misk gibi kokar. [1618/28]
2279. Misk kedisi. [1618/31]
2280. Misk ü anber gibi. [1618/29]
2281. Miskal ile söz satar dërler. (Miskal) [1620/5]
2282. Miskal kamışı gibi. [1620/6]
2283. Miskali biñ akçe değer. [1620/7]
2284. Misk-i Çin, nâfe-yi Tatar meşhurdur. [1618/26]
2285. Misk-i ruminiñ safa-yı buyuna mail misin? [1618/30]
2286. Misk-i Tatar, ahu-yu Çin. [1618/27]
2287. Miskin adamdır dërler. [1618/22]
2288. Miskin-i bi-kin. [1618/25]
2289. Miskiniñ elinden iş çıkmaz. [1618/24]
2290. Miskinler mahallesinde mi doğup büyümüş dërler. (miskinler mahallesi Bursa'da) [1618/21]
2291. Miskinler ne dâr bilir ne diyar; ne câr bilir ne civar. [1618/20]
2292. Miskinlik fena illettir. -cüz zam- [1618/23]

2293. Misl-i anka, mevhum söz hayal-i fikridir d rler. [1617/1]
2294. Misl-i cihana bir gelmiş bir daha gelmemiş d rler. [1616/26]
2295. Misl-i cihana gelmemiş bir afet-i zamandır. [1616/28]
2296. Misl-i cihana ne gelmiş ve ne gelecek. [1616/27]
2297. Misl-i habab bir ahbaptır d rler. [1617/5]
2298. Misl-i kaseyi [...] gibi kadim, kadim saltanatlar kırıldı. Kırk par a oldu d miş. [1617/7]
2299. Misl-i mefkut d necek derecede nadir yetişen adamlardandır d rler. [1617/2]
2300. Misl-i menendi yok. [1616/29]
2301. Misli yok bu d nyada misl h ma-yi deverandır d miş. [1617/4]
2302. Misli yok, naziri yok d rler. [1617/3]
2303. Mişki (miski) azsa da kokar. [1619/1]
2304. Mişk-i Tatar ud-ı kumar mı ararsın? [1619/2]
2305. Mişmiş fi hasb . (kayısı zerdali) [1619/6]
2306. Mişvarı değiştirdi d rler. [1619/5]
2307. Mit masalı  manzum nevidir. Kadim T rk edir, ki mitsiz, itsiz toy bulmaz d rler. [1624/6]
2308. Miyar-ı kelim, durub-ı emsal, emsal-i hikemiyyedir d mişler. [1621/11]
2309. Miyar-ı kelim, mizan-ı mantığa muvafık gelendir. [1621/12]
2310. Miyav miyav. [1625/7]
2311. Mizaca g re hareket  tmek gerek. [1618/16]
2312. Mizacı her şeyi kabul  der. [1618/17]
2313. Miza  aynası her sureti kabul  der d mişler. [1618/14]
2314. Miza  hekimidir. [1618/15]
2315. Miza k r adamdır. [1618/18]
2316. Mizah, miza . [1618/19]
2317. Mizan veren tefekk r , elden bırakma. [1624/33]
2318. Mizan, adalet dirhemine g re değil dinar mukabilene olan şeyi  kıymetine g redir. Gerek ala gerek edna olsun. [1642/27]
2319. Mizana girmeyen ihsandır. [1624/36]
2320. Mizana ur g r şt ğ  i vanı el-hazer, rehber tasvir ettiği  rehzen olmasın. [1624/37]
2321. Mizan-ı adaleti  iki g z  de birbiriyle daima muvazendir; ancak kefe-yi mizan, her şeyi  kıymet ve sıkletine, dinari  miktarına g re dirhem koyar, tartar ve kesb-i tevaz n  der d mişler. [1642/26]
2322. Mizanı kıl, kabul etmez d rler. [1624/35]
2323. Mizansız hesap olmaz. [1624/34]
2324. Mizmar ile şiir s yler, şairdir d rler. [1624/39]
2325. Mizmar okur d rler. [1624/38]
2326. Moğol, Tatar, T rkmen hep nesl-i t rk andır ki bir k k   dip ve damari  ayrı ayrı sakları kolları kabilindendir d mişlerdir. [1605/5]
2327. Moldova'nı  kızları su dilesen bal v rir d rler. [1641/24]
2328. Moldovan k peği gibi uzaktan havlar. [1641/25]
2329. Molla evinden aş, k r g z nden yaş  ıkmaz d rler. [1639/20]
2330. Molla molla gerek mellah mellah gerek d mişler. [1639/15]
2331. Molla, din millet gemisini  kaptanı; mellah, din devlet gemisinin kaptanıdır. Onu  i in d mişlerdir, ki molla molla gerek mellah mellah gerek. [1639/23]
2332. Molla, mellah hep bir baptan gelir, bir baptan  ıkar d mişler. [1639/14]
2333. Molla, yanıla yanıla molla olur d rler. [1639/16]
2334. Molla'nı  dediğini tut, işlediğini işleme d rler. Molla işlediğini, yolunu bulup işler; dediğini de bilip s yler demektir. [1639/17]
2335. Molla'ya değil, Mevla'ya yaranmak gerek d rler. [1639/22]
2336. Molla'ya ver, alma. [1639/18]
2337. Molla'ya ver, alma; kadına ver, sorma d rler. [1639/19]
2338. Molla'ya yalvarma, Mevla'ya yalvar d rler. [1639/21]
2339. Moskov gibi inat d rler. [1641/18]
2340. Mosmoru patlıcan kesildi d rler. [1641/20]
2341. Muahat, muatat. [1625/23]

2342. Muahede bozulmaz, meğer ki ahkam-ı zaman boza demişler. [1603/32]
2343. Muahede hukuk-ı âmmeyi şamil olursa devamı vacib-i riâye düstur-ı ahkam gibidir demişler. [1603/33]
2344. Muahede tatil olunmaz tadil ve tashih olunur dërler. [1603/34]
2345. Muahedenin ahkâmını ahkam-ı zaman bozar. Hükkamın -hüküm ü kanunu- mürur-ı zaman bozar demişler. [1603/35]
2346. Muaheze âsan olsa da sanat kolay değil demiş. [1625/25]
2347. Muaheze kolaydır amma icat zordur demiş. [1625/24]
2348. Muallak-ı vahitle ne abdal taayyüş eylemiş. [1634/3]
2349. Muallim adamdır, dërler. [1633/45]
2350. Muallim başka, âlim başka. Muallim olmak başka âlim, ilm-i âlim olmak yine başkadır. [1635/4]
2351. Muallim köpek gibi şıkarını maskaraya aldı dërler. [1634/1]
2352. Muallim, âlimden olur; ancak her âlim, muâllim olmaz. [1635/3]
2353. Muallim, müteallim bir baptan gelir bir baba hizmet ederler. O da neşir ve tahsil-i ulumdur. [1635/2]
2354. Muallim, müteallim ile yaraşır. [1633/44]
2355. Muallimsiz talim olmaz. [1634/2]
2356. Muamma gibi ahitname yapmanın işi, daima muamma gibi hâli müşkül olur demişler. [1634/20]
2357. Muamma gibi. [1634/17]
2358. Muamma ile beyhude zihin yormağa beşzer. [1634/24]
2359. Muamma ile mahkemede dava görülmez. [1634/23]
2360. Muamma ile meram anlatılmaz. [1634/21]
2361. Muamma ile müşkül hâl olunmaz. [1634/22]
2362. Muamma söyler. [1634/18]
2363. Muamma söyleyip dilenir, biçaredir dërler. [1634/27]
2364. Muamma söylüyorsa tavuk pazarına gitsin. [1634/26]
2365. Muamması varsa tavuk pazarı şairlerine hâlettirirsin dërler. [1634/25]
2366. Muammasına değil para pul bile yapıştirılmaz dërler. [1634/28]
2367. Muammasını duvara astırmış. [1634/19]
2368. Muammasını hâlettiremedi dërler. [1634/16]
2369. Muammer ol dërler. [1634/12]
2370. Muammer ola evlad-ı kirâmı. [1634/13]
2371. Muammer olan adamdan seyahat eden âlimdir. [1634/14]
2372. Muammer olan bahtiyardır, adı ihtiyardır. [1634/15]
2373. Muarefesiz, maarifsiz söz söylemek hatadan salim olmaz demişler. [1633/43]
2374. Muarref: Tarif edilmiş şeydir. Tarif: Maarifin efradını cami' ağyârını mani olmalıdır demişler. [1601/41]
2375. Muavenet iki türlüdür; birisi maddi, diğeri manevidir. [1634/9]
2376. Muavenet mal ile de olur; dil ile de el ile de olur dërler. Muavenet eden muavenet görür demişler. [1634/6]
2377. Muavenet, şefkat, hamiyet, insaniyet panzehir gibidir, ki mesmumları tahlis eder. [1634/10]
2378. Muavenete deriğ etmez adamdır, dërler. [1634/7]
2379. Muavenete muhtaç olmayan adam olmaz. [1634/8]
2380. Muavenetsiz adamdan hayır ummağa beşzer. [1634/5]
2381. Muavin-i umur-ı devlettir dërler. [1634/4]
2382. Muavvizeteyn ile bir ihlas oku da geç demiş. [1603/26]
2383. Muavvizeteyn okuyup geçti. [1603/25]
2384. Muayene memuru gibi dört gözle bakar. [1634/11]
2385. Muayyen olmayan işe oldu bitti deme. [1634/30]
2386. Muayyen, iki şeydaya bir akıl. [1634/31]
2387. Muayyenemiz Allah'tır. [1634/29]
2388. Mucit ve muhteri olanların düşmanları tekessür eder. [1640/47]
2389. Mudarebe say u amel babında müşarike manasına da gelir demişler. [1633/9]

2390. Mudarebe, mücadele bir bapandır. [1633/8]
2391. Mugalata ile havadaki kuş tuzağa düşmez. [1635/1]
2392. Mugalataya boğmak ister dërler. [1634/32]
2393. Mugalataya pabuç bırakanlardan değildir dërler. [1634/33]
2394. Mugalatayla güzelim murg-ı hava sayd olmaz. [1634/34]
2395. Mugaylâna deve mi bağladın dërler. [1637/3]
2396. Muğlak iş, mulak söz. [1637/2]
2397. Muğlak sözdür, dërler. [1637/1]
2398. Muğlemanın okunu ileride arayan toz koparanlardandır dërler. [1604/27]
2399. Muhakeme, mücadele, muharebe, musalaha, muahede kelimeleri hep bir vezinde olup bir baptan gelir, bir baptan çıkarlar. Bunların kanun [...] hukuk ilamı da izhar ve irtibatı müstenet-i ilahi; ancak hak ve adalet kelimelerinden ibarettir demişler. [1628/1]
2400. Muhakeme: Mücadele veznindedir. İki mücadele, muhakeme olunur musalaha edilir. İki muharip beyni de bil-muhakeme musalaha ile akd-ı muahede edilir; ancak muhakeme gerek, hukuki gerek, siyasi olsun herhâlde ahkâm-ı hak ve adalet merbut ve müstenit bulunmuş şart-ı azam-ı esasi ve aslidir demişler. Şart bulunmayınca meşrut bulunmaz demişler. [1628/8]
2401. Muhal fırsatı fevt étme, kim zamanı geçer. [1627/39]
2402. Muhal ile mümkün beynini ayırt etmek gerektir. Zira muhal ne kadar parlak görünse bile faydasızdır, mümkün olan şey ne kadar donuk da olsa -görünse-faydalıdır demişler. [1579/23]
2403. Muhale ümit bağlamak kâr-ı akıl değildir. [1581/27]
2404. Muhali hayal kabilindendir dërler. [1579/24]
2405. Muhammet mahabbetten hasıl oldu, Muhammetsiz mahabbetten ne hasıl. [1628/13]
2406. Muhammet şefaatchimizdir gam yeme. [1628/14]
2407. Muhammet ümmeti için küfre iltifat gerekmez demişler. [1628/9]
2408. Muhammet ümmeti olan beri gelsin demiş. [1628/10]
2409. Muhammet, mirat-ı ilahidir. [1628/12]
2410. Muhammet'tir bais-i kevn; mekân Muhammet'tir sahib-i ins ü can. [1628/11]
2411. Muhannes (hünsa) erden avrat yeğdir. [1628/15]
2412. Muhannesin üzerine varma, yiğit edersin. [1628/16]
2413. Muhanesten Rüstem doğmaz. (olmaz) [1628/21]
2414. Muharebe, hem kuvvet-i [...] ve metanet kabilinden zat-ı besalet ve şecaat, kalıb-ı şahsı ister; hem ilim, marifet ve akl-ı hüner ve fen ister. Bunlarsız kuru cesaret, günaha kefarete sayılır demişler. [1627/43]
2415. Muharebe, mücadele veznindedir. Muharebe parasız, yarasız olmaz. Silahsız, savtsız, yaraksız olmaz dërler. [1627/42]
2416. Muharebe, mücadele-yi nefs-i beşeridir. [1627/29]
2417. Muharebede düşmana hile mübahtır. Lakin akıl ve ilimle marifet şarttır demişler. [1628/3]
2418. Muharebede hile mübahtır, mütâreke de memnudur. [1627/30]
2419. Muharebede ölmek de var, öldürmek de vardır; ancak dönmek kavli yoktur dërler. [1627/41]
2420. Muharebede, muhâkemede merhamet [...] 1627/31]
2421. Muharebenin büyüğü nefis ile, küçüğü düşman iledir. [1627/35]
2422. Muharebenin küçüğünden kaçan elbette büyüğünden de kaçır demişler. [1627/38]
2423. Muharrem söz söylenmez, ifşa eden mücrimdir. [1627/34]
2424. Muharremden muharreme hesap var, ısrar var demiş. [1627/37]
2425. Muharremiyesini alan derviş gibi sevindi, dërler. [1627/32]
2426. Muharremü'l-haram ayı indelislam yılbaşdır ki (sene-yi kameriyyenin birinci ayıdır) onuncu günü yevm-i aşura. [1627/36]

2427. Muhavere-yi siyaset muhtal olunca sonu muharebedir demiş. [1627/40]
2428. Muhavvef rüya gibi. [1583/7]
2429. Muhibbi sadığı yeğdir, kişinin akrabasından. [1628/2]
2430. Muhibbi mahabbeti, maddi manevi iki hâl üzere mebni ve caridir. Her iki hâlde haz ve telezzüz olunan şeye ruhuñ samimi meylanıdır demişler. [1628/7]
2431. Muhtaç, kerime daimen muhtaçtır. [1628/5]
2432. Muhtaçlara, merhamet ister. [1628/4]
2433. Muhtaçlık zor şeydir. Huda kimseyi nadan-ı namerte muhtaç etmeye. [1628/6]
2434. Muhtal-ı şuur olan kimseye söz anlatmağa çalışmak hamakat değil de nedir? [1582/21]
2435. Muhtar ihtiyarla. [1628/20]
2436. Muhtar mührü gibi. [1628/22]
2437. Muhtarsız, ihtiyarsız cemaat; cemaat sayılmaz. Cemaat, cesed-i beşerdir. Ceset başsız olmaz, başsız cemaat; başsız, delilsiz, rehbersiz koyun sürüsüne benzer. Delilsiz, menzil-i maksuda gidilmez demişler. [1628/19]
2438. Muhtarsız, ihtiyarsız köy olmaz dërler. [1628/17]
2439. Muhtarsız, ihtiyarsız köy olmaz; muhtaçsız, ihtiyaçsız mahalle, mahal olmaz demişler. [1628/18]
2440. Muhtecip, ihticap (saklanan, gizlenen) bir gün olur kendini gösterir; görenler ya memnun, mesrur ya mükerrer, mahzun olurlar. [1627/5]
2441. Mukabele, mukatele veznindedir. [1637/19]
2442. Mukabeleci başı. [1637/16]
2443. Mukabelesiz hediye dahi olsa makbul değil. [1637/18]
2444. Mukabele-yi ba temessül âdettir reva olunmaz, âdet muhkemdir terk olunmaz. [1637/17]
2445. Mukâbere, mu'ânide veznindedir. [1638/15]
2446. Mukadder bozulmaz. [1637/32]
2447. Mukadder ise hayrola diyelim. Hayır, mukaddemdir dërler. Mukaddere çare olmaz, ecele sabır olmaz demişler. [1637/23]
2448. Mukadder ne ise o olur. [1637/34]
2449. Mukadder ne ise zuhur eyler. [1638/3]
2450. Mukadder olan da tegayyür olmaz. [1637/22]
2451. Mukadder olan şeyin esbabını da Allah halk eder. [1637/29]
2452. Mukadder olmayan şey için övünme, asi olursun dërler. [1637/27]
2453. Mukadder olmayınca çabalamak fayda etmez. [1637/24]
2454. Mukadder olmayınca insan, murada ulaşmaz. Tali-yi چراغ yanmayınca pervane dolaşmaz. (dolaşmaz) [1637/26]
2455. Mukadder olmayınca insan, murat erişmez. [1637/25]
2456. Mukadder zayi olmaz, kişi mukadderine razı olmak gerek mukadder ne ise kısmet de odur. Kaderde varsa kısmet eden kaşığa gelir. (Kısmet) [1637/28]
2457. Mukadderat-ı ilahiye her ne ise başa gelse gerek demişlerdir. [1637/30]
2458. Mukadderden ziyade bir şey nasip olmaz. [1637/21]
2459. Mukaddere karşı söz söylenmez. [1638/2]
2460. Mukaddere mizan ve endaze olmaz. Mümkün olmayan şey mizana sığmaz. [1637/33]
2461. Mukaddere razı olmak gerek. [1638/1]
2462. Mukaddere set çekilmez. [1637/31]
2463. Mukallidiñ imanı sahih değildir, demişler. [1638/14]
2464. Mukallidiñ imanı, sahih olmaz. [1637/20]
2465. Mukallitlik, maskaralıktır dërler. [1638/10]
2466. Muktedir adamdır, dërler. [1638/5]
2467. Muktedir olamayacağıñ işe karışma, girişme. [1638/4]
2468. Mukteza-yı beşeriyyet öyle. [1638/12]
2469. Mukteza-yı din-i islam borcumuz, imandır. [1638/11]
2470. Mukteza-yı hâle göre hareket etmek gerek. [1638/9]
2471. Mukteza-yı hâle hizmet etmek gerek. [1638/7]

2472. Mukteza-yı hâle riayet etmek gerek. [1638/8]
2473. Mukteza-yı zaman öyle. [1638/13]
2474. Mum dibi karanlık olur. [1642/12]
2475. Mum dibi, mum ortası, mum tepesi oyununa beñzedi. [1641/26]
2476. Mum dibine ışık -ziya- vèrmez dèrler. [1641/27]
2477. Mum dibine şule vèrmez. (ışık) [1642/8]
2478. Mum gibi doğrudur dèrler. [1641/34]
2479. Mum gibi eridi aktı. [1641/32]
2480. Mum gibi mülayim oldu. [1641/35]
2481. Mum gibi mülayim, mum gibi müstakimdir. [1641/36]
2482. Mum gibi sarardı dèrler. [1642/2]
2483. Mum gibi yandı dèrler. [1642/1]
2484. Mum gibi yumuşadı dèrler. [1642/3]
2485. Mum ile aradı amma öylesini bulamadı dèrler. [1641/31]
2486. Mum ile arar amma bulamaz dèrler. [1641/29]
2487. Mum ile arattı dèrler. [1641/28]
2488. Mum iskemlesi gibi ortaya çıkma dèrler. [1641/33]
2489. Mum söndüren zümredendir dèrler. [1642/6]
2490. Mum yakıp arasañ bulamazsın dèrler. [1641/30]
2491. Mum yanar dibine şule vèrmez. [1642/9]
2492. Mum yanmayınca pervane dönmez, davul çalınmayınca divane dönmez. [1642/11]
2493. Mum yanmayınca pervane dönmez. [1642/10]
2494. Mum yanmayınca pervane yanmaz. [1642/13]
2495. Mû-miyandan haber vèrir. [1642/16]
2496. Mû-miyandan haber vèrmek ister amma diñleyen (diñleyen) olsa dèrler. [1642/17]
2497. Mumlandı kızı, mimplendi oğlu. [1642/5]
2498. Mumu kedi yer, kabahat yine sıçana (fareye) kalır dèrler. [1642/7]
2499. Mumuñ hükmü ziyası bitinceye kadardır dèrler. [1642/14]
2500. Mumya gibi sarı. [1642/4]
2501. Munhasırdır sözlerim evsafına müntazirdir gözlerim eltafına. [1640/39]
2502. Muntafî olmuş ikbal-i mazi-yi tezekkürden insan ne kadar müteessir olur. [1640/37]
2503. Muntazır olur gönül, göz görmese. [1640/40]
2504. Mûr miktar da olsa hizmetin çok görülsün demiş. [1641/16]
2505. Murada ermek ahir sabırla müyesser olur demişler. [1617/32]
2506. Muradım üzere ruy-ı şahid maksut göstermez. [1617/34]
2507. Muradımız hâkipaye arz-ı hacettir. [1617/36]
2508. Muradımız ne ise hâkipaye söylendi. [1617/35]
2509. Muradıñ elinden ne kurtulur. [1629/21]
2510. Muradıñ ne ise sen talep eyle vèrmek Allah'tan. [1617/30]
2511. Muradıñ nedir söyle! [1617/28]
2512. Muradıñ sözlerinin gösterir; her harfi bir hikmet ne hikmet belki ibrettir, devadır cümle bî-mara. [1617/29]
2513. Murakabeden baş kaldırdı. [1630/19]
2514. Murakabeye vardı. [1630/18]
2515. Murat suyunu geçmiş, mert köprüsünü geçmemiş dèrler. [1617/33]
2516. Murat üstüne murat olur, inat üstüne inat olmaz. [1618/1]
2517. Murçe öldü dahi kaderince. [1641/14]
2518. Murg-ı çabuk dama vabeste dü payandan olur. [1630/12]
2519. Murg-ı dest amızı sayd etmek kolaydır damsız. [1630/11]
2520. Murg-ı semender gibi ateşler içinde kaldı dèrler. [1630/9]
2521. Murg-ı zirek tuzağa iki ayağından tutulur. [1630/13]
2522. Murt ağaç, turt insandan fayda umma dèrler. [1641/17]
2523. Muruñ zuhur-ı peri sebeptir zevaline. [1641/15]
2524. Musahabe mahabbeti arattırır, mütalebe mahabbeti bozar, hiddeti arttırır demişler. [1633/23]
2525. Musahip adamdır, dèrler. [1633/21]

2526. Musahip olduğu için lam elife, elif eğri oldu bak lam elife. [1633/22]
2527. Musalaha, müsaleme hep bir baptandır. Fakat musalaha, mücadelede sonradır. Mücadele, mütareke ile durdurulur; musalaha ile sahil-i selamete çıkılarak iş selamet kazığına bağlanır ki usul-i kadimdir demişler. [1633/7]
2528. Musallada ezan okunmaz. [1633/14]
2529. Musalli-yi süleymaniye, bu da rütbe-yi âlemdir. [1641/23]
2530. Musannif, kendi ilm ve içtihadıyla musanniftir. Yoksa ahârın ilm ve içtihadıyla musanniflik, müelliflik olmaz demişler. Eliñ altın tacı saña tac-ı bac ve hisse-yi haraç olmaz. [1633/17]
2531. Musib söz, hedefe tesadüf eden ok gibi yerinde kalır demişler. [1633/15]
2532. Musibet, musibet üstüne çöktü dërler. [1633/19]
2533. Musibet, musibet üstüne yağarmış. Musibet, musibeti davet eder dërler. Musibette isabet vardır dëyenler de var. [1633/18]
2534. Musibeti sabır yeñer sabır yeñmezse ... yeñer dërler. Musibet, nefsin nefse yani kuluñ kula azmasından tevellit eder demişler. [1633/16]
2535. Musiki gerçi bir havadır bilene her nağmesi bir devadır. [1640/53]
2536. Musiki hikmete dair bir fendir bilene bilmeyene rûşendir. [1640/52]
2537. Musiki tabib-i manevidir dëyenlerde var. [1641/19]
2538. Muş dëyince Van kedisi aklıma gelir demiş. [1641/21]
2539. Muşammalı hamail gibi. [1633/12]
2540. Muşmula gibi gevşedi dërler. Kesalet. [1640/54]
2541. Muşmula suratlı. [1640/51]
2542. Muşmula yemiş ayı gibi [...] dërler. [1640/50]
2543. Muştucular (müjdeciler) üşüştüler hayrola. [1640/49]
2544. Mutaş şagirdi gibi geri geri gider. Muyaş. [1640/58]
2545. Mutavaat lazımdır dërler ki mutavaat beyne'l-isneyn hasıl olmayınca mutabakat-ı tarefeyn hasıl olmaz. Kaidedir demişler. [1633/36]
2546. Mutavaat-ı tarefeyn olmayınca müşarekat beyne'l-isneyn hasıl olmaz olsa bile payidar olmaz. Kaidedir demişler. [1633/35]
2547. Mutfaklarına aç varan adam değnek yer, derbanları var göz kapıda el değnekte. [1633/31]
2548. Muti, münkad gerek. Terk-i [...] muttali olmak gerek demişler. [1633/34]
2549. Mutlak kelam, ıtlakı üzerine caridir; mutlak kemali üzerine masruftur demişler. [1633/33]
2550. Mutlak zıkr olunan şey (söz) ferd-i kâmil-i şamildir. [1633/32]
2551. Muttasıl Mısır'ın Cündisi'ni, Anadolu'nun bendisini medh edip durur dërler. [1626/37]
2552. Muvahhidindendir. [1640/45]
2553. Muvahhit ol, muvahhit ol, muvahhit ol. [1640/46]
2554. Muvahhit, sinn-i itikattır dërler. [1640/48]
2555. Muvazanesiz hesap, muvazanesiz gemiye beñzer dërler. [1640/44]
2556. Muy tevazu ile pil-i dâman [ile] (kükremiş yedinci mahluk) zabt olur. [1642/15]
2557. Muyaş gibi ardın ardın gider. [1640/56]
2558. Muyaş, ensesine kıl ekse olmaz. [1640/57]
2559. Muzaffer olan fırsatla adüvden intikam almaz. [1633/42]
2560. Muzaffer olanın dili, eli üstündür. Mağlup olanın dili, eli kısa olur; ancak akı, hakkı kalbi üstündür demişlerdir. [1633/39]
2561. Muzaffer vakt-i fırsatta adüvden intikam almaz. [1633/40]
2562. Muzafferiyet sabırla olur. [1633/41]
2563. Muzafferiyeti kazanan eslihadan ziyade metanet-i kalp, kuvve-yi ruhiye ve kuvve-yi maneviyedir demişler. [1633/37]
2564. Muzafferiyetin hayırlısı hangisidir? Kan dökülmeksizin husule gelen. [1633/38]

2565. Mübadele dênilen şey, ekonominin -iktisadın- esasdır demişler. [1626/11]
2566. Mübadele, vasıta-yı servettir demiş. [1626/13]
2567. Mübadeleci işine döndü. [1626/12]
2568. Mübadelesiz mal aratmaz dërler. [1626/27]
2569. Mübah olan şeyin helal ve haramı tasavvur olunmaz, dërler. [1626/8]
2570. Mübahele, muanede bir bapandır zinhar mübahele, muanededen hazer etmek gerek. [1626/24]
2571. Mübahi adam, dërler. [1626/23]
2572. Mübalağa etmekten mübalat etmek yeğdir. Mübalat fikr ü endişe. [1626/22]
2573. Mübalağa için kizb yok dërler ama mümkünatı aşmamak gerek, demişler. [1626/20]
2574. Mübalağa ile ism-i fail sözü hep. [1626/19]
2575. Mübalağada kizb yok demekle hemen her sözü mübalağa ile söyle demediler ya dërler. [1626/10]
2576. Mübalağada kizb yok dërler de [...] mübalağaya fail olurlar, demiş. [1626/9]
2577. Mübalağada kizb yok, demiş. [1626/18]
2578. Mübalağalı söz, şair meddah sözü. Manalı söz. [...] sözü demişler. [1626/21]
2579. Mübalağayı Acemane'yi geçti dërler. [1626/17]
2580. Mübalağayı, Acemistan'dan öğrenmiş dërler. [1626/16]
2581. Mübarek adam. [1626/1]
2582. Mübarek gündür bugün. [1626/6]
2583. Mübarek hayvan. (koyun) [1626/3]
2584. Mübarek mülktür, ol mülk viran olmasın ya rab. [1626/2]
2585. Mübarek ola dëdiler. [1626/5]
2586. Mübarek ola dërler, nerden aldın demezler. [1626/4]
2587. Mübareklediler dërler. [1626/7]
2588. Mübaşir gibi kapıya dikildi. [1626/14]
2589. Mübaşiret etti. [1626/15]
2590. Mübayaa memuru gibi. [1626/26]
2591. Mübayaa, mübadele bir baptan gelir. [1626/25]
2592. Mücadele, mücahede bir vezinden ve bir baptan gelirler. [1583/8]
2593. Mücadele, müf'ale mübadele veznindedir. [1627/26]
2594. Mücadele, müfaale veznindedir ki ziyade [...] baptan gelir. [1627/13]
2595. Mücadelenin sonu musalahadır; musalaha, müsaleme demektir. [1627/14]
2596. Mücavir kaldı dërler. [1627/20]
2597. Mücerrebat umurundandır, ki her şeyi tedrici hasıl olur ve tecrübe ile meydana gelir demişler. [1627/25]
2598. Mücerrep adamdır dërler, ki tecrübe olunmuş adamdır demek olur. [1627/22]
2599. Mücerrep ve müstamel olan şey memduhtur, memduh olan şey makbuldür, makbul olan şey makuldür, makul olan şey; ayn-ı insan ve tabiat-ı insandır, ki örf-i insan demektir. [1627/21]
2600. Mücerreplerin tedavisi her vakit musaptır. [1627/23]
2601. Mücerreptir, ki baran müptela-yı id-i kurbandır. [1627/19]
2602. Mücerreptir, rakibin meymenet yoktur. Kudumünde. [1627/24]
2603. Mücrim de olsa merhamet gözler. [1627/28]
2604. Mücrim gibi düşünür. [1627/33]
2605. Mücrim gibi kaldı dërler. [1627/27]
2606. Müdafaa -mürâfâcasız muharebe-mahkeme olmaz. Olursa o muharebe muhakemede hak ve adalet zuhur ve tecelli etmez demişler. [1583/16]
2607. Müdaheneden kendini sakın. [1629/2]
2608. Müdahin dost sözünden, gammaz düşman sözü yeğdir demişler. [1628/37]
2609. Müdahin dost sözünden, gammaz düşman yüzünden bellidir dërler. [1628/35]
2610. Müdahin dost, gammaz düşman. [1628/34]
2611. Müdahin güldürür, gammaz düşündürür. [1628/36]
2612. Müdahin tilki. [1628/33]

2613. Müdahiniñ rüyasını dinlemekten gammazın kabâyihini görmekle ibret al demişler. [1628/38]
2614. Müdara reis-i hikmettir, buyurmuşlar. [1628/30]
2615. Müdara yüzünden iğfal etmek ister dërler. [1628/26]
2616. Müdara, düşmana kelepçek gibidir. [1628/32]
2617. Müdara, enbiya mesleğidir buyurmuşlar. [1628/31]
2618. Müdaracı adamdır, dërler. [1628/25]
2619. Müdarasız insan, rahat edemez demişler. [1628/28]
2620. Müdarasız, dübarasız dünya dönmez dërler. [1628/27]
2621. Müdarayı elden bırakma, müdahine el uzatma. [1628/29]
2622. Müdayene bargiri gibi düşe kalka gider. [1629/11]
2623. Müdayene sirkesi gibi serttir. [1629/12]
2624. Müddeanı yoksa ispata kudret söyleme. [1629/16]
2625. Müddeası batıldır, batıl olanın. [1629/15]
2626. Müddet bekler dërler. [1629/7]
2627. Müddet-i ömründe başı secde görmüş dërler. [1629/8]
2628. Müddet-i ömründe sıcak yüzü görmemiş dërler. [1629/6]
2629. Müddet-i ömründe sırtı su görmemiş dërler. [1629/5]
2630. Müddet-i ömründe şeriat evine girmemiş dërler. [1629/4]
2631. Müddet-i ömründe yüzü gülmemiş dërler. [1629/3]
2632. Müderris, müderrislik vazifesi; maddi faydadan ziyade manevi faydalar içindir. [1629/1]
2633. Müdrük olanlar aldanmazlar. [1629/17]
2634. Müezziniñ davetine icabet gerek. [1642/19]
2635. Müezziniñ yüzü, imamın yüzünden kara, benimki seniñkinden kara demiş. [1642/20]
2636. Müezzinklik horoza kalsa cemaat elbette vaktini şaşırır dërler. [1625/26]
2637. Müfârakat acı şeydir. /Ayrılmak/ [1637/4]
2638. Müfit, müfide. [1637/13]
2639. Müflis bezirgân, eski defterleri karıştırır. [1637/10]
2640. Müflis müsrife mal vermek; müfsit yalancıya söz sır vermek kabilindendir dërler. [1636/31]
2641. Müflis müsrife mal, müfsit münafıkla yalancıya söz sır verme demişler. [1636/30]
2642. Müflis müsriften alışveriş etmek, iki kavgacı arasına girismek kabilindendir dërler. [1636/32]
2643. Müflis tacir gibi eski defterleri karıştırır. [1637/6]
2644. Müflis, mey için destarını rehin edermiş. [1637/8]
2645. Müflis, müsrifin kardeşi; münafık, müfsit yalancının arkadıdır demişler. [1636/28]
2646. Müflise mal kaptırmağa gelmez. [1637/15]
2647. Müflise mal kaptırmış. [1637/11]
2648. Müflise mal mı kaptırmış dërler. [1637/5]
2649. Müflise, müsrife mal-ı karun dahi olsa dayanmaz. [1637/9]
2650. Müflisiñ kazganı, ateşte olsa kaynamaz. [1637/7]
2651. Müflisiñ malından, müfsitiñ canından hayır gelmez dërler. [1636/25]
2652. Müflisiñ müflise kefaleti, yalancının hakka şehadeti; hak ve adalet babında mesmu ve makbul değildir demişler. [1636/27]
2653. Müflisiñ müflise şehadeti - kefaleti-, yalancının yalancıya şehadeti kabilinden sayılır demişler. [1636/26]
2654. Müflisten mal kaçırıp bataklıya mal kaptırmağa benzer. [1637/14]
2655. Müflisten mal, müsriften hâl sorma. Müfsit münafıkla, yalancının arasına girme demişler. [1636/29]
2656. Müfsit olmayan işe el urma. [1637/12]
2657. Müfsit, münafıklar berdâr olur; berhudar olmazlar demişler. [1636/20]
2658. Müfsit, münafıklar her ne söylerlerse hep kizbtir. Kendi fiil ve hareketlerini, ahval-i zamirlerini, akval-i batıllarını hep hasımlarına isnat ve iftira ile intikam almağı kendileri için bir

- maharet, meslekleri için ecl-i marifet bilirler. Mücridir demişler. [1636/19]
2659. Müfsit, münafıktan doğar; fitne fesat her ikisi müfsidin doğurduğu tevaem karındaşırlar demişler. Müfsitlerin akıbetleri nice olur. Sualine karşı meal-i hadis-i nebevi dünyada iğrak, ahirette ihraktır buyurmuştur. [1636/18]
2660. Müft olsun da zift olsun. (bedava) [1636/24]
2661. Müftî'l-zaman müftî'-enam hep bir müftü değil mi? [1636/14]
2662. Müfti-yi enam, şeyhülislam. [1636/22]
2663. Müfti-yi kör ile hakim-i hakem kara kuşudur, ki bir beldeyi ifsat adaleti imha eder demişler. [1636/21]
2664. Müfti-yi zamandır. [1636/23]
2665. Müftü (kadı) davacı olunca yardımcın Allah olsun dërler. [1636/17]
2666. Müftü anlatışa göre fetvayı verir dërler. [1636/15]
2667. Müftü fetvası olmayınca hükmü şer'i icra olunmaz. [1636/16]
2668. Mühr-i ikbal kimde ise Süleyman-ı zaman odur dërler. [1641/4]
2669. Mühr-i miras gibi. [1641/11]
2670. Mühr-i miras mı değmiş. [1641/8]
2671. Mühr-i mirası babadan kalmadır demiş. [1641/9]
2672. Mühr-i mirasıdır. [1641/10]
2673. Mühr-i Süleyman'ı parmağında taşır dërler. [1641/2]
2674. Mühr-i Süleymanî gibi âlemde bulunmaz demiş. [1641/5]
2675. Mühr-i Süleymanî yerini başka hatem tutamaz demiş. [1641/6]
2676. Mührümü değil kalıbımı bile basarım dërler. İtimat tam. [1641/12]
2677. Mühür kimde ise Süleyman odur. [1641/3]
2678. Mühür kimde ise Süleyman-ı cehan odur, dërler. [1641/1]
2679. Mühür, mehr, şahıs namus bedelidir dërler. [1641/7]
2680. Mükâfatını Allah halk eder, sen gayret et. [1638/18]
2681. Mükâfatsız gayret güder, dërler. [1638/16]
2682. Mükâleme bayrağı açıldı, barışıktır inşallah demiş. [1638/21]
2683. Mükâleme memuru gibi. [1638/19]
2684. Mükâlemesiz mütareke olmaz. [1638/20]
2685. Mükedder adam, teselli ister; tutkun tali, tecelli ister. [1638/23]
2686. Mükedder adamdır, dërler. [1638/22]
2687. Mükedder étme, görüştüklerin hammâr gibi. [1638/24]
2688. Mükedder olanlardan gayret umma. [1638/25]
2689. Mükedder olma, müdebbir-i evvel her işiye tevekkül ile say eyle; müşkilata katlan, sabır ve mütehammil ol demişlerdir. [1638/26]
2690. Mükeyyifat, müskirat uhuvvet-i beşeriyenin düşmanıdır. [1638/17]
2691. Mülâhazası, mütalasası geniş adamdır dërler. [1638/32]
2692. Mülâhazasız söz söyleme, mülâhazasız iş tutma. [1638/29]
2693. Mülâhazasız söz söylememek gerek. [1638/28]
2694. Mülâhazasız söz söyleyen kefensiz mezara girer. [1638/31]
2695. Mülâhazasız söz, mucib-i nedamettir. [1638/30]
2696. Mülâyemet, sırasında kılıçtan keskindir dërler. [1639/25]
2697. Mülâyim söz, taş kestirir dërler. [1639/24]
2698. Mülhit, muvahhit olmaz demişler. [1639/13]
2699. Mülk bakanıdır, yakanın değil. (yakanın) [1639/6]
2700. Mülk de zelzele gaflettendir, terk-i ahkâm şeriattendir. [1639/7]
2701. Mülk içinde şah bir olur demişler. [1639/4]
2702. Mülk içinde şah bir olur, bakar ise mülk içinde şah biş olur yıkar ise. [1639/5]
2703. Mülk zulümle yıkılır, küfürle yıkılmaz demişler. [1639/12]
2704. Mülk, bakan sahibini felek de [...] bak eder; yikan sahibini, felek de kelek eder dërler. [1639/3]
2705. Mülk, vakf olur; vakf, mülk olmaz dërler. [1639/10]

2706. Mülk-i bekadan gelmişim ben fani mülkü neyerim. [1639/9]
2707. Mülk-i cihanın maliki (cenab) hudadır arşıya [1639/8]
2708. Mülk-i devlet ve mileli yıkan manen ve maddeten ferdi ve içtimai esbab ve avamil hissm-i hırs ve tama' ve hisset ve bi-had israf hak ve adaletten inhıraf ve insıraf ve cehalet bilâ-sebebe halka cevır ü cefa zülüm ve hakarettir. [1638/6]
2709. Mülkün filhakika sahip ve maliki, malikü'l-mülk olan cenab-ı hudadır onun için demişlerdir, ki can, mal mülke mağrur olma. Zira erte günün sahibi var demişler. [1639/11]
2710. Mülkün imareti fukaranın selameti sahibine gerek dërler. [1639/1]
2711. Mülkün sahibi, mülkünün zayı - harap- olduğunu istemez dërler. [1639/2]
2712. Mülkün şeref ve mamuriyeti: devlet ve milletin evc-i âlâya tealisi ilim ve fen, ziraat felâhat ve hırâsetin teksirine mevkuf, sanaat, ticaret ve ilm u fen ve marifetin maddeten ve manen terakkî ve inkişafına vabestedir demişler. [1638/27]
2713. Mümanaat sırasına göre olur. [1639/33]
2714. Mümanaat umulana değil, görülenedir. [1639/35]
2715. Mümin mümin için birbirini bend eden bina gibidir. [1625/34]
2716. Mümin müminin kardeşi. [1625/28]
2717. Mümin taklidi. [1625/32]
2718. Mümin, müminin ameliyle amel eder. [1625/31]
2719. Mümin, müminin duasına muhtaçtır. [1642/23]
2720. Mümin, müminin kardeşi dërler. [1642/18]
2721. Mümin, müminin kardeşidir; mümin, mümini incitmemek gerek demişler. [1642/21]
2722. Mümin-i kâmil kimseyi incitmez. [1642/25]
2723. Mümin-i kâmil, ahlak-ı mezmumeden müctenip, ahlak-ı memduha ile muttasıf olur demişler. [1642/24]
2724. Müminin kalbi kâbedir, yıkılmaz. [1625/30]
2725. Müminin kalbi, beytullahdır. [1625/29]
2726. Müminin mirasıdır, müminine. [1625/20]
2727. Müminin niyeti amelinden hayırlıdır buyurulmuştur. [1625/35]
2728. Müminin, mümine duası kabul olur. [1642/22]
2729. Müminlik malı, mümine mirastır. [1625/27]
2730. Mümkün ile muhal arasını fark etmek gerektir. [1638/34]
2731. Mümkün ki indallah zevklenmeyen zevklenenden hayırlı ola. [1639/26]
2732. Mümkün mertebe soğraya bırakılacak şey nedir? Dosttan istidâne. [1639/29]
2733. Mümkün olan şey esirgenmez dërler. [1639/27]
2734. Mümkün olan şeyin icadı icap eder, demişler. [1639/28]
2735. Mümkün olmayan şey icat olunmaz, dërler. [1639/30]
2736. Mümkün olmayan şey mizana gelmez, sığmaz dërler. [1638/33]
2737. Münafığın (müfsit) halkı, zem ile fena isnadı hep kendi su-yi amel ve efalidir, ki mücerreptir. [1640/8]
2738. Münafığın dilinden, hainin şerrinden (elinden) hak saklaya. [1640/24]
2739. Münafığın dokuz mahalleye zararı olur (bir münafığın) dërler. [1640/27]
2740. Münafığın dostluğu, kara itin postluğu. (alaca inek) [1640/30]
2741. Münafığın gözü, maşalı olur dërler. [1640/21]
2742. Münafığın kalbi taştan, katı yüzü buzdan soğuktur dërler. [1640/18]
2743. Münafığın sermayesi yalan ile iftiradır demişler. [1640/33]
2744. Münafığın sözü üzerinden çok geçmezmiş dërler. [1640/31]
2745. Münafığın zemmi, kendi fiil ve amelidir demişler. [1640/14]

2746. Münafık bir kavme bir zalim gerek, muvafık bir kavme bir âlim gerek dërler. [1639/32]
2747. Münafık fitnenin kardeşi, haris, haset onların hem yoldaşı hem sırdaşı hem emeldaşıdır dëmişler. [1639/38]
2748. Münafık geliyor, dërler. [1639/39]
2749. Münafık her nerede her kimden şikâyet ederse; ancak kendi fiil ve amelini kendi ağzıyla âleme söylemiş demektir. [1640/10]
2750. Münafık her nerede ne söylerse; ancak kendini söyler dërler. [1640/12]
2751. Münafık ile müfsidin harcı birdir; yani bir baptan gelir, lafzan manen alameti, binası hep nifak ve tezviratla zehirlemek, iki dost bîfak arasını kizb ü riya ile bozmak, itisal ve idlal ile iki muhibbiñ aralarını ifsat etmek içindir dëmişlerdir. [1639/31]
2752. Münafık kavmin mürebbisi zalimden olur, muti kavmin mürşid-i velisi âlimden olur dëmişlerdir, ki münafıkları zalimler terbiye eder mutileri âlimler irşat eyler demektir. [1639/45]
2753. Münafık kimdir? Etle tırnak arasına giren iki muhibbiñ arasına ateş-i fesat koyup birbirinden ayırandır, dëmişler. [1639/34]
2754. Münafık kimdir? Kizb ile yemin eden, bühtan ve iftiradan sakınmayan kimselerdir dëmişlerdir, ki ahlaksız kimseler demektir. [1639/47]
2755. Münafık ocak yıkar, fitne ateşi uyandırır dërler. [1640/23]
2756. Münafık od, ocak söndürür. Aldattığı insanları dört döndürür dërler. [1640/25]
2757. Münafık odur, ki her kişiyi zem eder. [1640/13]
2758. Münafık sır saklamaz. [1640/17]
2759. Münafık sözü arifleri kaşıdırır. Akıl ve duredişleri düşündürür dëmişlerdir. [1640/32]
2760. Münafık sözüne inanmak, şeytan sözüne inanmak demektir. [1640/4]
2761. Münafık sözüyüyle amel caiz değildir dëmişler. [1640/6]
2762. Münafık, ağzına ne gelir ise onu söyleyendir dëmişler. [1639/46]
2763. Münafık, dünyayı ateşe vërir yine kendini masum göstermeğe çalışır dëmişler. [1640/29]
2764. Münafık, ehl-i evlat arasını bozandır demektir. [1640/9]
2765. Münafık, etle tırnak arasına girendir dërler. [1640/11]
2766. Münafık, her nerede kime isnatla söz söylerse ancak kendi fiil ve amelini halka isnat ve iftira ile kendi ayb ve kusurunu ve kendi mezmum ve mekruhunu kendi söylemiş olur. [1640/26]
2767. Münafık, her nerede ve her kime her ne derse; ancak kendi su-yi fiil ve amelini söyler mücerreptir. Gaflet olunmaya dëmişler. Zira münafıklar müfsit ve müfteridirler. Bühtan ve iftira ile melufturlar dëmişler. [1640/2]
2768. Münafık, iftira ve bühtan edendir ki kendi fiil ve hareketini başkasına istinatla kesb-i temeyyüz etmek ister. [1640/3]
2769. Münafık, ihvan arasını bozandır. Zira fisk ve fücurdandır. [1640/7]
2770. Münafık, iki başı bezli ağaca beñzer. [1640/35]
2771. Münafık, iki yüzlülük edeñdir dëmişler. [1639/44]
2772. Münafık, kendi kusurunu göremez dëmişler. [1640/15]
2773. Münafık, kırk yıllık ahbaptan ayırır dëmişler. [1640/1]
2774. Münafık, muhlis yorandır dëmişler. [1640/5]
2775. Münafık, münafıktan haz eder. Müfsit müfsitten, mümin müminden haz eder. İlla iki düşman, iki tane birbirinden haz etmezlermiş dërler. [1640/28]
2776. Münafık, münafıktan haz eder; muvafık, muvafıktan haz eder dërler. [1639/43]
2777. Münafık, osursañ sıçtı diye çıkarır dërler. [1640/34]
2778. Münafık, uyuyan yılanı beñzer. Uyuyan yılanıñ kuyruğuna basmamak gerek. Ancak yılan zehirli bir fitnedir. Nerede görseñ orada başını ezmek gerek dëmişlerdir. [1639/41]

2779. Münafıklar reis-i Ubeybin Selül gibi dërler. Yahudi cinsi ve kabaili yahud reisidir, ki vakt-i saadet-i nebevide zuhur êtmîştir dêmîşler. [1640/16]
2780. Münafıklar, dünyanın mahru harabatına sebep olurlar. [1640/20]
2781. Münafıklık esas alameti, iki üçtür: Yalan söylemek, emanete hıyanet etmek, üçüncüsü bûhtan ve iftiradır dêmîşler. [1640/22]
2782. Münafıklık panzehir gibidir; herkesi zehirler, helak êder dërler. [1640/36]
2783. Münafıktan dostluk umma. Zira saña söyledigini başkasına da söylese gerek dêmîşler. [1639/49]
2784. Münafıktan her şeyini sakla dêmîşler. [1639/42]
2785. Münafıktan kendişi sakın dërler. [1639/37]
2786. Münafıktan necat yolunu sorma. [1640/19]
2787. Münafıktan sakınmak gerek dêmîşler. [1639/40]
2788. Münasebet her yerde, her şeyde aranır. [1636/5]
2789. Münasebetiyle söylenen söz acı dahi olsa tatlı yerine geçer. [1636/2]
2790. Münasebetle çıkan osuruk yüz karanmaz yüz güldürür dërler. [1636/7]
2791. Münasebetli çirkin, güzel yerine geçer. [1636/6]
2792. Münasebetli yalan bile gerçek yerine geçer dërler. [1636/11]
2793. Münasebetsiz getirilen baklava, börek dahi geri döner dërler. [1636/9]
2794. Münasebetsiz söz söylenmez. [1636/8]
2795. Münasebetsiz söz, kulak kabartır. [1639/36]
2796. Münasebetsiz şeyi kimse beğenmez. [1636/4]
2797. Münasebetsizlik iyi değildir. [1636/1]
2798. Münasibi ne ise o olsun dërler. [1636/10]
2799. Münasip söz, yerinde söylenen sözdür. [1636/3]
2800. Müneccim herze yer ispat-ı tesir nücüm eyler, felek devrin düruğ-u averdlerden sorma bilmezler. [1636/12]
2801. Müneccim kendini kitab-ı kainatın âlimi zanneder ama kitab-ı kainatın sâni ve müellifi halik-i hudadır. Kul onu okumağı bilmezler dêmîşler. Binaenaleyh külli müneccimün kezzabün dêmîşler. [1636/13]
2802. Münekkit, muktedir, muttasıf gerek dêmîşler. [1640/41]
2803. Münim hakiki Allah'tır. Niam ve lütfu her kuluna amm-ı şamdır. Ancak kimine çok kimine az vërir sebep ve hikmetini kendisi bilir. [1640/42]
2804. Münimin gönlü olunca canı çıkar efkârın. [1640/43]
2805. Müntakimdir, bir adı kayyumun. [1639/48]
2806. Müntehi olan kimseye müptedi taklit êderse helakini muciptir. [1640/38]
2807. Müpteda haber, cümle-yi ismiyye. [1626/29]
2808. Müpteda mukaddem, haber, muahhar olduğı gibi bazen haber mukaddem, müpteda, muahhar olmak kaidedir. [1626/30]
2809. Müpteda, habersiz olmaz. [1626/28]
2810. Müptedi işi. [1626/32]
2811. Müptedilere iş öğretir gibi. [1626/31]
2812. Müptela eksik değildir, dilbere. [1626/35]
2813. Müptela olduğı illetten gitti. [1626/34]
2814. Müptelası değil iseñ işin ne meyhanede? [1626/36]
2815. Müptela-yı gam êder, hikmet nâşadı bile. [1626/33]
2816. Mürde har ister ki nalın söke. [1630/10]
2817. Mürekkep gibi. [1630/2]
2818. Mürekkep kurumadan sözünü unuttu dërler. [1630/3]
2819. Mürekkep yalamış. [1630/14]
2820. Mürekkep yalamışın adı, sanı; merkep kovalamışın adı, sanından başka olur dêmîşler. Merkep kovalamışlar ile mürekkep yalamışlar mürekkep [...] [1629/37]

2821. Mürrekkep yalamışlara dërler. Efendi ağzında bulaşmışlara dërler her yanı mürrekkep. [1629/36]
2822. Mürrekkep yalayan adamdır dërler. [1630/15]
2823. Mürrekkep yalayan ile mürrekkep kovalayan elbette bir değil. [1630/16]
2824. Mürrekkeple beylik, mürrekkeple baylıktan yeğdir dëmişler. [1629/38]
2825. Mürrettabah sokağında mertebe arar. [1586/20]
2826. Mürüt ve mürşide tavk-ı rızadır halka-yı tevhit. [1630/23]
2827. Mürüt, mürşide bakar; mürşit raşide. [1630/22]
2828. Mürüt, mürşidine bakar. [1630/20]
2829. Mürsel, mürsel ile. [1629/20]
2830. Mürşide mülaki olmayan bedbahttır. [1629/29]
2831. Mürşidi aşk olunca insanın; açılır ayn-ı ibreti onun. [1629/34]
2832. Mürşid-i hakiki başka, mürâi yine başkadır. [1629/33]
2833. Mürşid-i kâmil olanın gayet yolu asan imiş. [1629/26]
2834. Mürşid-i kâmilden himmet almak gerek. [1629/28]
2835. Mürşid-i kâmilden himmet bekleyen salık mürşide hizmet etmek gerek. [1629/27]
2836. Mürşid-i kâmile hizmet etmek gerek. [1629/22]
2837. Mürşid-i kâmilin eteğini tut. [1629/23]
2838. Mürşid-i kâmilin nası tarik-i hak ve selamete davet ve irşadı nasın darında bais-i fevz-i necat ve selamet ve saadetidir dëmişler. [1629/25]
2839. Mürşit beşeriyetten mülkiyete terakki edip, tekrar âlem-i anasıra avdet edene dërler. [1629/30]
2840. Mürşit bir tabib-i ruhanidir, ki heva ve heves emrazına dûçar olanları tedavi edip tahlis eder. [1629/31]
2841. Mürşit daima hem nevine semt-i selamet ve saadet hâli irae-yi memurdur. [1629/32]
2842. Mürşit ol, mürüt ol, sofi-yi safi ol, ne olur iseğ ol tek kendini bil; adam ol. [1630/21]
2843. Mürşit, mürşid-i kâmil gerek. Mürüt, muti ve münkat gerek. [1629/24]
2844. Mürteki, mürtefi baptan gelir dërler. [1629/10]
2845. Mürtekip, mürteşi bir baptan gelir dokuz baptan çıkarlar dërler. [1629/19]
2846. Mürtet olmak, istemek şeran mürtet olmakla beraberdir dëmişler. [1629/18]
2847. Mürur-ı zamanla hak, dava sakıt olur amma hak sakıt olmaz dëmişlerdir. Ahkâm-ı diyanıyyeye ait mesel-i şeriyedendir. [1630/17]
2848. Mürüvvet şeref-i insaniyettir. [1630/7]
2849. Mürüvvete endaze olmaz. [1630/4]
2850. Mürüvvete endaze olmaz; müflise mal-ı karun mal olmaz, dayanmaz. [1630/5]
2851. Mürüvvetmend olan nâkâmi-yi düşmanla kâm almaz. [1630/6]
2852. Mürüvvetsiz felek bir merhem-i behbud göstermez. [1630/8]
2853. Müsadere, mücadele vezindedir bir baptan gelir. [1633/20]
2854. Müsafir çarşafı gibi herkesin altına yayılır. [1631/12]
2855. Müsafir dokuz kismetle gelirmiş, dërler. [1631/7]
2856. Müsafir ev sahibinin (bağlı) kuzusudur dërler. [1630/33]
2857. Müsafir iradesiyle gelir, iradetle gider dërler. [1630/31]
2858. Müsafir kismetiyile gelir, kovulmaz dërler. [1631/10]
2859. Müsafir müsafirden haz etmez dërler. [1631/14]
2860. Müsafir müsafirliğini bilmek gerek, ev sahibi de kendini - mihman perverlik-i bilmek gerek dërler. [1631/3]
2861. Müsafir on kismetle gelir; birini yer, dokuzunu ev sahibine bırakır dërler. [1631/8]
2862. Müsafir seveni, Allah da sever dëmişler. [1631/6]
2863. Müsafir sevmek imandandır; Allah'ı peygamberi sevmek gibidir dërler. [1631/15]
2864. Müsafir sevmeyen insan; müsafirlik etmeyen, gurbet

- gezmeyen insan demektir d rler. [1631/17]
2865. M saf r umduğunu değil, bulduğunu yer d rler. [1630/32]
2866. M saf r, m saf r gibi oturmak gerek d rler. [1631/23]
2867. M saf r, m saf rden hoşlanmaz; ev sahibi  yle gelişten hoşlanmaz d rler. [1631/18]
2868. M saf r, m saf r  karşılarsa bir de birinin y z  değişirmiş d rler. [1631/16]
2869. M saf r, m saf r  sevmez ev sahibi ikisini de. [1631/22]
2870. M saf r,    g n m saf rdir. [1630/30]
2871. M saf re aş n varsa aş n ver, hi  olmazsa tatlı dil ile kaş n ver d rler. [1631/13]
2872. M saf re aş nal  g z, tatlı dil, g ler y z gerek fask-ı facire  atık kaş,   n surat, acı, keskin s z gerek ya da uzun s k tla arkasından bir de kuvvetli s k t gerek demişler. [1631/9]
2873. M saf re g ler y z, tatlı s z -dil- gerek d rler. [1631/11]
2874. M saf re h rmet, vecibe-yi zimmettir d rler. [1631/1]
2875. M saf re riayet vaciptir, demişler. [1631/5]
2876. M saf re -safire- kapıyı kapamak gerekmez demişlerdir. [1630/29]
2877. M saf r  Allah g nderir, d şmanı şeytan g nderir d rler. [1631/4]
2878. M saf r n n akılsızı ev sahibini ağırlar. [1631/20]
2879. M saf r n n hakkı    g nd r, d rd nc  g n  g   g nd r. [1630/34]
2880. M saf r n n rağbetlisi davetle gelenidir, d rler. [1631/21]
2881. M saf rl k    g nd r,    g nden sonra iradeti eline v rebilir d rler. [1631/2]
2882. M savat demek fitratta bir olan insanların hukuk a da bir olması demektir. Bunu şer yi-yi  slam temin ve tespit  tm ştir. [1631/19]
2883. M savat, adalet, hamiyet, h rriyet, uhuvvet kelimeleri meşrutiyette esas usul-i meşrutadır; binaenaleyh meşrutiyet-i idare şeraite riayetle kaimdir demişler. [1631/38]
2884. M sebbib 'l-esbaptır hak. [1630/27]
2885. M sebbip murat  dince sebebini de halk  der. [1630/28]
2886. M sellemdir; akılsız dosttan, sahib-i h red d şman yeğ. [1632/17]
2887. M semma, bi'n-nakiz kabilindendir. [1632/15]
2888. M semma, esma hep bir bapandır. [1632/16]
2889. M sl man [...] [1632/14]
2890. M sl man dini aş k redir. [1632/5]
2891. M sl man işini m sl man yapar, insan vasıdadır olyezdan yapar. [1632/9]
2892. M sl man mahallesinde salyangoz satılmaz d rler. [1632/3]
2893. M sl man m sl mana eziyet  tmez. [1632/7]
2894. M sl man m sl man n n kardeşidir. [1632/8]
2895. M sl man, m sl man n n aynasıdır demişler. [1632/11]
2896. M sl mana evvela iman, sonra itikad gerek demişler. [1632/1]
2897. M sl mana eziyet haramdır. [1632/6]
2898. M sl man n dehre belki tersa ve kibre şahit zor gibi oldular. [1632/13]
2899. M sl manlar i in hakaret g lgesinde yaşamak, taş toprak altında yatmak mukteza-yı dindir demişler. [1632/12]
2900. M sl manlar set atlar, senet atlamazlar demişler. Ahde vefa. [1632/10]
2901. M sl manlarca h kk m -kad lar-sahib-i şeriat vekilleri ve ahkam-ı şeriyenin ve kuvve-yi vasıta-yı icraiyeleeri m ft , ahk m-ı şeriyenin manevi vasıdadır, ki ilm-i fıkhta m tebahhir bir  limden, m tekellim: akaid-i islamiyyede muhakkak bir hakimden, şeyh vicdaniyatta z ik bir arifden başka bir şey değillerdir demişler. [1632/4]
2902. M sl manlıkta  det ve usul; hasma, hasımca hısma [...]. [1631/25]
2903. M srif, m flis n n kardeşidir. [1632/2]

2904. Müsrife mal-ı karun dahi olsa dayanmaz demişler. [1631/44]
2905. Müsrifliğin sonu, müflisliktir. [1631/43]
2906. Müsriflik, fena huydur. [1631/41]
2907. Müsriflikten hazer etmek gerek. [1631/42]
2908. Müstakim adama hak yaver olur. [1631/27]
2909. Müsteandan imdat dile. [1631/24]
2910. Müstear ata binenler, tez düşer dërler. [1631/26]
2911. Müsteşar, müşarın bil-benan, dur-endiş, ehl-i fetanet, sahib-i ilim ü irfan ve akıbetbîn ve musib-i fikr-i izhan gerek demişler. [1631/39]
2912. Müsteşar, sahibü'l ilm ve metanet sahibür-rey ve rezanet olmak gerek demişler. [1631/40]
2913. Müşareket -şirket- ticarete asıldır. Zira ticarete -şirket- sermaye-yi maddiyyenin ittiadı iktisat ve menafi-yi hasse ve ammenin maddeten ve manen iştirak ve ittifakı demektir. Yani her hâlde ittihat ve ittifak [...] her şey kuvvetle döner, kuvvetle söner demişler. [1633/11]
2914. Müşavere farzdır. [1631/28]
2915. Müşavere sünnettir. Müşavereyi terk etmek, nikbettir demişler. [1632/19]
2916. Müşaveresiz işin müşkülâtına katlanmak gerek dërler. [1632/20]
2917. Müşaveresiz işten hayır gelmez. Hatası olur. [1631/29]
2918. Müşaveresiz müşkül hâl olunamaz. [1632/23]
2919. Müşavir-i devlettir. [1632/18]
2920. Müşavir-i has. [1632/21]
2921. Müşebbeh, müşebbehün-bihin aynı ya da aynı mukabili olmak kavaid-i nahviyyedendir demişler. [1633/13]
2922. Müşkül bu, ki aşıklara talim-i vefa ister. [1633/3]
2923. Müşkül bu, ki söz diğlemeyene söz diğletmek. [1633/2]
2924. Müşkül bu, ki vefasızlardan refa ummak. [1633/4]
2925. Müşkül budur, ki suret-i haktan zuhur ede. [1632/37]
2926. Müşkül ise el urma. [1632/34]
2927. Müşkül iş, müşaveresiz iş. [1632/32]
2928. Müşkül müşkül üstüne, musibet musibet üstüne gelmek gibidir. Müşkül musibetini hâl ü def edecek ilaç, telaş değil; ancak akıl ve fikrin tevhideyle dürendişane [...] ile tefekkür ve taakkul ederek ve süratle hâl ü fasla [...] maddi manevî def [...] çare bulunmaktadır demişlerdir. [1633/1]
2929. Müşkülü hâl olundu. [1633/6]
2930. Müşkülü işkilinden (şüphesinden) [1633/5]
2931. Müşkülün var ise erbabından sor. [1632/36]
2932. Müşkülünü hâl ettir. [1632/33]
2933. Müşkülünün hâlli müşkül. [1632/35]
2934. Müşrik, münafık Cenâb-ı Hakk'a şirk koşan demektir. El-hazer min şerri 'l-müşrik. [1633/10]
2935. Müşterek atın arkası yağır olur. [1631/31]
2936. Müşterek atın arkasından semeri eksik olmaz. [1631/30]
2937. Müşterek bostanın hıyarı eğri olur. [1631/36]
2938. Müşterek hanenin bacası isli olur. [1631/35]
2939. Müşterek kazan (kazgan) geç kaynar. [1631/37]
2940. Müşterek kuyunun suyu dibine kaçır dërler. [1631/34]
2941. Müşterek öküzün boynuzu kırık olur. [1631/32]
2942. Müşterek sığırın sütü çıkmaz. Sırasına yazılacak. [1631/33]
2943. Müşteri alacağı mala yan gözle bakarmış. [1632/30]
2944. Müşteri mal arar, mal müşteri. [1632/27]
2945. Müşteri yıldız gibi talihi parlaktır dërler. [1632/22]
2946. Müşterinin selameti, tacirin kerameti. [1632/29]
2947. Müşterisine göre mal satılır. [1632/24]
2948. Müşterisini bulsa kaçırmaz. [1632/28]
2949. Müşterisiz malın kıymeti artmaz. [1632/26]
2950. Müşterisiz metâ, zaidir dërler. [1632/31]
2951. Müşteriyi didesinden hisseder, tacir olan. [1632/25]

2952. Mütabakatın husulu mutavaatın vücuduna mütevakkıftır demişlerdir, ki kaide ve şarttır. Şart bulunmayınca meşruta bulunmaz kaidedir. [1633/27]
2953. Mütalaa başka, mülahaza başkadır; mutarahasız mülahaza, mütalaadan soğradır demişler. [1633/29]
2954. Mütalaa malumatı arttırır, (musahabe) mahabbeti arttırır dërler. [1633/30]
2955. Mütalaa, insanların bir gıda-yı maneviyyesidir demişler. [1633/28]
2956. Mütalaasız, mülahazasız bilgiçlik satmak olmaz demişler. [1633/26]
2957. Mütareke oldu, münazara bitti demektir; hâlâ bizim münazaramız bitmedi sulh da olmadı demiş. [1627/6]
2958. Mütecessis olsan ol, lakin mütecessis olma. [1627/4]
2959. Mütekebbirin burnunda şeytan oturur dërler. [1627/7]
2960. Mütekebbirin ilacı, zübab-ı istikbarını uçurmakta ve burnundan şeytanını -şeytan tüyünü- çıkarmaktadır. [1627/8]
2961. Mütekellim-i vahde gibi oturur. [1627/10]
2962. Mütekellim-i vahde payesiyle söz söyler dërler. [1627/11]
2963. Mütelevvin mizaç olanlardan vefa beklenilmez, dërler. [1627/12]
2964. Mütelevvin-i efkâr olan kimse cemi teşebbüsâtında semere göremeyerek sıfru'l-yed kalır. [1627/3]
2965. Mütenebbih ol, ki dehr nice mihan ve meşakkatla yetiştirdiği mahsulatını bile mahvu telef ediyor. [1627/2]
2966. Mütevazi günahkâr, mütekebbir sevapkârdan iyidir demiş. [1626/38]
2967. Mütevazi olanı rahmet-ı rahman büyüttür, mütekebbir olanı lûgat-ı şeytan büyüttür demişler. [1627/9]
2968. Müteveffaya rahmet, malına bereket, gammaza lanet demiş. [1627/18]
2969. Mütevekkil mütevazi ol, mütelaşi ve mütekebbir olma. [1617/31]
2970. Mütevekkilen ali Allah mütevevssilen iş tut, iş gör, tutar işe pek tut, iş [...]. İş gör, atıl, gafil olma; amil, akil ol. [1627/1]
2971. Müteveli olma, mütehalli mütecalli ol. [1627/15]
2972. Mütevellilerin ahval-i tebah, hak huzurunda olur ruy-ı siyah. [1627/16]
2973. Müttehim bulunan bir heyet; hem hakim hem mahkum yerinde bulunmaz demişler. [1628/23]
2974. Müttehim maznun olanlar, hakim yerine geçerek kendilerini hem hakim hem mahkum veya mafûv ad edemezler. [1628/24]
2975. Müzakere müşavere vezninde, mütalaa mülahaza veznindedir. [1629/13]
2976. Müzakeresiz, müşaveresiz mesele hâl olunmaz. [1629/14]
2977. Müzayaka, insanı her şeye sevk eder dërler. [1633/24]
2978. Müzayakaya sabr u şükrle mukabele, çalışmakla mücadele etmek gerek demişler. [1633/25]
2979. Müzekker müennes olmaz, müennes müzekker olmaz demişler. [1629/35]
2980. Müzekkire, müdebbire. [1629/9]
2981. Müzevvir sözüyle amel olunmaz. [1630/24]
2982. Müzevvir, avukat mugalatasıdır dërler. [1630/25]
2983. Müzevvir, münafık bir baptan gelir dërler. [1630/26]

ALINTI SIKLIĞI DİZİNİ

Atalar Sözü Mecmuası muhtevası zengin ve hacmi geniş bir yazmadır. Çalışmada yararlanılan kaynaklar aşağıda sırasıyla verilmiş ve alıntının geçmiş olduğu sayfa sayıları da kaydedilmiştir. Sayfa numaralarının yanında köşeli parantez ile verilen numaralar ise kaç defa geçmiş olduğunu belirtmek için kullanılmıştır.

‘Alī Seydī	<i>Resmli Kāmūs-i ‘Osmānī</i> [82, 106]
Aḥmed Vefīk Pāšā	<i>Lehce-yi ‘Osmānī</i> [25, 47, 60, 61, 64, 74, 80, 102, 177, 182, 351]
Bākī	<i>Dīvān</i> [121[2], 132, 175, 193, 213[3], 218, 263]
Dede ‘Ömer Rüşenī ⁵⁷⁵	<i>‘Āsār-ı ‘Işk</i> [37, 39, 111, 194, 202, 236, 241, 244]
Emīn Ḥilmī	<i>Dīvān-ı Ḥilmī ve Münşe’āt-ı Ḥilmī</i> [200]
Es‘ad Muḥliş Pāšā	<i>Dīvançe-yi Es‘ad Pāšā</i> [28]
Evliyā Çelebī	<i>Seyāḥat-nāme</i> [79, 134, 190, 191, 204, 224, 275, 278]
Fuzūlī	<i>Dīvān</i> [153, 198, 224] <i>Leylīvü Mecnūn</i> [87, 89, 154, 195]
el-Ḥacc Nūrī Efendi	<i>Keşkül</i> [234, 240, 247]
Ḥabīb	<i>Ḥaṭṭ u Haṭṭātān</i> [241]
Ḥāfī	<i>Risāle-yi Ḥāfī</i> [47]
Ḥalīm Girāy	<i>Gülbün-i Ḥānān</i> [83, 242]
Ḥıfzī	<i>Manzūme-yi Durūb-ı Emsāl</i> [26, 36, 37, 51, 52, 53, 55, 58, 59[2], 72, 83[2], 85, 91, 97, 112, 126, 130, 137, 138[3], 144, 150, 152, 163[2], 186, 191, 194, 200, 202, 224, 227, 233, 239, 242, 246[2], 249[2], 250, 254, 255, 256[2], 272, 273, 276[2], 279[2]]
Ḥurūfī ‘Arşī ⁵⁷⁶	<i>Dīvān</i> [26, 88, 122, 216, 250, 265]
İbrāhīm Peçevi	<i>Tārīḥ-i Peçevī</i> [158, 189]
Meḥmed Celāl	<i>‘Osmānlı Edebiyyātı Numūneleri</i> [50, 185, 191, 198]
Meḥmed Şalāhī	<i>Kamus-i ‘Osmānī</i> [122, 139]
Meḥmed Tevfīk	<i>Kāfile-i Şuarā</i> [149, 200]

⁵⁷⁵ Yazmada: İbrāhīm Gülşenī.

⁵⁷⁶ ‘Arşī Dede.

- Mehmed Tevfik** *Mecmū'a min Nevādiri 'l-Üdebā vü Ātāri 'z-Zurefā*⁵⁷⁷ [29, 42, 54, 79, 112, 123, 136, 134, 158, 160, 171, 172, 175, 190, 192, 229, 238[2], 243, 248, 251[2], 254, 273, 277.
- Mu'allim Nācī** *Luġāt-ı Nācī* [82, 96, 101, 102, 115, 151, 171, 177[2], 179, 210, 224, 225, 226, 231]
- Muhibbī** *Dīvān* [26, 48, 59, 74, 87, 88, 93, 94[3], 95[2], 96[2], 98[2], 99, 115, 118[2], 119[2], 122[2], 131[2], 133, 166, 181, 184, 189, 190[2], 198[2], 199[3], 200, 234, 235, 260, 268, 280]
- Nābī** *Hayriyye-yi Nābī* [37, 49, 51, 52[3], 53, 72, 75, 77, 140[2], 141[2], 142[2], 153[3], 220[2], 229, 236, 265, 267, 273, 274.
- Nefī** *Dīvān* [44, 115, 215]
Sihām-ı Kaẓā [177[2]]
- Nedīm** *Dīvān* [33[2], 88, 192, 195, 219, 225]
- Nevāyī** *Nevādirü 'ş-Şebāb* [195]
- Rāgıb Pāşā** *Dīvān* [242, 254]
- Rāşid-i Belġradī** *Tārīḥ-i Vaḥ'a-yi Hayret-nümā Belgrad ve Şırb-istān* [67, 76]
- Şolāqzāde Mehmed Hemdemī Çelebī** *Şolāqzāde Tārīḥi* [25, 39, 48, 57, 66, 84, 124, 142, 146, 147, 149, 157[2], 169, 184, 186, 187, 193, 197, 204[3], 212, 223, 227, 236, 261, 262, 265]
- Sünbül-zāde Vehbī** *Dīvān* [92, 171, 186, 243]
Lutfiyye-yi Vehbī [28, 66, 77]
- Ş[emse 'd-dīn] Sāmī** *Ḳāmūs-ı Türki* [210]
- Şeyḫ Ġālīb** *Hüsn ü Işḫ* [50, 75]
- Şeyḫü 'l-İslām Yaḥyā** *Dīvān-ı Yaḥyā* [48]
- Şināsī-Ebū 'z-Ziyā** *Ḍurūb-ı Emṣāl-i 'Osmāniyye* [25, 26, 27[3], 28, 30[2], 31[2], 32[2], 33, 34, 35, 41, 43, 44[2], 48[2], 53[2], 54, 55[2], 60, 61[3], 66[2], 67[3], 68, 69, 70, 71, 72[2], 73, 76[3], 77[2], 91, 93, 94, 100, 112, 113, 114, 117, 127[2], 129, 130, 137, 138, 142, 145[2], 160, 165, 167, 169, 174, 175, 177, 180, 186, 187[5], 190, 191, 193, 194[3], 195, 199, 200, 201, 216, 217, 218[2], 219, 220, 221, 235[2], 237, 240, 242, 243, 244, 245, 259, 260[2], 274, 275, 278, 279[3]]
- Yaḥyā Nazīm** *Dīvān I-V* [32, 33, 35, 46, 47, 50, 51, 55, 56, 57[3], 60, 61, 67, 85, 87, 91, 96, 99, 100, 103, 104[3], 105, 114, 116,

⁵⁷⁷ Bu eserin öbür ismi Nevādirü 'z-Zurefā'dır.

128, 132[3], 135, 136, 146, 159[2], 163[2], 164, 165[2], 176[4], 181,
182, 183[2], 185, 187, 189, 196, 201, 202, 206, 212, 213, 214[2], 219,
224, 234, 235, 240, 274, 275[3], 277, 278]

Zemaḥṣerī

Nevābiḡu 'l Kelim [47, 119, 229]

Ẓiyā Pāṣā

Ḥarābāt [196[2], 197,

Terkīb Bend [101[2]]

Tercī' Bend [111]

Eṣ'ār-ı Ẓiyā [121, 182, 265]

EKLER

Yazmadan Örnek Sayfalar

